

**ANUARI DE
LA JOVENTUT
DE LES ILLES
BALEARS
2023**

ANUARI DE LA JOVENTUT DE LES ILLES BALEARS 2023

Anuari de la joventut de les Illes Balears 2023

Aquest anuari és el resultat de la col·laboració entre la Conselleria de Famílies i Afers Socials, a través de l'Institut Balear de la Joventut (IBJOVE); el Consell de Mallorca, a través de la Direcció Insular de Joventut i Participació del Departament de Presidència; el Consell Insular de Menorca, a través de la Direcció Insular de Joventut, Esports i Ocupació del Departament de Cultura, Educació, Joventut, Esports i Ocupació; el Consell Insular d'Eivissa, a través de l'Àrea de Joventut del Departament de Joventut, Participació Ciutadana i del Parc Insular de Serveis de sa Coma; el Consell Insular de Formentera, a través de l'Àrea de Joventut, i la Universitat de les Illes Balears, a través del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES), membres del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. La iniciativa compta, a més, amb el suport de la Fundació Guillem Cifre de Colònia de Colònia, Caixa d'Estalvis de Pollença.

Coordinació:

Universitat de les Illes Balears. Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (Dra. Marga Vives Barceló i Dra. Belén Pascual Barrio)

© de l'edició: Institut Balear de la Joventut (IBJOVE) de la Conselleria de Famílies i Afers Socials; Universitat de les Illes Balears, Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES); Direcció Insular de Joventut i Participació del Departament de Presidència del Consell de Mallorca; Direcció Insular de Joventut, Esports i Ocupació del Consell Insular de Menorca; Àrea de Joventut del Departament de Joventut, Participació Ciutadana i del Parc Insular de Serveis de sa Coma del Consell Insular d'Eivissa; Àrea de Joventut del Consell Insular de Formentera.

© de la imatge de portada: Emeraude Zorer, autora d'*El retorn a la Terra*, obra guanyadora del programa d'intercanvis Art Pertot, una iniciativa del Consell Departamental dels Pirineus Orientals, del Festival Inund'Art de Girona i de l'IBJOVE a través del Programa Cultural Art Jove.

Disseny: Moiré
Producció editorial i maquetació: Esment Impremta
ISSN: 2605-5139
Dipòsit legal: PM 1416-2018

El contingut dels articles és responsabilitat dels autors i autores. El seu parer no representa l'opinió de la Universitat de les Illes Balears, ni de l'Institut Balear de la Joventut de la Conselleria de Famílies i Afers Socials, ni de la Direcció Insular de Joventut i Participació del Departament de Presidència del Consell de Mallorca, ni del Departament de Cultura, Educació, Joventut, Esports i Ocupació del Consell Insular de Menorca, ni del Departament de Joventut, Participació Ciutadana i del Parc Insular de Serveis de sa Coma del Consell Insular d'Eivissa; ni de l'Àrea de Joventut del Consell Insular de Formentera. S'autoritza la reproducció total o parcial de l'obra si se'n esmenta la font i l'autor o l'autora.

Comissió de Seguiment:

Institut Balear de la Joventut, Observatori de la Joventut de les Illes Balears (Sra. Assumpta Mas Linares i Sra. Rosa Maria Montalbán Gracia)
Direcció Insular de Joventut i Participació del Consell de Mallorca (Sra. Rosalia Benítez Gil)
Direcció Insular de Joventut, Esports i Ocupació del Consell Insular de Menorca (Sra. Núria Marquet Josa)
Àrea de Joventut del Departament de Joventut, Participació Ciutadana i del Parc Insular de Serveis de sa Coma del Consell Insular d'Eivissa (Sr. Francesc Xavier Costa Garcia)
Àrea de Joventut del Consell Insular de Formentera (Sra. Mónica Rey Ferrer)
Universitat de les Illes Balears, Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (Dra. Rosario Pozo Goraliza i Dr. Josep Lluís Oliver Torelló)

L'Anuari de la joventut de les Illes Balears es pot consultar a les pàgines web següents:

Observatori de la Joventut de les Illes Balears de l'IBJOVE
<http://observatorijove.caib.es>
Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social/UIB
<http://gifes.uib.cat/>
Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques
<http://dpde.uib.cat/>
Direcció Insular de Joventut i Participació del Consell de Mallorca <https://joventut.conselldemallorca.cat/>
Consell Insular de Menorca
<http://www.cime.es>
Consell Insular d'Eivissa
<https://www.conselldeivissa.es/>
Consell Insular de Formentera
<https://www.consellinsulardeformentera.cat/>
Fundació Guillem Cifre de Colònia
<http://www.colonyacomms.com/cms/estatico/bl/colonyaweb/ca/lobra-social/index.html>

Contacte:

Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Ed. Guillem Cifre de Colònia. Campus de la UIB. Ctra. de Valldemossa, km 7.5. 07122 Palma (Illes Balears).
Tel.: +34 971 25 99 27 gifesuib@gmail.com

Observatori de la Joventut de les Illes Balears. Institut Balear de la Joventut. C/ de l'Uruguai, s/n. 07010 Palma (Illes Balears). Tel.: +34 971178951.
Contacte: observatorijove@ibjove.net

**ANUARI DE
LA JOVENTUT
DE LES ILLES
BALEARS
2023**

Índex

Presentacions	09
Pròleg	15
Introducció	21
LA JOVENTUT A LES BALEARS: CONTEXT SOCIODEMOGRÀFIC I NORMATIU	
1 Joves balears en xifres 2023 ASSUMPTA MAS LIÑARES	27
2 Fer joventut des d'aquí COMISSIÓ PERMANENT DEL CONSELL DE LA JOVENTUT DE LES ILLES BALEARS (2023)	49
INICIATIVES DE LES ADMINISTRACIONS	
3 Estudi de les addiccions de la població jove de Palma del Pla Estratègic Municipal de Prevenció de les Addiccions YASMINA CASTAÑO MARTÍNEZ, FEDERICO LEGUIZAMO BARROSO, SALIHA BELMONTE DARRAZ, VICTORIA LÓPEZ MAS, GIULIANA BELLO VÉLEZ, ELENA GERVILLA GARCÍA, BERNAT CALAFAT I VICH	61
4 Els programes d'activació per a l'ocupació juvenil ANAÍS HERRÓN MUSEUR, ANTÒNIA PUIGGRÒS REBASSA	81
5 Servei de reducció de riscos en l'oci nocturn dirigit a les persones joves de Mallorca: «Fes-tè bé» ALICIA BUSTOS VARGAS, LORENA GIMÉNEZ MANRIQUE	99
6 Com ho vius tu? És important xerrar de drogues? MARGARITA RIERA TORRENT	119
7 Participació infantil i adolescent, i plans d'infància i adolescència M ^a LUISA MARTÍ LLORCA, ANTONIO GARIJO LEAL	135
8 Una nova era. Participa i digues la teva! IRENE GARCÍA SUREDA, MARÍA DOLORES MAYA JORDÁN, M. MERCÈ GELABERT VÁZQUEZ, JUAN MERCÉ RIGO	149

- 9 Assemblea Jove. La importància d'implicar els joves en decisions clau** 161
DANIEL MOLINA TEBAR

INICIATIVES DE LA SOCIETAT CIVIL

- 10 El projecte SIDFOOT: l'esport com a eina de desenvolupament social a través dels conductors de futbol comunitaris** 183
FRANCISCO JAVIER PONSETI VERDAGUER, JAUME CANTALLOPS RAMÓN,
RAFAEL MUELA PASTOR, ALEXANDRE GARCIA-MAS
- 11 Joventut x Clima a Mallorca, la lluita ecosocial pel futur** 199
PERE JOAN FEMENIA SASTRE
- 12 Joves i addiccions: certeses, incerteses i línies de futur** 213
JESÚS MULLOR ROMÁN, SERGI CANAL MONTIEL,
MARIA ANTÒNIA FERRER PERELLÓ

RECERCA I DEBATS OBERTS

- 13 Els joves i les llengües a les Illes Balears: actituds, trajectòries i usos lingüístics predominants** 233
XISCA CASTELL ORELL, ELGA CREMADES CORTIELLA,
MARIA DEL MAR VANRELL BOSCH
- 14 L'art urbà a Mallorca, entre la protesta i la proposta** 253
MIQUEL ÀNGEL BALLESTER SALAS
- 15 Estudi sobre pornografia a les Illes Balears: accés i impacte en l'adolescència, dret internacional i nacional aplicable, i solucions tecnològiques de control i bloqueig** 287
LLUÍS BALLESTER BRAGE, SANDRA SEDANO COLOM, MANON DIQUERO
- 16 I que no podeu fer bauxa sense empenyar? Reflexions sobre les celebracions agressives i violentes de l'oci juvenil: matisos sobre fets, prejudicis, mitjans i causes** 305
ALEJANDRO MIQUEL NOVAJRA
- 17 Enllaçant mons, cultivant noves arrels** 323
PILAR MARTÍNEZ SÁNCHEZ
- 18 El retorn a la terra, imatges de la permarrealitat...** 337
EMERAUDE ZORER

PRESENTACIÓ

Us presentam l'*Anuari de la Joventut de les Illes Balears 2023*. En aquesta sisena edició es consolida la col·laboració entre el Govern i els quatre consells insulars, de manera que l'*Anuari* esdevé un document d'anàlisi més complet de la realitat de la joventut a les Illes Balears, amb el rigor acadèmic i la perspectiva àmplia que requereix.

Com a reflex del col·lectiu dels joves a les Illes Balears, aquesta edició s'articula en tres grans eixos –la joventut a la nostra comunitat autònoma: context socio-demogràfic i normatiu, iniciatives de la societat civil, i recerca i debats oberts–, que suposen una immersió exhaustiva i actual, ja que els articles que ens plantegen els autors i autores són d'aquí i d'ara, d'un present que ens interpel·la. És per això que el darrer bloc està dedicat als aspectes referits a la joventut que susciten debat, que ens plantegen un espai de diàleg, com són l'ús de la llengua per part dels joves, l'art urbà com a llenguatge artístic indissociable de la protesta, l'empremta que deixa la pornografia des d'edats cada vegada més primerenques en la nostra societat, la integració de la bauxa i la convivència entre distints mons i arrels. Quan els lectors hi arribin hauran tancat un recorregut per aquest diagnòstic dels nostres joves, des de les xifres actuals fins a la xacra de les addiccions –a Palma i en un marc més ampli–, l'accés a l'ocupació, l'oci nocturn, els plans d'infància i les iniciatives de la societat civil, com són les transferències en matèria de joventut –que han complert quatre dècades–, la participació a través d'òrgans com l'assemblea jove, l'esport com a eina de desenvolupament social o les inquietuds dels joves per protegir el clima.

Un recorregut, per tant, que ens farà descobrir –o que completarà la visió que tenim al respecte– com viuen els joves de les Illes Balears i com participen en la nostra societat com un dels pilars de la seva construcció.

Catalina Cirer Adrover

Consellera de Famílies i Afers Socials
Govern de les Illes Balears

Una societat moderna ha d'invertir tot el temps possible a posar les bases per a un futur engrescador i brillant. Una societat compromesa afronta de cara els nous reptes que es creen a diari. Una societat intel·ligent cerca aliances amb els implicats en una mateixa matèria per arribar més lluny. Una societat desperta acull els problemes per convertir-los en oportunitats.

Aquesta és la feina que representa aquest anuari que feim cada any. Una publicació que ens ha de servir per fer una anàlisi profunda de què som com a societat del segle XXI i cap a on volem anar.

El Departament de Presidència del Consell de Mallorca aposta amb força pel desenvolupament dels joves en plenitud. Creim que val l'esforç el fet d'afavorir polítiques transversals que impulsin la seva autonomia i cuidar els aspectes que més els afecten ara mateix. Tenim molt clar que, per tenir líders del futur que facin avançar la nostra societat, cal que tothom s'hi impliqui per donar-los suport ara en la seva joventut. Tots som responsables de construir un fonament sòlid i proper per acompanyar-los, i de fer polítiques per a ells però també amb ells, amb el compromís ferm de no mirar mai cap a un altre lloc.

Antoni Fuster Zanoguera

Conseller de Presidència
Consell Insular de Mallorca

Ja fa anys que *l'Anuari de la Joventut de les Illes Balears* s'ha convertit en una eina imprescindible per analitzar i reflexionar sobre la situació actual i els reptes que afronta la joventut de les nostres illes. En aquest sentit, la col·laboració entre les diferents administracions és fonamental per ser capaços de planificar i posar en marxa aquelles polítiques necessàries que puguin millorar el benestar dels joves. Polítiques útils perquè els joves puguin invertir en formació de qualitat, perquè es puguin emancipar o perquè puguin, en definitiva, dur a terme el seu projecte de vida. L'administració té el deure i l'oportunitat de crear espais i sinergies favorables per a la joventut, que és el futur de la nostra societat.

Des del Consell Insular de Menorca confiam que aquest anuari serà un bon instrument per arribar a impulsar accions i polítiques de joventut efectives, amb i per als joves, i que els doni veu i oportunitats. Entre tots podem fer possible iniciatives en benefici de la joventut des de les diferents àrees de gestió, moltes de les quals són transversals per a tota la societat.

Vull agrair a totes les persones que han participat en la confecció d'aquest anuari la vostra dedicació i esforç en benefici de la joventut de Balears. Enhorabona.

Joan Pons Torres

Conseller de Cultura, Educació, Joventut, Esports i Ocupació
Consell Insular de Menorca

L'adolescència no és fàcil. És el moment en què la persona tria quin tipus d'adult serà i són les petites decisions del seu dia a dia les que ho definiran. I nosaltres, els adults, hem de ser guies, però no podem ser dictadors. Els joves tenen dret a equivocar-se i a rectificar, però també tenen el deure de respectar-se a ells mateixos i al seu entorn.

En aquest marc les administracions tenim un paper clau. Per això, el Consell Insular d'Eivissa planteja les polítiques de joventut com a transversals, amb campanyes d'educació sexual i afectiva, com el Sextima; de prevenció de la ludopatia en edats primerenques, com #Perdràs; de prevenció de consum de drogues i alcohol; d'alternatives saludables d'oci i d'experiències a la natura, entre d'altres.

Perquè tot el temps que dediquem als joves d'avui és temps que invertim en l'Eivissa de demà.

Marilina Ribas Cardona

Consellera del Departament de Joventut, Participació Ciutadana i Parc Insular de Serveis de Sa Coma
Consell Insular d'Eivissa

Ens trobam davant una nova edició de l'*Anuari de la Joventut de les Illes Balears*, que facilita la divulgació d'articles, anàlisis i reflexions, i també ens dona a conèixer programes i iniciatives de l'àmbit de la joventut. Un document que ens permet conèixer aspectes que fan referència a la salut, al benestar, a l'oci saludable, a la participació dels joves en la lluita contra el canvi climàtic o en la presa de decisions, tots aquests aspectes que se'ns mostren com a models que es poden aplicar en altres poblacions de les nostres illes.

Publicacions com aquesta ens uneixen com a comunitat i afavoreixen el desenvolupament de la nostra societat, a l'hora que compartim actuacions, recursos i experiències.

Eva María Nieto Arribas

Consellera de Joventut, Majors, Igualtat i Participació
Consell Insular de Formentera

La Fundació Guillem Cifre de Colonya, amb el suport i la col·laboració de l'*Anuari de la Joventut de les Illes Balears*, també comparteix els seus objectius. Aquesta sinergia ha estat i és una font inestimable d'aprenentatge i ens permet comprendre amb més profunditat el panorama de la joventut que impacta directament dins la nostra societat.

El contingut de l'*Anuari de la Joventut de les Illes Balears 2023* és divers i ric en perspectives. Des de l'anàlisi sociodemogràfica i normativa de la joventut a les Balears fins a iniciatives i projectes innovadors impulsats per la societat civil, l'ANUARI ofereix una visió completa dels temes rellevants per als joves. Des de l'ocupació juvenil fins a la participació comunitària i les qüestions ambientals, aquest recull d'articles, treballs i estudis reflecteix la diversitat i la vitalitat de les temàtiques que més ocupen i preocupen la joventut de les Illes Balears.

Voldria agrair una altra vegada al Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social de la Universitat de les Illes Balears i a tots els col·laboradors la feina feta i l'èxit assolit fins ara. Encoratjam tothom a continuar amb aquesta tasca; sols l'observació i el treball ens poden ajudar a aprofundir encara més en la comprensió i el coneixement d'una temàtica tan propera i alhora tan complexa com la nostra joventut.

Josep A. Cifre Rodríguez

President de Colonya, Caixa d'Estalvis de Pollença
i de la Fundació Guillem Cifre de Colonya

Andrea González Henry

Xirivella, 2000. Psicòloga per la Universitat de València. Estudiant del màster de Psicologia de l'Educació de la Universitat Autònoma de Madrid. Actualment és presidenta del Consell de la Joventut d'Espanya, una plataforma formada per més de 60 entitats juvenils que té com a objectiu servir d'espai de trobada, diàleg i participació en les polítiques públiques en matèria de joventut. En la seva trajectòria associativa destaca per ser una veu reconeguda en processos d'empoderament estudiantil; entre el 2019 i 2021, va ser presidenta de la Confederació Estatal d'Associacions d'Estudiants (CANAE) així com membre del Consell Escolar de l'Estat.

ANDREA GONZÁLEZ HENRY

«A la nostra joventut li agrada el luxe i és mal educada, no fa cas a les autoritats i no té cap respecte per les persones de més edat. Els nostres fills són vertaderament uns tirans. No es posen dempeus quan una persona anciana entra. Contesten als seus pares i són simplement dolents». Sòcrates, cap al 500 aC, no tenia Twitter per expressar les seves inquietuds, però les seves paraules ressonen sorprenentment familiars en l'actualitat. Potser, si fos aquí ara, el vell adagi «els joves d'avui són uns tirans» es podria actualitzar a «els joves d'avui són uns tirans amb xarxes socials i TikTok». Res de nou que no hàgim sentit abans les i els joves.

Això no és cosa únicament de Sòcrates. La preocupació pel comportament i les actituds de la joventut és una part intrínseca de la història, i

la crítica a la joventut sembla que és una tradició intemporal que ha perdurat al llarg dels segles, i que ens recorda que les preocupacions per les generacions més joves són, en certa manera, tan antigues com la filosofia mateixa.

Aquesta crítica la trobam en el camp filosòfic, i també en altres àmbits de la societat, com l'art, la política i la psicologia. Des de temps immemorials, els adults han expressat les seves preocupacions i inquietuds sobre les accions i les actituds dels joves (potser encara més que no cap a les seves actituds), i això es deu en bona part a les discrepàncies entre generacions i a les tensions que sovint es generen entre les diferents edats.

I encara que sembli mentida haver de recordar-ho, cada generació té el

seu propi context i els seus desafiaments únics i, per tant, les crítiques a la joventut han de ser examinades amb cura i consideració, tenint en compte els canvis socials, demogràfics, econòmics i tecnològics que influeixen en com els joves vivim i experimentem el món.

Per aprofundir més detingudament en els nostres reptes –tot i que possiblement si sou persones joves o treballau amb elles no us resultarà desconegut–, és essencial afegir dades concretes a aquesta realitat social.

Les persones joves constituïm en l'actualitat el segon grup d'edat amb més risc de pobresa o exclusió social, només superat pels infants. Això, en certa manera, es produeix per una alta precarietat laboral amb salaris molt baixos, feines a temps parcial de manera no desitjada, temporalitat alta, pluriocupació, pràctiques no remunerades, falsos becaris i autònoms, *sobrequalificació*, etc.

La realitat actual de l'habitatge a Espanya dista molt de ser un dret materialitzable i efectiu, especialment per a les persones joves. Trobam molts d'obstacles per accedir a un habitatge digne i assequible; obstacles com, per exemple, que l'edat mitjana d'emancipació, per primer cop des que es registren dades, ha superat els 30 anys i se situa en 30,3 anys, o que la taxa d'emancipació juvenil es del 15,9 %, la meitat que la mitjana de la Unió Europea, que és del 32 %.¹

Així mateix, en la majoria de casos, hem de llogar una habitació a un preu elevat, tan elevat que, de fet, una persona jove hauria de destinar el 83,7 % del seu salari mensual a

un lloguer en solitari. A això, s'hi ha d'afegir un 13 % de despeses mensuals, la qual cosa implica que només es disposi d'un 3 % del sou per a transport, oci i menjar, o, més ben dit, de 36 euros.

Per tant, la tendència actual es caracteritza per salaris baixos, que, units als elevats preus dels lloguers, les zones tensionades i el sobreendeutament que produeix llogar un habitatge en solitari, es tradueixen en el fet d'haver de llogar un habitatge compartit amb persones amb les quals no tenim relacions de parentiu, amb desconeguts. Conseqüentment, és tot un repte evolucionar del dret a l'habitatge formal al dret a l'habitatge real, així com millorar la quantitat i la qualitat de l'ocupació dels joves.

A causa de la situació socioeconòmica que afrontam, la joventut resulta un dels perfils més vulnerables i propensos a patir problemes de salut mental, i és també el grup social que en major mesura manifesta una pitjor percepció de la seva salut mental. De fet, el suïcidi es la primera causa de mort entre la gent jove, per davant dels accidents de trànsit o el càncer.² Sense cap mena de dubte, la salut mental és l'altre gran repte de la nostra generació.

Aleshores –i amb tot això–, potser Hipòcrates sí que tenia raó en alguna cosa quan va dir: «Els joves d'avui no sembla que tinguin cap respecte pel passat ni cap esperança pel futur». Potser sí que els joves hem perdut –part de– l'esperança en el futur. Un futur que, com dèiem, es reflecteix en dades desesperançadores. Dades que topen de cara amb una realitat de pèrdua d'expectatives de tota una generació, que està sortint a un mer-

cat laboral que no és capaç d'absorbir el talent que ha assolit mitjançant la seva formació (per ser exactes, el 42,6 % de la joventut està *sobrequalificada* per al seu lloc de feina) i que està posant fi a la frase que diu «estudia per tenir un bon futur».

Malgrat tot –com bé deia Carlos López Picó al pròleg de l'anuari de l'any passat–, les persones joves afrontam un paternalisme permanent que prové d'una societat que se centra en les persones adultes i que ens assegura que totes aquestes dificultats canviaran a mesura que madurem, com si quan bufem les espelmes del pastís del nostre 30è aniversari alguna cosa canviarà per art de màgia. I és que, mentre esperam, les polítiques públiques en matèria de joventut no estan entre les prioritats d'aquesta societat, especialment temes que, com hem demostrat, ens preocupen en gran manera: l'habitatge, l'ocupació, la salut mental, la crisi climàtica, etc.

És fonamental que la veu dels joves sigui, no tan sols escoltada, sinó també més tinguda en consideració en totes les etapes de les polítiques públiques, des que es conceben fins que s'implanten i s'avaluen. Sovint, és una realitat que la participació dels joves en l'àmbit polític s'utilitza només per aparentar, sense estar realment presents en la creació de polítiques públiques relacionades amb la joventut. En lloc de ser consultats posteriorment, hauríem de ser inclosos des de l'inici en el procés d'elaboració. Per als interessos de la joventut, de res serveix una fotografia si no s'ha duit a terme un procés de governança conjunta.

Les persones joves sol·licitam una escolta activa per part dels agents públics perquè comprenguin les nostres demandes i la nostra situació actual, i la participació juvenil és fonamental per aconseguir-ho. A través dels consells de la joventut podem canalitzar les nostres veus cap a les administracions i els organismes públics, que són els principals impulsors de polítiques de canvi. Volem ser part activa de la presa de decisions que afecten els nostres drets socials. Som plenament conscients, en aquest sentit, que les polítiques públiques han de sorgir del diàleg, però que aquest ha de ser real i sincer, i no tan sols un tràmit.

Els beneficis de la representació juvenil són clars: el fet que els joves siguem part integral del procés de presa de decisions condueix a polítiques més equitatives, rellevants i sostenibles. I és que això és una qüestió de representativitat i també una necessitat que beneficia tota la població. Les estadístiques ens mostren que la participació política dels joves és, en moltes ocasions, alarmantment baixa. Això no tan sols és un malbaratament de talent i d'energia juvenil, sinó que també desemboca en polítiques que no aborden adequadament els reptes i les aspiracions de la nostra generació. En resum: assegurar una participació efectiva de les persones joves condueix a la construcció de polítiques públiques més inclusives, especialment en l'àmbit intergeneracional.

En l'àmbit europeu –i de la Unió Europea–, es defensa plenament l'impuls de la participació dels joves en les polítiques públiques. La Carta Europea sobre la Participació dels Jo-

ves en la Vida Local i Regional (1992) exposa com les autoritats locals i regionals han de tenir la convicció que «totes les polítiques socials haurien de tenir en compte els joves». Així, es comprometen a complir les disposicions d'aquesta Carta i a aplicar les diferents formes de participació, amb la consulta i la col·laboració dels i les joves i els seus representants. A més, la Comissió Europea té previst adoptar, en el darrer trimestre d'enguany, l'avaluació intermèdia de l'Estratègia de la Unió Europea per a la Joventut 2019-2027, la qual ha suposat un gran avanç en termes de participació juvenil en les decisions democràtiques i en el seu paper actiu en la societat.

Malauradament, tot i que la promoció de la participació juvenil és un mandat constitucional, com es recull a l'article 48 de la Constitució espanyola, que fomenta la participació lliure i efectiva dels joves en el desenvolupament polític, social, econòmic i cultural, les administracions públiques solen mirar amb escepticisme aquests programes. Aquesta manca de confiança es manifesta en els nivells elevats de burocràcia i control als quals les persones joves sovint ens enfrontam per aconseguir participar.

L'exemple més clar el tenim en el menyspreu constant de les administracions cap als consells de la joventut, amb comunitats autònomes que ni tan sols compten amb la figura jurídica necessària per crear-lo, amb pressuposts insuficients per a qualsevol activitat, sense suport de les administracions per fer les seves tasques o, fins i tot, amb intencions directes de suprimir els organismes mateixos.

Però no tot és negatiu i, amb tot això, enguany celebrem una fita significativa: el Consell de la Joventut d'Espanya (CJE) compleix 40 anys de feina àrdua en benefici dels i les joves. Durant aquestes quatre dècades, el Consell de la Joventut ha tingut un paper crucial a l'hora de reunir diverses entitats i alçar la veu en defensa dels drets de la joventut. La seva tasca incansable ha permès generar espais de participació i diàleg, i promoure així l'apoderament dels joves i fomentar-ne la inclusió en la presa de decisions que afecten les seves vides. Gràcies al seu compromís i dedicació, el Consell de la Joventut s'ha convertit en un referent en la lluita pels drets i el benestar de la joventut en la nostra societat.

En aquests quaranta anys, el CJE ha aconseguit impulsar importants iniciatives i programes que han beneficiat milers de joves a tot el país. No tinc cap dubte que el Consell de la Joventut continuarà sent un actor fonamental en la promoció de polítiques i accions dirigides a millorar la qualitat de vida dels joves i a assegurar un futur prometedor per a les generacions que estan per venir.

Tot i que la nostra participació en aquestes entitats juvenils està condicionada per tres factors: motivació, formació i organització, i que encara unir-se a organitzacions juvenils és la principal forma de participar, no hem d'oblidar accions clau com el voluntariat, que promou el desenvolupament personal i social alhora que defensa els interessos de persones i grups en situació de vulnerabilitat.

D'altra banda, no podem oblidar que la participació juvenil també es veu esbiaixada per la situació socio-

econòmica: quin sentit tindria, després de tota aquesta oda a la participació juvenil, deixar certs col·lectius sense poder participar per l'ofec de l'exclusió social, o la manca de recursos, de temps, de coneixements...? Sens dubte, les administracions públiques tenen un –altre– repte en aquesta matèria.

En aquestes pàgines, esperam demostrar que la joventut d'avui està disposada a escriure un nou capítol en la història, ple de respecte pel passat i d'esperança renovada en el futur. És un moment per reconèixer els avanços fets i per identificar les àrees en les quals encara es necessita treballar, per així poder gaudir de la famosa dita de Rubén Darío «Juventud, ¡divino tesoro!», que sembla que actualment ha anat perdent una mica de lluentor, en la mesura que la generació nascuda a partir del 2000 (generació Z) esdevé la generació amb pitjors perspectives econòmiques des dels anys seixanta.³

En aquest anuari, s'explora a fons el panorama de la joventut a les Illes Balears, des del context sociodemogràfic i normatiu que l'envolta, fins a les diverses iniciatives dutes a terme per les administracions i la societat civil. Abordarem temes com la participació juvenil en decisions clau, i la investigació i els debats oberts sobre qüestions que afecten directament la joventut.

El pròleg d'aquest anuari de joventut és, sense cap mena de dubte, una oportunitat per reflexionar sobre l'evolució i els reptes que afronta la joventut avui en dia i proporcionar una visió completa i precisa de la situació de la joventut a les Illes Balears,

així com de les diferents iniciatives i projectes que s'estan desenvolupant per abordar les seves necessitats i preocupacions.

Referències bibliogràfiques

- CONSEJO DE LA JUVENTUD DE ESPAÑA; Oxfam Intermón (2022). La maldición de la eterna juventud: documento de análisis
- DE LA TORRE, A. (2023) Informe sobre la evolución del suicidio en España en la población infanto-juvenil (2000-2021). Universidad Complutense de Madrid. <https://www.plataformanacionalsuicidio.es/informes-anales/evolucion-suicidio-infanto-juvenil>
- OBSERVATORIO DE EMANCIPACIÓN; Consejo de la Juventud de España. Datos del segundo semestre de 2022.

INTRODUCCIÓ

MARGA VIVES BARCELÓ
BELÉN PASCUAL BARRIO

*Grup d'Investigació i Formació
Educativa i Social
Universitat de les Illes Balears*

L'Anuari de la Joventut de les Illes Balears 2023, un any més, recull un conjunt de treballs que aporten major coneixement sobre la realitat i les iniciatives de les persones joves de Balears, des d'una mirada inclusiva i participativa. *L'Anuari de la Joventut de les Illes Balears* és una iniciativa de l'Institut Balear de la Joventut, de la Conselleria de Famílies i Afers Socials del Govern de les Illes Balears, el Consell de Mallorca, el Consell Insular de Menorca, el Consell Insular d'Eivissa, el Consell Insular de Formentera, la Fundació Guillem Cifre de Colonya de la Caixa d'Estalvis de Pollença i la Universitat de les Illes Balears.

Al pròleg d'enguany, Andrea González Henry, presidenta del Consell de la Joventut d'Espanya (CJE), apunta els beneficis que aporta a la societat que els joves siguin part integral del pro-

cess de presa de decisions. Afirmar que assegurar una participació efectiva de les persones joves condueix a la construcció de polítiques públiques més inclusives, equitatives i sostenibles. I fa aquesta afirmació des del reconeixement de la tasca que duen a terme les entitats juvenils i els consells de la joventut com a espais de representació i participació juvenil. Amb motiu de la celebració dels 30 anys del CJE, posa en relleu la urgència que té la població jove de prendre part activa de les polítiques que els afecten.

Des d'aquest convenciment de la necessitat que el jovent prengui part activa en els diferents àmbits que els afecten, les institucions participants del projecte de *L'Anuari* mantenim viu el repte de contribuir a la transferència i divulgació de recerques, reflexions, debats i iniciatives participatives

en les quals els joves siguin protagonistes. Des d'un enfocament interinstitucional, la participació juvenil se situa al centre del debat i les propostes d'aquesta publicació. Enguany han estat 46 persones les qui han participat en la redacció dels distints treballs, 17 articles que ens donen la possibilitat de conèixer recerques i experiències procedents tant de les administracions públiques com de la societat civil. Fruit de la reflexió individual o la col·laboració d'equips interdisciplinaris, les temàtiques dels articles són diverses, encara que la participació dels joves és, com a les edicions anteriors, l'eix temàtic transversal.

El Consell de la Joventut de les Illes Balears (CJIB) ocupa un lloc representatiu per fer arribar la veu dels joves de Balears. Enguany, amb una mirada analítica, els membres de la comissió permanent del CJIB fan memòria dels quaranta anys de l'autonomia política de Balears i apunten els desafiaments que aquesta fita representa en vistes al disseny transversal de les polítiques socials de joventut.

La participació de nins, nines i adolescents (NNA) des de l'àmbit de les administracions públiques és el motiu del treball de M. Luisa Martí i Antonio Garijo. Els autors s'endinsen en la temàtica de la participació infantil i adolescent, i dels plans d'infància. Aquest marc legal empara el dret a la participació dels NNA i estableix l'àmbit competencial en matèria de planificació que ordena les polítiques d'infància i adolescència. A més, es presenten les dues eines implantades a Mallorca que fan possible fer confluïr participació i planificació: els plans d'infància i adolescència i els consells infantils i adolescents.

La participació juvenil en els entorns comunitaris és un element fonamental de convivència i sosteniment de societats democràtiques. En aquest sentit, enguany comptam amb treballs que ens mostren iniciatives orientades al desenvolupament de polítiques actives en l'àmbit local.

Irene García, M. Dolores Maya, M. Mercè Gelabert i Juan Mercé presenten «Una nova era. Participa i digues la teva!». Els autors ens parlen del Pla municipal d'adolescència i joventut de l'Ajuntament de Marratxí i la diagnosi prèvia amb la qual es van recollir les demandes i conclusions dels cercles joves que van participar en l'elaboració del Pla.

Daniel Molina ens descriu l'Assemblea Jove, una iniciativa de l'Ajuntament de Capdepera que permet al jovent prendre decisions que afecten el seu entorn, compartint les seves idees i contribuint de manera significativa al benestar col·lectiu. L'Assemblea Jove s'ha convertit en una eina per fomentar la participació i l'empoderament del jovent del municipi.

Francisco Javier Ponseti, Jaume Cantallops, Rafael Muela i Alexandre Garcia-Mas presenten SIDFOOT, un projecte orientat al desenvolupament social en barris desfavorits i amb problemàtiques socials. El projecte pretén utilitzar l'esport com a eina educativa, concretament el futbol, a través de la figura del conductor de futbol comunitari.

Pilar Martínez analitza una proposta d'intervenció socioeducativa en joves immigrants en situació de risc a través de la cultura al barri de Pere Garau. El treball tracta la importància de crear relacions sanes entre iguals i fomentar el creixement personal a

través de l'oci cultural i saludable en adolescents, principalment en aquells que es troben en situació o en risc d'exclusió social.

Una altra iniciativa local és la del Servei de Joventut de l'Ajuntament de Sant Lluís de Menorca, Molí de Baix. Margarita Riera ens presenta el programa «Com ho vius tu? És important xerrar de drogues?» i ens explica la tasca transversal entre els diferents departaments municipals de l'Ajuntament i a través de programes preventius que impliquen la participació directa del jovent del municipi.

Com a model d'abordatge preventiu en contextos d'oci, Alicia Bustos i Lorena Giménez presenten el Servei de reducció de riscos en l'oci nocturn de la Direcció Insular de Joventut i Participació del Consell de Mallorca: les estratègies socioeducatives enfocades des de la prevenció i la reducció de riscos associats al consum de substàncies i les vivències de les sexualitats.

Continuant amb les accions preventives i en relació amb el Pla estratègic municipal de prevenció de les addiccions, Yasmina Castaño, Federico Leguizamo, Saliha Belmonte, Victoria López, Giuliana Bello, Elena Gervilla i Bernat Calafat presenten els resultats de l'estudi de les addiccions de la població jove de Palma.

Sobre la temàtica de les addiccions, Jesús Mullor, Sergi Canal i Maria Antònia Ferrer descriuen una anàlisi del perfil dels joves de les Illes Balears que inicien tractament per abordar les seves addiccions. A més de tractar l'ús problemàtic de substàncies, l'estudi també se centra en les addiccions comportamentals, com ara l'ús excessiu de la tecnologia i el joc.

Pel que fa als principals riscos existents al voltant de la nova pornografia en línia (NPO), Lluís Ballester, Sandra Sedano i Manon Diquero participen a l'ANUARI amb un article que descriu els resultats de l'«Estudi sobre pornografia a les Illes Balears». Al treball es recull el resultat de les enquestes realitzades durant l'estudi a l'alumnat i les famílies de diferents centres educatius i les valoracions fetes per les persones expertes en la matèria.

La recerca, l'experiència i la reflexió dels autors i autores aporten coneixement sobre àmbits diversos i, juntament amb les propostes anteriors, en trobam d'altres que versen sobre el context sociodemogràfic dels joves de Balears, l'ocupació, els usos lingüístics, el moviment ecologista, l'art urbà o els espais de celebració juvenil.

Assumpta Mas presenta una revisió dels principals indicadors sociodemogràfics que defineixen la realitat de les persones joves a les Illes Balears. Des del punt de vista de l'ocupació juvenil, a l'article d'Anaïs Herrón i Antònia Puiggròs s'analitzen els programes d'activació per a l'ocupació juvenil del Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB). El treball d'avaluació apunta les accions de millora a considerar en la planificació de noves polítiques públiques d'ocupació juvenil per afavorir la incorporació i permanència al mercat de treball dels joves.

Xisca Castell, Elga Cremades i Maria del Mar Vanrell aporten els resultats de l'estudi sobre les actituds, trajectòries i usos lingüístics dels joves de Balears. El treball ens aproxima a les dinàmiques predominants entre els joves en els contextos laboral, acadèmic, cultural o de lleure, així com accions de millora.

Pere Joan Femenia ens acosta a l'experiència de Joventut pel Clima a Mallorca. Des de la visió global del moviment ecologista i social contra el canvi climàtic, amb les protestes als carrers de Mallorca i les campanyes a xarxes socials, es reivindiquen els límits del territori i es denuncia l'impacte social i planetari que té el sistema econòmic actual.

Miquel Àngel Ballester fa una aproximació a l'art urbà a Mallorca, a través dels espais, dels temes, dels significats i de les tècniques dels principals artistes urbans a Mallorca. El treball integra una reflexió sobre el sentit actual d'aquest art i la persistència del seu component de protesta i reivindicació; també es tracta el seu progressiu reconeixement per part de les institucions alhora que el debat sobre els conflictes associats.

Alejandro Miquel aborda una temàtica complexa des de la reflexió constructiva. Amb el títol «I que no podeu fer bauxa sense emprenyar?», l'autor analitza els espais de celebració juvenil amb l'intent d'aportar una reflexió crítica respecte a la violència atribuïda al jovent i al marge de lectures o intencionalitats polítiques, socials i reivindicatives elaborades i que concerneixen la totalitat de la societat.

En darrer lloc, seguint amb la tradició de les edicions anteriors, la imatge de portada és un quadre de la col·lecció «*El Retorn a la Terra* imatges de la permarealitat», d'Emeraude Zorer, l'artista seleccionada per participar al programa d'intercanvis Art Pertot 2023. Aquesta imatge ens convida a la lectura pausada i la reflexió.

L'Anuari de la Joventut de les Illes Balears, en aquesta edició, manté l'essència de la participació activa dels

jovent, tant en la presentació d'iniciatives, projectes i estudis que els impliquen, com en la seva participació com a autors i autores dels articles. Esperam que continuï sent una publicació que permeti, amb la seva lectura, reflexionar sobre les realitats i els reptes de la joventut de les Balears, amb una mirada crítica i constructiva que ajudi a millorar la seva qualitat de vida.

**La joventut a les
Balears: context
sociodemogràfic i
normatiu**

Joves balears en xifres **2023**

ASSUMPTA MAS LIÑARES

Assumpta Mas Liñares

Palma, 1970. És tècnica de joventut a l'Institut Balear de la Joventut. Promotora i responsable de l'Observatori de la Joventut de les Illes Balears (OBJIB). És llicenciada en Filosofia i Lletres, secció Ciències de l'Educació, per la Universitat de les Illes Balears i màster en Joventut i Societat per la UNED. Formadora i avaluadora de qualificacions de formació professional per a l'ocupació. Autora d'estudis, informes i articles relacionats amb l'àmbit de la joventut. Les seves línies de feina se centren en el desenvolupament i l'avaluació de les polítiques de joventut i en el coneixement de la condició juvenil.

Resum

Aquest article de l'Anuari ofereix una fotografia general de les condicions de vida de les persones joves a les Illes Balears a partir de les evidències que ens mostren les dades disponibles a les principals fonts estadístiques oficials, que ens permeten dur a terme una anàlisi descriptiva i suposen una actualització dels indicadors oferts a l'article de l'edició de l'any anterior.

Resumen

Este artículo del Anuario ofrece una fotografía general de las condiciones de vida de las personas jóvenes en las Islas Baleares a partir de las evidencias que nos muestran los datos disponibles en las principales fuentes estadísticas oficiales, que nos permiten realizar un análisis descriptivo y suponen una actualización de los indicadores ofrecidos en el artículo de la edición del año anterior.

Paraules clau: Joves / Joventut / Polítiques de joventut / Anàlisi de la realitat

Palabras clave: Jóvenes / Juventud / Políticas de juventud / Análisis de la realidad

Introducció

Un any més aquest primer article de l'Anuari ofereix una visió general de les condicions de vida del jovent a les Illes Balears a partir dels darrers indicadors disponibles a les principals fonts estadístiques oficials i que ens permeten dur a terme una anàlisi descriptiva i suposen una actualització dels indicadors oferts a l'article de l'Anuari de la Joventut de les Illes Balears 2022 (Mas, A., 2022).

Població Jove

La població jove d'entre 15 i 29 anys a les Illes Balears segueix representant entre el 16 i el 17 % de la població total de la comunitat autònoma. Lluny queden els anys en què el volum de joves a les Illes Balears superava el 20 %. L'any 1998, fa 25 anys, els i les joves tenien un pes del 23 % respecte al conjunt de la població –el 31 % si la franja etària agafava dels 15 als 34 anys–, en un context, a més, en què la població total era de 796.483 residents (vegeu dades de població de l'IBESTAT).

En l'actualitat, d'acord amb el padró municipal d'habitants, elaborat per l'Institut Nacional d'Estadística (INE), el nombre total de persones residents a les Illes Balears l'1 de gener de 2022 era d'1.176.659, cosa que significa un increment de població de gairebé el 50 % en 25 anys, però amb un sostingut descens del volum de la població jove, aquella que als adults ens agrada anomenar "el futur" i en la qual dipositam l'esperança per mantenir el sistema de benestar establert.

Si comparam la base de la piràmide de població de les Illes Balears de

2022 amb la de l'any 2012 (vegeu el gràfic 1), s'observa com és més prima pel descens en la natalitat i com la part més ampla de la piràmide puja de cohort d'edat. Mentre que l'any 2012 se situava entre els 35 i 39 anys, només deu anys després, al 2022, l'edat més nombrosa és la que se situa entre els 45 i 49 anys en el cas dels homes i dels 40 als 45 anys en el cas de les dones. D'altra banda, també s'aprecia com es difumina la forma punxeguda de la piràmide, reflex de l'allargament de l'esperança de vida.

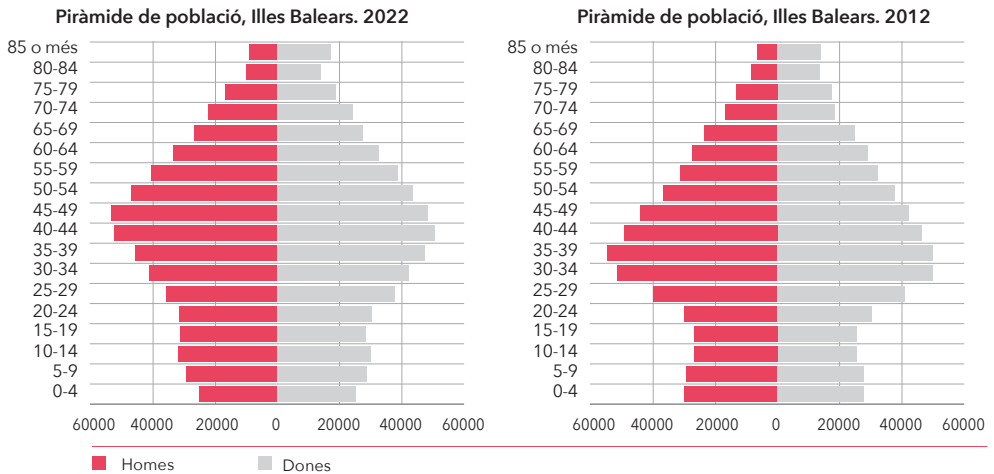
La causa del decreixement mantingut en el volum de població jove a les Illes Balears alhora que es produeix un creixement exponencial de la població total és, sens dubte, complexa i multifactorial: l'explosió del turisme com a motor de l'economia amb la consegüent necessitat de capital humà (tot i que sovint són les persones joves les que migren cercant millors oportunitats laborals); la major qualitat i l'allargament dels anys de vida; la incorporació de la dona al món laboral, tot i les dificultats per aconseguir una conciliació en igualtat de condicions entre homes i dones; el descens de la natalitat; les diferents crisis viscudes, i les dificultats per a l'emancipació amb el que suposa de retard en els trànsits a la vida adulta: la dificultat d'accés a una ocupació de qualitat i a un habitatge com una de les grans problemàtiques que marquen la construcció d'un projecte de vida i que possibiliten, si es desitja, la configuració d'una família en una llar pròpia...

El 16,5 % de la població de les Illes Balears té entre 15 i 29 anys, 194.153 persones dels 1.176.659 residents. Si hi sumam les 82.078 que

tenen entre 15 i 34 anys, la xifra se situa en 276.231 persones, el 23,5 % de la població. Tot i que en nombres absoluts i relatius les quantitats són petites, totes les illes, tret de Menorca, han perdut població jove entre

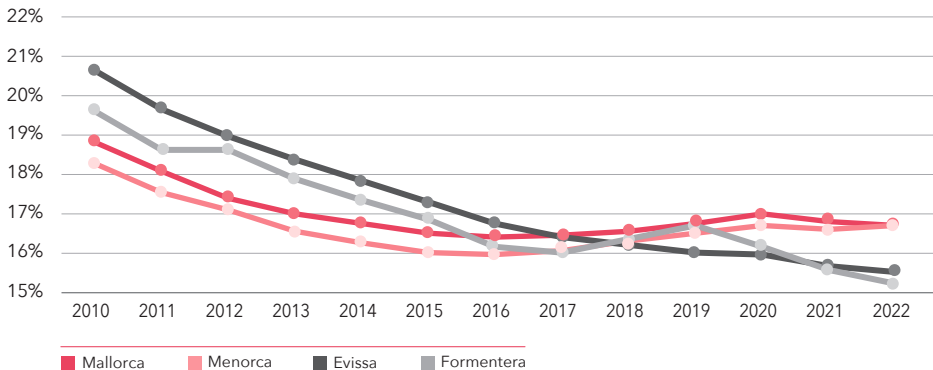
l'any 2021 i el 2022 (vegeu el gràfic 2). Mentre que Menorca incrementa la població d'entre 15 i 29 anys en 199 joves i se situa en 16.086 persones, Eivissa en perd 41; Formentera, 87, i Mallorca, 458 en el darrer any.

Gràfic 1: Piràmides de població de les Illes Balears, anys 2022 i 2012

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT

Gràfic 2: Evolució del volum de població jove (15-29 anys) per illa de residència. 2010-2022

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT

Així doncs, el pes de la població jove arreu de les Illes Balears es manté sense variacions significatives respecte a l'any anterior. Mallorca concentra més del 78 % de la població d'entre 15 i 29 anys, de la qual el 47 % resideix a Palma, mentre que

el 12,29 % viu a la illa d'Eivissa, on el 35 % es concentra a la capital; el 8,29 % dels joves resideix a Menorca, dels quals prop del 31 % viu a Maó, i menys d'1 de cada 100 joves illencs viuen a Formentera (vegeu la taula 1).

Taula 1. Pes de la població jove resident a les diferents illes i capitals insulars. 2022

	Nombres absoluts		(%) Percentatges		
	Població total	Joves 15-29 anys	Joves/pobl. total	Joves/pobl. jove de les illes Balears	Joves de les capitals/pobl. jove de cada illa
ILLES BALEARS	1.176.659	194.153	16,50 %	100,00 %	-
MALLORCA	914.564	152.479	16,67 %	78,54 %	-
Palma	415.940	72.066	17,33 %	37,12 %	47,26%
MENORCA	96.467	16.086	16,68 %	8,29 %	-
Maó	29.445	4.949	16,81 %	2,55 %	30,77%
EIVISSA	154.210	23.854	15,47 %	12,29 %	-
Ciutat d'Eivissa	50.715	8.376	16,52 %	4,31 %	35,11%
FORMENTERA	11.418	1.734	15,19 %	0,89 %	-

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT

Cap municipi de les Illes Balears no té, per primer any, un volum de població jove superior al 18 % (vegeu la taula 2). Al 2021 Alcúdia comptava amb un 18,2 % de joves, percentatge que al 2022 baixa al 17,9 %, tot i que es manté com el municipi amb un major pes d'aquest col·lectiu, seguit de Manacor, Palma i Ciutadella. A la banda dels municipis amb menys presència de joves se situa Banyalbufar, amb només un 11,3 %, seguit d'Estellencs,

Búger i Costitx. Hem d'assenyalar, amb caire anecdòtic, que Escorca, que al llarg dels anys ha comptat amb el menor pes de població jove –la qual l'any 2021 era d'un 11,6 %–, al 2022 ha deixat de ser la població amb menys pes juvenil, en passar a significar el 13,4 % de la població del municipi, que de tenir 181 residents –dels quals 21 eren joves al 2021– ha passat a comptar amb 187 persones empadronades al 2022, de les quals 25 són joves.

Taula 2: Municipis de les Illes Balears amb major i menor pes (*) de població jove de 15 a 29 anys. 2022

Major % de joves			
	Total Població	TOTAL JOVES de 15 a 29 anys. 2022	Joves / Pobl. Total 2021
Alcúdia	20.717	3.701	17,9%
Manacor	45.352	7.910	17,4%
Palma	415.940	72.066	17,3%
Ciutadella de Menorca	30.811	5.302	17,2%
Capdepera	12.081	2.054	17,0%
Son Servera	11.752	1.985	16,9%
Inca	34.093	5.758	16,9%
Ferrerias	4.944	829	16,8%

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT

(*) El pes de la població jove al municipi es superior al pes mitjà de la CAIB 16,6%

Menor % de joves			
	Total Població	TOTAL JOVES de 15 a 29 anys. 2021	Joves / Pobl. Total 2022
Banyalbufar	566	64	11,3%
Estellencs	336	40	11,9%
Costitx	1.446	183	12,7%
Búger	1.111	141	12,7%
Lloret de Vistalegre	1.514	196	12,9%
Algaida	6.075	797	13,1%
Sant Joan de Labritja	6.703	883	13,2%
Escorca	187	25	13,4%
Ariany	912	123	13,5%

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT

(*) El pes de la població jove al municipi és inferior al 14 %.

El 54 % de les persones residents a les Illes Balears hi ha nascut, el 24 % ha nascut a una altra comunitat autònoma i quasi el 25 %, a l'estranger. Ara

bé, aquesta distribució, que correspon al conjunt de les Illes Balears i que es compleix a Mallorca i Menorca, no és la que existeix a Eivissa i Formentera, on

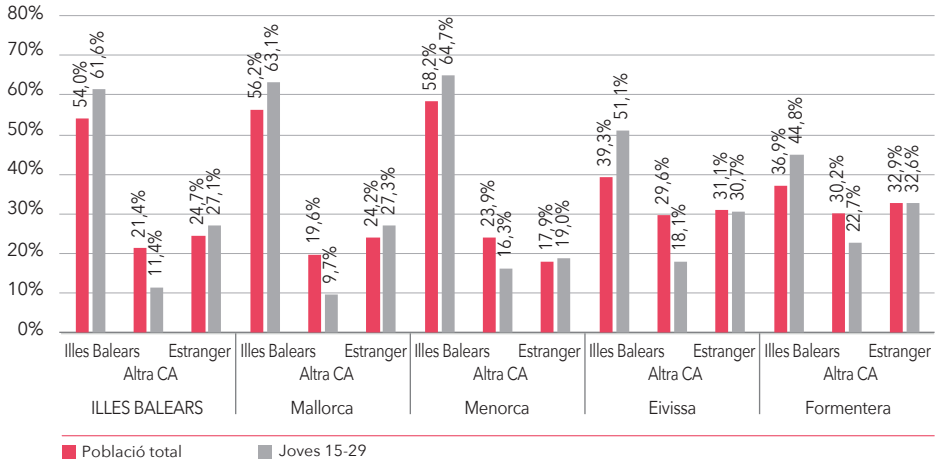
el pes de la població nascuda a les Illes Balears baixa. A Eivissa i especialment a Formentera, la població, d'acord amb el lloc de naixement, es distribueix quasi amb el mateix pes entre població nascuda a les Illes Balears, a una altra comunitat autònoma i a l'estranger.

Si centram la mirada en el lloc de naixement del jovent d'entre 15 i 29 anys, el 61 % ha nascut a les Illes Balears, l'11 % a una altra comunitat autònoma i el 27 % és de procedència estrangera. En aquest cas, sí que hi ha

majors diferències per illes. A Formentera aquest repartiment és del 44,8 %, el 22,7 % i el 32,5 %, respectivament (vegeu el gràfic 3).

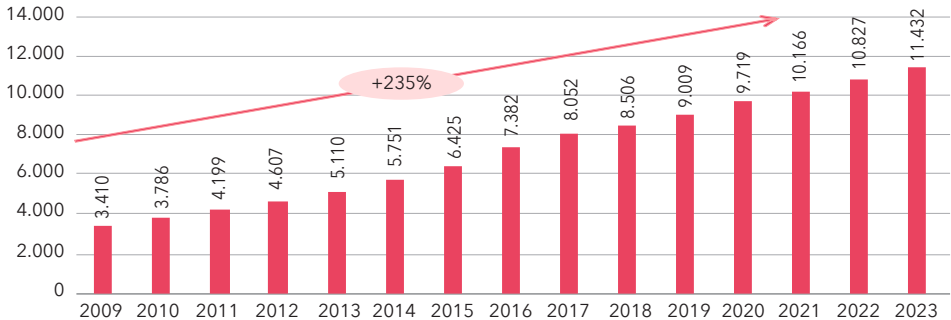
L'any 2023 11.432 joves balears d'entre 15 i 34 anys resideixen a l'estranger, xifra que suposa un increment del 6 % respecte a l'any anterior, i es manté la tendència a l'alça al llarg dels anys (vegeu el gràfic 4). La població de les Illes Balears resident a l'estranger és de 42.811 persones, de la qual els i les joves representen el 27 %.

Gràfic 3: Població total i jove (15-29 anys) per lloc de naixement. 2022

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT

Gràfic 4: Persones joves de 15-34 anys inscrites a les Illes Balears però residents a l'estranger

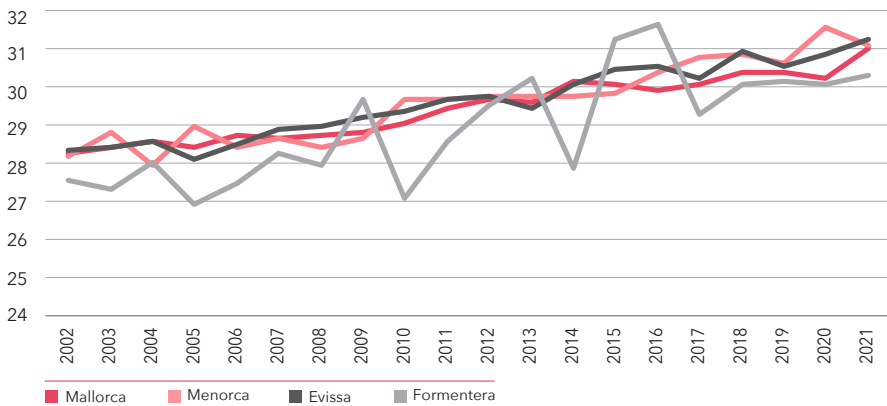

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT

El primer fill o filla es té ja superats els 31 anys, excepte a Formentera, on la mitjana se situa en els 30,45 anys l'any 2021. Queda clar que se segueix incrementant, any rere any, l'edat d'accés a la maternitat (vegeu el gràfic 5), i que la majoria de les mares illenques tenen el seu primer fill o filla sense estar casades (53,11 %), circumstància que en el cas d'Eivissa representa més

del 60 % i el 57 % a Formentera. És cert que, a partir de les dades disponibles, podem afirmar que les persones joves han deixat de casar-se, atès que l'edat mitjana a contreure matrimoni per primera vegada segueix situant-se en els 37 anys en els homes i en els 35 anys en les dones, edats en què les persones han deixat de ser considerades joves.

Gràfic 5: Evolució de l'edat mitjana de la mare quan té el primer fill per illes. 2002-2021

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades de l'IBESTAT

Educació

A les Illes Balears, d'acord amb el darrer Anuari estadístic del Ministeri d'Educació, Formació Professional i Esports (edició 2024), al curs 2021-2022 estaven matriculats al sistema educatiu 231.038 alumnes, dels quals 193.877 cursaven ensenyaments no universitaris (956 alumnes més que el curs 2020-2021), dels quals ho feien a l'ensenyament públic el 65,4 %, el 27,1 % a la concertada i el 7,5 a la privada no concertada. Un total de 49.446 alumnes

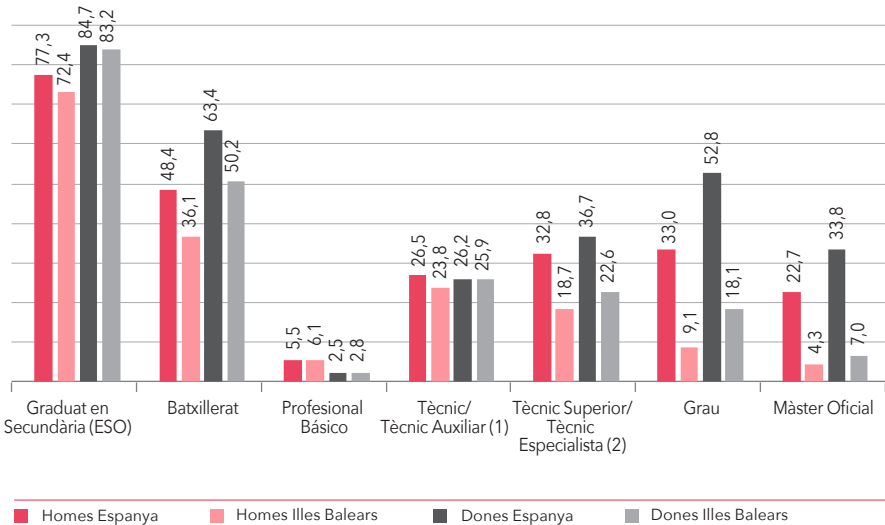
estudiaven ESO (634 més que al curs anterior); 13.824, batxillerat (527 menys que al 2020-2021); 1.994, formació professional bàsica; 10.165, formació professional de grau mitjà (200 més que al curs anterior), i 8.169, formació professional de grau superior (403 més respecte del curs anterior). Mentre que l'ensenyament universitari comptava amb 18.328 alumnes (271 alumnes menys que al curs 2020-2021); 13.417 alumnes estaven matriculats en ensenyaments de règim especial (amb un increment interanual important de 1.748 alum-

nes); 2.868, en estudis artístics, i 231, en ensenyaments esportius.

El percentatge de població que es titula en cada nivell educatiu a "l'edat teòrica" de finalitzar aquell nivell (taxa bruta de graduats) es manté al curs 2021-2022 amb dades similars al curs anterior, tot i que una mica més baixes. Seguim mantenint xifres inferiors a les del conjunt de l'Estat, amb espe-

cial incidència en els ensenyaments universitaris, en què només el 9 % dels homes i el 19 % de les dones a les Illes Balears es graduen, enfront del 34 % i el 54 %, respectivament, a l'Estat. Només un 4 % d'homes i un 8 % de dones finalitzen un màster oficial, enfront del 23 % i del 35 %, respectivament, al conjunt d'Espanya (vegeu el gràfic 6).

Gràfic 6: Taxa bruta de població que es gradua en cada nivell d'ensenyament (2021-2022)

Font: elaboració de l'OBJIB a partir del Ministeri d'Educació, *Las cifras de la Educación en España, curs 2021-2022*

(1) Es considera l'alumnat graduat en cicles formatius de grau mitjà d'FP i d'arts plàstiques i disseny, FP I i ensenyaments esportius de grau mitjà.

(2) Es considera l'alumnat graduat en cicles formatius de grau superior d'FP i d'arts plàstiques i disseny, ensenyaments esportius de grau superior, FP II i arts aplicades i oficis artístics.

Les xifres d'escolarització no universitària de l'alumnat d'entre 16 i 18 anys a les Illes Balears segueixen la tendència a l'alça dels darrers cursos (vegeu el gràfic 7) i superen l'especial increment del curs anterior marcat

per la situació de pandèmia de la COVID-19, que va provocar un increment significatiu de joves escolaritzats davant la dificultat d'accedir al mercat de treball. La taxa d'escolaritat als 16 anys el curs 2021-2022 a les Illes Balears és

del 92,5 %, del 85,1 % als 17 anys i del 56,1 % als 18 (enfrent del 50,07 % al curs anterior). Tot i l'increment, les taxes estatals segueixen sent superiors: 95,9 %, 91,1 % i 81,5 %, per a 16, 17 i 18 anys, respectivament.

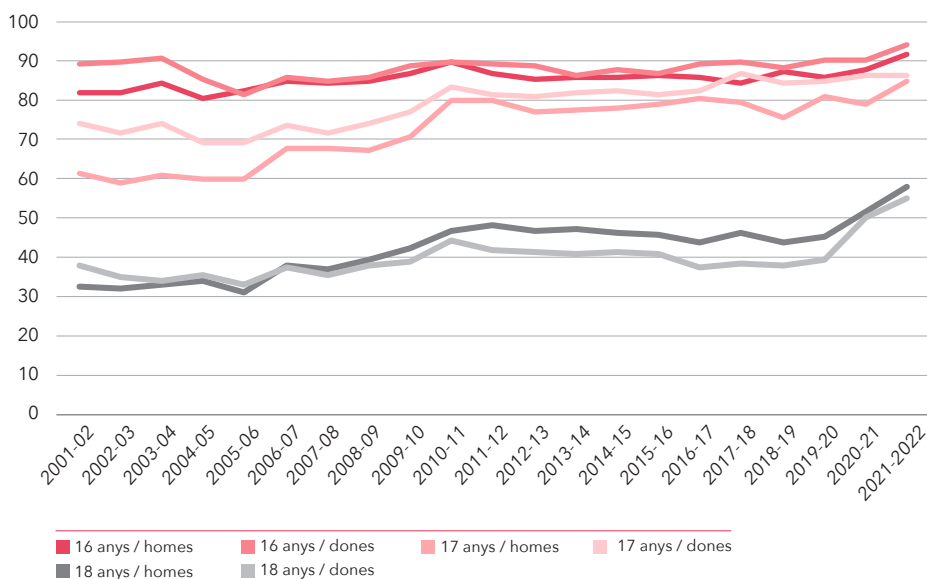
Les Illes Balears compten amb un 16,3 % d'alumnat de nacionalitat estrangera matriculat en ensenyaments de règim general no universitari, amb la qual cosa és la comunitat autònoma amb un major percentatge d'aquest alumnat, ja que la mitjana estatal se situa en el 10,3 % (vegeu el gràfic 8).

L'abandonament educatiu a Espanya afecta el 13,9 % de l'alumnat del curs 2021-2022. Aquest percentatge fa referència a la població de 18 a 24 anys que no ha completat la segona etapa de l'educació secundària i no segueix cap tipus d'educació o for-

mació. A les Illes Balears la xifra és del 18,2 %, només superada per la Regió de Múrcia, amb un 18,7 %. En el gràfic 9, s'observa que hi ha un lleuger augment de l'abandonament educatiu respecte al curs anterior, però una disminució important respecte a fa deu anys.

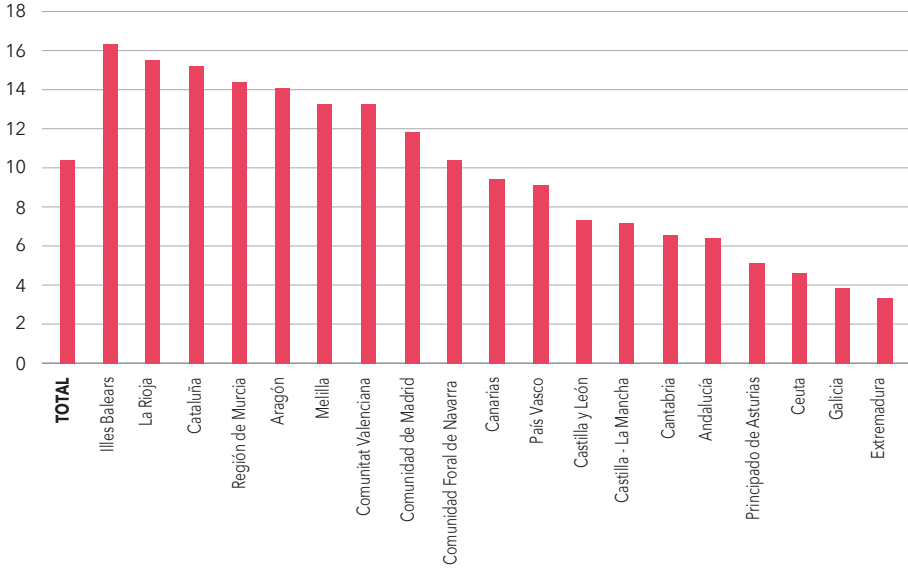
La taxa d'ocupació de la població jove (25-34 anys), tant arreu de l'Estat com a les Illes Balears, s'incrementa com major és el nivell educatiu. Per a titulats en educació superior les taxes d'ocupació a les Illes Balears (vegeu el gràfic 10) són del 84,9 % per als homes i del 84,3 % per a les dones, 2 i 4,7 punts, respectivament, superiors respecte a les taxes espanyoles, que se situen en el 82,9 % i el 79,6 % en el cas dels homes i de les dones, respectivament.

Gràfic 7: Taxa d'escolaritat no universitària a les Illes Balears per edat i sexe

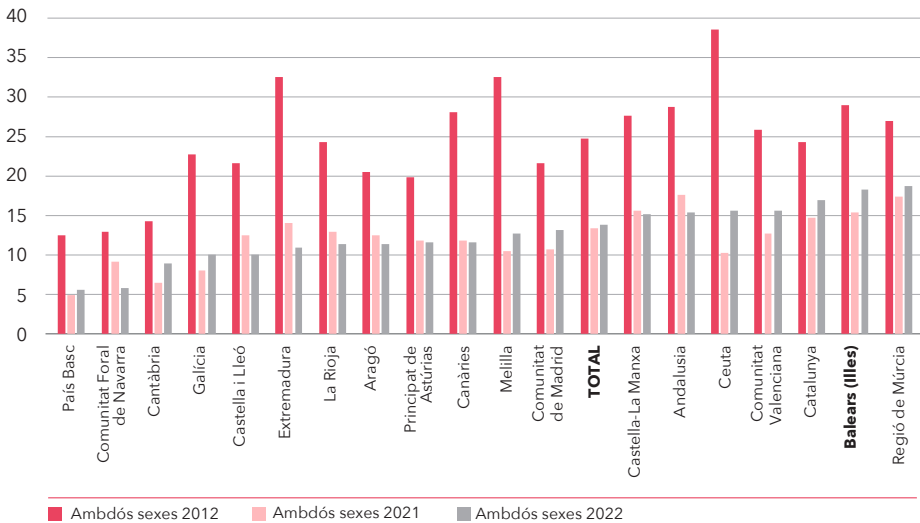
Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'IBESTAT i el Ministeri d'Educació

Gràfic 8: Percentatge d'alumnat estranger en ensenyaments de règim general no universitari. Curs 2021-2022

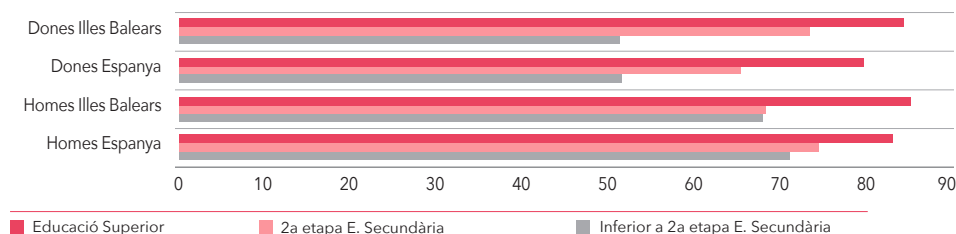
Font: elaboració de l'OBJIB a partir del Ministeri d'Educació, Las cifras de la Educación en España, curs 2021-2022

Gràfic 9: Abandonament educatiu per comunitat autònoma (2012-2021-2022)

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades del Ministeri d'Educació

Gràfic 10: Taxa d'ocupació de la població jove (25-34 anys) segons el nivell educatiu assolit, per sexe. Illes Balears i Espanya. Any 2022

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades del Ministeri d'Educació, Formació Professional i Esports

El curs 2021-2022 a la universitat pública de les Illes Balears cursen estudis universitaris 14.486 persones, de les quals 12.163 hi estudien un grau (el 84 %), 1.395 hi cursen un màster oficial (el 9,6 %) i 928 persones hi fan un doctorat (el 6,4 %).

Ocupació

Igual que a l'article de l'Anuari de l'any passat dedicat a joves balears en xifres, per a la visió general de l'estat de l'ocupació a la nostra comunitat abordarem les taxes d'activitat, ocupació i atur, desglossades per als grups d'edat de 16 a 24 i de 25 a 34 anys, comparant, d'una banda, l'indicador amb les dades referides al total de la població i, de l'altra, per sexe.

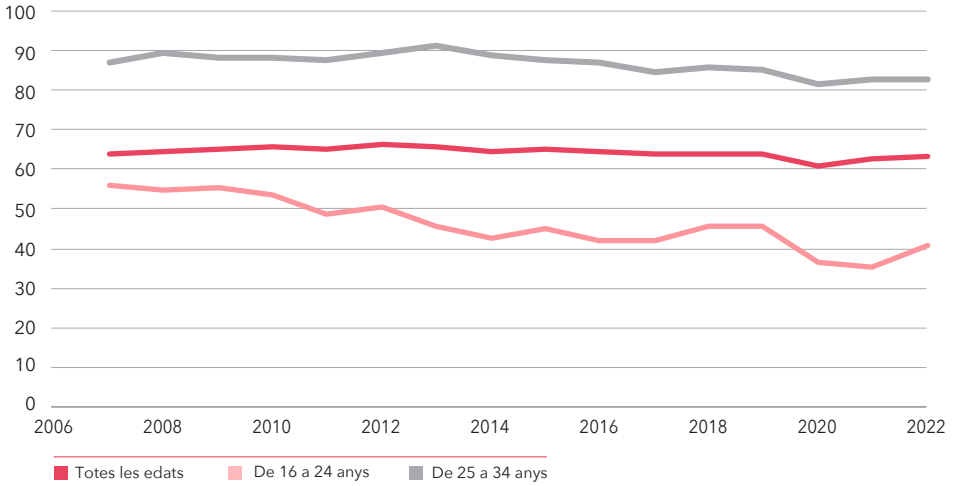
La taxa d'activitat a les Illes Balears per a la població general (vegeu el gràfic 11) l'any 2022 se situa en valors similars (64,8 %) a 2019, any anterior a la pandèmia de la COVID-19. Pel que fa a la població jove, les taxes no s'han recuperat de la mateixa manera, sobretot per al grup de 16 a 24 anys, amb una taxa al 2022 del 41,04 %, cinc punts inferior que al 2019, però

els mateixos punts d'increment respecte de l'any 2020. D'altra banda, la taxa d'activitat del jovent d'entre 25 i 34 anys, al 2022, és del 83,45 % (85,85 % al 2019 i 81,93 al 2020).

Les dones mantenen unes taxes d'activitat inferiors als homes (vegeu el gràfic 12), tot i que per al grup de 25 a 34 anys la diferència és només d'1,55 punts (82,68 % les dones i 84,23 % els homes). A més a més, la taxa d'activitat de les dones d'aquest grup d'edat és superior en un punt a la dels anys 2019 i 2018, no així per als homes joves, que encara no arriben a superar les taxes superiors al 90 % que van perdre l'any 2020.

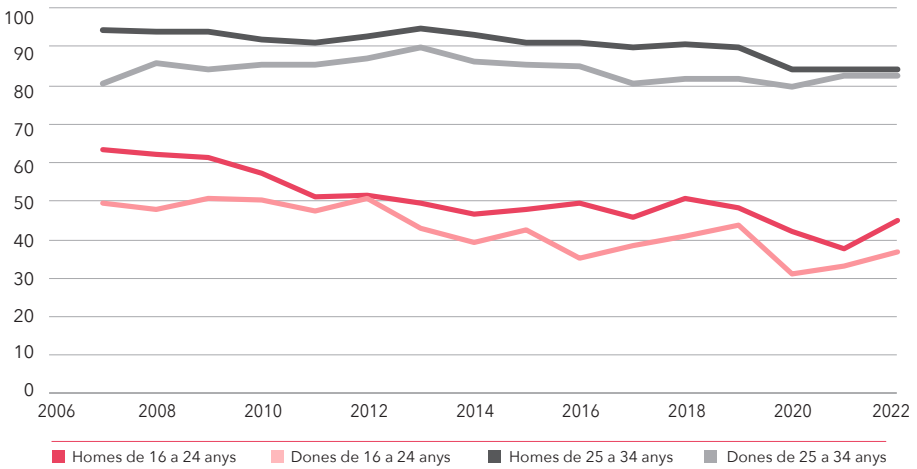
La taxa d'ocupació (gràfic 13) més elevada la trobam en el grup d'edat de 25 a 34 anys (72,73 %), que, recordam, presenta la taxa d'activitat més alta (83,45 %). Els i les joves de 16 a 24 anys comencen a recuperar les xifres pre-pandèmia, amb una taxa d'ocupació al 2022 del 31,5 %, 10 punts de recuperació respecte al 21,39 % de 2020, tot i que segueix sent una dada d'ocupació baixa, si tenim en compte que significa que només tres de cada deu joves d'aquesta edat que vol fer feina treballa.

Gràfic 11: Evolució de la taxa d'activitat jove per grup d'edat. Illes Balears 2007-2022

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades de l'IBESTAT

Gràfic 12: Evolució de la taxa d'activitat jove per grup d'edat i sexe. Illes Balears 2007-2022

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades de l'IBESTAT

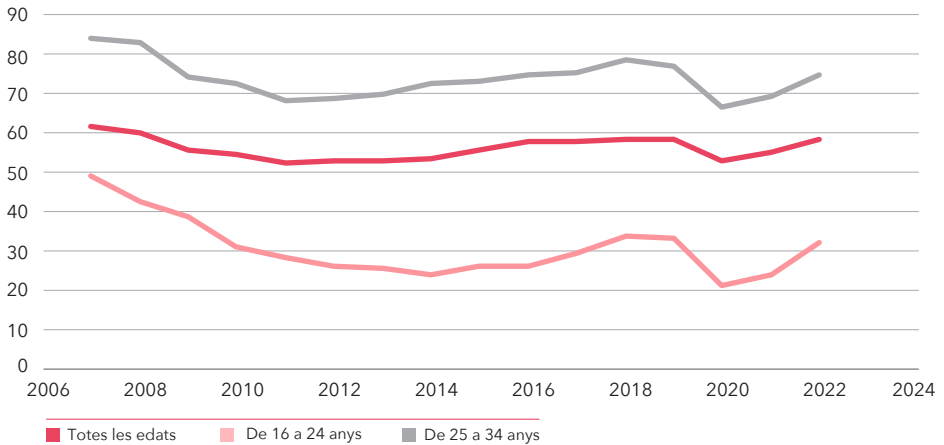
Si observem l'evolució de les taxes d'ocupació jove per sexe (vegeu el gràfic 14), es veu clarament com són

cada vegada més similars, tot i que les al·lotes d'entre 16 i 24 anys es troben tres punts per davall dels al·lots, men-

tre que per al grup de 25 a 34 anys la diferència ja és només d'1,4 punts. Els homes joves d'entre 25 i 34 anys presenten una taxa d'ocupació (73,43 %) onze punts superior a la dels homes del conjunt de la població (62,14 %).

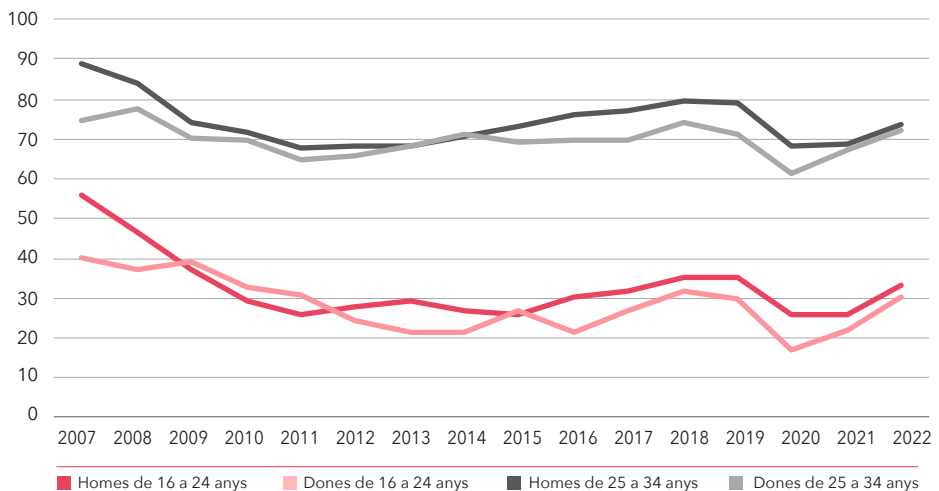
Per la seva banda, les dones joves d'entre 25 a 34 anys tenen una taxa d'ocupació del 72,03 %, vint punts més alta que la de les dones per al conjunt de la població, que se situa en el 52,15 %.

Gràfic 13: Evolució de la taxa d'ocupació jove per grup d'edat. 2007-2022

Font: elaboració de l'OBIJB a partir de l'IBESTAT

Gràfic 14: Evolució de la taxa d'ocupació jove per grup d'edat i sexe 2007-2022

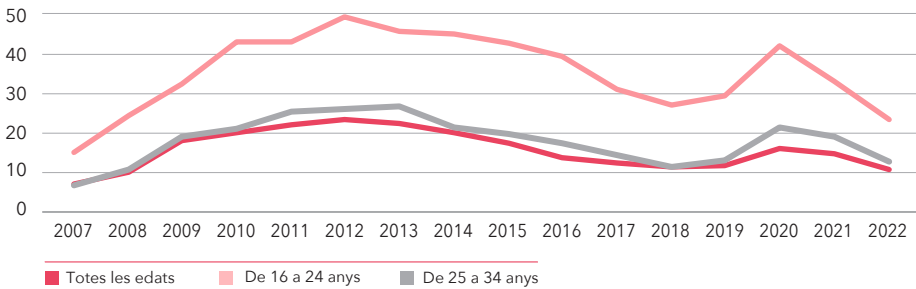

Font: elaboració de l'OBIJB a partir de l'IBESTAT

Al'any 2022 les taxes d'atur baixen a xifres que no es donaven des de 2008 (vegeu el gràfic 15), amb un 10,9 % per a la població general, un 23,23 % per al jovent de 16 a 24 anys i un 12,86 % per al col·lectiu d'entre 25 i 34 anys. Els al·lots joves d'entre 16 i 24 anys són els que presenten una taxa d'atur més elevada, tal com s'aprecia en el gràfic 16, amb un 26,77 %, mentre que la taxa de les al·lotes se situa per davall del 20 %, (18,7 %), fet que no s'havia produït en els darrers quinze anys.

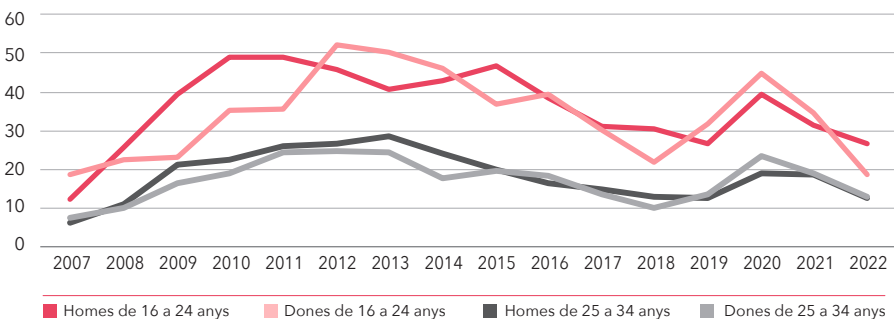
L'ocupació segueix marcada per l'estacionalitat que genera el mercat laboral centrat en el turisme. Les contractacions comencen a pujar al llarg del segon trimestre de l'any i es disparen entre els mesos de juliol i setembre, per tornar a davallar posteriorment. En el gràfic 17, que mostra l'evolució de la taxa d'ocupació, s'aprecia que en els dos darrers anys l'increment de l'ocupació reflecteix una recuperació de l'activitat econòmica.

Gràfic 15: Evolució de la taxa d'atur jove per grup d'edat. Illes Balears 2007-2022

Font: elaboració de l'OBIJB a partir de l'IBESTAT

Gràfic 16: Evolució de la taxa d'atur jove per grup d'edat i sexe. Illes Balears 2007-2022

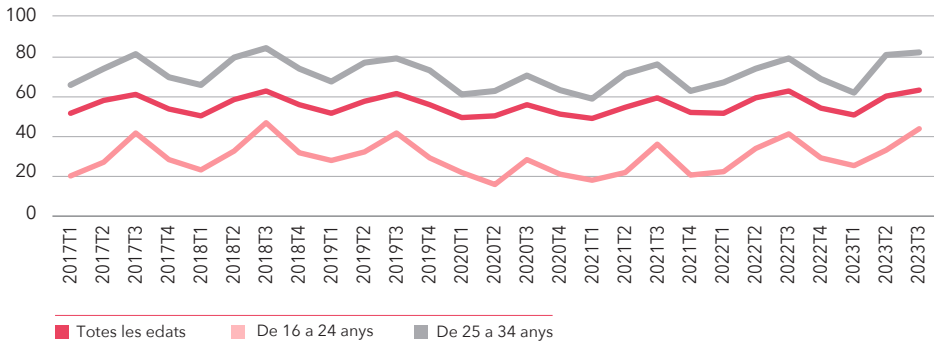

Font: elaboració de l'OBIJB a partir de l'IBESTAT

L'any 2022, el sector serveis ocupa el 83,5 % del jovent d'entre 16 i 34 anys (vegeu el gràfic 18). Parlem de 125.400 joves, 14.100 més que l'any anterior. La construcció dona ocupació a 13.900 joves, que supo-

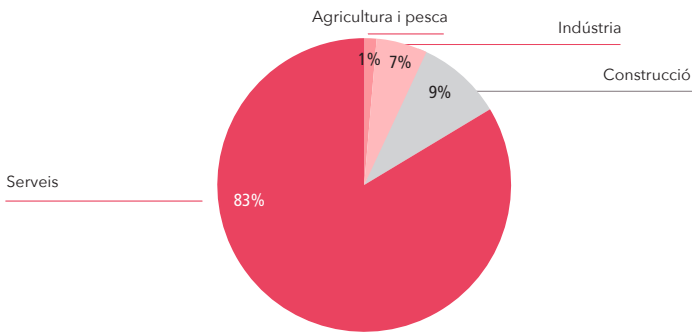
sen el 9,25 % dels joves ocupats. El darrer any l'agricultura i pesca perd llocs de feina jove, mentre que el sector de la indústria passa a ocupar 10.000 joves, 3.800 més que l'any anterior.

Gràfic 17: Evolució de la taxa d'ocupació a les Illes Balears per trimestres entre joves de 16 a 24 anys i de 25 a 34 anys, per grup d'edat. 2017T1-2023T3

Font: elaboració de l'OBIJB a partir de l'Ibestat

Gràfic 18: Joves de 16 a 34 anys per sector d'ocupació. Illes Balears. 2022

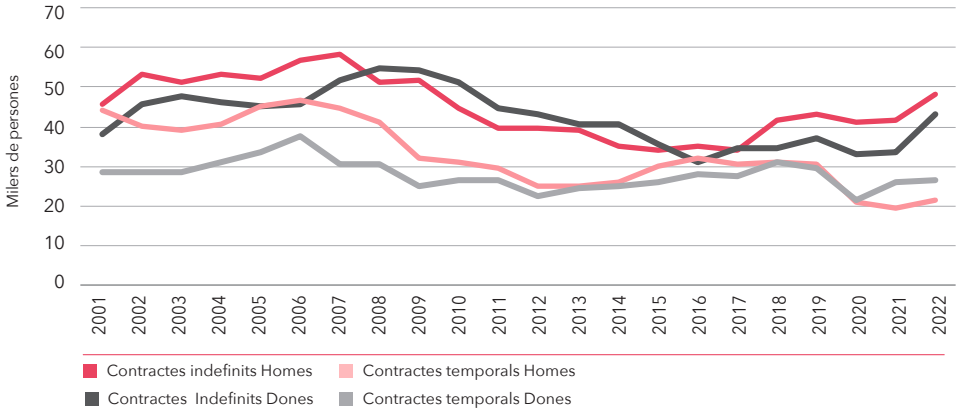

Font: elaboració de l'OBIJB a partir de l'IBESTAT

S'incrementa la contractació indefinida a joves de 16 a 34 anys (vegeu el gràfic 19), que passa del 62 % l'any 2021 al 66 % dels contractes signats l'any 2022. Tot i que la contractació

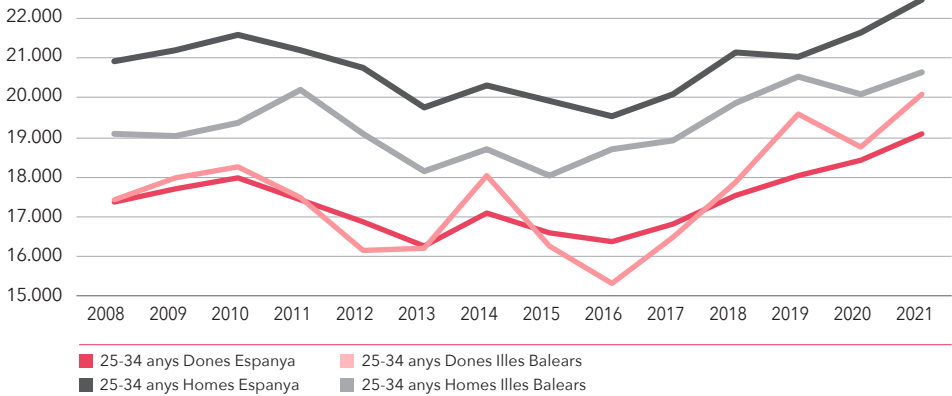
temporal de les dones joves ha minvat 6 punts respecte de l'any anterior (38 % al 2022), encara es dona amb major freqüència que en els homes joves (31 % al 2022).

Gràfic 19: Evolució de la contractació laboral del jovent balear de 16 a 34 anys per tipus de contracte (2001-2022)

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de l'IBESTAT

Gràfic 20: Evolució del salari anual mitjà de les persones joves de 25 a 34 anys per sexe. Illes Balears-Espanya 2008-2021

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'INE (Enquesta anual d'estructura salarial)

Els salaris mantenen la tendència a l'alça iniciada l'any 2016 (exceptuant l'any de la pandèmia), tant al conjunt de l'Estat com a les Illes Balears (vegeu el gràfic 20). Els salari mitjà a Espanya, l'any 2021, se situa

en 25.896 € (24.134 € a les Illes Balears), 20.848 € per al jovent d'entre 25 i 34 anys (20.381 € a les Illes Balears) i en 12.930 € per als menors de 25 anys (14.471 a les Illes Balears). El sou mitjà s'ha incrementat 4.000 €

Gràfic 21: Taxa d'emancipació residencial dels joves de 16 a 29 anys. Illes Balears i Espanya

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades de l'Observatorio de la Emancipación

des de 2008, però per a la població d'entre 25 a 34 anys l'increment és de 1.642 €, i s'ha produït un increment de 758 € el darrer any. Per al col·lectiu menor de 25 anys el sou encara és 23 € inferior respecte al sou de l'any 2008, tot i que en el darrer any s'ha incrementat 237 €.

A les Illes Balears, el sou mitjà des de 2008 s'ha incrementat 3.746 €, 901 € per als menors de 25 anys i 2.089 € per al col·lectiu entre 25 i 34 anys (968 € en el darrer any). Tanmateix, tot i els increments, a les Illes Balears els sous mitjans són inferiors als de l'Estat, a excepció, d'una banda, del que cobren les al·lotes d'entre 25 i 34 anys, que cobren 1.028 € més que la mitjana estatal (vegeu el gràfic 20), i, d'altra banda, del que cobren els menors de 25 anys. Ara bé, cal prendre aquestes xifres amb cautela, ja que l'INE ja avisa que el nombre de les observacions a les Illes Balears (entre 100 i 500) per a aquest grup d'edat està subjecte a gran variabilitat.

Emancipació residencial

La taxa d'emancipació jove (16-29 anys) a les Illes Balears l'any 2022 se situa en el 18,6 %, 1,7 punts per damunt de l'espanyola (vegeu el gràfic 21), percentatge que suposa un lleuger increment per primer any després de la pandèmia (17,6 % al 2020), però lluny del 31,5 % d'ara fa deu anys, el 2013.

Les taxes d'emancipació segueixen sent molt baixes. Segueixen vivint amb els progenitors més de 8 de cada 10 joves, amb el que això suposa, ja que l'emancipació residencial és una peça clau en la trajectòria vital d'una persona, una passa important en l'accés a l'estatus adult i quasi bé ineludible en la construcció d'un projecte de vida propi.

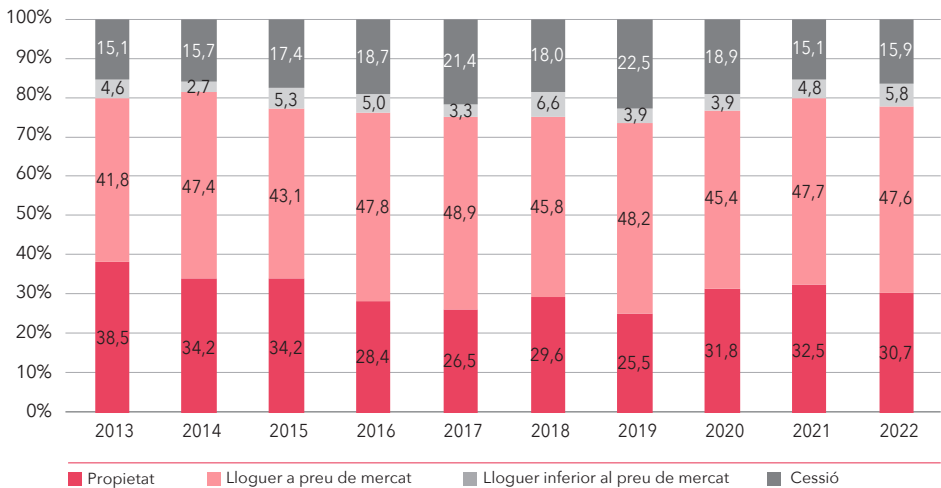
L'any 2022 el 47,6 % del jovent espanyol d'entre 16 i 29 anys que viu emancipat ho fa en un habitatge llogat a preu de mercat, mentre que només viuen en un habitatge en propietat 3 de cada 10 joves. Un 21,7 %

viu en un habitatge cedit o paga un lloguer inferior al preu de mercat (vegeu el gràfic 22).

L'any 2022 el 66 % del jovent de les Balears (vegeu el gràfic 23) declara arribar amb dificultat (16 %) o amb certa

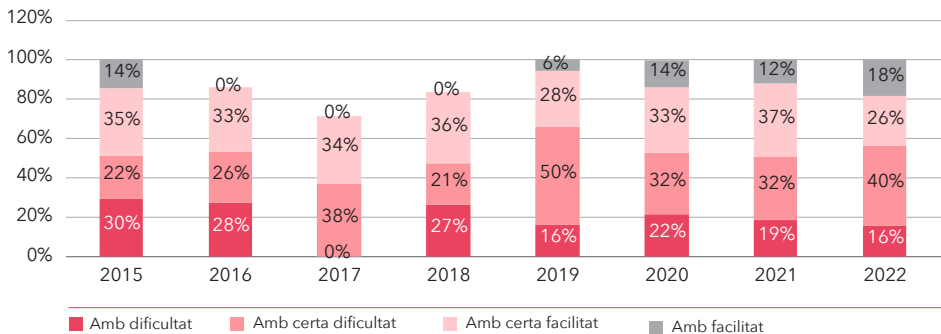
dificultat (40 %) a final de mes, cosa que suposa un increment del 15 % respecte de l'any 2021. Per contra quasi el 20 % declara que arriba amb facilitat a final de mes, 6 punts més respecte a la dada de 2021.

Gràfic 22: Llars on la persona de referència té de 16 a 29 anys segons el règim de tinença

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de dades de l'INE
 Nota: la persona de referència és la persona responsable de l'habitatge.

Gràfic 23. Distribució del jovent balear (16-29 anys) segons grau de dificultat per arribar a final de mes

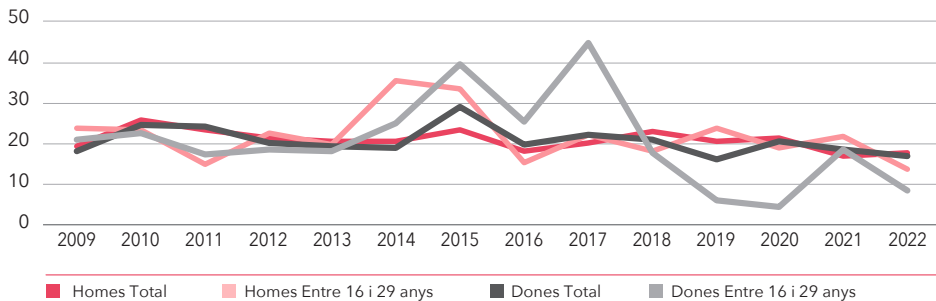

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'IBESTAT

L'any 2022 la taxa de risc de pobresa a les Illes Balears se situa en el 17 %, mig punt menys que l'any anterior. Per a la població jove d'entre 16 i 29 anys la taxa, d'acord amb les dades de l'IBESTAT, és del 10,8 %, un descens de 9,1 punts respecte a l'any 2021. La major taxa de risc de pobresa se segueix concentrant en

les persones menors de 16 anys, amb un 23,4 %. Al gràfic 24 s'observa el descens accentuat del risc de pobresa de les joves de 16 a 29, que ha passat d'un 18,3 % al 2021 a un 8,3 % al 2022. Per la seva banda, els homes joves passen, en el darrer any, d'una taxa de risc de pobresa del 21,4 % al 13,4 %.

Gràfic 24: Evolució de la taxa de risc de pobresa jove (16-29 anys) per sexe. Illes Balears 2009-2022

Font: elaboració de l'OBJIB a partir de les dades de l'IBESTAT

Referències bibliogràfiques

- iBESTAT. <https://ibestat.caib.es/ibestat/page?&p=inicio&lang=ca>
- INE. <https://www.ine.es/>
- Mas, A. (2022). Joves balears en xifres 2022. *Anuari de la Joventut de les Illes Balears 2022*, 25-46. https://www.caib.es/sites/objib/ca/anuari_de_la_joventut_de_les_illes_balears_2022/
- Ministerio de Educación, Formación Profesional y Deportes. Anuario estadístico. Las cifras de la educación en España. <https://www.educacionyfp.gob.es/servicios-al-ciudadano/estadisticas/indicadores/cifras-educacion-espana.html>
- Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades. Estadísticas de estudiantes. Estadística de estudiantes. <https://www.universidades.gob.es/>
- Observatorio de Emancipación. Consejo de la Juventud de España. Observatorio Joven de Emancipación. <https://www.cje.org/>

- Observatori de la Joventut de les Illes Balears (OBJIB). Sistema d'indicadors de joventut de l'Observatori de la Joventut de les Illes Balears.
<http://www.caib.es/sacmicrofront/contenido.do?mkey=M10080912052716472036&lang=-CA&cont=25425>

Fer joventut des d'aquí

**COMISSIÓ PERMANENT DEL
CONSELL DE LA JOVENTUT DE LES
ILLES BALEARS (2023)**

Comissió Permanent del Consell de la Joventut de les Illes Balears (2023)

El Consell de la Joventut de les Illes Balears (CJIB) és el màxim òrgan de representació del jovent i de les organitzacions de la joventut balear, i la Comissió Permanent n'és l'òrgan d'execució.

La Comissió Permanent, autora d'aquest text, va ser elegida el 2 de desembre de 2022. Els seus membres són Pau Emili Muñoz Canyelles, Margarita de Noia Blanc, Jordi Prunés i Moyà, Gabriel Bibiloni Femenias, Marta Serrano Martín, Alícia Vinaixa Alemany i Pau Roig Mas.

Resum

La descentralització de l'Estat i l'exclusivitat de la competència de joventut a l'àmbit autonòmic ha suposat que les Illes Balears, des de 1983, tinguin una gran capacitat d'incidir en polítiques socials de joventut. Alhora, la transversalitat de la realitat de la gent jove s'ha interrelacionat amb l'esdevenir de l'autonomia política d'una manera que cal ser contemplada, analitzada i tinguda en compte per al disseny de noves polítiques de joventut a partir d'aquests quaranta anys d'autonomia que les Illes Balears celebren enguany.

Paraules clau: Joventut / Autonomia / Competència / Societat / Illes Balears

Resumen

La descentralización del Estado y la exclusividad de la competencia de juventud al ámbito autonómico ha supuesto que las Illes Balears, desde 1983, tengan una gran capacidad de incidir en políticas sociales de juventud. A la vez, la transversalidad de la realidad de la gente joven se ha interrelacionado con el devenir de la autonomía política, de una manera que debe ser contemplada, analizada y tenida en cuenta para el diseño de las nuevas políticas de juventud a partir de estos cuarenta años de autonomía que las Illes Balears celebran este año.

Palabras clave: Juventud / Autonomía / Competencia / Sociedad / Illes Balears

1. Introducció

«A tota situació democràtica nascuda d'un Estat de Dret, els diferents estaments que conformen la societat han de gaudir dels camins legals que en permetin la participació en el desenvolupament de la mateixa societat». Es prenen aquestes paraules que enceten l'exposició de motius de la Llei 2/1985, del 28 de març, que creà el CJIB, com a mostra d'allò que suposava –o havia de suposar– la democràcia i l'autonomia per al tractament de la competència de joventut en els primers anys de la Transició.

L'autogovern recobrat a les Illes Balears el primer de març de 1983, i que enguany celebra el 40è aniversari, convida a poder analitzar el recorregut del tractament de la joventut. Aquest és el propòsit del present article. Es pretén fer des d'una mirada transversal i de conjunt d'allò que és la joventut. A aquest efecte, s'exposarà primer el desplegament de la competència de joventut prevista en l'Estatut, però seguidament també es posaran en valor les interrelacions ocorregudes entre la gent jove de les Balears i la configuració de la realitat autonòmica esdevinguda en aquests quaranta anys, així com els reptes de futur que presenten.

2. El desplegament autonòmic de la competència de joventut

Com és sabut, l'any 1978 es va promulgar la setena constitució liberal espanyola, encara en vigor, que estructura un estat social i democràtic de dret, descentralitzat en comunitats autònomes. Aquests tres aspectes són vitals per entendre com s'ha

desplegat la competència de joventut. L'aspecte social i democràtic de la joventut es recull explícitament en l'article 48:

Els poders públics promouran les condicions per a la participació lliure i eficaç de la joventut en el desenvolupament polític, social, econòmic i cultural.

Pel que fa a l'aspecte de la descentralització, és vital recalcar que, malgrat que no se l'esmenti, sinó que es dona com a matèria integrada en el total de l'assistència social (art. 148, matèria 21a) o com a competència no especificada, la joventut passa a ser una competència exclusivament autonòmica.

Una primera lectura de tot això és que no es fa aterrar l'article 48 ni en la mateixa Constitució. La visió transversal i d'empoderament que transmet l'enunciat de l'article queda relegada a la incompareixença de la matèria de joventut en la llista de competències exclusives de les comunitats autònomes (art. 148), la qual cosa en dificulta la comprensió com a fenomen autoreferenciat, és a dir, vàlid per si mateix i no com a part d'altres.

Per això, cal agrair que, dels diferents estatuts originals, l'Estatut d'autonomia de 1983 de les Illes Balears és un dels que esmenten la joventut, que especifica com una competència exclusiva autonòmica (art 10.11), així corregeix una mancança del text constitucional. Evidentment, el camí per endavant era enorme, però aquesta afirmació es podria proclamar també des de molts àmbits diferents del de la joventut. Hom havia de trobar consol en aquelles lletres impreses.

Per aquest motiu, és important estudiar l'avanç i el desplegament posterior. Aquesta tasca és relativament pobra fins que arriba el segle XXI, la qual cosa diu poc en favor de la recent estrenada autonomia. Tanmateix, és obligat mencionar la creació del Consell de la Joventut de les Illes Balears el 1985, amb personalitat jurídica pròpia, fet que permet coordinar el teixit associatiu juvenil que sorgia en aquells anys a les Illes.

Durant la V legislatura, en què ateraven les noves competències de la reforma estatutària de 1999, el Govern posà en marxa el I Pla Jove 2001-2004 (2001), fruit de la necessitat evident per a l'executiu d'haver de coordinar diferents departaments i institucions públiques si es volia abordar de manera efectiva la matèria de joventut. El Pla reconeixia la joventut, no com un període transitori, sinó com una etapa vital en si mateixa. Ja apuntava al problema de l'emancipació pels preus del mercat immobiliari, entre altres qüestions, i desplegava un seguit d'actuacions dotades de pressupost i assignades a les diferents direccions generals.

Imatge 1. Logo del I Pla Jove (2001-2004)

La Llei integral de joventut de 2006 va ser una fita important, pel fet de ser la primera llei d'aquesta matèria que el Parlament de les Illes Balears treia endavant. La Llei, ben intencionada en principi, també ordenava les com-

petències de joventut i ja marcava el camí cap a la reforma estatutària de 2007. També aquell 2006 es va crear un ens important per al desenvolupament de les matèries de joventut: l'Institut Balear de Joventut (IBJove).

La reforma de l'Estatut de 2007 és una actualització important del text estatutari i dibuixa amb més netedat, després de 25 anys de camí autònom, certa estructura de país, de conjunt holístic. Es reconeix el dret social de la joventut (art. 16.3) en línia amb el que establia l'article 48 de la Constitució, i apareix com una matèria multinivell en explicitar-la tant com a competència autònoma com insular (art. 30.13 i art. 70.16 respectivament). Des del desembre de l'any anterior, havia començat l'atribució de competències en matèria de joventut als consells.

El segon mandat d'Antich també duria el II Pla Jove 2010-2012 (2010), que estava previst en la Llei integral de joventut, feia èmfasi en aquesta visió transversal de les persones joves i desplegava 196 mesures interdepartamentals, en què tenien un pes important (també de pressupost destinat) les de caire educatiu i d'ocupació, en consonància amb els problemes d'atur de la crisi econòmica.

Tanmateix, el 2011, amb el canvi de govern i enmig de la Gran Recesió, les partides es van retallar dràsticament, la comissió interdepartamental de joventut va deixar de funcionar i el Consell de la Joventut va ser suprimit el 2012 i no tornaria a ressorgir fins al 2016.

Els governs dels dos acords de Bellver (2015 i 2019) van fer tornar un funcionament més estable als organismes de joventut. Cal indicar que el

2018, sota la coordinació de l'IBJove i la UIB, es comencen a publicar els anuals de la joventut de les Illes Balears. Finalment, el 2022 es va aprovar la Llei de polítiques de joventut, la qual vam analitzar a «Punt i principi. Joves i associacionisme davant la Llei de polítiques de joventut de les Illes Balears» a l'*Anuari de joventut de 2022*. Arran d'aquesta llei, es va començar a dissenyar un tercer pla jove, paralitzat temporalment mentre es produeixen els nomenaments del nou gabinet de la presidenta Prohens (2023).

Paral·lelament, el Parlament de les Illes Balears ha estat protagonista, al llarg d'aquests quaranta anys, de debats, preguntes, accions i iniciatives legislatives diverses al voltant de joventut. En aquest article no tractarem d'aquests aspectes, ja que hi ha el bon treball de Carlos Rotger,¹ publicat a l'*Anuari de la joventut 2022*.

3. Interrelacions entre el jovent i la realitat autonòmica

Davant la popularitzada frase «Els joves són el futur», els consells de la joventut i altres entitats juvenils sempre han intentat fer pedagogia respecte al fet que aquesta visió no és correcta, ja que la joventut constitueix realment un segment social, un col·lectiu situat en el temps present i, per tant, afectat per les realitats actuals, en les quals ha de poder intervenir com un actor social més.

Aquesta premissa és bàsica per poder comprendre la interrelació entre jovent illenc i l'existència de la

Comunitat Autònoma de les Illes Balears, en què l'esdevenir d'un d'aquests agents ha influït, en major o menor grau, en la situació de l'altre.

La influència de la Comunitat Autònoma balear sobre la composició actual de la seva joventut és el resultat del seu rol, tant actiu com passiu, en el context històric dels darrers quaranta anys. L'autonomia assolida el 1983 va arribar en un moment de benestar social i econòmic sense precedents, coincidint amb el segon boom turístic, que va suposar un període de prosperitat a l'arxipèlag, que, per primera vegada, se situava al capdavant de l'estat en PIB per capita l'any 1985 (Banco Bilbao-Vizcaya, 1989) i era l'única comunitat que superava la mitjana europea d'aquesta variant quan Espanya es va adherir a la Comunitat Econòmica Europea (1986). Mai en la història els balears havien viscut tan bé. Això va atreure una segona onada de nouvinguts a les Illes, entre els anys noranta i començament del 2000, no tan sols d'origen peninsular (com en els seixanta), sinó també internacional, en ple procés de globalització.

Els diferents governs autonòmics, de diferents colors i amb participació tant de partits estatals com autòctons, en general han desenvolupat l'autonomia, per tant, en un context de creixement, i amb poca voluntat o capacitat de capitanejar-lo amb un rumb definit. És cert que s'han duit a terme accions modeladores d'aquest creixement (protecció d'espais, campanyes de desestacionalització i diversificació del turisme, taxa turística...), però el desplegament competencial, més enllà del desenvolupament institucional, ha mancat d'una

¹ «Crònica de l'activitat parlamentària relacionada amb la política juvenil a les Illes Balears».

visió de conjunt, d'una comprensió holística.² Prova evident de tot això és, per exemple, que un aspecte tan vital com els sobrecosts d'insularitat no s'han pogut revertir efectivament, malgrat que es mencionen en la Constitució, en l'Estatut i, fins i tot, en el Tractat de Funcionament de la Unió Europea.

Els resultat de tot això és una terciarització de l'economia al voltant del monocultiu turístic i una revolució demogràfica que ha comportat un repte de sobrepoblació (agregat estacionalment per la pressió de la població flotant). Aquests fenòmens es tradueixen en problemes per obrir nous sectors econòmics i en problemes d'habitatge, de recursos, de prestació de serveis públics o de desigualtats socials, entre d'altres, tot en una comunitat que ha descendit al setè lloc en termes de PIB per capita (2021).³

És evident que aquests fets marquen directament la composició del jovent illenc i tots els seus reptes actuals, que en l'anterior anuari ja vam exposar⁴ i que podríem resumir en la dificultat d'executar el seu projecte vital per l'alt cost de l'habitatge i la precarització laboral. L'estudi demogràfic dibuixa un estament jove balear (16-30 anys) que ha passat a conformar el 16,5 % de la societat el

2022, respecte al 13,5 % del 1981,⁵ abans de l'autonomia; un augment que contrasta amb altres zones d'Espanya. Aquest increment, tanmateix, s'ha d'explicar pel fenomen migratori de diferent procedència, ja sigui de primera o de segona generació, vinculat a la segona onada d'immigració, cosa que resulta en una joventut diversa i multicultural però que comparteix fets generacionals concrets, amb especial èmfasi en el maneig de les noves tecnologies i les xarxes socials.

S'ha vinculat també la relació entre l'abandonament escolar balear i l'accés fàcil al mercat laboral turístic. Encara que l'abandonament escolar és un fenomen multidimensional, sí que hi ha estudis que assenyalen el factor del mercat laboral com un incentiu en economies turístiques, tot comparant les taxes d'ocupació juvenil i les taxes d'ocupació juvenil amb estudis superiors (Adame i Salvà, 2010). En qualsevol cas, si es deixa el fenomen de l'abandonament escolar de banda, la turistificació de l'economia també pot explicar el fet que, tot i una taxa d'ocupació juvenil superior a la mitjana estatal, un 51 % de la gent jove ocupada ho fa en un lloc de feina per al qual està sobrequalificada.⁶ Tot apunta, per tant, al fet que part de la precarització del jovent balear està motivada per la demanda de poca qualificació del sector turístic de sol i platja i empreses subsidiàries, juntament amb la poca força o inexistència d'altres sectors que necessiten perfils d'alta qualificació.

2 Això és extensible a la societat: «una societat poc cohesionada, amb una burgesia sense projecte propi, que no acaba d'entendre les potencialitats de l'autonomia, espectadora més que protagonista». (Colom, 2001, p. 13)

3 <https://datosmacro.expansion.com/pib/espaa-comunidades-autonomas>.

4 Vegeu: «Punt i principi. Joves i associacionisme davant la Llei de polítiques de joventut de les Illes Balears» a *Anuari de la joventut 2022*.

5 Dades de l'IBESTAT.

6 Vegeu la separata balear de l'Observatori d'Emancipació del CJE del 1r trimestre de 2021.

L'habitatge és una qüestió complexa en què intervenen diferents factors com la sobrepoblació, la tensió en certes zones per la conversió d'habitatge a habitatge turístic o de segona residència, l'especulació, i el poc parc d'habitatge públic o els habitatges que no surten al mercat per falta de restauració, entre d'altres. En canvi, el resultat és únic: creixement disparat del cost de l'habitatge, especialment en l'accés a compra o lloguer, que és un fenomen que sol afectar sobretot la gent jove.

Emperò, la influència no ha estat únicament de dalt a baix, sinó bidireccional i per tant també ascendent, fins al punt que la història de la nostra comunitat autònoma no seria la mateixa si s'hagués fet exclusivament des del Consolat de Mar. Per exemple, en matèria ambiental, les persones joves han estat molt presents en grans èxits històrics, com la preservació de la Dragonera, i en les demandes actuals contra el canvi climàtic, amb grups organitzats com Joventut x Clima - Fridays for Future, o la vaga pel canvi climàtic de 2019, secundada especialment per gent jove i que va dur l'executiu balear a declarar, pocs mesos després, l'estat d'emergència climàtica.⁷

Parlant de vagues, també cal recordar la participació juvenil, especialment de les joves, en la vaga feminista del 8M de 2018, en aquells anys una imatge paradigmàtica d'un moviment molt actiu als carrers i amb activitats com tallers, formacions..., així com d'entitats organitzades (la més jove de les quals potser seria la Lliga Feminis-

ta de la UIB), que eren les que estructuraven dit moviment i que coexistia i coexisteix amb un moviment també potent de reivindicació del col·lectiu LGTBI. Parlar de joventut i de lluites socials tampoc no es pot fer sense mencionar els episodis del 15M a les Balears, baptisme de foc de molts de referents juvenils que després han organitzat diferents moviments o han entrat a les institucions.

Evidentment, també molts de joves van vestir la camiseta verda el 2013 en la manifestació més multitudinària de la història de les Illes Balears i en les diferents accions contra el TIL del gabinet Bauzá, tant com a part del sector social general com, més específicament, de l'educatiu. L'associacionisme estudiantil, freqüent però poc continu, ha mantingut una estreta relació amb els moments de tensió i distensió del món educatiu.

L'àmbit cultural i festiu, especialment el que és més proper al municipalisme, també ha estat marcat pel protagonisme de les persones joves i no es pot dir que només per mantenir el relleu generacional. El sorgiment de les anomenades *neofestes* en els darrers anys –de la mà, moltíssimes vegades voluntària, de grups de joves dels municipis en qüestió, més de la gent jove que les ha acollides i hi ha assistit de manera massiva– ha obert una època de regeneració en aquest àmbit. Tampoc no s'han d'oblidar els esplais i les organitzacions juvenils, que suporten el dia a dia d'una manera de fer joventut, de fer barri i de fer poble.

Tan clara és la participació activa del jovent en aquests àmbits descrits com clar és que tots (medi ambient, drets i serveis socials, educació, lleu-

⁷ Un acte més simbòlic que no real, que sols es comprometia amb mesures genèriques i a accelerar programes de transició ja previstos.

re...) són de competència autonòmica, insular i/o local. L'acció social, en aquest cas juvenil, ha modelat també l'esdevenir de l'arxipèlag d'una manera molt probablement més efectiva i contundent que si no hagués existit l'estat autonòmic.

4. Conclusions

La Comunitat Autònoma ha permès que molts dels fets que afecten les persones d'aquí es puguin discutir, proposar, decidir i corregir des d'aquí. Aquest principi regeix en temes de joventut i en tots els que són de competència autonòmica, cosa que, ens aquests quaranta anys, ha permès les interrelacions entre les institucions d'autogovern i els diferents sectors, en un camí que, per definició, ha estat gradual i paral·lel al desenvolupament competencial a través de les funcions legislatives i executives, al llarg de diferents fases de capacitat d'actuació (marcades per les reformes estatutàries, sempre en pro de l'expansió de l'autonomia) i esdevingudes totes en diferents contextos socials, polítics i econòmics. Tot plegat ha dibuixat un present poc definit, fruit d'un camí fet pas a pas però sense rumb clar. Un present que està marcat pel monocultiu turístic i la sobrepoblació, a més dels reptes propis del segle, com la globalització. S'ha deixat configurar una societat fruit d'aquests processos, la qual cosa presenta reptes que no es poden obviar eternament. O potser sí, però a quin preu? Les frustracions del jovent balear per poder dur a terme el seu projecte vital amb autonomia poden donar pas a problemes estructurals greus. L'esforç de les institucions, amb l'increment d'actuacions

parlamentàries, processos legislatius i plans executius per desplegar la capacitat competencial de joventut, s'ha de complementar amb l'acció de desplegament d'altres temes, com educació, ocupació, cultura, sostenibilitat, assistència social, etc.

En la majoria de qüestions, la joventut illenca, com a part de l'estructura social de la comunitat, ha tingut el rol d'agent implicat, amb un protagonisme no menyspreable en casos com els que s'han exposat i que són de rellevància autonòmica. Ha de continuar tenint aquest rol, perquè el camí de l'autonomia no ha de ser un camí tan sols institucional, sinó també de la societat, però la democràcia balear ha de poder oferir que es faci de forma més participativa. No ha de bastar tan sols amb les lluites i mobilitzacions socials, és a dir, amb l'acció reactiva, la protesta. Els models de les neofestes mostren una interacció més activa i constructiva entre el jovent i les institucions. Potser en l'àmbit municipal és més fàcil assolir aquesta interacció, però els àmbits insulars i autonòmic no tenen motius per quedar-ne enrere.

Les polítiques de joventut de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears han de ser capaces de poder fer efectiu el principi estatutari i constitucional de la participació juvenil en el desenvolupament polític, social, econòmic i cultural, per tal d'assolir un pacte transversal i sostenible intergeneracionalment respecte a les línies mestres del futur de la comunitat, com en una cursa de relleus perfectament orquestrada, passant tots el testimoni en una mateixa direcció. Sense estridències, però sense complexos, amb visió holística. Aquests

quaranta anys, plens de reptes, haurien de permetre'ns l'autocrítica, però també la confiança que el progrés és a les nostres mans.

Referències bibliogràfiques

- ADAME, M.T.; SALVÀ, F. (2010). Abandono escolar prematuro y transición a la vida activa en una economía turística: el caso de Baleares. *Revista de Educación*, 351.
- BANCO BILBAO-VIZCAYA (1989). *Renta nacional de España y su distribución provincial (1987)*. Servicios de Estudios del BBV.
- CJE (dir.) i CJIB (ed.). (Febrer 2022). *Observatori d'Emancipació del CJE. Illes Balears. Primer semestre 2021*.
- CJIB (2022). Punt i principi. Joves i associacionisme davant la Llei de Polítiques de Joventut de les Illes Balears. Dins: *Anuari de la Joventut de les Illes Balears 2022*, 69-79.
- COLOM, B. (2001). *Veinticinco años de autonomía balear*. Marcial Pons.
- Dades de l'IBESTAT.
- PIB de las comunidades autónomas (s/d). *Datosmacro.com*. <https://datosmacro.expansion.com/pib/espana-comunidades-autonomas>
- II Pla Jove del Govern de les Illes Balears 2010-2012 (2010). Direcció General de Joventut. Govern de les Illes Balears. <https://n9.cl/w5ks9>.
- Pla Estratègic de Joventut del Govern de les Illes Balears 2001-2004 (2001). Direcció General de Joventut. Conselleria de Benestar Social.

**Iniciatives
de les
administracions**

**Estudi de les addiccions
de la població jove de
Palma del Pla Estratègic
Municipal de Prevenció de
les Addiccions**

**YASMINA CASTAÑO MARTINEZ
FEDERICO LEGUIZAMO BARROSO
SALIHA BELMONTE DARRAZ
VICTORIA LÓPEZ MAS
GIULIANA BELLO VÉLEZ
ELENA GERVILLA GARCÍA
BERNAT CALAFAT I VICH**

Yasmina Castaño Martínez

Palma, 1991. Graduada en Psicologia per la UIB (2014). Màster en Psicologia Clínica Infantojuvenil i Màster en Psicologia General Sanitària. Investigadora predoctoral de psicologia a la UIB, enfocada en els determinants de les conductes addictives en la població jove. Tècnica de l'IREFREA des de 2018, treballa en la recerca i la implantació de programes preventius. Ha col·laborat en la redacció i en l'estudi de les addiccions del Pla Estratègic Municipal de Prevenció de les Addiccions de Palma.

Federico Leguizamo Barroso

Buenos Aires, 1988. Llicenciat en Psicologia (2012). Màster en Cognició i Evolució Humana (2014) per la UIB. Actualment, està finalitzant el doctorat en Psicologia a la mateixa institució. Professional acreditat en Psicologia de l'Esport (2020) i Psicologia General Sanitària pel Col·legi Oficial de Psicologia (2014). Des de 2019, és professor del Departament de Psicologia de la Universitat de les Illes Balears i col·laborador docent a la Universitat de Barcelona.

Saliha Belmonte Darraz

Melilla, 1977. Graduada en Infermeria per la Universitat de Granada (2004). Professora associada del Departament d'Infermeria i Fisioteràpia de la Universitat de les Illes Balears (2009-2023). Experta Universitària en Gestió de Serveis d'Infermeria (UNED, 2008-2009). Màster Universitària en Neurociències (UIB, 2012-2014). Doctora en Neurociències per la Universitat de les Illes Balears (2019). Actualment, és tècnica de l'Àrea de Sanitat i Consum de l'Ajuntament de Palma. Ha col·laborat en la redacció i en l'estudi de les addiccions del Pla Estratègic Municipal de Prevenció de les Addiccions de Palma.

Victoria López Mas

Llucmajor, 2000. Graduada en Psicologia per la UIB (2022). Ha col·laborat en l'estudi de les addiccions del Pla Estratègic Municipal de Prevenció de les Addiccions de Palma.

Giuliana Bello Vélez

Palma, 1999. Graduada en Psicologia per la UIB (2021). Treballa com a tècnica de prevenció de les addiccions i promoció de la salut del Programa Joves Qualificats de PalmaActiva (Ajuntament de Palma). Actualment, col·labora en els programes de promoció de la salut i prevenció de les drogodependències i en l'estudi de les addiccions del Pla Estratègic Municipal de Prevenció de les Addiccions de Palma.

Elena Gervilla García

Palma, 1978. Llicenciada en Psicologia per la Universitat Autònoma de Barcelona (2002). Màster en Psicopatologia Infantil, d'Adolescents i d'Adults per la Universitat Autònoma de Barcelona (2004). Màster en Educació i Rehabilitació de Conductes Addictives per la Universitat Catòlica de València (2010). Doctora en Psicologia per la Universitat de Santiago de Compostel·la (2011). Des de 2005, és professora al Departament de Psicologia de la Universitat de les Illes Balears i col·laboradora docent a la Universitat Oberta de Catalunya.

Bernat Calafat I Vich

Santa Maria del Camí, 1961. Llicenciat en Psicologia per la Universitat de Barcelona (1984). Ha estat professor associat de Planificació i Avaluació Social (Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques) a la UIB (2008-2021). Ha treballat de psicòleg i de cap de secció de Serveis Socials a l'Ajuntament de Palma (1988-2021). Actualment, és el cap del Servei de Consum i Salut del Centre Municipal de Promoció de la Salut de l'Ajuntament de Palma i coordinador tècnic del Pla Estratègic Municipal de Prevenció de les Addiccions de Palma.

Resum

Introducció: El consum d'alcohol, tabac i cànnabis, el joc d'apostes i l'ús de videojocs són les conductes addictives més prevalents en els joves, la qual cosa constitueix un important repte de salut pública. L'Ajuntament de Palma impulsà el Pla Estratègic Municipal de Prevenció de les Addiccions de Palma per explorar la situació dels adolescents i joves de la ciutat en matèria d'addiccions. **Mètode:** La mostra constà de 1.872 estudiants (51,5 % dones i 48,5 % homes) de set centres educatius de Palma. Emplenaren una bateria de preguntes per avaluar conductes addictives i variables que hi estan relacionades (àmbit familiar, oci, regulació emocional). Se'n va fer una anàlisi descriptiva, amb la comparació de mitjanes per sexe i edat. **Resultats:** El 65,4 % dels estudiants havien consumit alcohol alguna vegada a la vida; el 33,1 %, tabac, i el 22,9 %, cànnabis, sense diferències per sexe. Un 6,7 % havia jugat doblers en apostes, i un 84,4 % havia jugat a videojocs. Els homes mostraren millor reavaluació cognitiva de les situacions que no les dones, mentre que la supressió emocional com a estratègia de regulació emocional va ser més freqüent en els més grans. L'oci més freqüent era navegar per internet, mirar sèries i passar temps amb la família, i el grau de felicitat mitjà se situà al voltant de 6,7/10. **Conclusions:** El Pla Estratègic Municipal de Prevenció de les Addiccions de Palma proporciona una informació valuosa sobre conductes addictives i comportaments problemàtics dels joves de Palma. Aquests resultats destaquen la necessitat d'establir programes de prevenció dirigits a la població juvenil que abordin les conductes problemàtiques pròpies d'aquest període.

Paraules clau: Addiccions / Joves / Prevenció / Oci

Resumen

Introducción: El consumo de alcohol, tabaco y cannabis, el juego de apuestas y el uso de videojuegos son las conductas adictivas más prevalentes en los jóvenes, lo que constituye un importante reto de salud pública. El Ayuntamiento de Palma impulsó el Plan Estratégico Municipal de Prevención de las Adicciones de Palma para explorar la situación de los adolescentes y jóvenes de la ciudad en materia de adicciones. **Método:** La muestra constó de 1.872 estudiantes (51,5 % mujeres y 48,5 % hombres) de siete centros educativos de Palma. Cumplimentaron una batería de preguntas para evaluar conductas adictivas y variables que están relacionadas (ámbito familiar, ocio, regulación emocional). Se hizo un análisis descriptivo, con la comparación de medias por sexo y edad. **Resultados:** El 65,4 % de los estudiantes habían consumido alcohol alguna vez en la vida; el 33,1 %, tabaco, y el 22,9 %, cannabis, sin diferencias por sexo. Un 6,7 % había jugado dinero en apuestas, y un 84,4 % había jugado a videojuegos. Los hombres mostraron mejor reevaluación cognitiva de las situaciones que las mujeres, mientras que la supresión emocional como estrategia de regulación emocional fue más frecuente en los mayores. El ocio más frecuente era navegar por internet, mirar series y pasar tiempo con la familia, y el grado de felicidad medio se situó en torno a 6,7/10. **Conclusiones:** El Plan Estratégico Municipal de Prevención de las Adicciones de Palma proporciona una información valiosa sobre conductas adictivas y comportamientos problemáticos de los jóvenes de Palma. Estos resultados destacan la necesidad de establecer programas de prevención dirigidos a la población juvenil que aborden las conductas problemáticas propias de este período.

Palabras clave: Adicciones / Jóvenes / Prevención / Ocio

Contextualització i fonamentació teòrica

Les addiccions constitueixen un repte important de salut pública a Espanya, ja que els i les adolescents representen una població d'alt risc per al desenvolupament de conductes addictives. Comprendre la prevalença i la naturalesa de les conductes addictives és essencial per desenvolupar estratègies preventives efectives per als adolescents. Els adolescents, en particular, són vulnerables tant a comportaments addictius relacionats amb substàncies (alcohol, tabac, cànnabis) com no relacionats amb substàncies (jocs d'atzar, addicció als videojocs). Enquestes recents fetes per l'Observatori Espanyol de Drogues i Addiccions (OEDA) posen de manifest la prevalença del consum de substàncies, com l'alcohol, el tabac i el cànnabis, entre les persones més joves.

Segons la darrera enquesta sobre l'ús de drogues en ensenyaments secundaris a Espanya (ESTUDES), feta per l'Observatori Espanyol de Drogues i Addiccions (OEDA, 2021a), considerant el mes anterior a l'enquesta, el consum d'alcohol presenta la prevalença més alta, tant entre els homes (51.5 %) com entre les dones (55.8 %),¹ seguit del consum de tabac (21.2 % homes; 26.7 % dones) i del consum de cànnabis (15.7 % homes; 14.1 % dones). L'enquesta també mostra la prevalença d'altres comportaments addictius, com ara el joc d'apostes en el darrer any, amb diferències significatives per sexe (27.6 % homes; 12.6 % dones), i l'ús de videojocs en el dar-

rer any (96.9 % homes; 73 % dones) (OEDA, 2021b).

Durant l'adolescència, les persones experimenten transicions i canvis significatius, inclosa una nova independència i l'exposició a nous entorns socials. Aquests factors, juntament amb l'augment dels estressors relacionats amb les responsabilitats acadèmiques, laborals i personals, contribueixen a adoptar conductes addictives com a mecanismes d'afrontament o conductes de risc (Kennedy *et al.*, 2019; Gao *et al.*, 2022). A més, el cervell adolescent en desenvolupament és particularment susceptible als efectes adversos del consum de substàncies, ja que afecta el funcionament cognitiu, la memòria, l'atenció i les funcions executives. L'ús de substàncies durant aquest període crític pot alterar els processos normals de desenvolupament del cervell i tenir conseqüències negatives a llarg termini (Blest-Hopley *et al.*, 2020; Lees *et al.*, 2020; Salmanzadeh *et al.*, 2020).

Les addiccions conductuals, inclosos els jocs d'atzar i els comportaments addictius emergents com l'addicció als videojocs, han cridat l'atenció a causa de la prevalença que tenen i de les conseqüències individuals, acadèmiques, laborals, socials i econòmiques que s'hi associen. Entendre els factors relacionats amb l'inici i el manteniment de les addiccions, com els dèficits en la regulació emocional, és crucial. La regulació emocional, la capacitat d'experimentar, modular i expressar emocions, té un paper important en l'addicció. És important tenir en compte que la desregulació emocional, que es produeix quan sorgeixen dèficits en qualsevol d'aquests processos, augmenta el risc de desen-

¹ Les dades estadístiques es presenten en format APA.

volupar diversos trastorns psicològics més enllà dels comportaments addictius, com ara la depressió, l'ansietat i els trastorns alimentaris (Garke et al., 2021; Mestre-Bach, Fernández-Aranda, Jiménez-Murcia i Potenza, 2020; Sloan et al., 2017).

D'altra banda, els estils de criança s'han estudiat àmpliament, i s'ha demostrat que influeixen en el consum de substàncies per part dels adolescents. L'estil de criança autoritzatiu o democràtic, caracteritzat per la calidesa, la capacitat de resposta i un control raonable, s'associa a taxes més baixes de consum de substàncies. En canvi, els estils de criança autoritaris i negligents o no implicats s'associen a un risc més gran de consum de substàncies (Calafat et al., 2014; García et al., 2019). Reconèixer l'impacte dels estils parentals pot donar informació per a les intervencions i els esforços de prevenció, promoure pràctiques parentals positives i fomentar entorns familiars de suport (Brosnan et al., 2020).

Finalment, les activitats de lleure formen part de la vida dels adolescents i ofereixen oportunitats de relació, socialització, autoexpressió i desenvolupament personal. La relació entre les activitats de lleure i les conductes addictives en l'adolescència és complexa. Factors com la influència social i la pressió dels companys, la disponibilitat i l'accessibilitat de substàncies, l'afrontament i la reducció de l'estrès, les conductes de risc i la presència d'opcions alternatives d'oci saludable, influeixen en la probabilitat de consumir substàncies durant les activitats de lleure. L'oci nocturn, instaurat de manera hegemònica a les Balears, sovint implica tenir més disponibilitat d'alcohol i d'altres substàncies, a més

pot provocar comportaments de risc, com ara violència, accidents i agressions sexuals (Calafat et al., 2013; Pappalimperi et al., 2019; Prego-Meleiro et al., 2020).

Entendre la relació entre l'oci i el consum de substàncies en l'adolescència és essencial per desenvolupar mesures preventives i intervencions dirigides. Promoure opcions d'oci positives, fomentar entorns socials saludables, millorar el suport entre iguals i equipar les persones menors d'edat amb estratègies d'afrontament efectives, pot reduir la probabilitat de consumir substàncies durant les activitats de lleure. En oferir oportunitats d'oci significatives, atractives i de suport, els adolescents poden experimentar els beneficis de l'oci sense recórrer al consum de substàncies. En aquest sentit, és fonamental que les famílies, els educadors i els responsables polítics promoguin la presa de consciència d'aquests riscos i proporcionin orientació i suport als adolescents que naveguen per l'escena de la vida nocturna.

L'Ajuntament de Palma va aprovar el Pla Estratègic Municipal de Prevenció de les Addiccions (PEMPA). Una de les seves primeres accions era elaborar un estudi pilot amb enquestes fetes a la població escolar de 12 a 25 anys, per tal de tenir dades específiques de la situació a Palma. L'estudi es va fer mitjançant un contracte d'assistència tècnica amb l'IREFREA (Institut Europeu d'Estudis en Prevenció), amb la col·laboració del Departament de Psicologia de la Universitat de les Illes Balears.

L'enquesta escolar es va desenvolupar com una acció dins el PEMPÀ de l'Ajuntament de Palma, amb un triple propòsit:

- Proporcionar un diagnòstic de les conductes amb potencial addictiu de la població escolar de Palma: educació secundària obligatòria, batxillerat i cicles bàsic i mitjà de formació professional, i més específicament de la població adolescent de 12 a 25 anys.
- Desenvolupar una estratègia de recerca i d'acció participativa que doni protagonisme a joves i famílies i a la dinàmica educativa, tant en el procés de recerca com en l'aplicació d'estratègies preventives coproduïdes.
- Desplegar les accions recollides al PEMPA basades en les dades epidemiològiques i l'evidència científica.

El Pla Estratègic Municipal de Prevenció de les Addiccions de Palma i un resum dels resultats de l'enquesta es poden consultar a l'adreça <https://mapalma.cat/prevencio-de-les-adiccions/>.

Objectius i metodologia

L'objectiu d'aquest estudi és explorar les conductes addictives en la població adolescent i jove. Es va dur a terme un mostreig per conglomerats d'instituts públics i concertats de Palma, amb un total de 7 centres educatius (2 de concertats i 5 de públics). Atès que es varen avaluar igualment els cursos de batxillerat i formació professional i que l'estudi se centra en la població jove de la ciutat, també s'hi varen incloure les dades dels majors de 18 anys que eren a l'aula el dia que es va fer l'enquesta. L'enquesta es va passar durant els mesos de febrer-abril de 2022. L'alumnat va contestar una bateria de preguntes basada en l'enquesta ESTUDES (DGPNSD, 2021), formada per preguntes relacionades

amb el consum d'alcohol, tabac i cànnabis, el joc d'apostes (escala LIE/BET, Johnson et al., 1988) i l'ús de videojocs (escala Internet Gaming Disorder, IGDS; Beranuy et al., 2020). A més, es varen valorar els problemes relacionats amb els consums, així com les relacions familiars i la regulació emocional mitjançant l'Emotion Regulation Questionnaire (ERQ; Cabello, Salguero, Fernández-Berrocal i Gross, 2013).

Les dades es varen recollir a través de la plataforma LimeSurvey (<https://www.limesurvey.org/>). Un equip de professionals es va desplaçar als centres educatius entre els mesos de febrer i abril de 2022 per monitoritzar el procés i poder resoldre els possibles dubtes de l'alumnat.

L'estudi va obtenir l'aprovació del Comitè d'Ètica de les Illes Balears (IB 4130/20 PI) i va comptar amb la col·laboració de la Delegació del Govern per al Pla Nacional sobre Drogues (Resolució del 3 de juliol de 2023 de la Secretaria del Ministeri de Sanitat).

Es va obtenir el consentiment informat dels participants i els seus pares/mares o tutors legals. Les anàlisis estadístiques es varen fer amb el programa estadístic SPSS (v23) i Jamovi (v2.3).

Anàlisi de dades i resultats

La mostra final va estar formada per 1.872 participants (51.5 % dones i 48.5 % homes). Respecte a l'edat, el 19 % de participants (n=356) tenien entre 12 i 13 anys, el 22.8 % (n=427) entre 14 i 15 anys, el 39.5 % (n=740) entre 16 i 17 anys, el 17.9 % (n=336) entre 18 i 25 anys, i el 0.7 % (n=13) eren majors de 26 anys. S'hi va incloure alumnat que cursava ESO (n=924), batxillerat (n=504) i FP (n=434).

Figura 1. Fitxa tècnica de l'enquesta

- **Dates:** febrer-abril de 2022.
- **Àmbit:** municipi de Palma.
- **Univers:** 26.837 estudiants d'ESO, batxillerat, CFB i CFGM.
- **Mostreig:** per conglomerats (7 centres en total, 2 de concertats i 5 de públics). Cursos de 1r d'ESO a 2n de batxillerat o 2n d'FPGM.
- **Mida final de la mostra:** 1.872 participants de 7 centres educatius de Palma (nre. = 1.872; 356 entre 12 i 13 anys, 427 entre 14 i 15 anys, 740 entre 16 i 17 anys i 349 entre 18 i 25 anys).
- **Instruments de recollida de dades:** bateria de preguntes basada en l'enquesta ESTUDES, amb ampliació d'ítems d'elaboració pròpia sobre conductes no vinculades a substàncies, i qüestionaris validats de benestar subjectiu (SLSS) i regulació emocional (ERQ).
- **Procediment:** recollida presencial amb anonimat mitjançant un qüestionari en línia a les aules (plataforma LimeSurvey).
- **Coordinació i direcció tècnica:** Centre Municipal de Promoció de la Salut de l'Ajuntament de Palma, Institut Europeu d'Estudis en Prevenció (IREFREA) i Àrea de Metodologia del Departament de Psicologia de la Universitat de les Illes Balears.
- **Col·laboradors:** Comissió Tècnica Municipal del PEMPA, Convivèxit i PADIB.
- **Realització de l'enquesta i anàlisi de dades:** Institut Europeu d'Estudis en Prevenció (IREFREA) i Àrea de Metodologia de les Ciències del Comportament del Departament de Psicologia de la Universitat de les Illes Balears.
- **Equip humà de realització de l'enquesta i el tractament de les dades:** Montse Juan i Mariàngels Duch (IREFREA); Yasmina Castaño (IREFREA/UIB), i Elena Gervilla, Victoria López i Federico Leguizamo (UIB).
- **Agraïment i col·laboracions:** a tots els docents i estudiants dels centres educatius que han participat en l'enquesta i han facilitat que es faci, a les institucions i als experts que hi han donat suport i permisos, a l'equip d'enquestadors que han col·laborat en el treball de camp i a les àrees de l'Ajuntament de Palma que han col·laborat en la revisió dels instruments i dels resultats.

Consum de substàncies: alcohol

De la mostra total, el 65.4 % de l'alumnat ha consumit alcohol alguna vegada a la vida. L'edat mitjana d'inici és als 14.4 anys; en el cas dels homes, als 14.5 (DE=2.0), i en el de les dones, als 14.3 (DE=1.7). No hi ha diferències en el consum en funció del sexe, però sí en l'edat, amb un augment progressiu. Així, als 12 i 13 anys el 23.0 % de l'alumnat ha begut alcohol en algun moment de la seva vida. La xifra es duplica als 14 i 15 anys, amb un 58.1 % d'alumnat, i es triplica als 16 i 17 anys amb un 78.5 %. Entre els 18 i els 25 anys el 89.6 % de l'alumnat ha consumit alcohol alguna vegada a la vida.

Seguint la mateixa tendència, la presència de gateres augmenta amb l'edat, sense mostrar diferències significatives en funció del sexe. En els darrers 30 dies, s'han engatat el 29.1 % dels joves de 16 i 17 anys, el 18,7 % dels adolescents

de 14 i 15 anys i el 5.6 % dels menors de 12 i 13 anys. Les gateres estan presents en el 42.6 % dels majors de 18 anys. A més, el 26.2 % ha aconseguit o comprat alcohol en el darrer mes i el 30.8 % ha participat en botellots en el darrer any.

Consum de substàncies: tabac i cigarretes electròniques

De tot l'alumnat, el 33.1 % ha consumit tabac en algun moment de la seva vida, percentatge que es redueix a un 17.1 % si ens fixam en el consum en el darrer mes; el 32.2 % ha consumit alguna vegada cigarretes electròniques; el 12.1 % ho ha fet en el darrer mes. L'edat d'inici del consum de tabac és als 14,7 anys en els homes (DE=2,1) i als 14.4 en les dones (DE=1.8); l'edat d'inici de consum de les cigarretes electròniques és als 14.8 anys en els homes (DE=1.9) i als 14.7 en les dones (DE=1.9).

Taula 1. Consum de substàncies per sexe i edat

	Total		Sexe %		p	Edat %				p
	N	%	H	D		12-13	14-15	16-17	>18	
Alcohol										
Alguna vegada	1225	65.4	64.9	66.0	.615	23.0	58.1	78.5	89.6	<.001
Gateres (en els darrers 30 dies)	463	24.7	23.9	25.5	.543	5.6	18.7	29.1	42.6	<.001
Compra alcohol (en els darrers 30 dies)	490	26.2	25.6	26.8	.187	2.2	20.6	31.8	52.4	<.001
Botellot (en el darrer any)	576	30.8	32.6	29.0	.003	6.5	23.7	40.5	44.6	<.001
Tabac										
Alguna vegada	619	33.1	30.0	36.0	<.001	5.3	23.7	63.6	56.5	<.001
Darrer mes	321	17.1	15.5	18.7	.337	2.0	12.6	31.1	32.4	<.001
Cigarretes electròniques										
Alguna vegada	602	32.2	33.3	31.1	.139	11.0	28.6	37.4	46.7	<.001
Darrer mes	227	12.1	13.9	10.5	.072	5.1	14.5	13.1	14.3	<.001

continua

Cànnabis										
Alguna vegada	428	22.9	23.5	22.3	.654	2.0	13.6	26.4	47.0	<.001
Darrer mes	128	6.8	7.4	6.3	.434	.6	5.6	9.2	9.2	<.001

Nota: p = significació; H = home; D = dona.

En el consum de tabac no s'observen diferències significatives entre homes i dones, però sí entre grups d'edat quan parlem d'haver-ne consumit en algun moment de la vida i en el darrer mes. Alguna vegada n'han consumit el 5.3 % dels menors de 12 i 13 anys, el 23.7 % dels menors de 14 i 15 anys i el 63.6 % dels menors de 16 i 17 anys, en comparació amb el 56.5 % dels majors d'edat. En el darrer mes, el consum de tabac del grup de 12 i 13 anys és del 2.0 %, en el de 14 i 15 anys és del 12.6 % i en el de 16 i 17 anys és del 31.1 %. El consum de tabac dels majors de 18 anys és del 32.4 %.

De la mateixa manera, en el consum de cigarretes electròniques no s'observen diferències significatives entre homes i dones, però sí entre grups d'edat en qualque moment de la vida i en el darrer mes. Alguna vegada han consumit cigarretes electròniques l'11.0 %, el 28.6 % i el 37.4 % dels joves de 12-13 anys, de 14-15 anys i de 16-17 anys respectivament. En el grup de 18 a 25 anys el consum és del 46.7 %. En els darrers 30 dies, el 5.1 % dels menors de 12 i 13 anys n'ha consumit, en comparació amb el 14.5 %, el 13.1 % i el 14.3 % dels joves de 14-15 anys, de 16-17 anys i de 18-25 anys respectivament.

Consum de substàncies: cànnabis

El 22.9 % de la mostra ha consumit en algun moment cànnabis, i el 6.8 %

ho ha fet en el darrer mes. L'edat d'inici del consum de cànnabis és als 15.3 anys en els homes (DE=1.9) i als 15.0 en les dones (DE=1.6).

No s'observen diferències significatives entre homes i dones, però sí entre grups d'edat, tant quan el consum es produeix en algun moment de la vida, com si ha estat en el darrer mes (vegeu la taula 1). Alguna vegada en la vida el 2.0 % dels menors de 12-13 anys han consumit cànnabis, percentatge que augmenta al 13.6 % entre els joves de 14 i 15 anys, al 26.4 % en els de 16 i 17 anys i al 47.0 % a partir dels 18 anys. El consum habitual o en els darrers 30 dies és del 0.6 % entre els menors de 12-13 anys, del 5.6 % entre els de 14-15 anys i del 9.2 % entre els de 16-17 anys i entre els de 18-25 anys.

Videojocs

De la mostra total, el 84.4 % de l'alumnat juga a videojocs. La majoria (32.6 %) hi juga setmanalment. S'aprecien diferències estadísticament significatives en funció del sexe i l'edat. Els homes (95.7 %) hi juguen més que les dones (73.8 %), però el consum també difereix. Les dones superen els homes quan la freqüència és baixa: l'ús esporàdic es dona en un 20.1 % de dones contra un 5.1 % d'homes, i l'ús mensual es dona en un 22.6 % de dones contra un 15.9 % d'homes; en canvi, els homes consumeixen més videojocs que les dones quan

la periodicitat és setmanal, 44.2 % contra 21.7 %, i diària, 30.5 % contra 9.4 %. Pel que fa a l'edat, l'ús de videojocs és del 80.1 % entre els majors

de 18 anys, del 83.6 % entre els de 14-15 anys, del 85.8 % entre els de 16-17 anys i del 86.5 % entre els de 12-13 anys (vegeu la taula 2).

Taula 2. Ús de videojocs, participació i espectador en e-sports per sexe i edat

	Total		Sexe %		p	Edat %				p
	N	%	H	D		12-13	14-15	16-17	>18	
Ús de videojocs										
Esporàdic	240	12.8	5.1	20.1	<.001	8.7	11.7	15.5	12.2	<.001
Mensual	362	19.3	15.9	22.6		16.9	16.6	20.3	23.2	
Setmanal	610	32.6	44.2	21.7		38.2	37.5	29.6	28.0	
Diari	368	19.7	30.5	9.4		22.8	17.8	20.4	16.7	
Total	1580	84.4	95.7	73.8		86.5	83.6	85.8	80.1	
Participació en e-sports										
Esporàdic	214	11.4	9.1	13.6	<.001	12.4	13.8	9.5	12.2	.005
Mensual	219	11.7	15.6	8.0		13.5	13.8	10.4	9.8	
Setmanal	228	12.2	21.8	3.1		11.0	15.2	12.4	9.5	
Diari	116	6.2	11.2	1.5		8.7	5.6	5.0	6.3	
Total	777	41.5	57.7	26.2		45.6	48.4	37.3	37.8	
Espectador de e-sports										
Esporàdic	200	10.7	12.7	8.8	<.001	8.1	12.6	11.6	8.6	.285
Mensual	198	10.6	16.7	4.8		8.4	11.0	11.1	11.6	
Setmanal	157	8.4	14.6	2.5		6.5	8.4	8.9	8.9	
Diari	55	2.9	4.8	1.1		3.4	3.5	2.3	3.0	
Total	610	32.6	48.8	17.2		26.4	35.6	33.9	32.1	

Nota: p = significació; H = Home; D = Dona.

Respecte als esports electrònics, el 41.5 % de l'alumnat hi participa i el 32.6 % n'és espectador. La prevalença més elevada de participació es produeix de forma setmanal (12.2 %) i mensual (11.7 %). Com a espectadors, la freqüència més alta és mensual (10.6 %) i esporàdica (10.7 %). S'observen diferències significatives en relació amb el sexe: el 57.7 % dels homes participen

en esports electrònics i el 48.8 en són espectadors, en comparació amb el 26.2 % de participants i el 17.2 % d'espectadores dones. La participació en esports electrònics és diferent segons l'edat. El grup de 14-15 anys presenta la major freqüència de participació de la mostra, ja que el 48.4 % dels menors d'aquest grup hi participen, seguits del 45.6 % de menors de 12-13 anys,

del 37.8 % de joves de 18-25 anys i del 37.3 % de joves de 16-17 anys.

En relació amb els videojocs, es va aplicar l'escala IGDS. La freqüència d'ús és diferent en funció del sexe i l'edat. Pel que fa al sexe, els homes mostren més puntuació en l'escala

(M=2.4, DE=2.0) que les dones (M=1.2, DE=2.0). Quant a l'edat, els menors d'edat de 12-13 (M=2.1, DE=2.2), de 14-15 (M=1.8, DE=2.1) i de 16-17 anys (M=1.7, DE=2.0) presenten més puntuació a l'escala que l'alumnat de 18-25 anys (M=1.5, DE=2.0).

Taula 3. Escala IGDS per sexe i edat

	Total		Sexe M(DE)		p	Edat M(DE)				p
	N	M (DE)	H	D		12-13	14-15	16-17	>18	
Total	1872	1.8 (2.1)	2.4 (2.0)	1.2 (2.0)	<.001	2.1 (2.2)	1.8 (2.1)	1.7 (2.0)	1.5 (2.0)	<.01

Nota: M = mitjana; DE = desviació estàndard; p = significació; H = home; D = dona.

Jocs d'apostes

Respecte als jocs d'apostes, el 6.7 % de l'alumnat de la mostra total ha jugat doblers. Dins aquest 6.7 %, un 5.1 % ho fa per internet i un 5.9 % presencialment. L'edat d'inici mitjana quan les apostes són per internet és de 13.8 anys (DE=5.8) en els homes i de 12.9 anys (DE=6.2) en les dones. Quan les apostes són presencials, l'edat mitjana és de 12.8 anys (DE=6.4) en

els homes i de 12.4 anys (DE=6.4) en les dones.

Hi ha diferències significatives entre homes i dones i entre grups d'edat. Els homes participen en més jocs d'apostes (10.9 %) que les dones, (2.8 %). Entre els grups d'edat, fan apostes el 3.4 % dels menors de 12-13 anys i de 16-17 anys; el 6.1 % dels menors de 14-15 anys, i el 18.5 % dels majors de 18 anys.

Taula 4. Participació en jocs d'apostes en el darrer any per sexe i edat

	Total		Sexe %		p	Edat %				p
	N	%	H	D		12-13	14-15	16-17	>18	
Apostes	126	6.7	10.9	2.8	<.001	3.4	6.1	3.4	18.5	<.001
Internet	96	5.1	8.3	2.2		2.8	4.4	2.6	14.0	
Presencial	110	5.9	9.6	2.4		2.8	5.2	2.7	17.3	

Nota: p = significació; H = home; D = dona.

A més, es va aplicar l'escala LIE/BET a les apostes. No s'observen diferències significatives en relació amb el sexe ni entre els grups d'edat.

Taula 5. Escala LIE/BET per sexe i edat

	Total		Sexe M(DE)		p	Edat M(DE)				p
	N	M (DE)	H	D		12-13	14-15	16-17	>18	
Total	165	.5 (.7)	.5 (.7)	.5 (.7)	.917	.3 (.4)	.6 (.8)	.3 (.6)	.6 (.7)	.067

Nota: M = Mitjana; DE = Desviació Estàndard; p = significació; H = home; D = dona.

Parentalitat i regulació emocional

Taula 6. Valoracions respecte a les relacions i les normes per sexe i edat

Ítem	Total		Sexe %		p	Edat %				p
	N	%	H	D		12-13	14-15	16-17	>18	
Els meus pares fixen normes clares sobre el que puc fer a casa	1397	74.6	74.6	74.7	.698	83.1	81.4	78.1	68.5	<.001
Els meus pares fixen normes clares sobre el que puc fer fora de casa	1228	65.6	63.5	67.5	.001	83.7	80.2	66.3	43.4	<.001
Els meus pares saben amb qui estic quan surt els vespres	1130	60.4	61.7	59.1	<.001	32.7	57.6	72.8	81.0	.008
Els meus pares saben on som quan surt els vespres	1083	57.9	59.9	55.9	<.001	31.2*	54.2	70.8	76.5	.009
Puc fàcilment rebre afecte i cura per part de ma mare i/o mon pare	1700	90.8	92.2	89.5	.002	94.8	93.7	94.9	95.8	.161
Puc fàcilment rebre afecte i cura del meu millor amic/ga	1654	88.4	86.0	90.6	<.001	9.0	92.8	91.4	95.8	.062

Nota: p = significació; H = home; D = dona.

Cal tenir present que els més petits responen algunes preguntes amb «No m'afecta», per això a l'ítem 4 el percentatge dels qui diuen que els seus

pares saben on són és molt baix, ja que molts no responen perquè no surten.

La majoria de l'alumnat expressa facilitat per rebre afecte de mares i pares

(90.8 %) i de millors amics i amigues (88.4 %). Les diferències quant a l'afecte no són significatives segons l'edat, però sí entre sexes, tant si està relacionat amb els pares i mares com amb els amics i amigues. Els al·lots expressen més facilitat per rebre afecte de les persones cuidadores (92.2 %) que les al·lotes (89.5 %). Però és a la inversa amb els amics, ja que les al·lotes consideren que tenen més facilitat per rebre'n afecte (90.6 %) que els al·lots (86.0 %).

En relació amb les normes, s'observen diferències respecte a l'edat. Els més grans mostren menys freqüència de supervisió i establiment de normes dins casa (68.5 %) i fora de casa (43.4 %). Pel que fa al sexe, no s'observen diferències significatives quan les normes són dins casa, però sí quan són fora de casa, ja que els al·lots (63.5 %) expressen menys percepció de normes que les al·lotes (67.5 %).

Respecte al coneixement dels pares i mares sobre amb qui estan i on són quan surten, s'observen diferències significatives tant per edat com per sexe. En relació amb el sexe, tant quan es tracta de saber amb qui estan com on són, els al·lots perceben més grau de supervisió (61.7 % i 59.9 % respectivament) que les al·lotes (59.1 % i 55.9 %

respectivament). Quant a l'edat, passa el mateix, tant quan es tracta de saber amb qui estan com on són, els menors de 12-13 anys perceben menys grau de supervisió (32.7 % i 31.2 % respectivament) que en la resta d'edats (de 14-15 anys, 57.6 % i 54.2 %; de 16-17 anys, 72.8 % i 70.8 %; de 18-25 anys, 81.0 % i 76.5 %).

La capacitat de regulació emocional es va mesurar amb l'escala ERQ, en què els resultats de la mostra total es valoren respecte a dues subescales: la primera mesura la reavaluació cognitiva (RC) i la segona la supressió emocional (SE).

Respecte a l'escala de reavaluació cognitiva, s'observen diferències significatives només en funció del sexe ($p < .05$), ja que els al·lots obtenen més puntuació ($M=27.5$, $DE=7.2$) que les al·lotes ($M=26.4$, $DE=7.1$). A l'escala de supressió emocional, no hi ha diferències significatives en funció del sexe, però sí que s'observen diferències entre els grups d'edat ($p < .05$): els més joves, el grup de 12-13 anys, obtenen menys puntuació ($M=16.2$, $DE=6.5$), seguits pels grups de 14-15 anys ($M=17.4$, $DE=6.0$) i de 16-17 anys ($M=17.0$, $DE=5.6$). El grup de 18 a 25 anys ($M=17.5$, $DE=5.6$) és el que obté la puntuació més elevada.

Taula 7. Escala ERQ per sexe i edat

Sub- escales	Total		Sexe M(DE)		p	Edat M(DE)				p
	N	M (DE)	H	D		12-13	14-15	16-17	>18	
RC	1872	26.9 (7.2)	27.5 (7.2)	26.4 (7.1)	<.05	26.2	27.2	27.0	27.3	.152
SE	1872	17.0 (5.9)	17.0 (5.9)	17.1 (5.9)	.728	16.2	17.4	17.0	17.5	<.05

Nota: M = mitjana; DE = desviació estàndard; p = significació; H = home; D = dona; RC = reavaluació cognitiva; SE = supressió emocional

Oci

Taula 8. Activitats d'oci que han practicat en el darrer any per sexe i edat

Activitat	Total		Sexe %		p	Edat %				p
	N	%	H	D		12-13	14-15	16-17	>18	
Internet per diversió	1861	99.4	99.2	99.6	.049	98.3	100.0	99.5	99.8	<.001
Veure sèries i pel·lícules	1797	96.0	94.7	97.2	<.001	94.1	95.3	96.6	97.3	.033
Passar temps de lleure en família	1797	96.0	94.8	97.0	.009	97.2	97.7	95.5	93.8	<.001
Dedicar temps lliure a descansar	1731	92.5	90.5	94.3	.030	89.6	93.7	94.2	90.2	<.001
Sortir amb amics/ amigues els capvespres	1730	92.4	91.5	93.3	.313	82.3	92.7	95.5	96.4	<.001
Sortir a passejar o d'excursió	1722	92.0	88.9	94.9	<.001	92.4	93.4	90.1	93.5	.215
Anar al cinema i al teatre	1691	90.3	89.5	91.1	.047	87.9	92.9	89.2	91.7	.508
Practicar qualche sport, atletisme, fer exercici	1683	89.9	93.3	86.7	<.001	89.9	92.5	90.0	87.2	<.001
Jocs de taula	1575	84.1	81.8	86.3	.071	85.7	86.9	82.8	82.2	.002
Sortir el vespre per a divertir-se	1320	70.5	72.7	68.4	<.001	43.0	67.9	79.2	83.9	<.001
Llegir llibres com a diversió	1192	63.7	51.0	75.6	<.001	72.2	67.9	58.6	60.4	<.001
Sortir amb amics/ amigues els vespres	1118	59.7	61.3	58.2	.013	18.0	49.6	74.0	84.2	<.001
Tocar un instrument, cantar, escriure, pintar	1002	53.5	40.0	66.3	<.001	60.1	54.6	50.0	53.0	.106
Participar en activitats culturals	777	41.6	38.3	44.5	.005	45.8	41.5	41.1	37.5	.014
Realitzar altres activitats	534	28.5	29.8	27.3	.762	34.8	25.1	27.0	29.8	.005
Anar a centres de lleure del barri	462	24.7	24.0	25.3	.255	27.5	30.2	22.0	20.5	.167

Nota: p = significació; H = home; D = dona.

Les activitats d'oci que més fa l'alumnat participant són les següents: navegar per internet per diversió (99.4 %); mirar sèries i pel·lícules (96.0 %), i passar

temps de lleure en família (96.0 %). Les activitats que menys fa l'alumnat són les següents: anar a centres de lleure del barri (24.7 %); participar en activitats

culturals (41.6 %), i tocar un instrument, cantar, escriure i/o pintar (53.5 %).

Grau de felicitat

La mostra presenta un grau de felicitat amb una puntuació igual a 6.7. Hi ha diferències significatives entre sexes ($p < .001$) i per grups d'edat

($p < .001$). Els homes presenten més puntuació ($M=7.2$, $DE=1.8$) que les dones ($M=6.3$, $DE=2.0$), i els més joves, de 12-13 anys, expressen més grau de felicitat ($M=7.3$, $DE=2.0$), seguits dels menors de 14-15 anys ($M=6.8$, $DE=1.9$), en comparació amb els joves de 16-17 anys ($M=6.5$, $DE=1.9$) i els majors de 18 anys ($M=6.6$, $DE=1.9$).

Taula 9. Grau de felicitat per sexe i edat

	Total		Sexe M(DE)		p	Edat M(DE)				p
	N	M (DE)	H	D		12-13	14-15	16-17	>18	
Grau felicitat	1872	6.7 (2.0)	7.2 (1.8)	6.3 (2.0)	<.001	7.3 (2.0)	6.8 (1.9)	6.5 (1.9)	6.6 (1.9)	<.001

Nota: M = mitjana; DE = desviació estàndard; p = significació; H = home; D = dona.

Discussió

L'enquesta és una de les primeres actuacions del Pla Estratègic Municipal de Prevenció de les Addiccions de Palma, per tant està dissenyada per conèixer la situació i les tendències d'ús de les conductes addictives i d'altres conductes de risc entre joves de 12 a 25 anys a Palma (amb especial èmfasi en la franja de 12 a 18 anys). L'enquesta és una adaptació de l'enquesta ESTUDES (dirigida a estudiants de 14 a 18 anys), en què s'han afegit factors socioemocionals i s'ha ampliat la mostra a joves de 12 i 13 anys, la qual cosa suposa una de les principals fortaleces d'aquest treball, atès que supleix el buit existent en la literatura sobre aquesta franja d'edat.

L'alcohol és la substància psicoactiva amb més prevalença de consum, amb un percentatge del 53 %, inclosos els joves de 12 i 13 anys en la mostra

PEMPA, a diferència d'altres estudis (Alarcó-Rosales *et al.*, 2019; Bonomo, Bowes, Coffey, Carlin, & Patton, 2004; Martin, 1998; Moñino-García *et al.*, 2022). La literatura indica que un inici primerenc del consum de substàncies psicoactives (legals o il·legals) es relaciona amb una major probabilitat de desenvolupar un trastorn per ús de substàncies a l'edat adulta, en part perquè determinades substàncies actuen com a porta d'entrada d'altres alhora que cronifiquen el consum (Gallejos *et al.*, 2021). Els joves que beuen des d'una edat primerenca tenen més probabilitats de desenvolupar un trastorn per ús d'alcohol que aquells qui comencen a beure més tard en la vida (Angioletti & Balconi, 2022). A més, la gravetat del consum, juntament amb l'inici primerenc, són predictors de més efectes negatius en els joves, tant físics com psicològics i socials (Thorpe *et al.*, 2020).

S'observa un petit percentatge de consum en joves de 12 a 13 anys. No obstant això, altres autors reflecteixen que les tendències de consum van a l'alça des d'abans de la pandèmia per la COVID-19 (Wang, Ho, Leung, & Lam, 2015; ESTUDES, 2021).

La participació en videojocs i jocs d'apostes pot estar relacionada amb una regulació emocional més deficitària, per la qual es tenen menys eines per regular les pròpies emocions davant situacions de malestar. Altres estudis han trobat una forta associació entre el joc problemàtic i el consum de substàncies, particularment amb el policonsum (Winters, 1998). Les persones que presenten joc problemàtic també tendeixen a ser consumidores més freqüents de substàncies psicoactives, amb un percentatge significatiu que consumeix o ha consumit substàncies amb freqüència o cada dia al llarg de la seva vida (Moñino-García *et al.*, 2022).

Pel que fa a la supervisió parental i la criança efectiva, es coneix que la implicació i la participació dels pares podrien ser unes variables importants per reduir els comportaments problemàtics dels adolescents i per treballar el paradigma preventiu (Rodrigo, Hidalgo, Byrne, Bernedo, & Jiménez, 2023). Els resultats que hem obtingut coincideixen amb altres autors a l'hora d'assenyalar que els pares en general sí que exerceixen una adequada supervisió parental. Això queda reflectit pel fet que un 74.6 % dels estudiants enquestats perceben que les normes que les seves famílies els posen a dins casa són clares; així com un 65.5 % de l'alumnat percep el mateix sobre les normes establertes fora de casa.

Entre les activitats que solen fer els

i les adolescents en el seu temps lliure predominen les que tenen a veure amb la internet, les xarxes socials i el mòbil. No obstant això, també apareixen altres activitats freqüents, com les que estan relacionades amb amics i amigues i amb l'esport. Aquests resultats van en la mateixa línia que els resultats obtinguts a l'estudi sobre l'impacte de la tecnologia en l'adolescència d'UNICEF el 2021, fet amb una mostra de joves d'11-18 anys de les Illes Balears. En conjunt, aquestes dades suggereixen que hi ha un canvi de tendència en relació amb l'oci en les generacions joves: predomina un model més relacionat amb l'ús d'internet com a eina accessible, fàcil i ràpida per superar barreres físiques, i l'espai i el temps adquireixen un altre valor (Hurd *et al.*, 2021).

La literatura apunta que variables ambientals com la manca de normativa respecte al consum de substàncies o la publicitat influeixen en el consum d'aquestes per part dels més joves. En aquest sentit, seria interessant disposar de registres que permetin avaluar les tendències de consum de forma longitudinal i en relació amb normatives municipals concretes.

Conclusió

L'estudi del PEMPA proporciona una valuosa informació sobre el consum de drogues, les addiccions i els comportaments problemàtics dels joves de 12 a 25 anys. Comparant els resultats amb estudis de referència, es poden identificar similituds i diferències en el consum de substàncies i en els comportaments problemàtics en diferents grups d'edat. Aquests resultats suggereixen la necessitat d'establir

programes de prevenció i tractament dirigits a treballar factors que poden influir en el desenvolupament de conductes addictives de la població jove de Palma: oci, regulació emocional, intervencions familiars preventives i factors ambientals. L'elaboració de polítiques i estratègies preventives i d'intervenció efectives és crucial per abordar aquests problemes i promoure el benestar de la joventut.

Referències bibliogràfiques

- AJUNTAMENT DE PALMA (2022). Pla Municipal de Prevenció de les Addiccions (2022-2026). <https://mapalma.cat/prevencio-de-les-adiccions/>.
- ALARCÓ-ROSALES, R.; SÁNCHEZ-SAN-SEGUNDO, M.; FERRER-CASCALES, R.; ALBALADEJO-BLÁZQUEZ, N.; RUIZ-ROBLEDILLO, N.; DELVECCHIO, E.; OLTRA-CUCARELLA, J. (2019). Relationships between Problematic Cannabis Use and Risky Behaviors in Spanish Adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 2019, vol. 16, page 3029, 16(17), 3029. <https://doi.org/10.3390/IJERPH16173029>.
- ANGIOLETTI, L.; BALCONI, M. (2022). Binge Drinking and Problem Gambling Association in Adolescents and Young Adults. *Frontiers in Human Neuroscience*, 16, 845505. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2022.845505>.
- BERANUY, M.; MACHIMBARRENA, J. M.; VEGA-OSÉS, M. A.; CARBONELL, X.; GRIFFITHS, M.; PONTES, H.; GONZÁLEZ-CABRERA, J. (2020). Spanish validation of the Internet Gaming Disorder Scale- Short Form (IGDS9-SF): Prevalence and Relationship with Online Gambling and Quality of Life. *Int J Environ Res Public Health*, 17(5). <https://doi.org/10.3390/ijerph17051562>.
- BLEST-HOPLEY, G.; COLIZZI, M., GIAMPIETRO, V.; BHATTACHARYYA, S. (2020). Is the adolescent brain at greater vulnerability to the effects of cannabis? A narrative review of the evidence. *Frontiers in Psychiatry*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.00859>.
- BONOMO, Y. A., BOWES, G.; COFFEY, C.; CARLIN, J. B.; PATTON, G. C. (2004). Teenage drinking and the onset of alcohol dependence: A cohort study over seven years. *Addiction*, 99(12), 1520-1528. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15585043/>
- BROSNAN, T.; KOLUBINSKI, D. C.; SPADA, M. M. (2020). Parenting styles and metacognitions as predictors of cannabis use. *Addictive Behaviors Reports*, 11. <https://doi.org/10.1016/j.abrep.2020.100259>.
- BRUGAL, M. T.; RODRÍGUEZ-MARTOS, A.; VILLALBÍ, J. R. (2006). New and old addictions: Implications for Public Health. *Gaceta Sanitaria*, 20(SUPPL. 1), 55-62. <https://doi.org/10.1157/13086027>.
- CABELLO, R.; SALGUERO, J. M.; FERNÁNDEZ-BERROCAL, P.; GROSS, J. J. (2013). A Spanish adaptation of the Emotion Regulation Questionnaire. *European Journal of Psychological Assessment*, 29(4), 234-240. <https://doi.org/10.1027/1076-8988/a000134>.

- doi.org/10.1027/1015-5759/a000150.
- CALAFAT, A.; BELLIS, M. A.; FERNÁNDEZ DEL RÍO, E.; JUAN, M.; HUGHES, K.; MORLEO, M.; BECOÑA, E.; DUCH, M.; STAMOS, A.; MENDES, F. (2019). Nightlife, verbal and physical violence among young European holidaymakers: what are the triggers? *Public Health*, 127(10), 908-915. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2013.05.010>.
 - CALAFAT, A.; GARCÍA, F.; JUAN, M.; BECOÑA, E.; FERNÁNDEZ-HERMIDA, J. R. (2014). Which parenting style is more protective against adolescent substance use? Evidence within the European context. *Drug and Alcohol Dependence*, 138(1), 185-192. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2014.02.705>.
 - CARLI, V.; HOVEN, C. W.; WASSERMAN, C.; CHIESA, F.; GUFFANTI, G.; SARCHIAPONE, M.; ... WASSERMAN, D. (2014). A newly identified group of adolescents at «invisible» risk for psychopathology and suicidal behavior: Findings from the SEYLE study. *World Psychiatry*, 13(1), 78-86. <https://doi.org/10.1002/WPS.20088>.
 - CARRASCO, Á. E. (2016). Acceptability of an adventure video game in the treatment of female adolescents with symptoms of depression. *Research in Psychotherapy: Psychopathology, Process and Outcome*, 19(1), 10-18. <https://doi.org/10.4081/RIPPO.2016.182>.
 - DELEGACIÓN DEL GOBIERNO PARA EL PLAN NACIONAL SOBRE DROGAS (2021). Encuesta sobre Uso de Drogas en Enseñanza Secundaria (ESTUDES). Descarregat de https://pnsd.sanidad.gob.es/profesionales/sistema-s/informacion/sistemaInformacion/pdf/ESTUDES_2021_Cuestionario_ALUMNOS_castellano.pdf.
 - GALLEGOS, M. I.; ZARING-HINKLE, B.; WANG, N.; BRAY, J. H. (2021). Detachment, peer pressure, and age of first substance use as gateways to later substance use. *Drug and Alcohol Dependence*, 218(1). <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2020.108352>.
 - GARCÍA, O. F.; SERRA, E.; ZACARES, J. J.; CALAFAT, A.; GARCÍA, F. (2019). Alcohol use and abuse and motivations for drinking and non-drinking among Spanish adolescents: do we know enough when we know parenting style? *Psychology & Health*, 35(6), 645-664. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08870446.2019.1675660>
 - GAO, Y.; WANG, J.; DONG, G. (2022). The prevalence and possible risk factors of internet gaming disorder among adolescents and young adults: Systematic reviews and meta-analyses. *Journal of Psychiatric Research*, 154, 35-43. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2022.06.049>.
 - HURD, A.; ANDERSON, D. M.; MAINIERI, T. (2021). Kraus' Recreation and Leisure in Modern Society. In Jones & Bartlett Learning. <https://www.jblearning.com/catalog/productdetails/9781284205039>.

- JOHNSON, E.E.; HAMER, R.; NORA, R.M.; TAN, B.; EISTENSTEIN, N.; ENGLEHART, C. (1988). The lie/bet questionnaire for screening pathological gamblers. *Psychological Reports*, 80, 83-88.
- K. C. WINTERS, P. B. D. D. R. D. S. (1998). Prevalence and risk factors of problem gambling among college students. *Psychology of Addictive Behaviors*, 12, 127-135.
- KENNEDY, B.; CHEN, R.; FANG, F.; VALDIMARSDOTTIR, U.; MONTGOMERY, S.; LARSSON, H.; FALL, K. (2019). Low stress resilience in late adolescence and risk of smoking, high alcohol consumption and drug use later in life. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 0, 1-6. <https://doi.org/10.1136/jech-2018-211815>.
- LEES, B.; MEREDITH, L. R.; KIRKLAND, A. E.; BRYANT, B. E.; SQUEGLIA, L. M. (2020). Effect of alcohol use on the adolescent brain and behavior. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, 192. <https://doi.org/10.1016/j.pbb.2020.172906>.
- LOPEZ-FERNANDEZ, O.; JESS WILLIAMS, A.; & KUSS, D. J. (2019). Measuring female gaming: Gamer profile, predictors, prevalence, and characteristics from psychological and gender perspectives. *Frontiers in Psychology*, 10(APR). <https://doi.org/10.3389/FPSYG.2019.00898>.
- MARTIN, K. C. W. (1998). Diagnosis and assessment of alcohol use disorders among adolescents. *Alcohol Health and Research World*, 22, 95-106.
- MOÑINO-GARCÍA, M.; BALLESTA, M.; HUERTA, J.; CORREA-RODRÍGUEZ, J.; CABRERA-CASTRO, N.; LLORENS, N.; CHIRLAQUE-LÓPEZ, M. (2022). The Adolescent Problem Gambling Prevalence Associated with Leisure-Time Activities and Risky Behaviors in Southern Spain. *International Journal of Mental Health and Addiction*. <https://doi.org/10.1007/S11469-022-00950-7>.
- MÜLLER, K. W.; JANIKIAN, M.; DREIER, M.; WÖLFLING, K.; BEUTEL, M. E.; TZAVARA, C.; ... TSITSIKA, A. (2015). Regular gaming behavior and internet gaming disorder in European adolescents: results from a cross-national representative survey of prevalence, predictors, and psychopathological correlates. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 24(5), 565-574. <https://doi.org/10.1007/S00787-014-0611-2>.
- PAPALIMPERI, A. H.; ATHANASELIS, S. A.; MINA, A. D.; PAPOUTSIS, I. I.; SPILIOPOULOU, C. A.; PAPADODIMA, S. A. (2019). Incidence of fatalities of road traffic accidents associated with alcohol consumption and the use of psychoactive drugs: A 7-year survey (2011-2017). *Experimental and Therapeutic Medicine*, 2299-2306. <https://doi.org/10.3892/etm.2019.7787>.
- PREGO-MELEIRO, P.; MONTALVO, G.; GARCÍA-RUIZ, C.; ORTEGA-OJEDA, F.; RUIZ-PÉREZ, I.; SORDO, L. (2021). Diferencias de género en percepciones sobre violencia sexual, igualdad y agresiones sexuales facilitadas por drogas en ocio nocturno. *Adicciones*, 20(10). <https://doi.org/10.20882/adicciones.1561>.

- RODRIGO, M. J.; HIDALGO, V.; BYRNE, S.; BERNEDO, I. M.; JIMÉNEZ, L. (2023). Evaluation of Programmes under the Positive Parenting Initiative in Spain: Introduction to the Special Issue. *Psicologia Educativa*, 29(1), 1-13. <https://doi.org/10.5093/PSE-D2022A5>.
- RUIZ-OLIVARES, R.; LUCENA, V.; PINO, M. J.; HERRUZO, J. (2010). Analysis of behavior related to use of the internet, mobile telephones, compulsive shopping and gambling among university students. *Adicciones*, 22(4), 301-310. <https://doi.org/10.20882/adicciones.171>.
- SALMANZADEH, H.; AHMADI-SOLEIMANI, S. M.; PACHENARI, N.; AZADI, M.; HALLIWELL, R. F.; RUBINO, T.; AZIZI, H. (2020). Adolescent drug exposure: A review of evidence for the development of persistent changes in brain function. *Brain Research Bulletin*, 156, 105-117. <https://doi.org/10.1016/j.brainresbull.2020.01.007>.
- TATENO, M.; TEO, A. R.; UKAI, W.; KANAZAWA, J.; KATSUKI, R.; KUBO, H.; KATO, T. A. (2019). Internet addiction, smartphone addiction, and hikikomori trait in Japanese young adult: Social isolation and social network. *Frontiers in Psychiatry*, 10(JULY). <https://doi.org/10.3389/fpsy.2019.00455>.
- THORPE, H. H. A.; HAMIDULLAH, S.; JENKINS, B. W.; KHOKHAR, J. Y. (2020). Adolescent neurodevelopment and substance use: Receptor expression and behavioral consequences. *Pharmacology & Therapeutics*, 206. <https://doi.org/10.1016/j.pharmthera.2019.107431>.
- WANG, M. P.; HO, S. Y.; LEUNG, L. T.; LAM, T. H. (2015). Electronic cigarette use and its association with smoking in Hong Kong Chinese adolescents. *Addictive Behaviors*, 50, 124-127. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2015.06.037>.

**Els programes
d'activació per a
l'ocupació juvenil**

**ANAÏS HERRÓN MUSEUR
ANTÒNIA PUIGGRÒS REBASSA**

Anaïs Herrón Museur

Palma, 1978. Llicenciada en Sociologia per la Universitat de Barcelona. Actualment, és tècnica d'ocupació i mercat de treball al Servei de Planificació, Avaluació i Desenvolupament Local del SOIB. Ha exercit de sociòloga al Servei de Planificació Social de la Conselleria d'Afers Socials i de professora associada de planificació i avaluació de projectes socials a la UIB. Ha treballat com a responsable de projectes de lleure i d'educació ambiental, així com d'educació i de formació professional en l'àmbit europeu. Ha estat orientadora laboral i ha format part de la Xarxa de Tutores per a Dones Víctimes de Violència Masclista. Ha desenvolupat una part de la seva carrera professional en l'àmbit de la protecció de menors. La seva activitat de recerca s'ha centrat en el mercat de treball, la demografia, la immigració i els serveis socials.

Antònia Puiggròs Rebassa

Sineu, 1972. Llicenciada en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Des de l'any 2022, és cap del Servei de Planificació, Avaluació i Desenvolupament Local del SOIB. Anteriorment, ha estat cap del Servei de Planificació Social de la Conselleria d'Afers Socials. Té experiència en l'àmbit de la docència, com a professora associada i col·laboradora en projectes d'R+D de la UIB sobre l'anàlisi i l'avaluació dels impactes socials del turisme, i en l'àmbit de la inserció sociolaboral. Des del 2000, col·labora en l'elaboració dels capítols sobre mercat de treball i panorama social de la memòria del Consell Econòmic Social de les Illes Balears. Ha publicat articles en revistes i ha participat en jornades i congressos sobre els serveis socials, l'exclusió social i el mercat de treball a les Illes Balears.

Resum

Aquest article se centra a analitzar els programes i les convocatòries de foment de l'ocupació per a joves menors de 30 anys que ha duit a terme en els darrers anys el Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB) i la contribució d'aquestes accions en la millora de l'ocupabilitat d'aquest segment de població. Així, també es posa en relació el context sociolaboral amb el marc normatiu i estratègic a partir del qual s'han engegat els diferents els serveis i programes per a la població menor de 30 anys. Finalment, s'apunten algunes qüestions de millora que cal considerar en la planificació de noves polítiques públiques d'ocupació en matèria de joventut, que passen, entre d'altres, per dotar d'un caràcter estable i permanent els programes d'activació per a l'ocupació i complementar-los amb altres actuacions que combinin la resta de polítiques actives d'ocupació, especialment les d'orientació, formació i experiència professional per afavorir la incorporació i la permanència dels joves en el mercat de treball.

Paraules clau: Polítiques de foment de l'ocupació / Mercat de treball / Joves menors de 30 anys / SOIB Reactiva / SOIB Joves Qualificats

Resumen

Este artículo se centra en analizar los programas y las convocatorias de fomento del empleo para jóvenes menores de 30 años que ha llevado a cabo en los últimos años el Servicio de Empleo de las Islas Baleares (SOIB) y la contribución de estas acciones en la mejora de la empleabilidad de este segmento de población. Así, también se pone en relación el contexto sociolaboral con el marco normativo y estratégico a partir del cual se han puesto en marcha los diferentes los servicios y programas para la población menor de 30 años. Finalmente, se apuntan algunas cuestiones de mejora que cabe considerar en la planificación de nuevas políticas públicas de empleo en materia de juventud, que pasan, entre otras cuestiones, por dotar de un carácter estable y permanente a los programas de activación para el empleo y complementarlos con otras actuaciones que combinen el resto de políticas activas de empleo, especialmente las de orientación, formación y experiencia profesional para favorecer la incorporación y la permanencia de los jóvenes en el mercado de trabajo.

Palabras clave: Políticas de fomento del empleo / Mercado de trabajo / Jóvenes menores de 30 años / SOIB Reactiva / SOIB Joves Qualificats

1. Introducció: objectius i metodologia

L'ocupació juvenil té determinades particularitats que fan necessari abordar-la de manera específica. D'una banda, en general, la població jove té més dificultats que la resta de població per inserir-se en llocs de feina de qualitat. D'altra banda, les mesures que es prenen avui per millorar l'ocupabilitat d'aquest col·lectiu tindran conseqüències en la trajectòria laboral futura de persones que tenen tota la seva carrera laboral per davant. Les dificultats d'accés de les persones joves a l'ocupació de qualitat exigeixen que es plategin diferents polítiques actives d'ocupació especialment dirigides a aquest col·lectiu mitjançant programes d'orientació i de formació específics i de foment de l'ocupabilitat.

A les pàgines següents es presenta la situació laboral de les persones menors de 30 anys. L'article se centra particularment en les persones joves en situació d'atur, tant pel que fa a l'evolució del volum com a la descripció del perfil, amb especial atenció al nivell d'estudis. A continuació, s'analitza el marc normatiu i institucional en el qual es pot donar i es dona resposta a la situació del joves en el mercat laboral. Si bé les institucions duen a terme diferents tipus de polítiques actives d'ocupació dirigides a la població més jove, com ara els programes d'orientació o de formació, aquest estudi s'enfoca en l'anàlisi dels programes i les convocatòries de foment de l'ocupació per a joves menors de 30 anys que ha duit a terme en els darrers anys el Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB). Així doncs, primer, s'exposen els objectius, els

requisits d'accés i el pressupost assignat als diferents programes i convocatòries; després, s'examinen els resultats, posant atenció al nombre i al perfil de les persones participants, així com al grau de satisfacció amb els programes. Finalment, la relació entre context, acció i resultats pretén apuntar qüestions suggeridores que es podran considerar en la planificació de noves polítiques públiques d'ocupació en matèria de joventut.

2. Contextualització

2.1. Els joves en el mercat laboral

2.1.1. Els demandants d'ocupació aturats joves

El 31 de desembre de 2022, el nombre de demandants d'ocupació aturats ha estat de 40.304, dels quals 7.128 són joves menors de 30 anys, que representen el 17,7 % sobre el total de l'atur registrat a les oficines dels serveis públics d'ocupació.

L'any 2022, els principals trets del perfil d'una persona jove menor de 30 anys aturada és el d'una dona de 25 a 29 anys amb estudis de primera etapa de l'ESO o amb estudis primaris o no acreditats, amb una antiguitat com a demandant d'ocupació d'1 a 6 mesos i que ha treballat en el sector de serveis o bé no té experiència laboral prèvia.

Amb relació als anys anteriors, cal comentar que el 2020 es produí un augment considerable de persones joves a l'atur (18.532 persones). Aquesta tendència anterior es va recuperar el 2021, comportament que es consolida el 2022, amb un descens del 98,7 % respecte al 2021, que se

situa fins i tot per sota de l'atur juvenil registrat el 2019, que va ser de 10.780 persones. Aquesta caiguda també es produeix en el total de demandants, encara que amb una variació interanual menor (62,8 %) pel que fa a la que es va produir entre la població menor de 30 anys.

El valor de la representativitat d'aquest col·lectiu entre els demandants aturats ha davallat progressivament en els darrers anys i s'ha estabilitzat en el període 2012-2019 respecte a anys anteriors. Com s'ha comentat, el 2020 hi ha un augment de l'atur juvenil —a conseqüència de la crisi de la COVID-19—, que se situa a nivells de l'any 2012. No obstant això, en els darrers dos anys les dades indiquen que hi ha el menor nombre d'aturats dels darrers deu anys.

Per sexe, els joves aturats es distribueixen en 53,1 % dones i 46,9 % homes, percentatges semblants als dels darrers anys. Tot i això, en els anys de crisis anteriors el nombre de joves homes aturats va ser més elevat que el de dones; així, el 2008 va arribar a representar un 55,3 %.

Per trams d'edat, el grup més representatiu torna a ser el de 25 a 29 anys, amb un 47,1 % sobre el total de joves, seguit dels de 20 a 24 anys, amb el 33,3 %; el grup amb manco proporció és el dels menors de 20 anys, amb el 19,6 % restant.

Amb referència a l'any anterior, va disminuir el nombre d'aturats, tant pel que fa a homes com a dones, un 52 % i un 47,5 % respectivament. Per trams d'edat, també va minvar en tots els casos, però en gran manera en el tram de 20 a 24 anys en ambdós sexes (amb un 55 % menys que l'any 2021).

Amb relació al nivell formatiu de

les joves aturades inscrites en els serveis d'ocupació (Taula 1), les dades ens mostren que el 8,1 % té una titulació universitària mitjana o superior i/o de tercer cicle. Des de l'any 2019, el nombre de joves en situació d'atur es va reduint en tots els nivells formatius, a excepció de l'any 2020. El 2022, el nombre de demandants joves aturats baixa, sobretot, en el nivell formatiu de primera etapa d'educació secundària obligatòria (-52,7 %); en canvi, en el que menys davalla és en el de formació professional de grau superior (-9,1 %). Dels aturats joves menors de 30 anys, el 29,3 % ha cursat estudis universitaris, de formació professional de primer o segon grau o la segona etapa d'educació secundària obligatòria. Per sexe, en els nivells formatius més baixos hi ha força equilibri numèric entre ambdós sexes, mentre que, com més alta és la qualificació de l'aturat, el nombre de dones també és superior. Així, per exemple, en la comparativa per sexe, el percentatge de dones aturades amb estudis universitaris és del 9,3 %, mentre que el d'homes és del 5,6 %.

D'acord amb les dades dels joves aturats segons l'activitat econòmica en què van prestar els seus serveis abans d'inscriure's com a demandants d'ocupació, el gràfic 1 reflecteix la representativitat de cada sector l'any 2022.

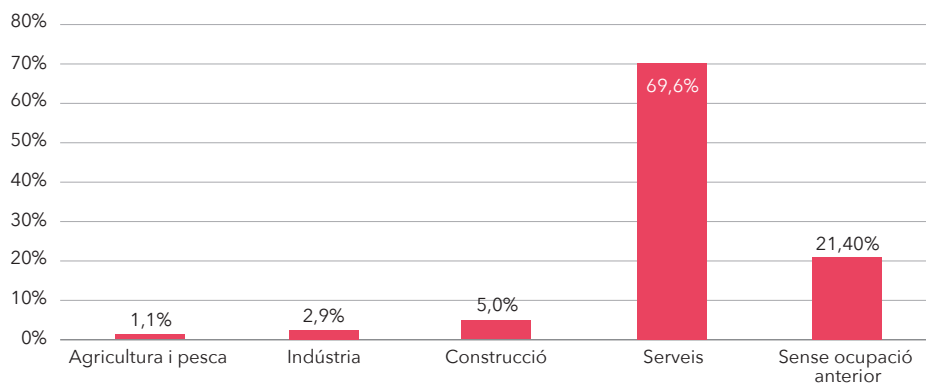
Els joves que no tenen experiència laboral i que apareixen amb la denominació «sense ocupació anterior» representen el 21,4 % dels joves aturats, que en valors absoluts van ser 1.334. Per trams d'edat, no tenien experiència laboral prèvia el 53,9 % dels menors de 20 anys, el 29,1 % dels joves de 20 a 24 anys i el 16,9 % dels joves de 25 a 29 anys.

Taula 1. Nivell formatiu dels joves aturats registrats al SOIB segons el sexe. Any 2022

Nivell formatiu	Homes	Dones	Total
Analfabets	0,5 %	0,5 %	0,5 %
Educació primària	19,8 %	19,1 %	19,3 %
Primera etapa d'educació secundària	50,7 %	47,7 %	48,7 %
Segona etapa d'educació secundària	17,8 %	18,0 %	17,9 %
Ensenyament superior, FP equivalent, arts plàstiques i disseny	4,0 %	4,1 %	4,0 %
Ensenyament universitari de primer i segon cicle	4,2 %	7,4 %	6,4 %
Ensenyament universitari de tercer grau	1,4 %	1,8 %	1,7 %
Altres	1,7 %	1,4 %	1,5 %
TOTAL	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Font: Elaboració pròpia partir de dades del SOIB.

Gràfic 1: Sector d'activitat dels joves aturats registrats al SOIB. Any 2022

Font: Elaboració pròpia partir de dades del SOIB.

En tots els sectors i trams d'edat, disminueix el nombre de joves aturats respecte a l'any anterior. El mateix s'esdevé en la darrera dècada, especialment en el sector de la construcció. Des de l'any 2012, l'únic sector que guanya represen-

tativitat és el dels joves sense ocupació anterior (13,6 punts percentuals més que fa 10 anys); contràriament, perden pes la resta de sectors, i sobretot els serveis (aquest darrer sector, més de 10,4 punts percentuals).

Per analitzar amb més profunditat la població juvenil demandant en situació d'atur per sectors d'activitat, es compara la presència dels diferents col·lectius en cadascun i es transcriuen els percentatges segons aquesta variable. La representativitat és diferent en cada cas, encara que el pes del sector de serveis és el que presenta els valors més alts en tots els grups d'aturats, amb un 69,6 %; en el col·lectiu de dones, arriba a un 76,4 %.

D'altra banda, en termes generals, el pes de la construcció és més gran que el de la indústria en totes les franges d'edat, llevat del cas de les dones, en què el nombre de dones aturades és més elevat en la indústria en gairebé tots els trams d'edat, excepte en el de les dones menors de 20 anys, que, tot i que no és representatiu, està igualat amb el sector de la construcció. Pel que fa al sector agrícola i ramader, el col·lectiu d'homes joves també és més nombrós (un 60,6 % són homes i un 40,4 % són dones), sobretot el que està comprès entre els 25 i els 29 anys. La quantitat més nombrosa d'aturats que no té experiència laboral pertany al col·lectiu d'homes, però amb un pes del 50,5 %, només 1 punt percentual per sobre del de les dones, que és del 49,5 %. El tram d'edat amb més aturats sense activitat anterior correspon als joves menors de 20 anys, indistintament de si són homes o dones.

2.1.2. L'atur juvenil afecta de forma clara els joves sense estudis

L'enquesta de població activa (EPA) ens permet obtenir més informació sobre la relació entre el nivell

d'estudis i l'atur juvenil.¹ L'EPA mostra que la taxa d'atur dels joves d'entre 20 i 24 anys que han acabat la segona etapa d'educació secundària (batxillerat o formació professional superior) és del 29,6 %; la taxa d'atur referida als menors de 30 anys és lleugerament inferior, amb un 25,7 %. Aquesta xifra puja al 44,9 % en el cas dels joves d'entre 20 i 24 anys i dels qui només tenen la primera etapa d'educació secundària (com ara els graduats en l'educació secundària obligatòria, ESO). En el cas dels joves (menors de 30 anys) que no han assolit la primera etapa d'educació secundària, la taxa d'atur juvenil es dispara fins al 37,9 %, la qual cosa suposa 1,5 punts percentuals més que el 2019 (36,4 %).

Això demostra que, a l'hora de trobar una feina, el nivell de preparació és molt important. Atès que amb un aprenentatge més elevat s'aconsegueix reduir les xifres de desocupació tant a Espanya com a les Illes Balears, cal potenciar la qualificació per exercir els llocs de feina que ofereixen les empreses. Actualment, cal tenir en compte el fet que la majoria de les feines que s'estan creant requereixen un perfil tècnic especialitzat.

2.1.3. Taxa d'ocupació per nivell d'estudis

Segons l'EPA, durant el 2022 la taxa d'ocupació dels joves de 16 a 24 anys és del 24,1 %, gairebé 1 punt percentual més que la del 2019.

Tot i que durant l'any 2022 la situació ha millorat relativament, les dades es mantenen més o menys invariables. Això demostra que la preparació és

1 EPA-INE (2022).

determinant en la situació del mercat laboral, és a dir, com més alt és el nivell d'estudis, més reduïda és la taxa d'atur. No obstant això, aquesta correspondència és més accentuada en el cas dels joves que en el cas dels adults.

- Els treballadors sense estudis o amb un nivell d'estudis baix que tenen entre 16 i 24 anys arriben aproximadament al 22 % de la taxa d'ocupació. Si la formació és mitjana, el percentatge està al voltant del 28,1 %. Si tenen una preparació alta, la taxa d'ocupació arriba gairebé al 41,2 %.
- En el cas dels joves que tenen entre 16 i 29 anys, les dades són fins i tot més reveladores. Si el nivell d'estudis és baix, la taxa d'ocupació està a prop del 28 %; si és mitjà, gairebé és del 41 %, i si és alt, està al voltant del 52,9 %.

2.1.4. Conclusió

Els nivells de qualificació més alts no tan sols es tradueixen en una taxa d'ocupació més alta, sinó que els joves que no tenen cap qualificació també solen tenir més probabilitats d'estar en una situació de desocupació de llarga durada. Per això, és estratègic desenvolupar actuacions que reforcin la inclusió en el mercat laboral de les persones amb més dificultats d'accés –en aquest cas concret del col·lectiu de persones joves menors de 30 anys amb baixos nivells educatius– mitjançant accions específicament dissenyades per a elles i les seves circumstàncies en el camp de l'orientació, la intermediació laboral, la qualificació, la formació professional i l'adquisició d'experiència laboral. Al capdavall, un dels principis rectors del SOIB és

fomentar la igualtat d'oportunitats a partir dels plans anuals de polítiques actives d'ocupació, aprovats en la Conferència Sectorial d'Ocupació i Assumptes Laborals.

2.2. Les polítiques actives d'ocupació

En aquest context, el Servei d'Ocupació de les Illes Balears és l'organisme encarregat de gestionar les polítiques actives d'ocupació. Es tracta d'un conjunt de programes i mesures d'orientació, ocupació, formació i formació en alternança amb l'ocupació que tenen l'objectiu de millorar les possibilitats d'accés a la col·locació de les persones desocupades en el mercat laboral. També té com a missió adaptar la formació i la requalificació per a l'ocupació de les persones treballadores, així com altres accions destinades a fomentar l'esperit empresarial, l'economia social i la millora de les condicions laborals. Concretament, pel que fa a la població jove, el SOIB gestiona tota una sèrie de programes i serveis que s'articulen entorn del marc establert a escala europea, estatal i autonòmica.

Així doncs, en les conclusions sobre el Marc Financer Pluriennal (2014-2020) de 8 de febrer de 2013, el Consell Europeu va reconèixer la situació particularment difícil de les persones joves en determinades regions i, per això, va decidir crear primer el Pla de Garantia Juvenil, i recentment el Pla de Garantia Juvenil Plus 2021-2027 de treball digne per a les persones joves, que té com a finalitats prioritàries ajudar les persones joves a entrar i romandre en el mercat laboral, així com adquirir i desenvolupar les competències necessàries.

Davant les greus conseqüències ocasionades per la pandèmia provocada per la COVID-19, el 21 de juliol de 2020, el Consell Europeu va aprovar un paquet de mesures excepcionals i de reforç. Aquestes mesures han suposat, d'una banda, enfortir el marc financer pluriennal per al període 2021-2027 i, d'altra banda, posar en marxa un instrument europeu de recuperació (Next Generation EU), l'element central del qual és el Mecanisme de Recuperació i Resiliència (MRR). El Pla Nacional de Recuperació, Transformació i Resiliència (PRTR) és l'instrument que serveix per executar els recursos financers del Fons Europeu de Recuperació: el component 23, «Noves polítiques públiques per a un mercat de treball dinàmic, resilient i inclusiu», que inclou la inversió 1, «Ocupació jove», que, alhora, inclou el Programa de Primera Experiència Professional en les Administracions Públiques. Aquest Programa es finança amb el Fons del Mecanisme de Recuperació i Resiliència. El programa SOIB Qualificats-Primera Experiència s'encaixa en aquest marc i és un dels objectes d'anàlisi d'aquest article.

A més, a l'Estratègia Espanyola d'Activació per a l'Ocupació 2017-2020 i a l'Estratègia Espanyola de Suport Actiu a l'Ocupació 2021-2024 (EEAE) aprovada pel Reial decret 1032/2017, de 15 de desembre, s'ha establert com a prioritari facilitar l'accés als joves a una ocupació estable i, a aquest efecte, preveuen com a objectiu instrumental promoure la formació vinculada a la contractació i l'obtenció d'experiència laboral.

En aquest sentit, cal tenir en compte que en el context de la transfor-

mació de les polítiques d'ocupació en els darrers anys s'ha avançat en dues reformes importants, la de la Llei d'ocupació i la de la Llei de formació professional, que tenen especial incidència en l'ocupació juvenil.

El Pla Anual de Política d'Ocupació (PAPE) és un dels principals instruments de coordinació i d'execució de les polítiques d'ocupació dels diferents serveis públics d'ocupació. El PAPE, que es publica anualment, recull i ordena els serveis i els programes comuns a totes les comunitats autònomes i els propis de cada una d'aquestes. Addicionalment, concreta els objectius que cal assolir cada any en el conjunt de l'Estat i a les comunitats autònomes. Els programes i els serveis que s'han executat a les Balears en el període 2019-2022 i que s'han recollit als diferents PAPE es concreten, en l'àmbit autonòmic, en els diferents plans d'ocupació: el Pla d'Ocupació de Qualitat de les Illes Balears (POQIB) 2017-2020, el Pla de Xoc per a l'Ocupació 2020-2021 i el Pla d'Ocupació de Qualitat de les Illes Balears (POQIB) 2022-2025, en què es plantegen diverses línies d'actuació per fer front a la situació de l'ocupació juvenil.

Concretament, el POQIB 2017-2020 recull, en la prioritat 4, de desplegament de l'Estratègia Balear de Formació Professional, una línia d'actuació per impulsar la formació dual i l'aprenentatge dins l'àmbit laboral, amb especial referència a col·lectius, entre els quals s'inclouen les persones joves. També conté una línia d'actuació per establir ajudes formatives per reforçar les polítiques de formació, especialment dirigides a fomentar el retorn al sistema educatiu de

les persones desocupades. La prioritat 6, dirigida als col·lectius d'atenció immediata i específica, conté la línia d'actuació SOIB Jove: integració de totes les polítiques d'ocupació i formació juvenil.

El Pla de Xoc per a l'Ocupació 2020-2021 és l'eina que ha fet servir el Govern de les Illes Balears per definir les estratègies en matèria de polítiques actives d'ocupació per fer front a la situació laboral derivada de la crisi sanitària de la COVID-19. A l'eix 1, dedicat a la contractació pública, s'hi menciona específicament el programa SOIB Reactiva, amb una línia concreta que finança la contractació de persones menors de 30 anys. L'eix 3, referent a l'ocupació, inclou els programes de formació dual i els programes mixts, amb una branca especialment dirigida a la població juvenil. L'eix 4, sobre formació, si bé no esmenta específicament la joventut, té un desenvolupament posterior amb mesures concretes per a la població menor de 30 anys, com les beques d'èxit per fomentar el retorn al sistema educatiu. L'eix 5, dedicat a l'orientació, conté una línia específica dirigida a l'orientació laboral per a col·lectius vulnerables i en risc d'exclusió, amb una menció específica als serveis d'orientació per a persones joves.

Finalment, el POQIB 2022-2025, que dirigeix l'estratègia actual en matèria d'ocupació del Govern de les Illes Balears, marca com una de les prioritats el manteniment de les mesures de xoc enfront dels efectes laborals derivats de la pandèmia i, entre d'altres, la perpetuació de la línia per a joves del programa SOIB Reactiva. La línia 3, d'orientació i acompanyament laboral per a les

persones en situació de desocupació, proposa la consolidació dels serveis d'orientació i d'acompanyament laboral dels col·lectius de joves en risc d'exclusió social. La prioritat 4, centrada en l'impuls de la formació professional per a l'ocupació, conté una línia específica de foment de l'accés a la formació de persones amb nivells educatius baixos, amb un objectiu concret d'establir com a col·lectiu d'actuació prioritària els joves que abandonen o acaben els estudis prematurament. També a la prioritat de formació es preveu la formació professional dual, dirigida particularment a persones joves. A la prioritat 6, de mesures de creació d'oportunitats i de foment de l'ocupació, hi ha els programes que de manera específica s'analitzaran en aquest article. Addicionalment, totes les polítiques d'ocupació i de formació juvenil queden recollides a la prioritat 7, dedicada als col·lectius vulnerables d'atenció prioritària.

2.2.1. Conclusió

El conjunt de programes i serveis per a joves que s'han duit a terme en aquest període han cercat donar resposta a les necessitats detectades en l'àmbit de l'ocupació juvenil. En aquest sentit, les dades analitzades en relació amb l'atur juvenil tracen una ruta ineludible que passa per millorar la formació; així, els programes de formació en alternança semblen una eina magnífica per transitar-la. No obstant això, els programes de foment de l'ocupació per a joves menors de 30 anys han constituït una eina clau per facilitar-los oportunitats de treball i proporcionar-los experiència laboral en entorns reals de feina i la qualificació necessària per a la inserció. En aquest article

explorarem el disseny i els resultats d'aquest tipus de programes.

3. Descripció i avaluació de l'experiència i anàlisi de dades i resultats

3.1. Resultats dels programes

Els programes de foment de l'ocupació volen facilitar la inserció de persones en situació d'atur que tenen especials dificultats a l'hora de trobar feina. Les persones joves generalment presenten aquestes dificultats per manca d'experiència i d'hàbits laborals, de contactes professionals o de manca de confiança per part de qui els ha de contractar, entre molts altres motius. Per això, el SOIB impulsa iniciatives destinades a proporcionar aquesta experiència laboral en entorns reals de feina. Per aconseguir-ho, es fan convocatòries de subvencions a les quals generalment poden optar entitats públiques per incorporar temporalment treballadors.

Durant el període 2019-2022, els programes de foment de l'ocupació per a persones joves² s'han dirigit, d'una banda, a menors de 30 anys en situació d'atur amb formació específica però sense experiència laboral, amb els programes SOIB Joves Qualificats. D'altra banda, s'ha duit a terme el programa SOIB Reactiva, impulsat en el context de la crisi generada per la COVID-19, dirigit a joves en situació d'atur.

El Programa SOIB Joves Qualificats (sector públic i entitats locals) té com objectiu contractar persones joves desocupades majors de 18 i

menors de 30 anys inscrites en el Sistema Nacional de Garantia Juvenil, amb una titulació universitària o de formació professional de grau superior o equivalent. S'ofereixen una gran diversitat de llocs de feina qualificada per prestar un servei o dur a terme una obra d'interès general en els ens locals de l'Administració pública de les Illes Balears. Atès que es tracta de contractes de formació, és indispensable que les persones participants s'hagin titulat en els 3 anys (o 5 anys, quan el contracte es concerta amb una persona amb discapacitat) anteriors a la participació en el programa.

No obstant això, l'any 2021 es va posar en marxa la convocatòria **SOIB Qualificats-Primera Experiència**, que, tot i que comparteix l'objectiu d'oferir un primer contracte laboral que permeti construir la trajectòria professional alineada amb el nivell de qualificació i evitar el desajust entre estudis cursats i tipus de feina, presenta diferències substancials amb les convocatòries dutes a terme els anys 2019 i 2022. Aquest programa també pretén millorar l'ocupabilitat juvenil mitjançant la contractació en pràctiques durant un any en projectes presentats pel sector públic instrumental i la UIB (i les seves entitats dependents o vinculades), però s'ha centrat especialment en l'àmbit de les ocupacions verdes, els projectes digitals i d'altres de tipus general. En aquest cas, les persones destinatàries són joves en situació d'atur d'entre 16 i 29 anys amb titulació universitària o de formació professional de grau mitjà o superior o certificat de professionalitat obtingut en els 5 anys (o 7 en el cas de persones amb discapacitat) anteriors a la participació en el programa.

2 Per conèixer els detalls de les convocatòries, consulta la pàgina <https://soib.es/convocatories/>.

Taula 2. Detalls de les convocatòries de SOIB Qualificats. 2019-2022

Convocatòria	Any	Pressupost	Participants	Dones	Homes	Durada del contracte
Qualificats Sector públic / ajuntaments	2019	5.500.000,00 €	180	89	91	15 mesos
Primera experiència 2021-2023	2021-2022	7.216.904,00 €	148	95	53	12 mesos
Qualificats Entitats locals 2022	2022	8.000.000,00 €	220	125	95	12 mesos
TOTAL		20.716.904,00 €	548	309	239	

Font: Elaboració pròpia partir de dades del SOIB

Així doncs, els programes de foment de l'ocupació dirigits específicament a persones amb formació professional i universitària executats entre 2019 i 2022 han tingut un pressupost de més de 20 milions d'euros i han permès contractar, en el moment de redactar aquesta publicació, 548 persones (56,4 % dones i 43,6 % homes) entre 12 i 15 mesos. L'estimació del cost mensual mitjà per participant a partir de l'import concedit a les entitats és de 2.664,63 €, que ha servit per cobrir els costos laborals i de Seguretat Social, i en el cas del Programa de Primera Experiència, també el cost dels equips de protecció individual (EPI), les ajudes per a desplaçaments i les indemnitzacions per residència.³ Si bé les particularitats de cada convocatòria marquen el nivell d'estudis de les persones participants, cal destacar que el 78,6 % de les persones contractades tenen formació universitària

i han pogut adquirir experiència del seu nivell i perfil professional.

Més enllà dels programes de foment de l'ocupació per a persones joves amb formació especialitzada, arran de la crisi causada per la COVID-19, el SOIB va posar en marxa el programa **SOIB Reactiva**, amb una línia concreta dedicada a les persones joves. Es tracta d'un programa de foment de l'ocupació que finança la contractació temporal, a través d'entitats locals, de persones aturades i amb dificultats d'inserció en el mercat laboral, entre les quals hi ha les persones joves. Fins ara, s'han fet tres convocatòries, una l'any 2020, una altra l'any 2021, i la darrera, que encara no ha acabat en el moment de redactar aquest article, l'any 2022.

Aquestes convocatòries persegueixen que les persones joves entrin en una dinàmica de professionalització i d'adquisició d'experiència mitjançant activitats d'utilitat pública o d'interès social. Les contractacions que es duen a terme han de donar resposta a obres i/o serveis d'interès general des de la perspectiva de les entitats locals

³ Cal tenir en compte que els programes que encara estan en funcionament poden continuar incorporant participants, ja sigui per a substitucions com per a noves ofertes, especialment en el cas de Qualificats-Primera Experiència.

i, atesa la diversitat competencial dels ajuntaments i els consells insulars, han de permetre la incorporació de persones desocupades amb trajectòries professionals molt diverses.

El programa SOIB Reactiva prioritza la contractació de persones que es considera que tenen especials dificultats d'inserció professional o que es considera que estan especialment motivades i que, per tant, poden treure més profit del fet de participar en el programa. Així doncs, en general, s'ha prioritzat la contractació de persones que tinguessin la condició de víctimes de violència masclista, de persones que tinguessin menors a càrrec o familiars dependents, de persones que estiguessin fent un itinerari personalitzat d'inserció i que fossin proposades pel servei d'orientació, persones que no cobrassin prestació o subsidi d'atur, persones que residissin al municipi de l'entitat local beneficiària de la subvenció o persones que no haguessin participat en convocatòries anteriors dels programes SOIB Reactiva o SOIB Visibles. A més, en línia amb els programes d'emancipació del Govern balear, la convocatòria SOIB Reactiva 2022 ha donat prioritat a persones joves tutelades i extutela-

des que estan en un procés d'autonomia personal.

Així doncs, mitjançant el programa SOIB Reactiva, s'han posat a disposició més de 17 milions d'euros per donar feina a 1.422 persones joves amb contractes amb una durada d'entre 4 i 6 mesos. En el conjunt de les tres convocatòries, el 44,5 % de les persones contractades han estat dones i el 55,5 % homes, i han desenvolupat la seva activitat en 80 entitats locals diferents, amb diferents tipus d'ocupacions i en distintes categories professionals. D'aquesta manera, aproximadament un 30 % de les persones joves contractades mitjançant el programa SOIB Reactiva tenien l'educació secundària obligatòria, al voltant del 10 % el batxiller, a prop d'un 20 % estudis universitaris i el 16 % estudis de formació professional. Destaca el fet que, segons les dades registrades a la demanda d'ocupació, el 22 % de les persones joves contractades no tenien els estudis obligatoris. Amb tot, s'estima que finalment s'ha concedit a les entitats una mitjana de 1.921,72 € mensuals per persona participant al programa dedicats a costos salarials i de Seguretat Social.

Taula 3. Detalls de les convocatòries SOIB Reactiva. 2020-2022

Convocatòria	Any	Pressupost	Participants	Dones	Homes	Altres	Durada del contracte
SOIB Reactiva L1	2020	5.349.000,00	619	283	335	1	14 mesos
SOIB Reactiva L1	2021	5.379.538,79	358	157	201		6 mesos
SOIB Reactiva L1	2022	6.500.000,00	445	192	253		6 mesos
TOTAL		17.228.538,79 €	1.422	632	789	1	

Font: Elaboració pròpia partir de dades del SOIB

3.2. Valoració de l'experiència per part de les persones participants

L'avaluació de les polítiques actives d'ocupació, més enllà de la valoració del disseny i dels resultats quant a participació, s'ha centrat històricament en l'anàlisi de l'impacte a partir de l'anàlisi de contrafactuals.⁴ El SOIB ha fet diverses aproximacions a aquest tipus d'avaluació, entre les quals hi ha la del programa SOIB Reactiva de les convocatòries de 2020 i 2021.⁵ Aquesta anàlisi pretén conèixer en quina mesura la participació en el programa suposa un guany en l'ocupabilitat posterior de les persones que hi han passat. Per aconseguir aquest objectiu, és necessari aïllar l'efecte del programa en els participants d'altres efectes que hi pugui haver hagut intentant respondre què hauria passat amb l'ocupabilitat de les persones participants si no hi haguesin participat. Per això, es crea un grup de control de característiques similars al de les persones participants i s'analitzen les diferències entre tots dos grups. Els resultats d'aquesta avaluació posen de manifest que les diferències entre el grup de participants i el grup de control són sempre positives, és a dir que la participació en el programa, en qualsevol de les dues edicions que s'han tingut en consideració, afavoreix la formalització d'un contracte laboral tant quatre setmanes després com mig any després d'haver-hi participat. En segon lloc, el procediment estadístic al qual s'han sotmès les taxes de contractació del grup de participants i de con-

trol revela que les diferències observades són estadísticament significatives, és a dir que les diferències detectades no són atribuïbles a l'error estadístic o a l'atzar.

Més enllà de l'avaluació de l'impacte mitjançant contrafactuals, és imprescindible considerar la valoració que fan les persones participants dels programes com a vertadera eina de millora i de generació de coneixement. Si bé la incorporació dels participants com a fonts d'informació es troba als soterranis de l'escala que mesura els diferents nivells de participació en l'avaluació de les polítiques públiques (Cordoncillo, 2022), els fonaments resulten imprescindibles en qualsevol tipus de projecte.

Pel que fa als programes analitzats en aquest article, a hores d'ara encara estan en funcionament alguns programes de 2021 i 2022. Així i tot, s'ha pogut valorar l'experiència a la convocatòria SOIB Joves Qualificats 2019 i SOIB Reactiva de 2020 i 2021.⁶

Les persones participants en els programes han respost un qüestionari en què es recull la seva satisfacció pel que fa a diferents aspectes que els afecten. En línies generals, han assenyalat que estan contentes o molt contentes amb el programa (93 % de contractats a SOIB Joves Qualificats 2019), si bé val la pena analitzar algunes diferències entre convocatòries i programes. Així doncs, entre el 80 % i el 90 % de les persones participants s'han mostrat satisfetes o molt satisfetes amb el sou que han rebut per la

4 Segons Casado & Todoeschini (2013).

5 Per a més informació sobre l'avaluació i la metodologia, consultau el document <https://soib.es/wp-content/uploads/2023/05/Avaluacio-impacte-REACTIVA-2020-2021-2.pdf>.

6 No es disposa dels resultats des qüestionaris de satisfacció de la participació en el programa SOIB Reactiva per línies, de manera que tots els resultats que es comenten sobre aquest programa fan referència al conjunt de les tres línies i no tan sols a la línia 1 per a joves menors de 30 anys.

feina que han fet, però no tant amb la durada del contracte. Aquest aspecte manifesta una relació directament proporcional entre els mesos de contracte i el grau de satisfacció amb la durada: el programa SOIB Joves Qualificats 2019, amb contractes de 15 mesos de durada, té un 71 % de persones satisfetes; la convocatòria de SOIB Reactiva 2021, amb contractes de 6 mesos, té un 61 % de persones satisfetes, i la convocatòria de SOIB Reactiva 2020, amb contractes de 4 mesos, té un 30 % de persones satisfetes pel que fa a aquest aspecte.⁷ Finalment, la satisfacció, respecte al projecte, sobre l'adquisició i la consolidació dels hàbits i dels coneixements laborals és d'una mitjana del 90 %.

Més enllà de les conseqüències reals sobre la inserció laboral posterior a la participació en el projecte, cal dir que la percepció de les persones participants sobre els seus efectes potencials és realment positiva. En aquest sentit, gairebé més del 90 % de les persones participants a SOIB Reactiva 2020 i 2021 consideraven que la participació en el projecte milloraria les oportunitats de trobar una feina, i un 71 % dels participants en el cas de SOIB Joves Qualificats.

3.3. Conclusions

En resum, en el període 2019-2022 s'ha disposat de gairebé 38 milions per contractar quasi dos mil joves menors de 30 anys mitjançant

els diferents programes i convocatòries de foment de l'ocupació. El SOIB va reaccionar amb rapidesa a la situació creada per la COVID-19 amb la convocatòria de SOIB Reactiva i ha anat ajustant-ne les característiques per donar una millor resposta a la conjuntura econòmica i a les necessitats reals de les persones aturades, algunes de les quals s'han apuntat de forma expressa en els qüestionaris de satisfacció dels participants. Paral·lelament, ha mantingut el programa de SOIB Joves Qualificats (encara que l'any 2020 no hi va haver convocatòria) i ha aprofitat el finançament dels Fons del Mecanisme de Recuperació i Resiliència per reforçar aquest tipus de contractes.

4. Conclusions i discussió

En aquest article s'ha fet referència a dos programes dirigits als joves: SOIB Reactiva i SOIB Joves Qualificats, programes per a joves executats en aquest període que han cercat donar resposta a les necessitats detectades en l'àmbit de l'ocupació juvenil.

Les polítiques de foment de l'ocupació dirigides a joves amb baix nivell educatiu iniciades durant l'any 2020 es dissenyaren per respondre a les greus situacions laborals i econòmiques que la COVID-19 va provocar entre la població jove, per la qual cosa els programes de foment de l'ocupació per a joves menors de 30 anys han constituït una eina clau per contribuir a millorar l'ocupabilitat, la qualificació professional i la inserció laboral dirigides majoritàriament a aquest perfil de persones joves a les Illes Balears.

Així, podem afirmar que aquests programes de foment de l'ocupació i,

⁷ Cal tenir en compte que SOIB Reactiva 2020 va ser una convocatòria extraordinària de subvencions aprovada pel procediment d'urgència en el context dels primers mesos de la COVID-19, amb una davallada molt sobtada de l'activitat econòmica, una caiguda interanual de l'ocupació d'un 15 % i més de 120.000 persones afectades per ERTOS.

més especialment, el programa SOIB Reactiva, són mesures que podríem qualificar de prioritàries davant un context de crisi social i econòmica a escala mundial que exigia dissenyar actuacions adaptades a la situació per fer front als efectes de la pandèmia. En el moment de la pandèmia, ens situàvem en una xifra d'atur juvenil de més de 18 mil joves menors de 30 aturats, la qual cosa equival a un creixement del 72,0 % respecte al 2019, quan en el conjunt d'aturats aquest augment fou del 50,2 %.

Així doncs, davant aquest increment significatiu de l'atur juvenil, el SOIB va posar el focus a oferir actuacions conjunturals que contribuïssin a millorar l'ocupabilitat d'aquest segment de població. És cert, per tant, que davant els efectes de la pandèmia, es va actuar amb rapidesa i urgència amb la integració de noves actuacions per incorporar els joves al mercat laboral. Aquests programes (SOIB Joves Qualificats i SOIB Reactiva) obtenen unes valoracions generalment molt positives, si bé des del punt de vista dels participants es destaca com a factor per millorar la durada del contracte en el cas de SOIB Reactiva 2020, que era de fins a 4 mesos i que no permetia reduir la temporalitat, la qual ja per si mateixa és un dels principals problemes –la temporalitat involuntària– entre els joves que s'incorporen en el mercat laboral.

D'altra banda, en relació amb les convocatòries de SOIB Joves Qualificats, cal comentar que al llarg de l'any 2020 no es va executar cap convocatòria. Com hem vist amb anterioritat, el SOIB va optar per reforçar la línia destinada a la contractació de joves amb baixos nivells educatius de la

convocatòria SOIB Reactiva, a causa de la major vulnerabilitat sociolaboral d'aquest col·lectiu. La convocatòria de SOIB Joves Qualificats va en la línia de donar suport per crear ocupació per a persones joves, en l'àmbit del sector públic, en activitats que permeten la capacitació tècnica i professional d'aquests joves; en molts de casos, estam parlant de sectors econòmics emergents i/o estratègics.

La situació de precarietat del mercat laboral juvenil abans de la pandèmia és un dels factors que han fet que aquest col·lectiu sigui un dels més afectats quant a ocupació. De fet, tal com hem apuntat al llarg de l'article, les dades d'ocupació presenten diferències importants en funció del nivell d'estudis. Així, la taxa d'atur juvenil a la nostra comunitat autònoma se situa en el 10,93 % de mitjana l'any 2022.⁸ Aquesta taxa d'atur va acompanyada de treballs temporals i precaris, que constitueixen una problemàtica estructural.

Per això, aquestes actuacions haurien de tenir un caràcter estable i permanent en el temps; haurien d'assegurar l'accés en condicions d'igualtat al mercat de treball, la permanència i la promoció dels joves, en especial dels qui tenen especials dificultats d'inserció laboral o necessiten un suport reforçat, i haurien de fer augmentar substancialment el nombre de joves amb competències professionals i tècniques per accedir a l'ocupació i a un lloc de treball amb més garanties d'estabilitat i de permanència.

Alguns dels assoliments i de les xifres d'aquests programes ens donen

⁸ És la vuitena més baixa en el conjunt de l'Estat, segons dades de l'EPA-INE.

una idea de la inversió que el SOIB ha fet en accions de foment de l'ocupació i de la igualtat d'oportunitats dirigides als joves de les Illes Balears. Aquests programes tenen un impacte positiu en la contractació posterior d'aquests joves una vegada que ha acabat el seu pas pels programes,⁹ tal com demostren les elevades taxes d'inserció de les avaluacions d'impacte que s'han fet, aproximadament del 60 %, la qual cosa suposa que són 30 punts percentuals superiors a les dels no participants, fet que es pot atribuir a la participació als programes.

Finalment, s'ha d'apuntar que la contribució a millorar les condicions sociolaborals d'aquests joves s'ha de continuar promovent mitjançant aquests programes d'activació per a l'ocupació. En la mesura del que sigui possible, s'ha d'intentar adequar la contractació i la durada mínima dels contractes inclosos en aquests programes als percentatges d'atur i sobretot als perfils d'aquest col·lectiu. Aquests programes d'activació per a l'ocupació també s'haurien de dirigir a reduir substancialment la proporció de joves sense ocupació i que no cursen estudis ni reben cap tipus de formació (segons dades del SOIB, aquests joves sumen prop de 4.000 demandants aturats, un 4,32 % sobre el total de joves aturats).

Per acabar, volem indicar alguna proposta de millora, com ara pensar en programes de metodologia híbrida, en la línia de la nova Llei d'ocupació i amb l'objectiu de poder dissenyar una espècie d'itinerari personalitzat de vida professional que

comбини les polítiques actives d'ocupació, especialment les d'orientació, formació i experiència professional, per afavorir la incorporació i la permanència dels joves en el mercat laboral, i que se centri a millorar les seves condicions de vida en termes de benestar i qualitat, des dels vincles socials fins als referents d'ocupació (entitats, programes i professionals de referència).

5. Agraïments

Volem agrair la col·laboració del Servei de Seguiment 1 del SOIB; especialment, volem agrair les aportacions d'Elena Massanet, Maria Antònia Alemany i Carme Madroñal.

Referències bibliogràfiques

- Boletín Oficial del Estado (BOE) núm. 151, de 25 de juny de 2021. [https://www.boe.es/eli/es/res/2021/06/24/\(1\)](https://www.boe.es/eli/es/res/2021/06/24/(1)).
- Butlletí Oficial de les Illes Balears (BOIB) núm. 90, de 12 de juliol de 2022. <https://www.caib.es/eboib-front/ca/2022/11593/seccio-iii-al-tres-disposicions-i-actes-administrat/472>.
- Butlletí Oficial de les Illes Balears (BOIB) núm. 79, de 18 de juny de 2022. <https://www.caib.es/eboib-front/ca/2022/11582/seccio-iii-al-tres-disposicions-i-actes-administrat/472>.
- Butlletí Oficial de les Illes Balears (BOIB) núm. 82, de 22 de juny de 2021. <https://www.caib.es/eboib-front/ca/2021/11401/seccio-iii-al>

⁹ Vegeu les avaluacions d'impacte dels programes del SOIB a <https://soib.es/avaluacio-de-programes-i-serveis>.

- tres-disposicions-i-actes-administrat/472*
- Butlletí Oficial de les Illes Balears (BOIB) núm. 175, de 23 de desembre de 2021. <https://www.caib.es/eboibfront/ca/2021/11497/seccio-iii-altres-disposicions-i-actes-administrat/472>
 - Butlletí Oficial de les Illes Balears (BOIB) núm. 152, de 3 de setembre de 2020. <https://www.caib.es/eboibfront/ca/2020/11252/seccio-iii-altres-disposicions-i-actes-administrat/472>
 - Butlletí Oficial de les Illes Balears (BOIB) núm. 159, de 20 de desembre de 2018. <https://www.caib.es/eboibfront/ca/2018/10874/seccio-iii-altres-disposicions-i-actes-administrat/472>
 - CASADO, D., TODESCHINI, F. (2013). *Guia pràctica 10. Avaluar l'impacte de les polítiques actives d'ocupació*. Ivàlua
 - COMISSIÓ EUROPEA (2020). *Plan de Recuperación para Europa*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/recovery-plan-europe_es
 - CORDONCILLO, C. (2022). *Guia pràctica 19. La incorporació de la participació en l'avaluació de polítiques públiques*. Ivàlua
 - Enquesta de població activa (EPA-INE) (2022). https://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176918&menu=resutados&idp=1254735976595.
 - INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE LES ILLES BALEARS (IBESTAT). <https://ibestat.caib.es>.
 - INSTITUT NACIONAL D'ESTADÍSTICA (INE). <https://www.ine.es>.
 - OBSERVATORI DEL TREBALL (OTIB). <https://www.caib.es/sites/observatorideltreball>.
 - SERVICIO PÚBLICO DE EMPLEO ESTATAL (SEPE). <https://www.sepe.es/>.
 - SERVEI D'OCUPACIÓ DE LES ILLES BALEARS (SOIB). <https://soib.es/>.

5

**Servei de reducció de
risks en l'oci nocturn
dirigit a les persones
joves de Mallorca:
«Fes-tə bé»**

**ALICIA BUSTOS VARGAS
LORENA GIMÉNEZ MANRIQUE**

Alicia Bustos Vargas

Palma, 1988. Psicòloga i experta universitària en prevenció de drogodependències. Treballa com a coordinadora d'Energy Control a Balears (ABD) i com a tècnica en prevenció a la Fundació Salut i Comunitat. Ha col·laborat a Sexism Free Night i al Programa Con/Sentido: ocio responsable con justicia de género. Té coneixements relacionats amb substàncies i reducció de riscos associats a l'ús recreatiu de substàncies en persones adultes i joves amb perspectiva de gènere interseccional. És amant de la vida, de les persones, dels viatges i dels somriures.

Lorena Giménez Manrique

Eivissa, 1983. És psicòloga de formació, especialitzada en drogodependències i en polítiques d'igualtat i de prevenció de la violència de gènere. És responsable de voluntariat a Energy Control a Balears (ABD).

Resum

Amb les xifres que ens ofereixen les estadístiques nacionals i autonòmiques, així com el lloc central que ocupa l'oci en la vida de les persones joves, és necessari continuar abordant els consums de substàncies en els contextos d'oci entre la població juvenil de 16 a 30 anys des de la prevenció i la reducció de riscos mitjançant estratègies socioeducatives. És per aquest mateix motiu que la Direcció Insular de Joventut i Participació del Consell de Mallorca acaba de començar a fer intervencions als espais d'oci, acció que es complementarà posant a l'abast de joves i professionals de la joventut la informació mitjançant formacions i tallers, i publicant una guia digital en matèria de reducció de riscos associats al consum de substàncies, de vivències de les sexualitats i d'abordatge de les violències sexuals i LGTBIfòbiques.

A més d'aquest objectiu general, en el programa «Fes-tè bé» té especial rellevància transmetre informació objectiva i recomanacions amb base científica útils per reduir els riscos; facilitar el coneixement i desenvolupar estratègies per gestionar conductes de risc; promoure consums menys perjudicials d'alcohol i altres substàncies; promoure relacions sexuals segures; actuar, si escau, com a espai de seguretat davant violències masclistes o LGTBIfòbiques, i disminuir la implicació de conductes de risc associades, com la conducció sota els efectes de substàncies del mercat regulat (les legals) o del mercat no regulat (les il·legals) i la violència.

Paraules clau: Oci / Joventut / Substàncies / Sexualitats / Violències

Resumen

Con las cifras que nos ofrecen las estadísticas nacionales y autonómicas, así como el lugar central que ocupa el ocio en la vida de las personas jóvenes, es necesario seguir abordando los consumos de sustancias en los contextos de ocio entre la población juvenil de 16 a 30 años desde la prevención y la reducción de riesgos mediante estrategias socioeducativas. Es por este mismo motivo que la Dirección Insular de Juventud y Participación del Consell de Mallorca acaba de empezar a hacer intervenciones en los espacios de ocio, acción que se complementará poniendo al alcance de jóvenes y profesionales de juventud la información mediante formaciones y talleres, y publicando una guía digital en materia de reducción de riesgos asociados al consumo de sustancias, de vivencias de las sexualidades y de abordaje de las violencias sexuales y LGTBIfóbicas.

Además de este objetivo general, en el programa «Fes-tè bé» tiene especial relevancia transmitir información objetiva y recomendaciones con base científica útiles para la reducción de riesgos; facilitar el conocimiento y desarrollar estrategias para la gestión de conductas de riesgo; promover consumos menos perjudiciales de alcohol y otras sustancias; promover relaciones sexuales seguras; actuar, si es necesario, como espacio de seguridad ante violencias machistas o LGTBIfóbicas, y disminuir la implicación de conductas de riesgo asociadas, como la conducción bajo los efectos de sustancias psicoactivas del mercado regulado (las legales) o del mercado no regulado (las ilegales) y la violencia.

Palabras clave: Ocio / Juventud / Sustancias / Sexualidades / Violencias

1. En què consisteix el programa «Fes-tè bé»?

El programa «Fes-tè bé» és un servei d'intervenció d'oci juvenil als espais d'oci principalment nocturn dirigit al jovent d'entre 16 i 30 anys. L'objectiu general és reduir els riscos que es poden produir amb el consum de substàncies psicoactives i també els de les relacions afectivosexuals. En el programa també es preveu facilitar estratègies per mantenir la convivència i actuar, si és necessari, davant violències sexistes i LGTBIQfòbiques als espais d'oci, d'acord amb els protocols establerts pel Consell de Mallorca en el programa «No i punt!».

Un vessant complementari del programa és oferir informació a joves i professionals de joventut mitjançant la impartició de formacions i tallers, i publicar una guia digital en matèria de reducció de riscos en el consum de drogues i de sexualitats lliures dirigida a professionals dels serveis locals de joventut, regidories i altres agents.

2. Per què és necessari el programa «Fes-tè bé»?

L'oci és un element central en la vida de les persones joves. Durant aquest temps es produeix l'expressió vivencial de l'encontre entre iguals i l'experimentació de diferents identitats individuals, que es fa principalment de forma nocturna. Els rituals festius practicats per persones de totes les edats han estat estudiats principalment des de l'antropologia com a «acció social simbòlica d'una comunitat que genera pertinença i possibilita un temps propi fora del temps social» («L'epidèmia sense ball», 2021).

Per al jovent, la importància de l'oci principalment nocturn com a espai en què es consumeixen productes, entre els quals destaquen les drogues, la música, els cossos i les relacions entre les persones, planteja la necessitat d'intervenir-hi prioritàriament, de prop. Es tracta d'espais on es volen viure moments de socialització, d'experimentació, de recerca i de pràctica de relacions afectivosexuals. Les persones estan predisposades a assumir un cert nivell de risc en la recerca dels plaers, de l'experimentació, dins un marc d'oci entre iguals, i a gestionar-los tenint cura de la seva salut. El consum de substàncies es vincula principalment als plaers i es produeix en grup. El menú psicoactiu és molt variat, a la vegada que està normalitzat (l'alcohol, el tabac, les cigarretes electròniques i les begudes energètiques molt més que d'altres). El plaer com a motivació cercada en aquests contextos obté respostes immediates, i els riscos i els danys que apareixen són, de forma infreqüent, greus, i poden resultar consums problemàtics o no.

2.1. Dades de consum de substàncies

En la nostra societat, el consum de substàncies està molt relacionat amb el temps dedicat a l'oci i, en concret, a les festes. Així, els consums que es fan de forma recreativa són els més estesos entre la població jove, encara que en la societat, en l'imaginari col·lectiu, predomina més la idea del consum de substàncies relacionada amb les drogodependències.

El Pla Nacional sobre Drogues (PNSD) ens proporciona dues enquestes bianuals sobre els consums de la població al territori espanyol:

l'Enquesta sobre ús de drogues en ensenyaments secundaris a Espanya (ESTUDES, 2020-2021), referent a la població de 14 a 18 anys, i l'Enquesta sobre alcohol i altres drogues a Espanya (EDADES, 2022), referent a la població de 15 a 64 anys. Segons aquestes enquestes, les substàncies més consumides són l'alcohol, el tabac, el cànnabis i els hipnosedants amb recepta i sense.

En la població en general, les dades de consum de substàncies són superiors en el cas dels homes que en el de les dones. Però, quan s'observen les dades de consum de la població entre 14 i 18 anys, s'extreu que les dones consumeixen més certes substàncies que els homes. Les substàncies que les dones consumeixen amb més prevalença en totes les freqüències (a excepció del consum diari d'alcohol) són substàncies psicoactives que es troben al mercat regulat (les substàncies legals): l'alcohol, el tabac, els hipnosedants amb recepta i sense i els analgèsics opioides.

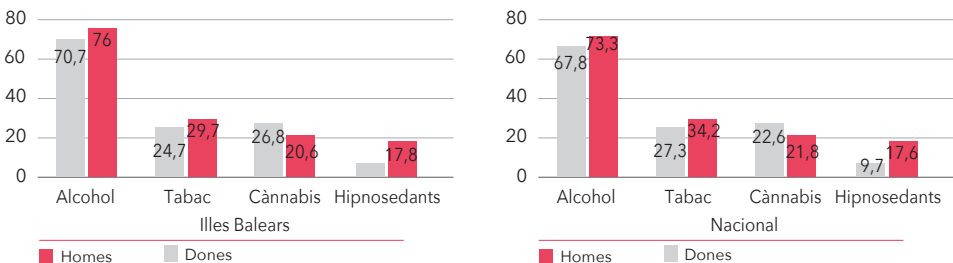
En el programa executat per Energy Control Balears (2021) *La prevenció als carrers de Palma: hàbits d'oci saludable per passar-ho bé*, subven-

cionat per l'Àrea de Justícia Social, Feminisme i LGTBI de l'Ajuntament de Palma, es van recollir dades de consum de persones de 14 a 30 anys als espais d'oci de Gomila, del passeig Marítim i de Santa Catalina. Les substàncies que de manera més freqüent es consumeixen quan sortien de festa eren el tabac, l'alcohol, el cànnabis i les begudes energètiques. Altres substàncies com l'MDMA, l'amfetamina, la cocaïna, la ketamina o els *poppers* són consumides per menys persones i amb menys freqüència.

2.1.1. Consum d'alcohol, tabac i cànnabis

A les Illes Balears, segons l'ESTUDES (Balears 2020-2021), el consum d'alcohol se situa per sobre de la mitjana nacional (més les dones que no els homes); el consum de tabac està per sota de la mitjana nacional en el cas dels homes i les dones; la proporció d'homes que consumeixen cànnabis és superior a la mitjana nacional (no així les dones), i la proporció de dones que consumeixen hipnosedants és superior a la mitjana nacional (no així els homes).

Gràfic 1: Prevalença del consum de substàncies per sexe en els darrers 12 mesos (%). Comparativa entre les Illes Balears i l'àmbit nacional

Font: ESTUDES Balears 2020-2021

Segons l'informe de 2021 de l'enquesta ESTUDES, les dones practiquen botellot de forma més freqüent que els homes, però als 18 anys s'inverteixen lleument les dades. A mesura que augmenta l'edat també augmenta aquesta pràctica en joves, a excepció de les dones de 18 anys, que declaren fer menys botellots que les dones de 17 anys. També es recull informació sobre diferents contextos en què la població estudiantil havia consumit alcohol en els darrers trenta dies: bars i pubs (47,4 %), carrers, places, parcs, platges o espais públics oberts (46,2 %), discoteques (47,8 %) i cases d'altres persones (56,2 %).

És important treballar amb menors d'edat i persones que no consumeixen per retardar l'edat d'inici del consum d'alcohol, que actualment es troba als 14 anys en el cas de les dones i als 14,1 anys en el cas dels homes a la nostra comunitat, per reforçar la seva decisió respecte a no consumir-ne, i per oferir estratègies que puguin ser útils en el seu futur i també a les persones del seu voltant, ja que poden funcionar com a agents de salut i difondre els missatges entre el seu grup d'iguals.

Segons les dades de les Illes Balears de l'ESTUDES, la tendència del consum d'alcohol és descendent en els darrers anys, però encara es tracta de la substància més consumida per totes les persones. El consum i la pràctica del consum intensiu d'alcohol (*binge drinking* en anglès)¹ estan més estesos entre la població adolescent que entre l'adult.

1 Considerat com el consum de cinc o més begudes alcohòliques per part d'homes o quatre o més begudes alcohòliques per part de dones en una mateixa ocasió durant els darrers trenta dies.

A més, ateses aquestes xifres, és necessari continuar implantant accions que treballin la prevenció i la reducció de riscos d'aquests consums en persones majors d'edat per tal de poder intervenir en els factors de risc que poden incidir en l'aparició de problemes relacionats amb el consum d'alcohol, com ara certes malalties i intoxicacions etíliques, i, especialment, en situacions de conflictes socials, accidents de trànsit, relacions sexuals no desitjades, relacions sense protecció i violències sexuals i LGBTQfòbiques produïdes en els contextos d'oci, en què el consum de substàncies està present però no es relaciona de forma causal. A més, també és necessari observar, quan sigui possible, el que s'anomena sexe químic, que suposa el consum sexualitzat de substàncies i la participació en sessions de Chemsex principalment practicat per homes que tenen sexe amb homes.

A més del consum d'alcohol, el cànnabis és una substància amb una presència important entre el jovent. De fet, les prevalences de consum més elevades s'observen en el grup de joves d'entre 15 i 24 anys (22 %), amb diferències rellevants entre dones i homes: mentre que el 28,7 % dels homes afirma haver consumit cànnabis alguna vegada en els darrers 12 mesos, en les dones aquest percentatge disminueix a quasi la meitat (15 %). Entre estudiants d'ensenyaments secundaris, encara que la prevalença de consum en els darrers 12 mesos és la més baixa des que en tenim dades, el 2021 es va situar en el 22 %, i s'observa un patró similar al del cas de l'alcohol: la prevalença augmenta a mesura que augmenta

l'edat i té una evolució similar tant en dones com en homes.

No obstant això, el percentatge d'estudiants que podrien tenir un ús problemàtic ha anat augmentat i el 2021 ha estat d'un 21 % en el cas dels homes i d'un 14,8 % en el de les dones (respecte als qui havien consumit cànnabis en el darrer any). A més de la possibilitat d'un consum problemàtic, també preocupa que s'associï al tabac. De fet, una àmplia majoria n'usa per fumar cànnabis o consumeix tabac i cànnabis de manera concurrent, la qual cosa incrementa el risc de tabaquisme i de desenvolupar problemes respiratoris. A l'enquesta EDADES 2020-2021 (PNSD) el consum de cànnabis per part de la població balear se situa per sobre de la mitjana nacional: un 12,8 % davant un 10,6 %.

2.1.2. Consum de begudes energètiques i d'hipnosedants

En relació amb el consum de begudes energètiques, que no està inclòs en els gràfics generals que aporta l'enquesta, a l'ESTUDES estatal es recull que el 50,7 % dels homes i el 39 % de les dones n'havien consumit en els darrers trenta dies. En el cas dels homes, la corba de consum ascendeix a mesura que augmenta l'edat, fins a arribar als 18 anys, en què comença a descendir. En el cas de les dones, el punt màxim se situa als 15 anys i després descendeix.

Les persones enquestades per l'EDADES consumeixen menys begudes energètiques que les adolescents. També són els homes els qui més en consumeixen.

A més, informa de la prevalença de consum de begudes energèti-

ques mesclades amb alcohol. És una mescla feta en major proporció per homes que no per dones i de forma majoritària en el grup de 18 anys.

A les dues enquestes, la freqüència de consum d'hipnosedants (amb recepta i sense) augmenta més per part de les dones, la qual cosa mostra la feminització de l'administració d'aquestes substàncies per part del personal sanitari.

2.1.3. Violències sexuals i LGTBI-fòbiques

En els darrers anys s'ha treballat per visibilitzar com als espais d'oci nocturn la interacció entre el consum de substàncies i la cultura sexista i patriarcal genera violències sexuals i violències LGTBI-fòbiques.

Les dinàmiques relacionals, fruit de la socialització de gènere, també es reflecteixen en aquests contextos de consum, en els quals es genera una tolerància a certes conductes que no tindrien cabuda en altres espais, i això els converteix en un dels llocs més permissius amb aquestes violències (Graham *et al.*, 2010; FSC, 2016 i 2018). Les violències sexuals que es donen en contextos d'oci, en què el consum de substàncies està present, són una més de les manifestacions de violència de gènere que, per l'àmbit en què es produeixen, així com pels efectes propis de les substàncies psicoactives, tenen com a resultat unes dinàmiques concretes que s'han de tenir en compte a l'hora d'abordar aquesta temàtica, ja que estan naturalitzades, normalitzades i acceptades per la majoria de la societat, tal com es va recollir en el cinquè informe Noctàmbul@s 2017-2018 (FSC): «Los

espacios nocturnos de ciertos ambientes amplifican aún más el imaginario de “ligoteo” y la “cacería” a través de la promoción de la sexualización de los cuerpos de las mujeres».

La percepció diferencial del consum cap a les dones cis i cap als homes cis té com a conseqüència uns judicis més punitius cap a les dones cis i més permissius, i inclús com a conducta esperable, cap als homes cis. Aquesta visió diferenciada de la mateixa conducta també s'aplica a la valoració que es fa en situacions d'agressions sexuals quan hi ha consum de substàncies, ja que per qui du a terme les conductes pot ser una excusa *justificada* pels efectes de les substàncies i per a qui les rep pot ser una causa de culpabilització per no haver tingut precaució ni cura de la seva salut.

Segons Ipsos (2023), Espanya és un del països amb més persones que s'identifiquen com a LGTBI+ (N=1.000 aprox.=4 %), especialment entre joves. Per aquest mateix motiu també es treballa per erradicar les violències LGTBIfòbiques als espais d'oci en què intervenim.

L'educació sexual, com a dret humà fonamental, s'entén des de la diversitat, és inclusiva i feminista, i suposa construir i mantenir relacions satisfactòries que fomentin el desenvolupament i el creixement personal. Desconstrueix mites i creences sobre les sexualitats de les dones cis i trans, dels homes cis i trans, de les persones intersex i de les persones de gènere no binari, i aconseguim que es mantinguin relacions més equitatives, lliures, segures, desitjades i consensuades.

Per això, és necessari descentralitzar el servei preventiu de la mirada heteronormativa i binària per integrar

les diverses realitats de les persones de forma interseccional, i treballar per un educació sexual integral que generi relacions interpersonals lliures, desitjades i acordades, en què el plaer i el desig ocupin un paper principal per a totes les persones, independentment del gènere, del sexe, de l'orientació del desig i de l'expressió de gènere.

3. Quines són les bases teòriques del programa «Fes-tè bé»?

D'acord amb les necessitats plantejades anteriorment, les accions preventives en els contextos d'oci cerquen apropar-se als espais de consum i desinhibició per establir un diàleg basat en la informació objectiva i el respecte cap a les persones, i evitar actituds paternalistes i censurens d'accions i de comportaments de risc. La finalitat d'aquesta proposta –en què no es fomenta la por, sinó la reflexió, la capacitat de decisió i la responsabilitat– és que siguin les persones les qui ajustin la percepció del risc segons la informació i les estratègies proporcionades i les qui gestionin els plaers i els riscos que s'associen al consum de substàncies psicoactives. Encara que el programa s'adreça al consum de substàncies psicoactives i a les relacions afectivosexuals que duen a terme les persones que acudeixen a aquests contextos de consum, també es pretén treballar conductes de risc associades, com ara la conducció, la violència, les agressions i les violències sexuals, les conductes incíviques, etc.

L'ús de substàncies psicoactives existeix des de temps molt llunyans i s'ha abordat des d'enfocaments molt diversos. De forma comuna, en la ma-

joria d'èpoques històriques ens hem relacionat amb aquesta pràctica de consumir substàncies des de visions problemàtiques. Les problemàtiques es construeixen depenent del punt en què es posa l'atenció i, d'acord amb això, es formen les representacions socials, que sorgeixen de les percepcions que es tenen sobre una qüestió (en aquest cas, relacionada amb l'ús de drogues). De les representacions socials existents en cada moment sorgeixen els estereotips vinculats a aquesta qüestió-problema, que són la base dels judicis morals que es fan sobre les persones que fan servir aquestes substàncies.

Més enllà de les persones que en algun moment de la seva vida acudeixen a tractament pel consum de drogues, la major part de la població es relaciona amb les substàncies psicoactives de forma no problemàtica en diversos contextos. Per aquest motiu, el programa «Fes-tè bé» aborda aquesta conducta, que pot arribar a ser problemàtica o no, des de la prevenció. Això ens permet fer intervencions abans que es produeixin els efectes negatius que poden posar en risc la salut de les persones.

L'ús de drogues de forma responsable es veu altament representat en els consums que es fan en contextos d'oci, en què substàncies com l'alcohol, el tabac, el cànnabis i l'MDMA, entre d'altres, tenen unes representacions socials i culturals diferents de les de l'heroïna (substància que continua sent la base de la percepció del consum de drogues com a problemàtica social).

La prevenció es defineix com qual-sevol mesura o disposició individual o col·lectiva que es prengui de manera

anticipada per evitar que succeeixi una cosa considerada negativa o per compensar les conseqüències del fet d'aparèixer. La clàssica classificació de prevenció primària, secundària i terciària no resulta suficient per respondre a un panorama divers i complex. Gordon (1987) va proposar els següents tipus de prevenció, que resulten funcionals i útils per abordar l'enfocament preventiu:

- Universal: es dirigeix a un grup poblacional ampli; per exemple, les persones joves. Desenvolupa estratègies i accions generals no gaire intenses que intenten dotar aquesta població d'eines generals, com les habilitats per a la vida.
- Selectiva: s'adreça a grups de persones més pròxims als consums; per exemple, les persones joves que surten de festa.
- Indicada: s'adreça a persones que ja han començat a consumir; per exemple, les persones joves que surten de festa i beuen alcohol.

La perspectiva multidimensional o multisistèmica (Carrón i Sánchez, 1995) és un model basat en el denominat model bio-psico-social i és complementari a aquest perquè se centra directament en una concepció crítica de la problemàtica social de les drogodependències. Aquest model té en compte tots els aspectes que altres models anteriors van anar postulant: són importants les lleis que afecten, els aspectes físics que acompanyen els consums, els aspectes individuals i els aspectes socials. Però, i això és el més important d'aquest mo-

del i la seva principal aportació, a l'hora d'analitzar les drogodependències, no fa enunciats explicatius estàtics, sinó que considera que s'han de fer preguntes que es relacionin les unes amb les altres per donar respostes i propostes de canvis. El model multidimensional o multisistèmic entén que substància, processos individuals, estructura social i valors es conjuguen de forma diferent en el temps i en l'espai, i produeixen una problemàtica diferent i específica en cada cas. De fet, hi haurà interrelacions entre aquests elements que no esdevinguin problemàtiques, ja que es parteix de la base que el consum no és penalitzable o dolent en si mateix.

Aquest model integra un concepte holístic de salut, que s'entén com un continu dinàmic i processual en què no es pot separar el que és social, individual i biològic. Té en compte els anomenats factors de protecció, de risc i de permanència en el consum de manera flexible i no estàtica. Aquests factors es donen en els quatre sistemes (substància, persona, valors socials explícits i valors socials implícits) dins cada una de les esferes que componen la vida d'una persona (família, amistats, educació, treball, comunitat, etc.).

No tothom que consumeix desenvolupa una addicció, ni hi ha substàncies pitjors que d'altres en si mateixes, ja que aquest model clarament es nodreix de diverses disciplines i afavoreix un apropament que intenta alliberar-se de tots els estereotips i discursos socials generats durant aquests anys sobre les drogues i sobre les persones que les utilitzen, dels quals les persones professionals de la prevenció i de la intervenció tampoc no ens n'estam lliures.

A més, aquest model parteix del fet de no treballar només amb l'objectiu de l'abstinència, sinó d'adaptar-se a les realitats i als objectius que presenten les persones amb les quals es treballa.

Així, d'aquest enfocament, sorgeixen accions dirigides a deixar de treballar exclusivament amb programes lliures de drogues i a fer feina amb programes de reducció de riscos i danys i de gestió de plaers i riscos. Així, no es fomenta la por, sinó la reflexió, la capacitat de decisió i la responsabilitat, atès que es tracta d'un model fonamentat en l'educació i no en la persuasió. Es pretén que les persones gestionin i evitin, quan sigui possible, els efectes que no desitgen (els riscos) i que intentin obtenir el que volen per si mateixes (els plaers). Per aconseguir aquests objectius, és necessari responsabilitzar-se del propi consum, informar-se, prendre decisions segons criteris personals, responsabilitzar-se de les pròpies decisions, planificar, prendre el control, observar-se i avaluar els propis consums, aprendre, reflexionar, rectificar, triar, seleccionar, respectar, acceptar les decisions d'altres persones, ajudar, demanar ajudar en cas que sigui necessari, compatibilitzar responsabilitats i diversificar plaers (Programa Ocio Con/Sentido, 2021).

Les estratègies de reducció de danys es dirigeixen a població que ja presenta dany (RIOD, 2005). L'objectiu és que els danys, una vegada produïts, siguin tan lleus com sigui possible. Es tracta d'un conjunt de mesures socio sanitàries senzilles però amb alta eficàcia. Alguns exemples són els programes d'intercanvi de xeringues o les sales de venipunció supervisada, on les persones es poden administrar

substàncies acompanyades de personal qualificat que vetla per la seva salut i seguretat, a la vegada que pot acostar-les a un recurs especialitzat d'ajuda o de desintoxicació o de substitució per metadona.

Les estratègies de reducció de riscos tenen l'objectiu d'evitar que es produeixin danys en població que pot estar en risc. Pretenen modificar els comportaments o les circumstàncies que poden suposar un increment del risc de patir problemes. En el cas de les persones que no consumeixen, ajuda a reforçar les seves posicions i a oferir guies vàlides per al consum responsable, i també proporciona informació útil per a amistats i persones conegudes. A les persones que consumeixen els proporciona elements útils que afavoreixen els consums de menys risc i l'accés a espais d'informació i d'atenció.

La reducció de riscos és un enfocament pragmàtic, comunitari i humanitari, respectuós amb els principis de salut pública i de drets humans, que consideren tota la població com a persones de dret i destinatàries de les polítiques de salut, indistintament de si consumeixen o no substàncies psicoactives, i que es manifesten sempre contraris a qualsevol procés discriminatori i d'estigmatització per la seva opció o condició de consum de drogues, siguin del mercat regulat (legals) o no regulat (il·legals).

Els enfocaments de reducció de danys i riscos van suposar un autèntic canvi de paradigma en les polítiques de drogues per la forma d'abordar els consums de substàncies. Van aportar un canvi de perspectiva, un replantejament del problema i de l'actitud que s'adoptava davant el consum. Són ma-

neres de pensar en els consums sense prejudicis i sense el biaix que es desprèn de les lògiques prohibicionistes que han promogut models d'abstinença com a única opció.

Les estratègies de gestió de plaers i riscos, partint del respecte i l'acceptació de les opcions i les decisions de les persones, aporten instruments vàlids per reflexionar i capacitar respecte a una gestió activa dels plaers i els riscos relacionats amb el consum de substàncies.

Com explica Josep Rovira (2003), els enfocaments de reducció de riscos van superar l'extrema negativitat amb la qual afronten l'ús de substàncies els models que no accepten el consum. La denominació mateixa –reducció de riscos– du implícita una visió del consum de substàncies com quelcom essencialment perillós, ja que només n'explicita el component problemàtic i omet qualsevol al·lusió a altres elements que li són igualment consubstancials, com els plaers.

Ni les relacions sexuals impliquen infeccions de transmissió sexual, ni les substàncies impliquen problemes. No es poden enfocar temes com la sexualitat i el consum exclusivament des de la perspectiva de problemes, ni fer assessorament preventiu exclusivament des d'aquesta òptica. La persona que consumeix tractarà de cercar l'equilibri entre la potenciació dels plaers i la reducció dels riscos, i gestionarà ambdós elements com millor pugui i consideri. En conseqüència, un enfocament realista, eficaç i sense prejudicis que realment tingui en compte l'actitud de la persona que consumeix s'hauria de basar en la gestió dels plaers i dels riscos (Hidalgo, Eduardo, 2003).

Aquestes tres estratègies treballen des de la realitat i l'acceptació: el consum de substàncies psicoactives ha existit, existeix i existirà. Accepten que el consum de drogues legals i il·legals forma part de la nostra societat i trien treballar per minimitzar-ne els efectes nocius en lloc de simplement ignorar-les o penalitzar-les. Comprenen el consum de drogues com un fenomen complex i multidimensional que abraça un continu de conductes, des de l'abús greu fins a la total abstinència, i entenen que algunes formes de consumir són clarament més segures que d'altres. Promouen la provisió de serveis i recursos que no etiquetin les persones que consumeixen substàncies sense subestimar o ignorar els danys i els riscos associats al consum de drogues.

Els desenvolupaments teòrics tant del model bio-psico-social como del model multisistèmic o multidimensional han estat plantejats des d'un biaix androcèntric, és a dir, no abunda la literatura que incorpori la perspectiva de gènere i es parla de l'experiència de consum com si fos universal, quan en realitat és prioritàriament masculina. A més, aquestes lectures han amagat el gènere, sense analitzar els elements del gènere directament relacionats amb el consum de substàncies. Encara així, la seva concepció permet incorporar la perspectiva de gènere precisament per la flexibilitat del seu plantejament, perquè s'adapta a les circumstàncies de cada persona i, per tant, pot introduir aquest factor important a les anàlisis de la realitat i a les intervencions.

La perspectiva de gènere seria el marc, el paradigma, la mirada des de la qual podem comprendre la realitat

per transformar-la. Així, el concepte de gènere serveix com a categoria d'anàlisi i ens ajuda a explicar com es construeix la societat en termes de dones, homes i altres identitats; com s'organitza estructuralment per mitjà d'aquestes categories, i quines són les relacions de poder que interactuen als espais d'oci en què intervenim. També la metodologia utilitzada segueix el plantejament de la transversalitat, que serveix per explicar de quina manera diferents sistemes de dominació i privilegi social –gènere, preferència del disseny o sexual, funcionalitat, capacitisme, origen, cultura, classe social i edat, entre d'altres– interactuen i es transformen en desigualtats socials que donen pas a discriminacions específiques.

Aquest marc ens permet, en primer lloc, una proposta d'anàlisi i d'actuació crítica ben fonamentada; en segon lloc, ens aporta un context prou ampli per incorporar les diferents mirades dels feminismes i dels col·lectius de diversitat sexual i de gènere no normatius (més coneguts com a LGTBIQ+), i, en tercer lloc, ens ajuda a aproximar-nos a les desigualtats més enllà del gènere amb una perspectiva interseccional, i així incorporar les altres opressions que operen en la societat en què vivim.

4. Quins són els objectius del programa «Fes-te bé»?

L'objectiu general és reduir reduir els riscos del consum de substàncies psicoactives i també els de les relacions afectiu sexuals als espais d'oci nocturn de Mallorca mitjançant estratègies socioeducatives.

Els objectius específics són els següents:

- a) Transmetre informació objectiva i recomanacions amb base científica útils per reduir els riscos associats al consum de substàncies i la pràctica de relacions afectivosexuals.
- b) Facilitar el coneixement i el desenvolupament d'estratègies per gestionar les conductes de risc.
- c) Promoure un consum menys perjudicial d'alcohol i reduir els riscos durant el consum.
- d) Promoure relacions afectivosexuals segures i l'ús de mètodes de protecció.
- e) Actuar, si és necessari, com a espai de seguretat contra violències masculines o LGTBQfòbiques.
- f) Disminuir la implicació de les persones joves en altres conductes de risc associades a l'oci nocturn: conducció sota l'efecte de substàncies legals o il·legals, violència, agressions sexuals, relacions socials, convivència, etc.

5. Quines activitats du a terme el programa «Fes-tè bé»?

Mitjançant les accions preventives de proximitat (*outreach intervention*), feim accions de sensibilització davant el consum d'alcohol i altres substàncies psicoactives associat a relacions afectivosexuals als contextos d'oci (zones d'oci, festivals de música, festes patronals i altres esdeveniments de gran format) de la part forana de

Mallorca i de Palma, principalment nocturns. Disposam d'un punt fix, l'estand, per crear un ambient còmode i distès; per poder acollir tant les persones encarregades de la intervenció com les persones usuàries, i per oferir el material d'informació i de prevenció necessari. Les accions tenen una durada de tres hores i les fan cinc persones: una coordinadora del programa i quatre auxiliars d'intervenció. Si és necessari, en algunes intervencions comptam amb el voluntariat del programa Energy Control.

La població destinatària són persones amb sexe, identitat de gènere i orientació del desig diversa (entre altres variables) d'entre 16 i 30 anys que consumeixen principalment alcohol, tabac i cànnabis de forma habitual, substàncies estimulants quan acudeixen a espais d'oci i hipnosedants en contextos diferents dels d'oci. També ens dirigim a població que no consumeix però que sí es relaciona amb persones que ho fan o amb contextos d'oci en què es du a terme aquesta pràctica.

El plantejament de reducció de riscos es complementa amb el de la prevenció pel fet que parteix de la hipòtesi que les persones a qui van dirigides les intervencions, en aquest cas joves, fan l'acció en qüestió. La finalitat és, per tant, introduir-se en l'espai en què es duen a terme conductes de risc per disminuir-les o eliminar-les.

S'entén per conducta de risc aquella acció, acció mal executada o inacció, que genera més possibilitats d'obtenir un resultat negatiu o nociu en la pràctica d'una activitat.

Pel que fa a la metodologia d'intervenció del programa «Fes-tè bé», s'ha dissenyat una estratègia basada

en l'aprenentatge i la interacció entre iguals, la participació voluntària i l'escolta activa. Es té en compte que una de les característiques principals de les persones joves és la seva diversitat des d'una perspectiva multifactorial (gènere, sexualitat, origen, salut i edat, entre d'altres), la finalitat de la qual consisteix a fer intervencions personalitzades per aconseguir la reducció dels riscos en l'oci nocturn en funció de les característiques de la persona.

En concret, el coneixement de les dades de diversitat des d'un abordatge multifactorial ens permet conèixer la realitat juvenil i, en conseqüència, aplicar estratègies individualitzades a les característiques personals, de manera que aconseguim que la interacció sigui més propera.

A les accions de proximitat, feim diferents activitats per tal d'oferir un espai que capti l'atenció del jovent i en promogui la participació; a més, el jovent pot decidir el tipus d'interacció o d'activitat que vol fer. Aquest és un espai de confiança, de confidencialitat i d'anonimat en què treballem les temàtiques d'interès de qui hi participa.

Imatge 1. Acció de proximitat.

Font: Elaboració pròpia

Durant les intervencions, si detectam una agressió masclista o LGTBI-fòbica, aplicam, si és necessari, els protocols del Consell de Mallorca del programa «No i punt!».

A més, assessoram les persones que organitzen els esdeveniments, els festivals, les festes i les revetles en matèria de reducció de riscos.

Activitat 1. Assessorament en matèria de reducció de riscos en el consum de substàncies psicoactives i en les relacions afectivosexuals

L'objectiu és afavorir el desenvolupament d'actituds, hàbits i valors positius envers la salut i la vida amb informació objectiva, amb fonament científic, sense moralismes ni paternalismes, que ajudi a prendre decisions, a posicionar-se davant l'ús de substàncies i a prendre la responsabilitat de les seves decisions i dels seus actes. Es tracta d'una de les línies de treball, tenint en compte que l'educació per a la salut és la base fonamental de les intervencions preventives.

Quan s'apropen a l'estand, les persones usuàries reben informació sobre les qüestions relacionades amb les drogues i les relacions afectivosexuals respecte a les quals mostren interès o manifesten dubtes.

A més, demanam a les persones si volen emplenar un breu qüestionari sobre consum de substàncies i cicle menstrual amb la pregunta *T'has fixat com et cau l'alcohol durant el cicle menstrual?*, amb la qual pretenem fomentar el coneixement de les persones que menstruen sobre la possible interacció del cicle menstrual i els efectes de l'alcohol, i afavorir l'autoconeixement.

Imatge 2. Acció de proximitat.

Font: Elaboració pròpia

Activitat 2. Distribució de material informatiu, preventiu i marxandatge

Entregam materials informatius i de sensibilització sobre la gestió dels plaers i els riscos associats al consum de substàncies psicoactives; la gestió de les relacions afectivosexuals, i les violències sexuals i LGTBIfòbiques.

També distribuïm bosses tote i preservatius externs. Amb l'entrega dels preservatius informam de la importància d'usar barreres de protecció en les relacions sexuals amb penetració i explicam la diferència entre els dos preservatius existents. A més, informam sobre altres pràctiques sexuals que no requereixen penetració.

Activitat 3. Dinàmiques

Vesteix la llibertat. Aquesta dinàmica es desenvolupa per promoure accions adreçades a combatre el sexisme o qualsevol tipus de violència contra les dones i LGTBIfòbiques als espais d'oci; per treballar la importància que les violències sexuals tenen en aquests

contextos, atesa l'elevada freqüència amb què es produeixen, i també per poder sensibilitzar les persones que participen en la dinàmica respecte a com la interacció entre el consum de substàncies i la cultura sexista i patriarcal genera violències sexuals. La dinàmica *Vesteix la llibertat* serveix per sensibilitzar la població sobre aquesta temàtica, i ajuda a augmentar la identificació, la prevenció i l'actuació davant les violències sexuals.

Passa la festa. Pretenem augmentar el coneixement de les persones sobre temes relacionats amb les drogues, les sexualitats i les violències d'una manera lúdica i entretinguda que afavoreixi la reflexió i faciliti la transmissió d'informació i la modificació de creences errònies.

Cerca la parella. Treballam conceptes sobre substàncies, riscos i com prevenir-los. A més, facilitam l'expressió d'experiències prèvies i la modificació de creences errònies.

Activitat 4: Realització de prova d'alcoholèmia i valoració del seguiment de la recomanació en relació amb la conducció

Oferim fer la prova d'alcoholèmia de forma gratuïta, sense que sigui necessari que hagin consumit o que consumeixin en el mateix moment. Les proves es fan tant a persones que han de conduir aquell dia com a persones que no hagin de conduir o que no tinguin carnet, ja que el procediment serveix per guiar l'assessorament individual centrat en l'autoconeixement, en la valoració dels efectes de l'alcohol i en les mescles de substàncies.

Una vegada feta la prova d'alcoholèmia i conegut el resultat, oferim

assessorament personalitzat segons les respostes obtingudes. Aquest assessorament està basat en la metodologia entre iguals (*peer to peer*), que dota de credibilitat i proximitat l'acció preventiva i estén el seu impacte més enllà de les activitats plantejades perquè converteix les persones en referents en matèria de reducció de riscos en el seu grup d'iguals, per a la qual cosa a més s'adapta el llenguatge i la intervenció a cada moment evolutiu de les persones.

Després de la prova, valoram el seguiment de la recomanació sobre la conducció amb la informació proporcionada durant la prova d'alcoholèmia a les persones que condueixen.

Activitat 5. Servei d'assessorament i anàlisi de substàncies

En alguns esdeveniments seleccionats oferim la possibilitat d'analitzar substàncies. L'anàlisi de substàncies *in situ* (amb la possibilitat d'enviar-les al laboratori per a la quantificació) en els programes de reducció de riscos ha demostrat una gran efectivitat a l'hora de contactar amb persones que consumeixen substàncies psicoactives que difícilment s'interessarien per altres tipus de propostes preventives. D'aquesta manera, a més d'obtenir informació sobre la composició de la substància, reben assessorament i informació complementària imprescindible per fer un consum de menys risc. Totes aquestes estratègies han estat reconegudes per l'EMCDDA a la revisió que va fer de les intervencions sanitàries i socials en els contextos d'oci nocturn (EMCDDA, 2022). D'altra banda, afegeix un aspecte molt innovador i en debat en l'àmbit inter-

nacional quant a la recopilació d'informació sobre el mercat no regulat i canviant de substàncies. L'objectiu és monitoritzar el mercat i alertar de forma primerenca de l'aparició de noves substàncies psicoactives (NPS) i de substàncies potencialment perilloses per a la salut a través del Sistema Español de Alerta Temprana (SEAT) i altres agents (PADIB, altres grups de reducció de riscos, etc.).

Activitat 6. Formació, tallers, confecció i edició d'una guia digital en matèria de reducció de riscos en l'oci nocturn

Amb el contacte directe amb la població diana, el jovent d'entre 12 i 25 anys que assisteix a casals i punts d'informació juvenil de Mallorca (que són espais vinculats a l'oci i a la socialització) augmenta el seu coneixement en relació amb els riscos associats al consum de substàncies psicoactives de forma recreativa. A més, se'ls ofereixen mecanismes objectius de gestió. Es posa especial atenció al consum intensiu d'alcohol, i també se'ls proposen pautes vàlides i útils perquè puguin gestionar aquest consum de la manera menys arriscada possible.

Atès que les persones professionals que tenen contacte amb aquesta població poden ser vehicles òptims i referents perquè la reducció de riscos pugui arribar a més persones, s'impartiran dues formacions anuals amb les quals se cercarà millorar el seu coneixement sobre els patrons de consum, introduir-les en els diferents nivells de prevenció i oferir-los pautes d'actuació que puguin ser treballades amb el jovent. I és que el consum de substàncies psicoactives en espais

d'oci principalment nocturn és una realitat que han d'abordar de manera constant i eficaç totes les parts que, d'una manera o l'altra, estan implicades en les polítiques de joventut.

Als tallers es treballaran els aspectes següents:

- Presa de decisions: ensenyar a valorar, decidir i triar, i assolir autonomia i maduració.
- Responsabilitat pel que fa a les pròpies decisions i assumptió de possibles conseqüències.
- Recursos i procediments per resoldre conflictes.
- Autoconeixement de les pròpies limitacions i possibilitats.
- Formes d'autocontrol i límits.
- Aspectes que fan referència al grup, a l'entorn o a l'entrenament de les habilitats socials.
- El respecte vers les decisions i les opcions de les altres persones.
- La responsabilitat vers la persona mateixa i les altres.
- Alternatives al consum.

Es pretén implicar el jovent en una reflexió crítica i de responsabilitat i dotar-lo d'eines assertives per reduir al màxim el consum i els possibles riscos que se'n deriven. El fet de facilitar un espai de diàleg confidencial facilita el plantejament de preguntes, que es resolen sense estigmatitzar la

persona que consumeix, i l'exposició de coneixements específics i individualitzats.

Amb caràcter general, els principis metodològics comuns als tallers per al jovent i a les formacions per a professionals són els següents:

Atenció a la diversitat. El treball amb persones joves implica atendre la seva diversitat, tant sigui la identitat de gènere, la preferència del desig o sexual, l'origen o qualsevol una altra variable que hi pugui tenir relació.

Acceptació de l'autonomia. És indispensable acceptar la condició de jove o adolescent com a persona autònoma i amb capacitat de decisió. Això implica abandonar actituds paternalistes i actituds de poder per part de les persones que hi treballam.

Escolta activa. La interacció amb adolescents i joves s'ha de basar en l'escolta activa de les seves opinions, interessos, necessitats, preocupacions i sabers, sense judicis ni imposicions. En aquest sentit, és fonamental evitar la confrontació directa.

Participació. El jovent no és només receptor dels continguts preventius, sinó que també és necessari que participi activament en les accions. Això permet treballar des de les seves realitats (incloent-hi opinions, interessos, necessitats, preocupacions i sabers) i que els aprenentatges siguin realment significatius.

Perspectiva de gènere interseccional. Amb la inclusió d'aquesta perspectiva com a eina d'anàlisi de la realitat (no esbiaixada ni androcèntrica, no sotmesa a prejudicis sexistes ni estereotips), es podrà recollir informació sobre els diferents efectes i tipologia de consum d'alcohol, així com sobre la influència dels estereo-

tips en funció del sexe i de la identitat de gènere de les persones, tenint en compte que les dones són més penalitzades socialment pel fet de consumir, la qual cosa repercuteix en la forma de gaudir de l'oci.

Confidencialitat. Tota la informació compartida durant els tallers o les formacions serà considerada confidencial. Aquest aspecte té una importància especial en el cas d'adolescents i joves, ja que permet que expressin lliurement opinions i plantegin dubtes o preocupacions.

Reducció de riscos. Encara que per a las persones que no consumeixen és important reforçar la seva actitud, la proposta presentada parteix d'un enfocament de reducció de riscos que entén que és possible disminuir les incidències negatives relacionades amb el consum sense que la persona necessàriament hagi de deixar de consumir. Per a les persones que consumeixen, els missatges de reducció de riscos són creïbles i acceptats, sempre que la font de la qual procedixin sigui també creïble. D'aquí la importància de mantenir el discurs de la reducció de riscos davant aquestes persones.

5.1. Altres activitats

Hem obert perfils d'Instagram i de Tik tok (@festa_be) amb el nom del programa i els logos del Consell de Mallorca per tal de difondre les intervencions que duim a terme als espais d'oci.

6. Què hem fet fins ara?

Des de l'inici de les intervencions, el mes de juny de 2023, fins a principi d'agost, hem fet denou intervencions

a tres tipus d'espais diferents: festivals, festes en discoteques i altres espais d'oci i revetles. Gràcies a la col·laboració de tretze col·lectius implicats en l'escena d'oci i ball juvenil i de tres ajuntaments, aquestes intervencions s'han fet durant tres mesos estiuencs. Es va continuar després de l'estiu amb noves intervencions més i seguirà durant l'any 2024 i part del 2025, així que ens veurem a les festes!

Imatge 3. Algunes auxiliars d'intervenció.

Font: Ana Isern

Agraïments

A tot l'equip, sense el qual «Fes-te bé» no seria possible; a qui ja no hi és, a qui hi és i a qui vindrà: Adri, Bel, Carles, Fio, Helena, Lili, Lorena, Marga, Mari, Mariona, Rebeca i Sara.

Referències bibliogràfiques

- BOYON, N. (2023). *A-30 Country Ipsos Global Advisor Survey (LGTB+ Pride)*. Ipsos.
- CALVO, S.; NEGRO, J. (2022). *Acercamiento exploratorio al bienestar*

- emocional y la salud del colectivo LGTBI+ en España.* UNAD.
- CARRÓN, J.; SÁNCHEZ, L. (1995). Los servicios sociales generales y la atención a drogodependientes, referenciat a les pàgines 42-45 dins *El educador social y las drogodependencias*. Grupo Interdisciplinar sobre Drogas. GID.
 - EMCDDA (2022). *Informe europeo sobre drogas 2022: Tendencias y novedades*. Oficina de Publicacions de la Unió Europea.
 - ENERGY CONTROL BALEARNS (2021). *La prevenció als carrers de Palma: hàbits d'oci saludable per passar-ho bé*. ABD i Àrea de Justícia Social, Feminisme i LGTBI de l'Ajuntament de Palma.
 - GORDON R. (1987). An operacional classification of disease prevention. Dins J.A. Steingberg i M.M. Silverman (Eds), *Preventing mental disorders* (pp. 20-26). U.S. Department of health and Human Services.
 - GRAHAM, K., WELLS, S., Bernards, S., i Dennison, S. (2010). "Yes, I do but not with you": Qualitative analyses of sexual/romantic overture-related aggression in bars and clubs. *Contemporary Drug Problems*, 37, 197-240.
 - *Informe de l'Observatori Noctàmbules* (2016, 2017, 2018, 2019). Fundació Salut i Comunitat
 - NADAL, I.; SAINZ, A.; SAINZ, M. (2021). L'epidèmia sense ball. *Revista Nosaltres*.
 - Pla Nacional sobre Drogues. EDADES Balears 2020-2021. MSCBS.
 - Pla Nacional sobre Drogues. EDADES, 2022. MSCBS.
 - Pla Nacional sobre Drogues. ESTUDES 2020-2021. MSCBS.
 - Programa Ocio Con/Sentido. Ocio responsable con justicia de género (2021). Govern de les Illes Canàries.
 - ROVIRA, J. et. al (2005). *La reducción de daños en la intervención con drogas: concepto y buenas prácticas*. RIOD.
 - ROVIRA, J.; HIDALGO, E. (2003). *Gestión del placer y del riesgo: o cómo enseñar a disfrutar la noche y no morir en el intento*. VIII Jornadas sobre Prevención de Drogodependencias de Alcorcón.

Com ho vius tu?
És important xerrar de
drogues?

MARGARITA RIERA TORRENT

Margarita Riera Torrent

Sant Lluís, Menorca, 1964. FP 2 Administrativa.
Treballa com a coordinadora de Joventut des de l'any 1995 a l'Ajuntament de Sant Lluís, Menorca.

Resum

Durant aquest exercici, el Servei de Joventut (Molí de Baix) de l'Ajuntament de Sant Lluís, amb la tasca transversal que realitzam amb altres departaments municipals, exposa l'interès de treballar en programes preventius amb una continuïtat anual a través de diferents blocs d'acció, que impliquin principalment una participació directa del jovent del nostre municipi i generin puntualment una participació comunitària local, amb l'objectiu de crear un major impacte social.

A través d'aquesta tasca interna, es constata la necessitat d'abordar el consum d'alcohol, en la seva primera edició i es crea a càrrec de la nostra acció social de Joventut el present programa: «Com ho vius tu? - És important xerrar de drogues?»

Paraules clau: Joventut / Serveis de joventut / Drogues / Prevenció / Programes preventius / Participació comunitària

Resumen

Durante este ejercicio, el Servicio de Juventud (Molí de Baix) del Ayuntamiento de Sant Lluís, con el trabajo transversal que realizamos con otros departamentos municipales, expone su interés en trabajar programas preventivos con una continuidad anual mediante diferentes bloques de acción, en que se implique principalmente la participación directa de la juventud de nuestro municipio y genere puntualmente una participación comunitaria local, con el objetivo de crear un mayor impacto social.

A través de este trabajo interno se constata la necesidad de abordar el consumo de alcohol, en su primera edición. Creando a cargo de nuestra acción social de Juventud el presente programa: «¿Como lo vives tu? - ¿Es importante hablar de drogas?»

Palabras clave: Juventud / Servicios de juventud / Drogas / Prevención / Programas preventivos / Participación comunitaria

1. Acció social de Joventut

Amb la voluntat de ser capaços, nosaltres com a educadors i educadores del Servei de Lleure Educatiu, d'adaptar-nos a les transformacions socials i de donar resposta a les necessitats i demandes de la nostra comunitat sempre des d'una perspectiva inclusiva, des de l'acció social del nostre servei de joventut pretenem representar un suport per ajudar a revertir les situacions de vulnerabilitat d'infants, adolescents, joves i les seves famílies, realçant els serveis existents i que dia a dia treballen per reduir les desigualtats, des de la proximitat, teixint la cohesió social del nostre municipi, així com també per contribuir a millorar la qualitat de vida dels diferents col·lectius, garantint la igualtat d'oportunitats.

A més, el nostre interès és afavorir la presa de consciència de la realitat social, donant eines perquè des d'una acció lúdica i no formal els infants i joves comencin a ocupar espais en el teixit social i tinguin l'oportunitat de transformar aquelles realitats que els oprimeixen de forma conjunta, tenint en compte les seves emocions, desitjos i necessitats.

Aquesta acció a més apropa els infants i joves a la diversitat de realitats socials del món, alhora que potencia els espais, eines i canals per afavorir la integració a infants i joves nous i noves.

Una de les tasques importants és atendre infants i joves amb indicadors de situació de risc, fent un acompanyament, seguiment i si és necessari derivant la situació al departament o organisme que correspongui.

Amb l'acció social pretenem promoure la integració i el treball en grups heterogenis, amb una actua-

ció enfocada a atendre infants i joves amb diferents problemàtiques o en risc d'exclusió social. La metodologia és la socioassistencial, amb un treball transversal amb altres departaments.

Davant l'evolució de la nostra societat, que genera nous comportaments socials, amb aquesta acció pretenem facilitar la integració dels infants i joves, potenciar la inclusió i l'atenció a la diversitat a través de línies d'acció adreçades a afavorir la relació entre iguals i ressaltar les capacitats, i no des de les seves suposades limitacions o menys oportunitats. També es pretén treballar des de la prevenció a fi de facilitar un bon trànsit en el seu creixement integral, marcant unes línies estratègiques i uns objectius a curt i a llarg termini. Es posa una especial atenció en les necessitats detectades o demandes formulades, intentant que els projectes que s'iniciïn tinguin una continuïtat a fi d'augmentar-ne la repercussió positiva: reflexió, acció i avaluació.

1.1. Tasca transversal

El Servei de Joventut des d'antany duu a terme una tasca transversal amb el departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Sant Lluís, atesa la rellevància d'aquesta tasca, que afavoreix els processos de diagnòstic i intervenció, pel fet que s'estableixen mecanismes de *feedback* i s'amplia la font d'informació indispensable per a la millora dels processos assistencials.

1.2. Dificultats per a una acció continuada

El fet que la persona encarregada d'aquestes funcions hagués de compaginar-ho amb altres funcions d'al-

tres accions de lleure educatiu (monitora de colònies, monitora de serveis de conciliació familiar, etc.) va fer que en molts de casos no pogués dedicar-s'hi amb la intensitat que requeria el servei de l'acció social.

1.3. Creació de la nova figura de monitor/a social de Joventut

Per aquest motiu l'any 2021 es va constituir un nou organigrama dels recursos humans del nostre servei i es creà la nova figura de monitor/a social de Joventut, ja que el servei era considerat essencial per fer efectives les línies estratègiques de la nostra acció social de Joventut, amb una adequada tasca transversal amb tot l'equip de Joventut i amb altres departaments municipals (serveis socials i policia tutor, prioritàriament), com també amb centres escolars, esportius i culturals; amb un servei d'atenció a famílies d'usuaris i d'usuàries; amb la valoració i seguiment de deteccions o altres situacions amb la necessitat de dur un seguiment; amb reunions periòdiques amb la figura d'educadora social dels Serveis Socials fent un seguiment de casos que permet compartir informació per facilitar la intervenció davant diversitat de situacions, tot per garantir el benestar emocional dels infants i joves.

L'Ajuntament de Sant Lluís va convocar l'oferta de feina de la figura de monitor/a social amb una jornada de 32 hores, per dedicar-se plenament a les funcions específiques de l'acció social.

Aquesta nova figura s'ocupa de planificar programes socials de caràcter preventiu, orientatiu i inclusiu, atenint-nos a deteccions, necessitats

o demandes, mitjançant una metodologia socioassistencial i amb un treball transversal amb tot l'equip de Joventut, a més de promoure programes familiars i comunitaris:

Al mateix temps, forma part de:

- la Mesa Local d'Infància i Adolescència (treballant amb la resta de membres el PLIA - Pla Local d'Infància i Adolescència)
- la Mesa Local de Coordinació per a l'Abordatge de les Violències Masclistes (formant també part de la Comissió de Prevenció de Violències Masclistes)

Representant la delegada del Servei de Joventut de protecció contra el maltractament de menors, que ha de difondre i fer complir els protocols i fer les comunicacions (funcions art. 48 Llei orgànica 8/2021, de 4 de juny).

1.4. Funcions de la figura de monitor/a social

Amb aquesta renovació de l'organigrama de recursos humans de Joventut, van quedar cobertes les següents funcions a càrrec de la nova figura de monitora social:

-
- Tasca transversal amb el mateix equip de Joventut, amb la valoració i seguiment de deteccions o altres situacions que necessiten un seguiment.

 - Tasca transversal amb el departament de Serveis Socials.

 - Tasca transversal amb el Policia Tutor.

 - Tasca transversal amb caps d'estudis o tutors/es d'instituts.

- Tasca transversal amb coordinadors/es esportius/ves i culturals.
- Organització i dinamització de programes socials.
- Organització i dinamització de programes familiars.
- Organització de programes comunitaris.
- Suport a joves amb necessitats educatives especials en servei vacances escolars d'hivern.
- Dinamització punt d'atenció a famílies.
- Tutora programa «Compta amb jo!» (programa d'emancipació juvenil durant les vacances d'estiu)
- Formant part de comissions i taules de treball.
- Delegada de protecció contra el maltractament de menors.

1.5. Creació del programa de prevenció de drogodependències «Com ho vius tu? - És important xerrar de drogues?»

A l'inici de la planificació del servei d'hivern 2022-2023, una vegada reunit l'equip de Joventut, es considera oportú que per a l'any 2023 treballem la prevenció de conductes addictives i el reforç personal per poder expressar la negativa a aquestes conductes, a través d'un miniprojecte amb una acció continuada durant tot l'any.

Durant aquest exercici, el Servei de Joventut (Molí de Baix) de l'Ajuntament de Sant Lluís, amb la tasca transversal que realitzam amb altres departaments municipals, exposa el l'interès de treballar programes preventius amb una continuïtat anual a través de diferents blocs d'acció, que impliqués principalment una participació direc-

ta del jovent del nostre municipi i generés puntualment una participació comunitària local, amb l'objectiu de crear un major impacte social.

A través d'aquesta tasca interna, es constata la necessitat d'abordar el consum d'alcohol, en la seva primera edició, i la nostra acció social de Joventut crea el present programa: «Com ho vius tu? - És important xerrar de drogues?».

Primer de tot des del servei de cap de setmana del Casal Joves es va visualitzar el còmic del Programa de prevenció de l'abús de drogues i conductes addictives de la Conselleria d'Educació del Govern de les Illes Balears.

Seguidament, es van desplegar els diferents blocs d'acció del programa, fent al màxim de partícips els joves.

Debat // Creació artística // Escape room // Exposició

1.5.1. Debat sobre les drogues, SEMPRE POTS DECIDIR!

Imatge 1. Una sessió de debat al Casal Jove d'hivern

Debate és essencial per al creixement i per a la presa de decisions.

Es van realitzar 4 sessions de debat al Casal de Joves durant el servei d'hivern i 1 sessió al servei d'estiu, amb

la participació de 59 joves, acompanyats per l'equip de Joventut: Joana Montserrat (directora) i Fani Calero (monitora).

Aquest debat va ser conduït pel psicòleg Toni Carreras Asencio, que amb una introducció sobre els efectes de l'alcohol va motivar la interacció i la reflexió entre els assistents. Els va demanar el perquè del consum d'alcohol i en quin estat emocional solen consumir, amb l'objectiu de treballar conjuntament els factors de risc i els factors de protecció.

FACTORS DE RISC

- * *La curiositat*
- * *Ganes d'assolir riscos*
- * *L'oportunitat*
- * *Important capacitat econòmica*
- * *Important oferta de drogues*
- * *La permissivitat social*
- * *Mala relació família-fills/es*

FACTORS DE PROTECCIÓ

- * *Comptar amb amics i amigues no consumidors*
- * *Que les famílies amb fills/es joves competeixin més temps junts*
- * *Que hi hagi una bona oferta d'esports, d'activitats culturals i de lleure*
- * *Menys problemes socials*
- * *Disposar d'una millor qualitat d'ensenyament acadèmic*
- * *Practicar un esport*
- * *Tenir una motivació*

Es va facilitar deixar constància al final de la sessió de les conclusions individuals i grupals.

DROGUES, CONDUCTES ADDICTIVES. Les consumim...

Perquè és una moda	Vull aparentar
Per problemes familiars	No sé qui som. Per què som aquí?
Perquè tothom ho fa	Crec que m'ajuda, però no és real
Per fracàs escolar	Em sent millor momentàniament
Perquè hi ha un moment que ja no controles	M'estim a mi mateix/a?
Sé què vull	Crec que és important per a mi

1.5.2. Projecte artístic jove

L'EXPRESSIONS ARTÍSTICA COM A DIFUSIÓ D'UN MISSATGE!

Amb l'objectiu de fer arribar el missatge preventiu des d'un punt de vista interactiu, participatiu i vivencial, es fa una pluja d'idees i de recerca d'activitats i projectes. Finalment es fa la proposta que sigui l'art el mitjà i canal de difusió i d'educació.

Es contacta amb artistes que treballen amb una proposta artística més contemporània i de creació d'objectes, ja que la idea és realitzar peces-objec-te artístiques perquè posteriorment puguin ser exposades al carrer. S'hi manté una reunió per explicar l'enfo-cament i objectius que es persegueixen i se'ls planteja una sèrie d'objectes perquè creïn juntament amb el jovent.

El projecte artístic es va realitzar a través de deu sessions, entre el servei del Casal Jove d'hivern i el servei d'estiu: Mou-te, xala i aprèn!, amb la participació de 47 joves.

REFLEXIÓ, IDEACIÓ i CREACIÓ DE PECES ARTÍSTIQUES + EXPOSICIÓ

Imatge 2. Projecte artístic al Casal Jove d'hivern

Les sessions van ser dinamitzades pels artistes plàstics Elena Fernando, Toni Riera i Maria Sanllehy (monitora social del nostre servei de joventut), que van fer un repartiment de les sessions en què van participar els joves i les joves acompanyats per l'equip de Joventut: Joana Montserrat (directora) i Fani Calero (monitora).

A l'inici de cada sessió van plantejar al jovent la pregunta:
QUÈ ÉS L'ART PER A TU?

Imatge 3. Projecte artístic durant el servei d'estiu

També els van proposar que valorassin les diferents obres exposades en diversos murals, amb l'objectiu de motivar una reflexió individual i grupal.

Llavors els artistes van transmetre als joves com emprar l'art com a mitjà de reflexió, expressió i difusió de missatges.

Les peces es van crear també amb les conclusions i resum dels debats que es realitzaren en aquest programa de prevenció.

Durant les dues sessions de l'estiu, l'equip de Joventut va presentar i explicar als joves l'objectiu de l'exposició i del projecte, pel fet que la majoria no són els mateixos usuaris del Casal Jove d'hivern.

Els joves van realitzar fotografies i escrits on van posar de manifest les idees i reflexions del projecte. La part de dibuix es va dur a terme al Pinarret de s'Algar (lloc del servei d'estiu), i una altra a la nau de la cooperativa (magatzem de diferents serveis municipals), on hi ha les peces que pel volum que tenen no es poden treballar a l'edifici del Molí de Baix (equipament del Servei de Joventut).

Aquest projecte no acaba d'assolir els seus objectius, principalment a causa del fet que no s'ha pogut treballar sempre amb el mateix grup de joves, i açò fa que no hi hagi una implicació ni una transmissió real del missatge, que era l'objectiu principal.

No obstant açò, les peces finals han quedat molt bé i els joves que hi han participat han fet uns escrits i unes fotografies molt profundes i amb uns missatges reflexius, inspirats en els debats i els tallers d'aquest projecte artístic.

1.5.3. Escape room

LA LLIBERTAT DE TRIAR - Pregunta't: L'alcohol és una droga?

Activitat amb l'objectiu de prendre consciència que beure no és innocu, que porta unes conseqüències i que com més informació tinguem, més podem prendre decisions madures davant el consum de l'alcohol.

També s'hi treballa la importància del fet que sentir-se part d'un grup en l'adolescència pot implicar decisions

no conscients o fer el que no volien fer, influenciats pel grup d'amics i d'amigues. Saber dir NO també s'educa!

Organitzat pel Servei de Joventut conjuntament amb el coordinador de Creu Roja de Sant Lluís, Jorge Meruelo, aquest *escape room* o joc d'escapada s'ha preparat a través d'una feina col·laborativa amb l'objectiu de conscienciar el jovent dels efectes de l'alcohol i el que pot passar en una nit de festa abusant de l'alcohol.

La monitora social de Joventut és l'encarregada de la part logística, recerca de materials, decoració i ambientació i des de Creu Roja s'encarreguen de preparar la conclusió final. Entre les dues entitats planifiquen i construeixen les proves i dinàmica de l'activitat, per després dinamitzar-ho conjuntament amb el suport de monitors/es i joves en pràctiques de Creu Roja.

Es recrea una «nit de festa» i a través de pistes i proves que els joves van passant augmenten els efectes de l'alcohol i disminueixen i es distorsionen els sentits, primer la vista i després l'oïda. Finalment, després d'una baralla, un jove té un coma etílic i arriben els serveis de Creu Roja per atendre'l. Just en aquest moment s'encén el llum i es fa la reflexió conclusió de què ha passat durant «la nit de festa». S'aborden temes sobre l'abús de l'alcohol, el poder de decidir, alternatives d'oci saludable, el risc de beure, entre d'altres.

Amb aquesta activitat, com ja hem esmentat anteriorment, s'ha intentat que el jove o la jove visqui d'una manera vivencial els efectes que produeix l'alcohol, i les conseqüències d'un abús sense mesura. Amb l'acompanyament del monitor o la monitora, que fa el paper d'amic o amiga que

els acompanya per totes les proves, se'ls anima a seguir «la festa»; el jove no és conscient que pot decidir no seguir i es deixa endur pel grup. Amb la conclusió final es visualitza aquesta situació.

Es va realitzar dia 26 de maig de les 18.00 a les 22.00 hores a l'edifici del Molí de Baix (Servei de Joventut) amb 8 grups de 6 a 8 joves, amb una durada d'uns 30 minuts i amb la participació d'un total de 52 joves.

Imatge 4. Entrada a l'escape room «L'alcohol és una droga?»

1.5.4. Exposició interactiva al carrer

L'EXPRESSIONI ARTÍSTICA COM A DIFUSIÓ D'UN MISSATGE!

L'exposició representa el fruit de les reflexions extretes de les sessions del debat.

La proposta de presentar-ho amb diferents peces interactives respon a l'objectiu de crear un debat obert, per qüestionar-nos individualment si en sabem prou i si n'estam prou informats. Per motivar que pensem, reflexionem sobre aquest tema i treure'n conclusions.

Es decideix exposar les obres artístiques dia 14 d'agost, de les 20 a les 24 hores al Pla des Rector, mateix dia i hora que la White Party que realitza el CCE Sant Lluís, en el marc del programa de les festes patronals del nostre poble, per aprofitar la reunió de molta gent (tant de persones joves com d'adultes) i poder acomplir una tasca preventiva comunitària.

La inauguració i «posada en escena» de les peces artístiques té molt bona acceptació i participació. Durant tot el temps d'exposició la gent demana i participa activament.

Una de les peces mostra els efectes de l'alcohol en els diferents òrgans del cos humà, i un mirall distorsionador permet comprovar com es modifica la nostra realitat quan bevem. Les altres peces fan possible que tothom deixi per escrit les seves aportacions i també hi ha jocs d'ordinador que simulen els efectes de l'alcohol a l'hora de conduir.

A més de l'exposició, els assistents podien visitar el Punt d'Informació del Servei de Joventut, el Punt Lila i una barra de beure «Zero alcohol».

Tot i que l'exposició s'havia de deixar muntada fins al dia 24 d'agost, al final de la nit es decideix no deixar l'exposició al carrer per por que es pugui fer malbé, i també perquè ens adonam que és essencial que sigui dinamitzada.

Es decideix retirar-la per poder oferir-la com una activitat dinamitzada durant l'hivern: els matins per a grups tancats de centres escolars, culturals i esportius, així com per a famílies els capvespres i els caps de setmana per a grups de casals de joves de Menorca.

Imatge 5. Exposició interactiva al carrer

1.5.5. A mode de resum...

«El fet que sigui un programa específic no significa que a través de la seva implementació no s'abordini altres temes que afecten els i les joves. Precisament, com que l'ús de drogues, sobretot les legals, està tan immers en les activitats quotidianes dels joves (divertir-se, estar amb els amics, etc.) és inevitable que el tema de les drogues sigui tant un punt de partida com d'arribada. Per això aquest programa no és pròpiament un discurs exclusiu sobre les drogues. És un punt de partida per començar a pensar en el tema. Tracta d'ajudar a entendre i analitzar des de les condicions exteriors que afavoreixen el consum fins a la problemàtica viencial de cadascú, que concerneix la concepció d'un mateix, els sentiments personals i la relació amb els altres. A més, amb una metodologia que afavoreix la creativitat, l'especificitat de cada un dins el grup, la capacitat d'afrontar la pressió del grup, es poden crear al mateix temps les condicions adients per tal que s'estableixin relacions d'identificació sanes amb altres companys, en un moment tan important com la pre-

adolescència i l'adolescència. Aquest programa pertany, doncs, als basats en les influències socials; recull alhora les influències dels iguals (pressió de grup) i els factors afectius i cognitius que intervenen a l'hora de prendre decisions i resoldre problemes.»

Fragment extret del dossier del programa Decideix, de la Conselleria de Salut i Consum del Govern de les Illes Balears.

2. Altres blocs d'accions que treballam des de Joventut

A més de l'acció social que hem esmentat a l'anterior punt i que ha promogut la bona praxi que compartim amb aquest article de l'Anuari de Joventut 2023, amb la creació del programa «Com ho vius tu? - És important xerrar de drogues?» s'ha fet un gran treball d'equip, un bon treball transversal i que ha fomentat la conscienciació en l'àmbit comunitari, a través d'un abordatge de la prevenció de drogodependències i la promoció de la salut, ja que només amb els debats i tallers hi ha hagut una participació de 158 joves.

A més, cal dir que el nostre servei s'orienta cap a set blocs d'accions, en què cada acció promou diferents serveis, programes i activitats per a joves, infants i famílies:

ACCIONS		SERVEIS, PROGRAMES, ACTIVITATS...
Bloc 1	LÚDICA I PREVENTIVA	Serveis: • Casal cap de setmana infantil, juvenil i jove • Ludoteca en anglès infantil i primària • Punt en anglès juvenil i jove • Box Jove (activitats entre setmana per a joves) • Ludoteca EducaDiver Infantil i primària (Nadal i Pasqua) • Borina't! Juvenil i jove (Nadal i Pasqua) • Servei d'estiu: Mou-te, Xala i Aprèn! Juvenil i jove • Colònies i campaments
Bloc 2	SOCIAL I COMUNITÀRIA	Programes: • Programa Molí Plus: per a preadolescents i adolescents • Programa Molí Cool: per a joves • Programa Acompanyant un@ jove! Per a famílies de joves Servei: • Infosex Treball: • Detecció, seguiment i derivació • Tasca transversal amb Serveis Socials • Tasca transversal amb el Policia Tutor
Bloc 3	INFORMATIVA I FORMATIVA	Serveis: • Punt Informació Juvenil PIJ • Punt mòbil als IES • Cursos intensius per a agents socials que treballen amb infants i joves
Bloc 4	FAMILIAR I INTERGENERACIONAL	Programes: • Espai Família • Matinal en Família • Sortim en Família • Família sobre rodes • Fira Infantil
Bloc 5	PARTICIPACIÓ JUVENIL I VOLUNTARIAT	Activitats: • Jornades o fòrums de participació juvenil • Consell Local de la Joventut • Camps de voluntariat
Bloc 6	EMANCIPACIÓ I EMPODERAMENT JOVE	Programes: • Compta amb jo! • Tot Jove / concurs d'idees • 48 hores fora de casa! • Experience! Activitats: • Jornades temàtiques d'emancipació • Art Jove al Carrer! Servei: • Per+ 18 anys: Autogestió!
Bloc 7	EUROPEA I DE MOBILITAT	Servei: • Punt Europeu Jove Programes: • Cos Europeu de Solidaritat • Intercanvis juvenils

3. Projecte socioeducatiu

Accions que ens faciliten treballar les deu línies principals del nostre projecte socioeducatiu, que segueix les directrius de la gestió d'una acció educativa des d'una organització pedagògica, però sempre sota els principis del lleure, que, com a fonaments bàsics, són els que fan prevaler l'aspecte relacional, les actituds i els valors positius des d'una perspectiva inclusiva i d'igualtat.

Els infants i joves creixen i desenvolupen la seva personalitat i s'enriqueixen amb noves aportacions derivades de les relacions, de la participació en les activitats, cosa que genera un ambient que permet dur a terme, d'una manera molt important, una àmplia intervenció educativa en actituds i aptituds.

Enfocam el projecte educatiu des d'una planificació o visió estratègica i marcant objectius generals i transversals, així com marcant unes línies d'actuació adaptades a les necessitats i motivacions de cada etapa de creixement.

4. El nostre servei de joventut

El projecte educatiu del Servei de Joventut (Molí de Baix) de l'Ajuntament de Sant Lluís com a servei local pretén acompanyar els infants i joves durant les diferents etapes evolutives i vitals de creixement, a través d'una acció pedagògica, amb la voluntat d'adaptar-nos a les transformacions socials i donar resposta a les necessitats i demandes de la comunitat local.

Pretenem contribuir al desenvolupament d'hàbits socials com a éssers lliures, autònoms i crítics, transmetent

valors i actituds positives, de coeducació, com la presa de consciència, la reflexió i posteriorment l'adopció d'actituds bàsiques per a la convivència.

Promovem serveis, projectes i programes d'activitats que potencien una participació activa i dinàmica, des d'una perspectiva inclusiva d'igualtat, respecte, llibertat i diversitat.

Contribuïm al desenvolupament integral dels infants i joves a través d'experiències alternatives i saludables, des d'un pla vivencial, promovent programes de lleure educatiu i d'acció preventiva.

Tant el servei d'hivern com el d'estiu representen una opció alternativa i molt enriquidora per viure experiències fora de l'escola oferint un espai socialitzador, preventiu i motivador per crear un nou escenari que fa possible establir relacions d'una manera diferent, per un nou aprenentatge vital.

El model educatiu se centra en el desenvolupament dels infants i joves com a persones autònomes, amb el gran repte d'anar aportant aspectes positius, de menor a major transcendència, a través de les experiències vitals.

Les accions educatives estan orientades a fomentar valors com l'amistat, el compromís, la felicitat, el respecte, l'autoestima, l'esforç personal, el treball en equip, entre d'altres.

Desenvolupam programes d'activitats adaptades a cada etapa de creixement, educant per una nova ètica global i que treballi per la cohesió social mitjançant una metodologia participativa i cooperativa per afavorir l'autonomia i socialització, amb l'objectiu de representar una eina vàlida per a l'estimulació, la promoció i la participació en activitats

saludables a la reconquesta de l'espai d'oci com a context d'intervenció educativa, preventiva i a la vegada integradora amb un tractament en la diversitat i la igualtat.

Els valors es transmeten des del pla vivencial i s'eduquen lligats a la mateixa experiència i exemplaritat, conscients que l'educació no formal representa un marc idoni i especial per poder crear i viure experiències intenses i inoblidables, en què es fomenten i potencien habilitats, capacitats i competències personals.

El motiu pel qual la nostra identificació i denominació és MOLÍ DE BAIX respon al fet que l'edifici a on està ubicat el Servei de Joventut és un antic molí de vent, construït l'any 1780, que hi ha al cap de cantó entre els carrers Lannion i Pere Tudurí del nucli urbà del poble de Sant Lluís i que l'Ajuntament de Sant Lluís va adquirir l'any 1990. Havent-lo reformat, el va obrir com a casal de joves l'any 1997.

Actualment l'equip el formen sis persones, que s'ocupen del següent: Servei d'Infància, el director, Lluís Blanco; servei del PIJ i Punt Europeu, la monitora Sivina Barber; Servei de Joventut, la directora, Joana Montserrat; Servei Social i Familiar, la monitora social Esther Seguí. En aquest moment està pendent de contractació el/la monitor/a del Servei de Joventut. La coordinació és a càrrec de Margarita Riera.

Com a treballadors/es del Servei de Lleure Educatiu de l'Ajuntament de Sant Lluís, som molt conscients que d'aquest servei se'n pot derivar un acompanyament enriquidor per al creixement integral dels infants i joves o, en canvi, pot malmetre's tota aquesta oportunitat.

EL MOLÍ DE BAIX, MÉS QUE UN SERVEI!

Imatge 6. El Molí de Baix

5. Agraïments

- A tot l'equip de Joventut, pel seu ferm compromís amb els projectes que amb l'esforç de tots i totes engegam, amb la convicció d'aportar aspectes importants per afavorir el creixement integral dels infants i joves.

- Al cap de la Policia Local i el coordinador dels Serveis Socials, que ens van transmetre la seva opinió dels possibles i necessaris eixos conductors per abordar a través d'un programa de prevenció d'acció continuada anual.

- Al psicòleg i als artistes que hem anomenat a l'article, per haver cregut des del primer moment en aquest projecte preventiu.

- A Creu Roja de Sant Lluís, en especial al seu coordinador, per la seva implicació, creativitat i iniciativa personal en l'organització del joc d'escapada.

INICIATIVES DE LES ADMINISTRACIONS

- A la brigada d'obres, que ens va ajudar a garantir l'estabilitat de les peces de l'exposició artística al carrer.

- A la nostra companya Maria Sanllehy (monitora social de Joventut), ànima del programa de prevenció que hem compartit i que el mes de setembre va decidir començar una nova etapa personal i professional fora del nostre servei de joventut i que de tot cor esperam que assoleixi plenament els seus projectes de vida.

- Al regidor de Joventut, Eloy Pons, pel seu suport a aquest programa de prevenció de drogodependències i per haver apostat perquè tenguem un major impacte social, prolongant l'exposició interactiva durant el pròxim any 2024 i dirigint-lo a centres escolars, culturals i esportius, així com amb una trobada de casals de joves de l'illa de Menorca.

**Participació infantil i
adolescent,
i plans d'infància i
adolescència**

**M.ª LUISA MARTÍ LLORCA
ANTONIO GARIJO LEAL**

M.ª Luisa Martí Llorca

València, 1966. Psicòloga llicenciada per la UIB el 1990, especialista en psicologia forense i psicologia social. La seva experiència laboral des de l'any 1997 ha estat en l'àmbit social i des de 2000 en diferents equips de l'IMAS: prevenció comunitària i protecció de la infància. Actualment, és directora d'acolliments residencials de la Direcció Insular de Centres i Programes d'Atenció Integral a la Infància i l'Adolescència. El 2014 va promoure la creació i el funcionament del Consell de la Infància i l'Adolescència de l'IMAS, el qual actualment encara dinamitza. Ha fet tasques d'investigació i d'avaluació a l'Observatori de la Infància i l'Adolescència de Mallorca, i ha col·laborat en la redacció i en l'elaboració de diferents informes. Ha format part de l'equip impulsor del Pla de l'Atenció i els Drets de la Infància i l'Adolescència de Mallorca.

Antonio Garijo Leal

Palma, 1970. Psicòleg llicenciat per la UIB el 1995. La seva experiència laboral des de l'any 1995 està relacionada amb l'atenció a la infància i l'adolescència vulnerables. Des de l'any 2000, està l'IMAS en diferents equips vinculats a la protecció de la infància i la prevenció comunitària. Actualment, forma part de l'equip de la Secció de Promoció, Prevenció i Planificació en Infància i Adolescència que coordina l'Observatori de la Infància i l'Adolescència de Mallorca, que ha elaborat i coordina el primer Pla de l'Atenció i els Drets de la Infància i de l'Adolescència de Mallorca.

Resum

L'article se centra en la participació de nins, nines i adolescents (NNA) des de l'àmbit de les administracions públiques, en particular des de l'àmbit dels serveis socials a escala local i insular.

D'aquesta manera, a través del marc legal que, per una banda, empara el dret a la participació dels NNA i, per l'altra, estableix l'àmbit competencial en matèria de planificació que ordena les polítiques d'infància i adolescència, es presenten les dues eines implantades a Mallorca que fan possible fer confluïr participació i planificació: els plans d'infància i adolescència i els consells infantils i adolescents.

Paraules clau: Participació / Dret a participar / Infància i adolescència / Planificació

Resumen

El artículo se centra en la participación de niños, niñas y adolescentes (NNA) desde el ámbito de las administraciones públicas, en particular, desde el ámbito de los servicios sociales a escala local e insular.

De este modo, a través del marco legal que, por un lado, ampara el derecho a la participación de los NNA y, por otro, establece el ámbito competencial en materia de planificación que ordena las políticas de infancia y adolescencia, se presentan las dos herramientas implantadas en Mallorca que hacen posible hacer confluïr participación y planificación: los planes de infancia y adolescencia y los consejos infantil y adolescente.

Palabras clave: Participación / Derecho a participar / Infancia y adolescencia / Planificación

1. Introducció. Participació infantil i adolescent: concepte

La participació és un dret, una necessitat, una obligació. La participació infantil és un concepte fonamental en l'àmbit del desenvolupament i benestar dels NNA. Es basa en la idea que els infants no són receptors passius de cures i decisions, sinó que tenen dret a expressar les seves opinions i a participar activament en assumptes que els concerneixen. Aquesta participació se sustenta en diversos conceptes clau, com ara:

- Drets dels infants: la participació infantil es basa en el reconeixement dels drets fonamentals dels infants, tal com s'estableix en la Convenció sobre els Drets dels Infants de les Nacions Unides.
- El dret a rebre una informació de qualitat i el dret a expressar la seva opinió i ser escoltat, així com el dret a associar-se estarien en la base de la participació.
- Capacitació: la participació efectiva dels infants requereix que se'ls brindin oportunitats i eines perquè puguin expressar les seves opinions de manera informada i significativa. Això implica proporcionar-los informació rellevant i fomentar el desenvolupament d'habilitats de comunicació i de presa de decisions.
- Respecte i no-discriminació: la participació infantil implica el respecte per la diversitat i la no-discriminació. Tots els NNA, independentment del seu gènere, origen ètnic,

orientació sexual o capacitat, tenen dret a participar en igualtat de condicions i al fet que les seves opinions siguin tingudes en compte.

- Inclusió i diversitat: la participació infantil ha de ser inclusiva i abastar tots els infants, inclosos els que poden haver d'afrontar barreres per expressar les seves opinions, com els infants amb discapacitats o els que estan en situacions de vulnerabilitat. És fonamental assegurar que es creen entorns segurs i accessibles que fomentin la participació de tots els NNA.
- Participació informada: els NNA han de participar en un entorn que fomenti la seva comprensió i el seu coneixement dels temes en discussió. Això implica proporcionar informació clara i comprensible sobre els assumptes rellevants i assegurar que estiguin ben informats abans d'expressar les seves opinions i participar en processos de presa de decisions.

La participació infantil es basa en la promoció dels drets dels NNA, la capacitació per a l'expressió i la presa de decisions, el respecte per la diversitat, la inclusió i la participació informada. Però, a més a més, endinsa les arrels en la necessitat cognitiva que tenen tots els NNA de comprendre la realitat física i social.

La comprensió de la realitat física implica que els joves adquireixin coneixements sobre el món natural, des dels fonaments científics i matemàtics fins a la comprensió dels ecosistemes i l'impacte de les activitats humanes en el medi ambient. Aquest coneixe-

ment no tan sols els permet entendre els processos fonamentals que regeixen el món físic, sinó que també els capacita per abordar els desafiaments ambientals i participar de manera activa en la construcció d'un futur sostenible.

A més, comprendre la realitat social implica familiaritzar-se amb les complexitats i els matisos de les interaccions humanes, les estructures socials i els sistemes de creences culturals. En comprendre la diversitat cultural, les disparitats socioeconòmiques i els desafiaments globals, els NNA desenvolupen empatia, tolerància i respecte per la diversitat, la qual cosa al seu torn fomenta una ciutadania més compromesa i solidària.

La comprensió de la realitat física i social proporciona als joves eines cognitives per comprendre el món que els envolta, i també els capacita per contribuir de manera significativa a la construcció d'una societat més informada, justa i sostenible. Com a educadors i agents de canvi, és crucial fomentar en els NNA un compromís actiu amb el coneixement i la comprensió de la realitat, amb la finalitat de promoure un futur més prometedori i equitatiu.

Si la participació dels NNA es basa en els seus drets fonamentals i dona resposta a una necessitat bàsica cognitiva, perquè parlem d'obligació?

L'any 2009, l'Organització de les Nacions Unides va emetre l'Observació General número 12 sobre el dret a ser escoltat, en resposta a les preocupacions persistents sobre la falta d'una implementació efectiva del dret a ser escoltats en diversos contextos d'àmbit mundial. El Comitè va identificar diverses deficiències en l'aplicació

d'aquest dret fonamental, la qual cosa va motivar la necessitat de proporcionar directrius i recomanacions més detallades per als Estats i altres parts interessades.

Una de les principals raons que va motivar aquesta observació va ser que hi havia barreres i obstacles que impedièn que els NNA expressassin les seves opinions lliurement i de manera significativa en els processos de presa de decisions que els afectaven. Aquestes barreres incloïen la falta d'entorns segurs i accessibles per a la participació, l'absència de mecanismes adequats per a la consulta i la participació infantil, i la falta de consideració adequada de l'edat i la maduresa a l'hora de recaptar les seves opinions.

A més, l'observació va destacar la persistent falta de reconeixement i valoració de les opinions dels infants i adolescents en diverses esferes de la vida, incloent-hi la família, l'educació i la comunitat. Sovint, les seves opinions eren ignorades o no tingudes en compte de manera adequada, fet que limitava la seva capacitat per influir en les decisions que els afectaven directament.

En conseqüència, el Comitè va emetre l'Observació General número 12, amb l'objectiu de reforçar la importància del dret a ser escoltat i de proporcionar directrius clares per garantir-ne una implantació efectiva. Aquestes directrius van destacar la necessitat de crear entorns segurs i accessibles per a la participació, de considerar la seva edat i maduresa en recaptar les seves opinions, i d'assegurar que les seves veus siguin tingudes en compte de manera significativa en tots els aspectes de la seva

vida. L'objectiu final va ser promoure una cultura d'escolta activa i respectuosa cap als NNA, de manera que es reconeixia la seva capacitat per contribuir de manera significativa a la presa de decisions que els afecten directament.

De l'anàlisi jurídica de l'Observació General número 12 destaquen les consideracions següents:

1. Reconeixement del dret: se subratlla l'obligació dels Estats de reconèixer el dret de nins, nines i adolescents a ser escoltats en totes les qüestions que els afecten, d'acord amb el principi d'interès superior de l'infant.
2. Accés a procediments adequats: s'emfatitza la importància de garantir que tinguin accés a procediments adequats i efectius que els permetin expressar les seves opinions lliurement en assumptes que els concerneixen, tant individuals com col·lectius.
3. Participació efectiva: s'insta els Estats a promoure la participació efectiva en la presa de decisions que els afecten, considerant la seva edat i maduresa, i garantint que les seves opinions siguin tingudes en compte de manera significativa.
4. Entorns segurs i accessibles: es destaca la importància de crear entorns segurs i accessibles en què els infants puguin expressar les seves opinions sense por de represàlies, i en què se'ls proporcionin el suport necessari per fer valer el seu dret a ser escoltats.
5. Educació i capacitació: es remarca la necessitat d'educar i de capacitar professionals i autoritats rellevants per garantir que entenguin i res-

pectin el dret dels NNA a ser escoltats, i perquè estiguin equipats per fomentar-ne la participació activa en els processos de presa de decisions.

2. Plans d'infància participatius: marc normatiu, plans com a eina per planificar polítiques d'infància i adolescència

«El Pla és l'instrument que ens permet treballar amb un mapa on es poden visualitzar el punt de partida (el diagnòstic de la situació), les fites que volem assolir (els objectius) i els recursos que tenim i/o els que hauríem de tenir per aconseguir-ho» (Memòria per a la presentació plenària del Pla Insular de l'Atenció i els Drets de la Infància i de l'Adolescència de Mallorca).

La Llei 9/2019, de 19 de febrer, de l'atenció i els drets de la infància i l'adolescència de les Illes Balears, respon a la necessitat d'actualitzar el sistema de protecció de la infància i l'adolescència de les Illes Balears arran dels canvis introduïts en el sistema estatal, i aprofitar l'oportunitat que proporciona el nou escenari legislatiu per incorporar els canvis socials i l'evolució de la societat mateixa, així com les circumstàncies i les realitats que les administracions públiques competents s'han anat trobant al llarg dels darrers anys.

La Llei, a més d'actualitzar el sistema de protecció de la infància i l'adolescència de les Illes Balears, cerca aclarir la distribució competencial en la matèria de les diferents administracions públiques, i també recollir o actualitzar els drets i els deures de les persones menors d'edat i, en general,

revisar els aspectes que preveia fins aleshores la Llei 17/2006.

S'ha establert, per tant, un context d'oportunitat per ampliar la mirada en l'atenció a la infància i a l'adolescència, una mirada que ens inclou tothom i que ens planteja el desafiament perquè aquesta nova mirada es faci des de la perspectiva dels drets.

A l'article 83 de la Llei esmentada, s'estableix el que fa referència a la planificació d'àmbit insular i local:

1. La planificació d'àmbit insular correspon als consells insulars, d'acord amb l'anàlisi de necessitats i recursos i el pla estratègic d'atenció a la infància i l'adolescència de les Illes Balears.
2. La planificació en l'àmbit de les entitats locals correspon a aquestes entitats, d'acord amb l'anàlisi de necessitats i recursos, el pla estratègic d'atenció a la infància i l'adolescència de les Illes Balears, i la planificació insular en l'àmbit de la infància i l'adolescència.

El Pla Estratègic d'Atenció a la Infància i l'Adolescència de les Illes Balears (2023-2028), d'àmbit autonòmic; a l'illa de Mallorca, el Pla de l'Atenció i els Drets de la Infància i l'Adolescència de Mallorca 2023-2028, i els plans locals d'àmbit municipal, han de ser els instruments útils per planificar les polítiques d'infància que, partint d'un marc comú, concretin les polítiques de manera coherent i pròxima als territoris. Serveixen per coordinar i augmentar la coherència, introduir la perspectiva d'infància en totes les polítiques que afecten els NNA, i millorar la relació cooperativa de la xarxa en la qual creixen, per tal de fer efectius els seus drets.

Els plans han d'incloure una coordinació política, una coordinació tècnica i una coordinació operativa, i s'hi ha de preveure la participació d'actors implicats en infància i molt especialment els NNA mateixos.

Els plans locals d'infància són instruments crucials per garantir una participació significativa d'infants i adolescents en els processos de presa de decisions en l'esfera comunitària. Dins aquests plans, és essencial considerar diversos nivells de participació infantil per assegurar que les seves veus siguin tingudes en compte en totes les fases de la planificació i la implantació. Els diferents nivells de participació infantil que es poden trobar en els plans locals d'infància són els següents:

- Consulta i retroalimentació: en el primer nivell, són processos de consulta per recollir les seves opinions, necessitats i preocupacions. Això es pot aconseguir mitjançant enquestes, reunions o grups de discussió que permetin que els NNA expressin les seves perspectives sobre temes rellevants per a la seva comunitat.
- Participació en grups de treball: a mesura que es desenvolupa el pla local, és essencial incorporar la participació en grups de treball específics. Aquests grups poden incloure projectes comunitaris, iniciatives educatives o altres activitats que requereixin la col·laboració activa dels NNA per identificar problemes i proposar solucions en l'àmbit local.
- Coescriptura de polítiques: un nivell més avançat de participació

implica donar-los l'oportunitat de coescriure polítiques i estratègies locals d'infància. Això implica assegurar que les seves opinions estiguin reflectides en la redacció dels documents oficials incorporant les seves experiències i prioritats en les solucions proposades per a la comunitat.

- **Implantació i seguiment:** un dels nivells més importants de participació és la implicació activa dels NNA en la implantació i el seguiment de les accions establertes en el pla local. Això pot incloure el lideratge de projectes, la supervisió de les activitats comunitàries i la retroalimentació contínua sobre els resultats i l'eficàcia de les mesures adoptades.
- **Advocacia i difusió:** per últim, és crucial la capacitat per arribar a l'advocacia dels drets de la infància en l'àmbit local. Aquest nivell implica donar suport a les seves iniciatives de sensibilització, campanyes de conscienciació i altres esforços de defensa per promoure canvis positius en la seva comunitat i més enllà.

La participació dels NNA en l'elaboració, la implantació i l'avaluació dels plans implica considerar les seves opinions i iniciatives en l'àmbit públic i polític.

La participació, amb aquesta concepció, es pot vehicular mitjançant òrgans estables de participació infantil i adolescents en els diferents territoris: els consells d'infància i adolescència.

Els consells d'infants i adolescents tenen la funció de compartir iniciatives i propostes, i traslladar necessitats

i preocupacions al seu àmbit territorial. Els consells són òrgans impulsats pels mateixos plans d'infància.

Mitjançant aquests nivells de participació progressiva, els plans locals d'infància poden assegurar una implicació efectiva dels protagonistes en el desenvolupament de polítiques i d'accions que afavoreixin el seu benestar i desenvolupament integral en la seva comunitat.

3. El PADIAM: una proposta de pla participatiu

El **Pla de l'Atenció i els Drets de la Infància i de l'Adolescència de Mallorca del Consell de Mallorca (PADIAM)** dona resposta al marc legal vigent que obliga el Consell de Mallorca a dirigir la planificació de les polítiques d'atenció a la infància i l'adolescència a l'illa de Mallorca. És un instrument que dona estabilitat a les accions i als programes dirigits als NNA que viuen a Mallorca. Té com a objectiu introduir la perspectiva de la infància en cada un dels departaments del Consell.

El PADIAM s'ordena en 10 eixos associats al desenvolupament integral dels NNA. Aquests eixos es treballen a través de tres òrgans de participació: la Mesa de Coordinació Tècnica, la Comissió Insular de Coordinació en Infància i Adolescència i el Consell de la Infància i l'Adolescència de Mallorca.

a) La Mesa de Coordinació Tècnica està formada per representants de cada un dels departaments del Consell de Mallorca. És l'òrgan encarregat de la coordinació interna de les actuacions planificades en el PADIAM.

b) La Comissió Insular de Coordinació en Infància i Adolescència

està conformada per representants d'altres administracions i entitats. Té com a finalitat primordial de treball la coordinació externa entre el Consell de Mallorca i altres administracions públiques, entitats del tercer sector i col·lectius de la xarxa d'entitats

c) El Consell de la Infància i l'Adolescència de Mallorca (CIAM) té com a finalitat escoltar els infants i adolescents, i respectar i fer efectiu el seu dret a participar en les decisions que afecten directament les seves vides en un entorn segur i amigable.

La creació i el funcionament del CIAM es defineixen en la Resolució de la presidència de l'IMAS de 25 d'agost de 2022.

El CIAM és un òrgan que funciona com un fòrum de participació dels infants i adolescents de Mallorca i que té el propòsit d'escoltar els infants i adolescents, i respectar i reforçar el seu dret a participar en les decisions que afecten directament les seves vides.

El CIAM constitueix un marc de participació efectiva i permanent dels infants i adolescents en la planificació de les polítiques d'infància, especialment de les que el Consell de Mallorca exerceix les seves competències.

Aquesta participació es fa efectiva mitjançant reunions plenàries i també reunions de grups de treball quan així ho proposi el plenari del CIAM.

És important recalcar que el CIAM participa en l'elaboració, el seguiment i l'avaluació del PADIAM. Les seves deliberacions i propostes han de ser escoltades i tingudes en compte per la direcció i la coordinació del Pla i els altres òrgans de participació.

El CIAM pot desenvolupar altres funcions, com la representació dels infants i adolescents de Mallorca en altres

fòrums de participació infantil i adolescent (Parlament balear, consell infantil nacional, etc.) o la participació en altres estudis, investigacions o plans.

Les conselleres i els consellers del CIAM són elegides i elegits democràticament d'entre les conselleres i consellers dels consells locals infantils i adolescents que hi ha a Mallorca i també del Consell de la Infància i l'Adolescència de l'Institut Mallorquí d'Afers Socials (IMAS).

Cada consell pot elegir un màxim de dos representants per a un període de dos cursos escolars. La forma d'elecció de cada consell queda subjecta a les normes internes de cada un dels consells de participació.

4. L'estat dels consells infantils locals infantils i adolescents a Mallorca

Tal com indica la resolució de creació i funcionament del CIAM, els consellers i conselleres que el conformen són elegides i elegits democràticament d'entre les conselleres i consellers dels consells de participació infantils i adolescents que hi ha a Mallorca.

Així, cada consell municipal pot elegir com a màxim una consellera i un conseller. D'igual manera, el Consell de la Infància i l'Adolescència de l'IMAS pot elegir com a màxim una consellera i un conseller.

Per fer referència a l'estat actual dels consells de participació infantil i adolescent a Mallorca, s'exposen les dades i conclusions extretes dels informes dels grups de treball de l'Observatori de la Infància i l'Adolescència de Mallorca (OIAM) de desembre de 2022.

El procés de treball que ha duit a terme ha consistit en les accions següents:

- Recerca dels consells existents: en total s'han identificat 9 consells d'infància i adolescència.
- Recollida d'informació: per una banda, s'ha recollit la informació d'una fitxa elaborada per a òrgans de participació d'infants i adolescents amb dades identificatives i del reglament; per altra banda, s'ha recollit informació d'un qüestionari elaborat sobre participació d'infància i d'adolescència amb perspectiva de gènere que preveu indicadors de bones pràctiques en participació i en perspectiva de gènere, així com propostes de millora.
- A partir de l'anàlisi de la informació recollida i de les aportacions de les persones que formen el grup de treball, es plantegen una sèrie de recomanacions de bones pràctiques en participació de NNA amb perspectiva de gènere.

4.1. Dades quantitatives i qualitatives

Cal assenyalar que, en el moment de l'estudi, el nombre de municipis amb consell de participació infantil i adolescent es d'11. Sobre un total de 53 municipis a Mallorca, aquesta dada indica la necessitat de promoure aquests espais de participació.

Es recullen les dades dels consells d'infància i d'adolescència de Binissalem, Calvià, Felanitx, IMAS, Inca, Manacor, Palma, Porreres i Santanyí.

De les dades quantitatives recollides, s'obté la informació que s'exposa a continuació:

- El 55,6 % dels consells d'infància i adolescència són de gestió directa de l'Administració pública (Ajuntaments i IMAS) i el 44,4 % restant són de gestió indirecta.
- La majoria dels consells s'han creat entre 2017 i 2018.
- Bona part dels consells sorgeixen amb el suport de Ciutats Amigues de la Infància (UNICEF), i n'hi ha dos que són membres del Programa Ciutats Educadores.
- Els consells d'infants són més nombrosos que els d'adolescents, i tot els que tenen grup de 13 a 17 anys també tenen grup d'infants. En total, hi ha 4 consells d'adolescents.
- El sistema d'elecció predominat és el de candidatures (77,8 %), encara que s'està introduint l'elecció a l'atzar per grups d'edat (33,3 %).
- Respecte a la variable de representativitat de consellers i conselleres amb diversitat funcional, és de 14,28 %, 57,14 % de migrants i 14,28 % de minories ètniques.
- Un nombre important de consells es renova cada any.
- El 89,9 % són espais accessibles i amigables per a la infància.
- En general, estan vinculats al context escolar.

- Respecte a la freqüència de les activitats, la majoria fa 2 plenaris i 3 assemblees per any.
- Amb relació als horaris i la freqüència de trobada dels consells d'infància i adolescència, cal destacar que el 33,3 % no són triats pels NNA i no afecten la vida escolar, però sí a les activitats extraescolars. N'hi ha un 22,2 % que han estat triats pels NNA i sí que afecten la vida escolar i les activitats extraescolars.
- El gènere predominant de les persones dinamitzadores dels consells d'infància i adolescència és el femení, i les principals funcions que duen a terme són informar, organitzar, dinamitzar, coordinar i fer el seguiment dels acords. A l'espai d'observacions, la majoria hi ha afegit que també fan formació i assessorament sobre participació als consellers i conselleres i a personal extern al consell.
- El nombre de conselleres és més nombrós que el de consellers, tant en el grup de 6 a 12 anys com en el de 13 a 17 anys.
- Hi ha un percentatge del 33,3% dels consells d'infància i adolescència que no preveu en el seu reglament la perspectiva de gènere, encara que, en la pràctica, la majoria tenen en compte qualche mecanisme d'igualtat, com la paritat en les candidatures a consellera i conseller.
- Encara que la majoria de les persones dinamitzadores tenen formació en perspectiva de gènere i igualtat, hi ha un percentatge relativament

baix de dinàmiques proposades des d'aquesta visió.

També es va fer una anàlisi qualitativa de les dades i se'n destacaren les forteses i les mancances següents:

Fortaleses:

- Respecten la paritat en les candidatures a conseller i consellera.
- La majoria dels consells d'infància i adolescència consideren que es reuneixen en un espai accessible i amigable.
- A tots els consells d'infància i adolescència, els infants poden fer propostes que són escoltades i tingudes en compte pels adults.

Mancances:

- La majoria dels reglaments no estableixen mecanismes d'igualtat de gènere com la paritat de les candidatures, encara que en la pràctica els tenen en compte.
- Hi ha poca representativitat real de NNA amb diversitat funcional, d'origen i d'ètnia. S'hauria de valorar si encara que no hi hagi una representativitat d'aquestes realitats sí que es tenen en compte les seves necessitats i aportacions.
- Manca més inclusió per part dels adults d'una perspectiva de gènere en les actuacions.

D'altra banda, es va recollir una relació de bones pràctiques aportades pels coordinadors i coordinadores dels consells d'infància i adolescència consultats. Són les següents:

1. Establir la paritat en la designació de consellers i conselleres.
2. Escoltar els NNA en un nivell de participació que impliqui, no tan sols les seves queixes, sinó també la proposta de solucions.
3. Fer reunions periòdiques de conselleres i consellers per valorar quines mancances o dificultats tenen per accedir als drets que els són inherents. Treballar en l'elaboració de propostes.
4. Ampliar un major grup d'edats (des de 1r fins a 6è de primària) i trobar la via d'incorporar en la participació els infants d'educació infantil.
5. Enviar la informació a l'àrea de comunicació de l'administració responsable del consell perquè pugui fer-ne difusió a la comunitat i es tenguí coneixement de les actuacions.
6. Treballar amb els consellers i conselleres el rol de «representant», que no participen a títol individual, sinó que representen els seus companys i companyes d'entitat o centre educatiu i en són la veu.
7. Impartir formació contínua per a les tècniques que treballen en participació per evitar els patrons de persones adultes centristes, per tal de no interferir en les decisions que pertocquen als infants.
8. Vincular-se a les escoles, ja que fins als 16 anys la població infantil està cent per cent escolaritzat.
9. Treballar diferents temàtiques, ja siguin a proposta dels consellers i conselleres, o a proposta de les persones adultes (i acceptació dels infants) per tal que coneguin la realitat que els afecta, i facilitar la informació per fer propostes i prendre decisions.
10. Retornar el treball fet sobre les propostes als consellers i conselleres. El dret a participar està directament relacionat amb el dret a la informació, tant de la informació prèvia per poder opinar i proposar, com de la informació dels efectes resultants de la seva participació.
11. Establir la possibilitat de fer consultes directes a tots els infants d'una localitat per tractar un tema en concret.
12. Revisar l'estat de les propostes i fer-ne un seguiment.
13. Preveure un sistema pel qual qual-sevol conseller o consellera pugui presentar una proposta a cada sessió del consell (correu electrònic, bústies físiques, etc.).

Conclusions

La participació dels NNA en allò que els afecta forma part dels seus drets. Incorporar el dret a ser escoltat en l'àmbit públic i de decisió política és una obligació de tota la societat. No es poden reconèixer els NNA com a ciutadania de ple dret si no és real la seva participació en l'àmbit públic.

És en aquest àmbit públic i en la promoció del dret a participar d'infants i adolescents des de l'àmbit de

l'Administració local a Mallorca en què s'ha centrat aquest article i també on ha trobat les seves limitacions.

S'han de donar una sèrie de condicions perquè infants i adolescents puguin participar, i una d'aquestes – especialment rellevant per als autors– és que aquesta participació es faci en un entorn segur. Sense seguretat i respecte no hi pot haver expressió d'opinions ni participació.

La situació a Mallorca, amb 14 consells en el moment de tancar aquest article, ens fa pensar que encara és llarg el camí que queda per recórrer. Són encara pocs els consells de participació infantil.

Quan Mallorca pugui dir que els seus nins, les seves nines i els seus adolescents són escoltats en els seus entorns, segur que tothom viurà millor.

El repte l'haurem guanyat quan puguem afirmar el següent:

- La participació és inclusiva i amigable. Tots els NNA tenen les mateixes possibilitats de participar sense cap discriminació basada en la raça, el sexe, el gènere, la diversitat funcional, el nivell socioeconòmic o qualsevol altra característica. Es produeix en un entorn segur, relaxat i motivador.
 - La participació és respectuosa i s'adapta als compromisos que puguin tenir els NNA.
 - Les persones adultes que treballen amb NNA tenen formació en participació de la infància i l'adolescència, i en especial en la reducció de l'adultocentrisme.
 - La participació és rellevant. Es tracten assumptes que són d'importància real per a la vida dels NNA. A més, aquests no se senten pressionats en processos que ells no considerin importants per a les seves vides.
- Les administracions tenim el repte de promoure i fer real un dret reconegut i deixar que la perspectiva de la infància impregni totes les actuacions.

Referències bibliogràfiques

- GOVERN DE LES ILLES BALEARS. (2023). *Pla estratègic d'atenció a la infància i l'adolescència de les Illes Balears (2023-2028)*. Govern de les Illes Balears.
- INSTITUT MALLORQUÍ D'AFERS SOCIALS. (2022). *Informes Grups de Treball de l'Observatori de la Infància i l'Adolescència de Mallorca*. Institut Mallorquí d'Afers Socials.
- INSTITUT MALLORQUÍ D'AFERS SOCIALS. (2023). *Pla de l'Atenció i els Drets de la Infància i l'Adolescència de Mallorca*. Institut Mallorquí d'Afers Socials.
- Llei 9/2019, de 19 de febrer, de l'atenció i els drets de la infància i l'adolescència de les Illes Balears. BOIB núm. 026, de 28 de febrer de 2019.
- ORGANITZACIÓ DE LES NACIONS UNIDES. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. Assemblea General de les Nacions Unides.
- ORGANITZACIÓ DE LES NACIONS UNIDES. (2009). *Observación General*

- número 12. *El derecho del niño a ser escuchado*. Comitè dels Drets dels Infants.
- UNICEF. (2022). *Indicadores municipales de aplicación de la Convención sobre los Derechos del Niño*.
 - UNICEF. (2022). *Experiencias participativas de niños, niñas y adolescentes desde el ámbito local: pilares que facilitan la participación*. UNICEF Espanya.

**Una nova era.
Participa i digues la teva!**

**IRENE GARCÍA SUREDA
MARÍA DOLORES MAYA JORDÁN
M. MERCÈ GELABERT VÁZQUEZ
JUAN MERCÉ RIGO**

Irene García Sureda

Palma, 1978. És llicenciada en Ciències Químiques per la Universitat de les Illes Balears (2000) i funcionària docent de carrera de la CAIB des de 2001. Ha desenvolupat la seva tasca docent com a professora de física i química a distints centres de Mallorca i ha format part de l'equip directiu de l'IES Marratxí. Des de 2018 fins a l'actualitat, és la directora de l'Alta Inspecció d'Educació a les Illes Balears. El 2019, va iniciar la seva trajectòria en la política municipal a Marratxí, i va ser elegida per formar part del govern de l'Ajuntament, en què ha estat regidora de Joventut i Transport Públic de l'equip del batle Miquel Cabot fins al mes de juny de 2023.

María Dolores Maya Jordán

Palma, 1977. És llicenciada en Pedagogia per la Universitat de les Illes Balears. Ha desenvolupat la seva trajectòria professional en l'àmbit social al Govern de les Illes Balears en projectes amb joves en risc, a l'IMAS (Consell de Mallorca) en la integració laboral de joves amb discapacitat, i com a orientadora laboral al Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB). Des de l'any 2011, és tècnica de l'Àrea de Joventut de l'Ajuntament de Marratxí, en què ha desenvolupat tasques a les àrees de Joventut i Educació i ha estat responsable del Servei d'Informació i Dinamització Juvenil, dels Espais Joves del municipi i dels projectes de l'Àrea de Joventut.

M. Mercè Gelabert Vázquez

Palma, 1971. És treballadora social de l'Ajuntament de Marratxí. Des de 1998, exerceix la professió en programes d'infància i família en risc social. El 2021, s'incorporà a l'Àrea de Joventut amb l'encàrrec d'elaborar i d'implantar el Pla d'Adolescència i Joventut 2022-2025. Durant aquests anys, ha impartit formació a professionals de l'educació i la salut, així com a monitors i directores de temps lliure. Ha participat com a ponent en diferents jornades sobre l'estat de benestar.

Juan Mercé Rigo

Palma, 1980. Va cursar l'FP de Grau Superior de Recursos Naturals i Paisatgístics a l'IES Felanitx i després va obtenir la diplomatura en Educació Social a la UIB. Ha fet formacions complementàries a l'educació social en prevenció de la drogodependència, resolució de conflictes, educació emocional i treball comunitari. Ha treballat des de 2005 fins a 2019 com a educador social de l'Ajuntament de Marratxí a l'Àrea de Serveis Socials. Va ser fundador i director de l'associació juvenil Punt de Trobada i de l'associació infantil i juvenil Es Puntet durant 9 anys. Ha estat monitor i director de temps lliure en campaments i escoles d'estiu municipals.

Resum

El Pla d'Adolescència i Joventut de l'Ajuntament de Marratxí neix per la responsabilitat de construir polítiques de joventut. L'any 2021, es va començar una diagnosi per conèixer l'estat de l'adolescència i de la joventut del municipi. Mitjançant la campanya «Participa i digues la teva», l'Àrea de Joventut va recollir les demandes i les conclusions dels cercles joves que participaven en l'elaboració del Pla, que es va aprovar el 2022. En aplicació directa del Pla, es van dur a terme molts de projectes, però en destacarem dos: Crear't i Frikifest, que pretenien respondre a les necessitats del jovent de mostrar i contagiar les seves qualitats artístiques i lúdiques i que van ser molt ben acollits per la societat marratxinera.

Paraules clau: Adolescència / Art jove / Frikí / Joventut / Pla

Resumen

El Plan de Adolescencia y Juventud del Ayuntamiento de Marratxí nace por la responsabilidad de construir políticas de juventud. En 2021, se inició una diagnosis para conocer el estado de la adolescencia y de la juventud del municipio. Mediante la campaña «Participa i digues la teva», el Área de Juventud recogió las demandas y conclusiones de los círculos jóvenes que participaban en la elaboración del Plan, que se aprobó en 2022. En aplicación directa del Plan, se llevaron a cabo muchos proyectos, pero destacaremos dos: Crear't y Frikifest, que pretendían responder a las necesidades de los jóvenes de mostrar y contagiar sus cualidades artísticas y lúdicas y que fueron muy bien acogidos por la sociedad de Marratxí.

Palabras clave: Adolescencia / Arte joven / Frikí / Juventud / Plan

1. Introducció

L'Àrea de Joventut de l'Ajuntament de Marratxí va voler fer una aposta per la construcció de polítiques per als adolescents i joves del municipi amb una projecció cap a l'entorn europeu. Aquesta trajectòria va començar amb l'encàrrec de diagnosticar la situació dels nostres adolescents i joves, treball que es va començar el 2021. Aquesta diagnosi havia de servir de base per elaborar el Pla d'Adolescència i Joventut del municipi.

Inicialment, la diagnosi descriu les característiques particulars de Marratxí. El municipi està situat a la comarca del Raiguer i limita amb els municipis de Palma, Bunyola i Santa Maria amb una extensió de 54,18 km² i una població de 37.724 habitants (dades de 2022). La fisonomia del municipi és de dispersió, perquè està format per petits nuclis de població amb característiques diferents. Els nuclis que són més antics i històrics són Pòrtol, es Pla de na Tesa, sa Cabaneta, es Pont d'Inca i Marratxinet. És difícil parlar d'un sentiment de pertinença a Marratxí com a municipi, però en aquests darrers anys s'ha treballat en aquesta línia. Així i tot, els ciutadans se senten molt arrelats a nuclis concrets, que són el seu punt de trobada. Un altre factor que cal tenir en compte és la distribució urbanística del terme, ja que l'augment de població ha provocat l'aparició de noves urbanitzacions dins el terme municipal, una tendència creixent.

Pel que fa a la població jove del municipi, és de 6.131 habitants, equivalent a un 16,7 % del total. En la piràmide de població, observam com el segment de població de 25 a 29 anys disminueix d'un 37 % a un 30 %.

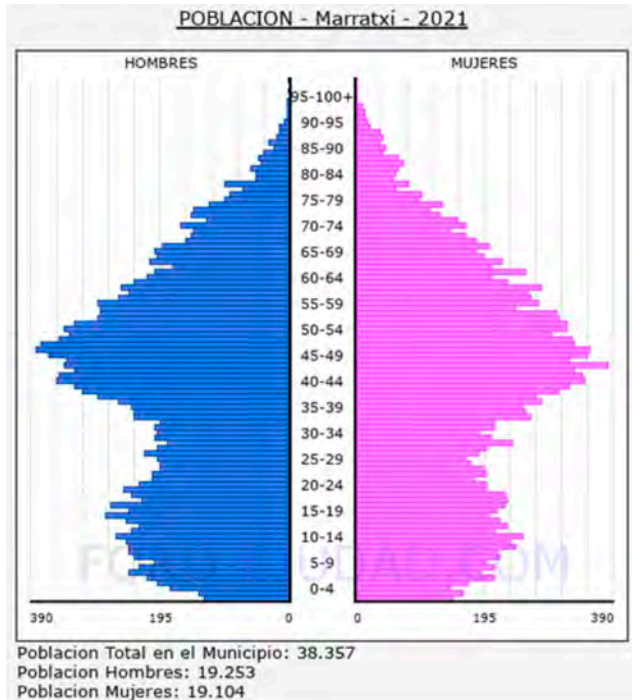
Aquesta migració de població pot estar motivada pel fet de cursar estudis a altres indrets autonòmics, de l'Estat o estrangers; per canvis de residència per motius laborals, o per l'elevat preu dels habitatges.

El jovent del municipi que té formació preuniversitària representa un 65,60 %, mentre que els i les joves amb estudis de tercer grau –aquells qui han acabat alguna carrera o grau universitari o han fet un màster o un doctorat– representen un 13,30 %. Un 0,82 % dels joves de 14 a 30 anys no sap ni llegir ni escriure.

Amb referència a l'ocupació, cal esmentar que dins el context d'estacionalitat, factor que determina el nostre mercat laboral, el 85 % dels i les joves treballen en el sector de serveis, i el nombre de contractes que són signats pels i les joves d'entre 16 i 29 anys únicament representen un 39 %. A més, 5 de cada 10 contractes per a joves són temporals. A les dades de febrer de 2022, el percentatge d'aturats registrats en la franja d'edat de 16 a 24 anys és d'un 11,17 %.

Quant a l'habitatge, els joves viuen aquest tema com un problema per poder independitzar-se, atès el context d'especulació urbanística i de falta d'estratègies d'intervenció en el mercat privat. En el cas dels joves s'hi afegeix una situació de precarietat i temporalitat en la contractació, la qual cosa es converteix en un obstacle per poder accedir a un habitatge i poder emancipar-se del nucli familiar de referència. El Reial decret 42/2022, de 18 de gener, regula el bo de lloguer jove, emmarcat en el Pla Estatal per a l'Habitatge 2022-2025, que pretén ser una eina per poder facilitar l'emancipació dels i les joves.

Gràfic 1. Representació del nombre d'habitants de Marratxí per franges d'edat

Font: INE 2021

Un altre factor de la diagnosi és la participació associativa dels i les joves, que representa un 4% i es duu a terme a través d'associacions de lleure del municipi, com ara els clubs d'esplai.

Pel que fa al món esportiu, un 44 % dels enquestats practica esport entre 2 i 3 dies a la setmana i un 22 % ho fa diàriament; per tant, el 34 % dels i les joves no practica cap esport.

Fa una dècada que l'Ajuntament organitza activitats per als joves, però tan sols un 14 % hi participa; això vol dir que un 86 % no hi ha participat mai. Els i les joves no coneixen els espais per a la joventut, ni les xarxes

ni els webs. S'ha de dir que en el moment de la diagnosi l'Ajuntament estava estructurant el nou departament de comunicació.

En el cercles que anunciarem, com «Participa i digues la teva», ens reunirem amb jovent resident als distints nuclis del municipi perquè ens traslladassin les seves necessitats i peticions, les quals van ser molt variades. Manifestaren la necessitat de disposar de més espais esportius, d'activitats informàtiques o de salut mental, així com de recursos d'orientació laboral i de gestió quant a lloguers. També es mostraren interessats a conèixer els polítics de l'Ajuntament.

De tota la informació recollida, s'extragueren les línies que s'indiquen a continuació, en les quals es podrà fer feina per aconseguir una població juvenil empoderada, amb iniciativa i amb el suport institucional que es mereix:

- Millorar les comunicacions entre l'Administració i la població jove. Adequar la informació al llenguatge més adient per als joves i triar els continguts que els interessin. Crear un pla de comunicació jove.
- Establir mecanismes i funcionaments transversals per donar una millor resposta a la precarietat i a l'atur juvenil. Fer un acompanyament i una formació en l'àmbit laboral i donar suport als diferents actors juvenils del municipi i coordinar-s'hi. Oferir també més suport per part de l'Administració local a les diferents associacions de lleure.
- Elaborar un pla local de joventut com a eina per treballar en polítiques per a joves i poder ordenar-les. Fer un seguiment adequat de les accions que es volen dur a terme, la qual cosa pot aportar informació valuosa per avaluar les diferents accions i, alhora, permetre redirigir una actuació que no tingui l'impacte esperat.

Moltes polítiques juvenils són transversals, ja que impliquen diferents àrees municipals i és important que aquestes àrees incorporin la visió jove en la seva tasca i potenciar la feina en xarxa.

Acabada la diagnosi, es va començar a elaborar el I Pla d'Adolescència i Joventut de l'Ajuntament de Marratxí. Per començar, es van consultar els

plans següents: el IV Plan Joven 2020 del Govern basc, el Plan Estratégico 2017-2020 del Departament de Joventut de l'Ajuntament de Sant Sebastià, el Pla d'Adolescència i Joventut 2017-2021 de l'Ajuntament de Barcelona i el Pla de Joventut de València 2019-2023, entre d'altres. Decidírem que una de les fórmules emprades per redactar els principis rectors del Pla havia de ser considerar el jove com a subjecte actiu en el seu procés de creixement, tenir en compte la seva globalitat, i deixar de banda la visió problemàtica, momentània i passatgera per centrar-nos en la igualtat i la plenitud en aquesta etapa de la vida.

Els principis rectors del Pla són els següents:

- Promoure l'emancipació juvenil.
- Fomentar la concepció de benestar integral entre els i les joves.
- Fer de Marratxí un territori accessible per a la joventut.
- Fer de Marratxí un territori sostenible per a la joventut.

Imatge 1.
Imatge
logotip dels Espai Joves de Marratxí. Imatge
creada pel Departament de Comunicació de
l'Ajuntament de Marratxí

El Pla és una eina perquè els i les joves puguin ser protagonistes de la seva autonomia (emancipació), la seva plenitud personal (benestar) o el reconeixement del seu propi espai social (territori), i tot això potenciant la seva capacitat de participació (transformació).

2. Dos projectes implantats per l'Àrea de Joventut de l'Ajuntament de Marratxí

Les dues noves propostes que ha posat en marxa l'Àrea de Joventut amb el doble objectiu de potenciar la participació del jovent en les activitats que impulsa i de donar resposta a les inquietuds dels i les joves del municipi estan emmarcades en el Pla d'Adolescència i Joventut del municipi. Així neixen Crear't i Frikifest.

2.1. Crear't

El projecte Crear't neix l'any 2020 com una iniciativa per satisfer les inquietuds artístiques del jovent del municipi de Marratxí. Durant el curs escolar, es van fer activitats culturals i artístiques als Espais Joves, com ara: tallers de dibuix, tallers de teatre, tallers de batucada, festival de bandes de rock local i tallers de ball, entre d'altres. Es va pensar fer una mostra de final de curs, però logísticament no era possible. Llavors decidírem donar la volta a la idea i preparàrem una mostra per presentar les activitats que es podrien fer el curs escolar següent.

El resultat fou el disseny de la Mostra d'Art Jove Crear't per part de l'Àrea de Joventut. Es van conjugar les idees i la visió de l'equip tècnic municipal i les aportacions i els coneixements

dels joves a través dels dinamitzadors i dinamitzadores dels Espais Joves del municipi. D'aquesta manera es van mostrar les activitats que es podrien fer als Espais Joves en exposicions, a més de donar a conèixer als més joves i a la població en general les seves produccions i els seus projectes artístics locals.

Crear't es converteix en un laboratori de creació, en un espai per produir i transmetre les pràctiques artístiques contemporànies que dona visibilitat als processos de creació i propicia exposicions i activitats pedagògiques diverses per a diferents públics.

Les activitats culturals han demostrat ser un espai idoni per cohesionar els grups de joves i fomentar la cultura del territori.

2.1.1. Mostra d'Art Jove Crear't

La Mostra d'Art Jove Crear't és un projecte cultural i artístic que té com a objectiu desenvolupar activitats relacionades amb la música, la pintura, les arts escèniques, la literatura, el ball, la dansa i l'artesanía, però, pel fet de ser una mostra viva, les activitats poden variar d'un any a l'altre. A més, sempre s'hi promocionen artistes del municipi.

Vol ser un punt de trobada i oferir l'oportunitat de donar a conèixer el patrimoni artístic i fomentar l'art entre la població més jove. Per això, els artistes participants, a més de mostrar les seves creacions, també fan tallers o activitats destinats a formar i a contagiar el seu art a grups d'adolescents i joves del municipi, de manera que es fomenta una forta implicació amb el seu context i la cultura artística.

L'Ajuntament de Marratxí va organitzar per al dissabte 23 d'octubre de 2021 la primera edició de la Mostra d'Art Jove Crear't.

Crear't es va fer a l'aire lliure, al Parc Mediterrani, entre les 18 h i les 23 h. L'espai es va dividir en diferents zones temàtiques: Espai Urban, Espai Arts Escèniques, Espai Micro Obert, Espai Música, Espai Arts Visuals, Espai Mercadet i Espai Gastronòmic.

Cada un d'aquests espais va reunir joves artistes que mostraren al públic les seves formes d'expressió artística: poesia improvisada, grafitis, música electrònica, ball urbà, ball contemporani, circ, malabars, equilibris, música pop, batucada, dibuix i murals en viu, exposicions i artesanía, entre d'altres.

La valoració d'aquesta primera Mostra d'Art Jove va ser molt positiva, ja que hi hagué una gran participació de joves artistes i una alta afluència de públic, no tan sols jove, sinó també familiar. El fet que hi hagués més de 3.000 assistents va confirmar l'interès que aquest tipus de propostes despertava en la població jove; per això, l'Àrea de Joventut va començar a treballar en una segona edició del Crear't i va presentar el projecte a altres organismes. Així, l'edició següent va comptar amb la participació dels alumnes dels cursos de batxillerat artístic de l'IES Marratxí, que hi exposaren les seves obres. Aquesta va ser una forma de connectar l'educació formal i la no formal en un mateix espai i temps.

La segona edició es va fer el 22 d'abril de 2023. Es mantingué i es fomentà l'esperit participatiu, i s'ampliaren els tallers i les activitats, en què els joves podien ser part activa de les accions creatives que es desenvolupaven. Així, es va fer un grafit parti-

cipatiu, un taller de pintura creativa i un taller de circ, entre d'altres; a més d'exposicions com la dels alumnes de l'IES Marratxí.

En la primera edició del Crear't, l'Àrea de Joventut pràcticament no en va fer difusió a través de les xarxes socials; però, a l'hora d'organitzar la segona, va voler donar a conèixer el Crear't amb la publicació de cartells informatius de les distintes propostes i amb retransmissions en directe de les activitats que es feien a la mostra.

L'Àrea de Joventut va muntar un Punt d'Informació Jove a la mostra, i va donar informació dels serveis que ofereix l'Àrea de Joventut i de l'esdeveniment a tots els joves interessats.

Entre les dues edicions del Crear't hi hagué un total de 12 artistes a l'Espai Urban, 10 artistes d'arts escèniques, 10 músics o grups, 7 artistes que exposaren les seves creacions, 6 tallers participatius i 30 artesans que participaren al mercadet.

2.2. Frikifest

Un grup de joves molt actiu del municipi va sol·licitar a l'Àrea de Joventut un espai municipal per poder reunir-se setmanalment i jugar al joc de cartes Magic i al videojoc FIFA. També va proposar a l'Àrea de Joventut l'organització d'un esdeveniment per als aficionats al món *gamer*.

Partint d'aquesta temàtica, es va voler donar cabuda a diferents modalitats d'oci que semblaven que cada vegada interessaven més el jovent. Atès que necessitaven un lloc de trobada i d'intercanvi d'experiències i d'interessos i que no tenien un esdeveniment propi al nostre municipi, es va organitzar la primera Frikifest el 28 de maig de 2022.

Imatge 2. Logotip i mapa de les distribució de les zones de la segona edició de la Mostra d'Art Jove Crear't. Imatge creada pel Departament de Comunicació de l'Ajuntament de Marratxí

Parc de la Mediterrània Marratxí

Per desenvolupar el programa d'activitats de la Frikifest, es va comptar amb l'equip de dinamització i amb les propostes i l'experiència del grup de joves *gamers* que es reunien setmanalment a l'Espai Jove.

El resultat va ser la programació d'una sèrie d'activitats participatives, des de tallers i exhibicions fins a un mercadet temàtic. L'objectiu era que hi hagués una representació del major nombre de temàtiques *frikis*. Es va oferir als participants una zona *gamer*, amb videojocs actuals i retro; un taller d'iniciació al dibuix *manga*; un taller d'origami; un taller de robòtica Lego; ball *k-pop*; un concurs de *cosplay*; una exhibició de lluita amb sabre làser, i un mercadet de tendes.

L'acollida de la jornada va ser molt bona, amb una participació d'aproximadament 2.000 persones. Els assistents ens traslladaren la seva gratitud per haver format part de l'activitat i la necessitat de fer una segona edició de la Frikifest.

Imatge 3. Cartell promocional de la primera edició de la Frikifest. 2022. Imatge creada pel Departament de Comunicació de l'Ajuntament de Marratxí

Així doncs, la segona edició de la FrikiFest es va fer el diumenge 21 de maig 2023. Un gran nombre de col·laboradors (talleristes i tendes) de l'edició anterior van mostrar interès a participar-hi. Però amb la intenció de continuar millorant van fer dos canvis importants: per una banda, es va fer en diumenge, la qual cosa va permetre que hi participassin més tendes perquè no coincidia amb dia d'obertura dels seus comerços; per altra banda, es va organitzar en una altra ubicació: al parc des Figueral, on hi ha locals municipals que possibilitaven fer activitats tant d'interior com d'exterior.

Mantenint la idea original, aquesta segona edició es va centrar en el món de l'*anime* i el *manga* japonès. Es van mantenir les activitats i els tallers de torneig de *Magic the Gatherings Pioneer*, la zona de videojocs, el mercadet, les exhibicions d'arts marcial, el ball *k-pop*, la desfilada *cosplay*, els tallers de robòtica i els tallers de dibuix de còmic *manga*. Es va introduir com a novetat un taller participatiu d'introducció a l'escriptura japonesa, i tallers per a nins i nines de pintura *stencil*, de dibuix de personatges *manga* i de confecció de boles de drac. També es va habilitar una zona amb *food trucks* per poder recuperar forces i continuar les activitats.

La participació en la Frikifest va ser molt elevada i va superar l'assistència de l'edició anterior. A les dues edicions es van omplir les places disponibles per als diferents tallers, i els tallers d'accés lliure van comptar amb joves participants al llarg de tot l'esdeveniment. La bona acollida evidencia que aquest tipus d'iniciatives interesen la població jove i responen a una necessitat de la joventut de trobar-se i compartir interessos i aficions.

Imatge 4. Cartells promocionals de la segona edició de la Frikifest (2023). Imatge creada pel Departament de Comunicació de l'Ajuntament de Marratxí

3. Conclusions

La posada en marxa d'aquestes dues iniciatives va suposar un repte per a l'Àrea de Joventut. Donar resposta a les inquietuds del jovent partint de les seves demandes i potenciant-ne la participació activa va ser un

dels principals objectius d'ambdós projectes.

El fet de dur endavant activitats en gran format en què la col·laboració de diferents departaments municipals és vital i es requereix la implicació dels joves i les joves del municipi implica una metodologia de feina més transversal i participativa que mai.

És vital escoltar els joves, entendre les seves demandes i els seus interessos, i fer-los protagonistes d'allò que fan els serveis per a la joventut, per conformar un jovent participatiu i implicat. L'acollida i la participació en les activitats només permet que l'equip de l'Àrea de Joventut les valori de manera positiva i que s'il·lusioni per continuar lluitant perquè els joves tinguin més protagonisme en la nostra societat.

Agraïments

Aquests nous projectes per a la joventut de Marratxí han estat possibles gràcies al fet que l'equip de govern de la legislatura 2019-2023 creia en el potencial de les noves generacions, motiu pel qual els va facilitar mitjans i recursos per poder desenvolupar les seves idees. Per poder-los executar, s'ha comptat amb quatre dinamitzadors juvenils i tres tècnics de l'Ajuntament, a més de la regidora i el coordinador de l'Àrea de Joventut. L'equip de comunicació va difondre les activitats i la brigada municipal va muntar les infraestructures per fer els actes.

Referències bibliogràfiques

- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2017). Pla d'Adolescència i Joventut 2017-2021.
- AJUNTAMENT DE VALÈNCIA (2019). Pla de Joventut València 2019-2023.
- AMNISTIA INTERNACIONAL (2006). *Juventud, activismo, compromiso, participación. Buenas prácticas y estrategias básicas para tener impacto*. Editorial Amnistía Internacional.
- AJUNTAMENT DE SANT SEBASTIÀ (2017). Plan Estratégico 2017-2020 del Departamento de Juventud del Ayuntamiento de San Sebastián. Acciones 2017.
- BAYÓN MARTÍN, F. (2021). El ocio y la construcción social del espacio de convivencia: retos, problemas y estrategias. Activitat organitzada per la Plataforma d'Oci de Qualitat de les Illes Balears (POQIB), Plataforma Webex, 17/06/2021.
- Espai de trobada El Far. <https://ajuntament.barcelona.cat/familia/ca/activitats-centre-families>
- GOVERN BASC (2020). IV Plan Joven 2020.
- LLULL, M., VILANOVA, M. (2021). *Diagnosi de la Joventut de Marratxí*. Ajuntament de Marratxí.
- Web de l'Ajuntament de Marratxí: <https://www.marratxi.es/>.

Assemblea Jove:
la importància
d'implicar els joves en
decisions clau

DANIEL MOLINA TEBAR

Daniel Molina Tebar

Capdepera, 1989. És graduat en Educació Social per la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) amb menció en animació sociocomunitària. A hores d'ara, cursa el Màster Interuniversitari en Joventut i Societat de la Universitat de Girona. Actualment, és coordinador de l'Àrea de Joventut de l'Ajuntament de Capdepera. Ha exercit com a coordinador de cursos de monitor de temps lliure al municipi de Capdepera entre els anys 2010 i 2014 i ha estat president de l'Assemblea Local de Creu Roja Joventut Capdepera entre els anys 2010 i 2012.

Resum

La participació juvenil s'ha convertit en un tema d'alta rellevància, ja que és percebuda com un element clau en la construcció de societats justes, inclusives i sostenibles.

Els joves estan alçant la veu i comencen a tenir un paper actiu en la societat. Ja no són només el futur, sinó també el present, i estan mostrant la seva capacitat per impulsar canvis significatius en diferents àmbits. Aquest col·lectiu està liderant el camí cap a un futur millor, desafiant estereotips del passat i demostrant que són agents de canvi amb capacitat de generar un impacte real. Des de l'activisme social i polític fins a la innovació tecnològica, els joves estan deixant la seva empremta i redefinint la forma com s'aborden els reptes i es prenen decisions.

En valorar i promoure la participació juvenil, estem creant un entorn propici perquè els joves desenvolupin el seu potencial, compartixin les seves idees i contribueixin de manera significativa al benestar col·lectiu. La participació juvenil no és només un dret, sinó també una necessitat urgent per construir un món més just i equitatiu per a totes les generacions presents i futures.

Resumen

La participación juvenil se ha convertido en un tema de gran relevancia al percibirse como un elemento clave en la construcción de sociedades justas, inclusivas y sostenibles.

Los jóvenes están alzando sus voces y empiezan a desempeñar un papel activo en la sociedad. Ya no son solo el futuro, sino también el presente, y están demostrando su capacidad para impulsar cambios significativos en diferentes ámbitos. Están liderando el camino hacia un porvenir mejor, desafiando estereotipos del pasado y demostrando que son agentes de cambio capaces de generar un impacto real. Desde el activismo social y político hasta la innovación tecnológica, los jóvenes están dejando su huella y redefiniendo la forma en que se abordan los desafíos y se toman decisiones.

Al valorar y promover la participación juvenil, estamos creando un entorno propicio para que los jóvenes desarrollen su potencial, compartan sus ideas y contribuyan de manera significativa al bienestar colectivo. La participación juvenil no solo es un derecho, sino también una necesidad urgente para construir un mundo más justo y equitativo para todas las generaciones presentes y futuras.

Paraules clau: Participació juvenil / Joventut / Educació no formal / Empoderament

Palabras clave: Participación juvenil / Juventud / Educación no formal / Empoderamiento

1. La percepció actual de la participació juvenil

En l'actualitat, la participació juvenil ha adquirit una rellevància sense precedents en el panorama social, polític i econòmic. Els joves representen una força vital i dinàmica en les nostres societats, i la seva participació activa s'ha convertit en un element fonamental per impulsar el progrés i la transformació. La participació juvenil no es limita a ser un mer acte d'inclusió simbòlica, sinó que també implica reconèixer el potencial dels joves com a agents de canvi i donar-los l'oportunitat de tenir veu i vot en els assumptes que els afecten directament.

Al llarg de la història, la participació juvenil ha evolucionat de ser vista com un privilegi atorgat a uns pocs joves selectes a convertir-se en un dret fonamental i una necessitat per al desenvolupament de societats justes i equitatives. Els joves d'avui en dia estan mostrant un compromís amb la millora del seu entorn i estan prenent mesures concretes per abordar els reptes als quals s'enfronten, des de la desigualtat i la pobresa fins al canvi climàtic i l'exclusió social.

La participació juvenil engloba una àmplia gamma d'activitats i de formes d'implicació. Va més enllà de la participació política tradicional, també inclou la participació en organitzacions de la societat civil, moviments estudiantils, projectes comunitaris, emprenedoria social i activisme en línia. Els joves estan utilitzant totes les eines al seu abast, des de les xarxes socials i la tecnologia fins a les protestes pacífiques i el diàleg constructiu, per fer sentir les seves veus i marcar la diferència en el món.

Un dels aspectes més destacats de la participació juvenil és la seva capacitat per trencar barreres i promoure la inclusió. Els joves de diversos orígens, gèneres, ètnies i capacitats estan trobant espais de participació que els permeten expressar la seva identitat i contribuir amb les seves perspectives úniques. La participació juvenil permet empoderar els joves individualment, però també enriqueix la societat en conjunt pel fet que fomenta la diversitat, la tolerància i la comprensió mútua.

És important destacar que la participació juvenil no tan sols té beneficis per als mateixos joves, sinó que també contribueix al desenvolupament sostenible de les comunitats i al reforçament de la democràcia. En implicar-se en la presa de decisions, els joves aporten noves idees, solucions innovadores i una visió fresca que pot ajudar a abordar els reptes complexos als quals ens enfrontam. A més, la participació juvenil fomenta el sentiment de pertinença i la responsabilitat cívica, i assenta les bases per a una ciutadania activa i compromesa al llarg de la vida.

2. Definició de la participació juvenil

Són moltes les definicions entorn de l'enfocament de la participació juvenil. Diversos autors la defineixen des de dos punts de vista. D'una banda, s'entén com una persona adulta que adquireix el rol d'agent emissor lligat a una idea de participació institucionatitzada i, d'altra banda, com «la veu de persones joves transmeten les seves inquietuds, descrivint les pràctiques participatives amb les quals se senten còmodes, les formes

que aquestes adquireixen i on tenen lloc habitualment» (Vecina et al., 2016: 131).

Segons la meua experiència en aquest àmbit, la participació juvenil es defineix com la implicació activa i significativa dels joves en diferents àrees de la societat, com la política, la comunitat, l'educació, el voluntariat i altres àmbits de presa de decisions. Implica proporcionar als joves l'oportunitat d'expressar les seves opinions, de contribuir amb les seves idees, d'emprendre accions i de participar en la creació de solucions i canvis positius en el seu entorn.

Va més enllà de simplement escoltar les veus dels joves; implica reconèixer i valorar les seves perspectives, experiències i habilitats úniques. També implica garantir el seu accés a informació rellevant i a recursos necessaris perquè puguin participar de manera efectiva. A més, promou la igualtat d'oportunitats i la inclusió de tots els joves, independentment del seu origen ètnic, gènere, orientació sexual, diversitat funcional o qualsevol altra característica personal.

D'igual manera, és el procés que permet als joves exercir una ciutadania activa, adquirir habilitats, desenvolupar la seva identitat i contribuir al progrés de la societat en la qual viuen. És una forma d'empoderament que els permet influir en les decisions que els afecten directament, així com en el futur de les seves comunitats i del món en general.

2.1. Escala de participació juvenil

La participació juvenil no pot qualificar-se únicament en blanc o negre. La tendència generalitzada de la par-

ticipació juvenil sovint es considera activa o passiva, passa o no passa, real o no. No obstant això, es visualitza una àmplia escala de grisos que connecta múltiples situacions i realitats.

Davant la necessitat de situar les diferents formes de participació existents, Sherry R. Arnstein (1969) va ser una destacada investigadora i planificadora urbana nord-americana que va desenvolupar una escala de participació en la dècada de 1960. El seu treball es va centrar en la participació ciutadana i va defensar una major inclusió i empoderament de les comunitats en els processos de presa de decisions.

L'escala de participació d'Arnstein proporciona un marc teòric per comprendre i avaluar el nivell d'influència que s'atorga als joves en els processos de presa de decisions. El model classifica la participació en una escala amb vuit graons, en què cada graó representa un nivell de poder i control que s'atorga als participants en els processos de presa de decisions. La classificació de l'escala es divideix en les categories següents:

- Participació manipulada: En el nivell més baix, la participació és manipulada o utilitzada com una tàctica per enganyar els joves durant un aparent procés participatiu. Els joves reben la il·lusió d'implicació, però el procés de presa de decisions està controlat i les seves aportacions no són considerades. Les decisions són preses sense la participació o consideració dels joves, la qual cosa pot portar a la manca de legitimitat i d'acceptació de les mesures implantades.

- Participació terapèutica: En el segon nivell, la participació juvenil és superficial i s'utilitza únicament amb fins simbòlics o polítics. Es permet que els joves expressin les seves opinions i emocions o que es desfoguin, però aquestes aportacions no tenen una influència real en les decisions.
 - Participació informativa: En el tercer nivell, s'implanta un enfocament de comunicació unidireccional en què s'ofereix informació als participants, però aquests no tenen l'oportunitat de retornar informació (*feedback*) o interactuar. Pot incloure consultes sobre temes específics, però les decisions clau encara es prenen externament.
 - Participació consultiva: En el quart nivell, els joves són consultats de manera més formal i sistemàtica, i les seves opinions es tenen en compte en certa manera en el procés de presa de decisions. No obstant això, la seva influència continua sent limitada i poden sentir-se utilitzats per donar suport a decisions ja preses.
 - Participació assossegada: En el cinquè nivell, els joves tenen accés a informació rellevant i adequada per comprendre els problemes i les decisions que es prenen. Això els permet prendre decisions més informades i participar de manera més significativa en el procés.
 - Participació col·laborativa: En el sisè nivell, els joves col·laboren activament amb les autoritats i altres actors en la presa de decisions.
- Se'ls dona l'oportunitat d'aportar idees i de treballar conjuntament en la identificació i la cerca de solucions. Tot i que la seva influència és més gran, poden no tenir un poder de presa de decisions complet.
- Participació delegada: En el setè nivell, els joves tenen un paper més actiu en la presa de decisions i poden ser responsables d'implantar accions i projectes específics en nom de la comunitat de joves. Tot i que tenen certa autonomia, encara han de rendir comptes a les autoritats.
 - Participació ciutadana plena: En el vuitè i últim nivell, el nivell més alt de l'escala, la participació ciutadana és total i els joves tenen poder de decisió en tots els aspectes que els afecten. Es promou l'empoderament de la comunitat i es reconeix la igualtat de drets i responsabilitats entre les autoritats i els ciutadans.
- El model de l'escala de participació d'Arnstein ha estat àmpliament utilitzat en el camp de la participació ciutadana i ha influït a comprendre la importància de la participació genuïna i significativa. S'ha utilitzat com una eina crítica per avaluar la qualitat de la participació ciutadana en diversos contextos, des de la planificació urbana fins a la política pública.
- No obstant això, és important tenir en compte que l'escala de participació d'Arnstein ha estat objecte de crítiques i debats, ja que alguns argumenten que pot simplificar la complexitat de la participació ciutadana i no tenir en compte el context i les dinàmiques de poder involucrades. Ara bé,

el seu treball ha estat fonamental per destacar la necessitat d'una participació més inclusiva i empoderada en la presa de decisions.

3. Projecte local: *Assemblea Jove*

Les assemblees joves són una iniciativa que va sorgir el febrer de 2022 com un projecte pilot per analitzar-ne l'impacte en els joves del municipi de Capdepera. En l'actualitat, és una eina consolidada per fomentar la participació i l'empoderament del jovent, aquest darrer entès com l'adquisició de confiança, habilitats i recursos necessaris per prendre decisions que afecten el seu entorn.

Capdepera és un municipi divers, però com qualsevol altra localitat de les Illes Balears s'enfronta a reptes que afecten la joventut, com són l'accés a oportunitats educatives, l'ocupació, la participació ciutadana i el desenvolupament d'habilitats per a la vida.

Per tant, la iniciativa de crear un projecte com *Assemblea Jove* canalitza els joves, n'estimula la creativitat i reflecteix perspectives del col·lectiu per contribuir al desenvolupament sostenible i al benestar social del nostre municipi.

3.1. Introducció

Per redactar i implantar un projecte de participació juvenil, prèviament s'han tingut en compte tots els aspectes argumentats als punts anteriors. El motiu era concloent i clar, volíem que la participació juvenil fos real i estigués en el rang més alt de l'escala de participació d'Arnstein (Arnstein, 1969).

Amb anterioritat, al municipi s'havien executat múltiples activitats o pro-

jectes de participació en què els joves es limitaven a donar la seva opinió una vegada convocats, però no es traslladaven les seves propostes a la pràctica, és a dir, la seva participació se situava en el segon nivell de l'escala de participació, una implicació terapèutica.

Precisament, donats aquests antecedents, es va tenir en compte una base teòrica amb la finalitat de consolidar una justificació del projecte i, alhora, classificar les accions adultes que utilitzen el concepte de *participació juvenil* buit de contingut.

3.2. Objectius generals

- Fomentar la participació activa i significativa dels joves en la presa de decisions que afecten el seu entorn.
- Promoure el lideratge i l'empoderament dels joves, creant oportunitats per desenvolupar habilitats de lideratge i promoure canvis positius.
- Impulsar el diàleg, facilitant espais de trobada entre joves per intercanviar idees, perspectives i experiències.
- Crear espais i canals de comunicació efectius perquè els joves puguin expressar les seves opinions, necessitats i preocupacions.
- Fomentar la participació dels joves en activitats cíviques i comunitàries, i promoure el sentit de responsabilitat i pertinença cap al seu entorn.
- Facilitar l'accés dels joves a oportunitats d'educació, formació i ocupació, i promoure la igualtat d'oportunitats i la inclusió social.

- Sensibilitzar i educar els joves sobre la importància de la participació juvenil i el valor que aporten a la societat.
- Establir aliances i col·laboracions amb organismes juvenils, administracions públiques o institucions rellevants que reforcin la participació juvenil.
- Avaluar de manera periòdica l'impacte i els resultats del projecte, amb la finalitat de fer millores contínues que en garanteixin l'efectivitat.
- Inspirar i motivar els joves a convertir-se en agents de canvi positiu al municipi impulsant la creació d'activitats o accions que abordin reptes i promoguin el benestar comú.

4. Metodologia

Després de percebre que els joves del municipi volien canviar el seu entorn i realitat social i no sabien com fer-ho, l'Àrea de Joventut de l'Ajuntament de Capdepera va decidir començar a cercar formes per aprofitar la motivació que mostrava el col·lectiu. El primer plantejament que calia respondre era clar: «Com ho podem fer (com) per ajudar els joves del municipi (per a qui) que volen canviar la realitat social (on actuar)?».

A partir d'aquí, va començar un llarg procés que va passar per diverses fases fins a aconseguir el projecte Assemblea Jove de Capdepera actual. Les diferents fases van ser plantejades i replantejades per aconseguir un impacte real en els joves del municipi.

Avui dia, aquestes fases es continuen en canviant constantment per

polir-ne i millorar-ne els aspectes necessaris. A continuació, es detallen les fases i les estratègies utilitzades per dur a terme les assemblees joves perquè qualsevol altre municipi pugui replicar el projecte.

4.1. Fase de definició d'objectius

En primer lloc, va ser fonamental establir clarament els objectius del projecte per proporcionar claredat i direcció al nostre propòsit. Els objectius es van redactar amb la determinació d'aconseguir transmetre els valors següents:

- Assegurar que tots els participants comprenguin el propòsit.
- Reconèixer la importància de la participació dels joves i donar-los un rol actiu en el procés de presa de decisions.
- Proporcionar una visió clara de l'impacte que l'assemblea pot tenir al municipi i en la vida dels joves.
- Mostrar el compromís de les autoritats i dels organitzadors per dur a terme accions basades en les propostes dels joves.
- Garantir que temes importants siguin abordats.
- Establir metes clares i mesurables per aconseguir resultats.
- Contribuir a establir una visió a llarg termini de l'Assemblea Jove per facilitar-ne la continuïtat en futures edicions i per assegurar que les accions implantades tenen un impacte sostenible.

- Definir les accions i el pla de treball necessari per aconseguir-los.

4.2. Fase d'identificació de protagonistes i aliats

L'Àrea de Joventut de l'Ajuntament de Capdepera va decidir que, per assegurar l'èxit i l'efectivitat del projecte Assemblea Jove, era fonamental comptar amb la participació activa dels joves del municipi.

En aquesta fase es van identificar i convocar els joves que estaven interessats a ser part de les assemblees. A més de la participació juvenil, el projecte cercava establir aliances amb diverses entitats i actors clau que poguessin donar suport i promoure la iniciativa.

Entre aquests aliats potencials s'hi van incloure organitzacions locals sense ànim de lucre que treballen en temes relacionats amb la joventut, institucions educatives, autoritats municipals i altres actors de la societat que comparteixin l'interès a reforçar la participació juvenil i millorar la qualitat de vida dels joves del municipi.

El suport i l'ajuda dels aliats estratègics són fonamentals per reforçar la veu dels joves i garantir que les propostes generades durant les assemblees tinguin un impacte real en el municipi. Les organitzacions locals i les institucions educatives poden proporcionar recursos, assessorament i experiència en la planificació i l'execució del projecte, mentre que el suport de les autoritats municipals pot facilitar la implantació de les propostes i de les accions acordades.

Per mitjà d'aquesta col·laboració i participació activa, cercam construir una xarxa sòlida de suport i compro-

mís que permet que l'Assemblea Jove es converteixi en un espai efectiu.

4.3. Fase de planificació i organització

En aquesta fase, inicialment s'ha establert un equip organitzador format per joves participants interessats a assumir rols actius en l'Assemblea Jove i professionals tècnics amb experiència en joventut i desenvolupament de l'Ajuntament de Capdepera, que assumeixen la responsabilitat de planificar i coordinar el projecte.

Aquesta combinació pretén assegurar una perspectiva integral i diversa en el procés de planificació, tenint en compte les necessitats i expectatives dels joves, i garantint un enfocament pràctic i viable per implantar l'assemblea.

Un cop conformat l'equip organitzador, s'ha definit un calendari amb dates clau per a les diferents etapes de l'Assemblea Jove. Això inclou dates de reunions de planificació, cerca de recursos, convocatòries de l'assemblea, esdeveniments de promoció i la celebració mateixa de l'Assemblea Jove.

També es discuteix i es defineix l'estructura i el format de les assemblees joves: se'n determina la durada, l'agenda, l'enfocament temàtic, els mètodes de participació, les dinàmiques que s'utilitzaran per promoure la interacció i la col·laboració entre els joves.

A més, s'aborden la logística i els recursos necessaris per fer les assemblees. Això inclou la selecció d'un lloc adequat, l'assegurament d'equips de so i projecció, la disposició de materials de treball i qualsevol altra necessi-

tat logística que pugui sorgir.

Per finalitzar, l'equip avalua constantment el progrés i ajusta el pla segons el que sigui necessari. Es tenen en compte els comentaris i els suggeriments dels joves i aliats per millorar el projecte i garantir-ne l'èxit.

4.4. Fase d'investigació i diagnòstic

Per dur a terme una assemblea significativa i efectiva, és fonamental conèixer de prop la realitat i les inquietuds dels joves del municipi. Per tant, aquesta fase ha estat dissenyada amb un enfocament profund i proactiu per obtenir informació valuosa directament dels joves.

Per assegurar una comprensió completa de la situació, hem aplicat una metodologia d'investigació participativa. Això implica, no tan sols recopilar dades i estadístiques, sinó també involucrar activament els joves en el procés de recopilació d'informació. Hem fet entrevistes individuals, grups de discussió i diàlegs oberts amb els joves en diferents contextos per obtenir una visió holística de les seves realitats, inquietuds i aspiracions.

Durant la investigació hem treballat en la identificació de temes prioritaris que afecten els joves del municipi de Capdepera. L'objectiu és assegurar-nos que l'Assemblea Jove se centri en temes que realment resonin i que reflecteixin les seves preocupacions i necessitats actuals.

Aquesta fase d'investigació i diagnòstic no es limita a una única etapa del projecte, més aviat es concep com un procés continu i dinàmic. Reconeixem que les necessitats i les expectatives dels joves estan en canvi

constant, per la qual cosa ens mantenim atents a les tendències i les transformacions que puguin sorgir en el transcurs del projecte. L'adaptabilitat i la flexibilitat són elements clau per assegurar que l'Assemblea Jove estigui sempre actualitzada.

Per aquest motiu, el component essencial d'aquesta fase és involucrar els joves mateixos en la interpretació i l'anàlisi de les dades recopilades. Això els permet ser part activa del procés de presa de decisions des de l'inici del projecte.

4.5. Fase de disseny i promoció

Per aconseguir aquest objectiu, hem establert una estratègia de disseny i promoció que utilitza múltiples canals de comunicació per arribar a la quantitat més gran de joves possible i fer-los partícips de l'espai de diàleg.

Reconeixem que per arribar al màxim de joves possible és essencial utilitzar els seus canals de comunicació. Per tant, es tracta d'una estratègia integral que inclou xarxes socials d'ús habitual dels joves i premsa local digital.

A més, aprofitam l'abast i la popularitat de les xarxes socials i les plataformes digitals de l'Ajuntament de Capdepera per arribar als joves que són usuaris actius d'aquestes plataformes. També comptam amb una secció exclusiva al lloc web de l'Ajuntament en què es pot trobar informació de l'Assemblea Jove, dates, ubicació i formularis d'inscripció.

Al mateix temps, es penegen cartells en llocs de gran afluència de joves per aconseguir arribar a aquells que poden no estar tan familiaritzats amb les xarxes socials o internet.

La convocatòria a l'Assemblea Jove es fa de manera oberta i personalitzada: convidam tots els joves del municipi, sense excepció, a participar en aquest espai de diàleg i, a més, ens esforçam per personalitzar la comunicació per assegurar-nos que els joves se sentin directament convidats i valorats.

Com a part de l'estratègia de promoció, insistim en la implicació activa dels joves en la difusió. Els proporcionam eines i materials perquè es converteixin en promotors i ambaixadors de la iniciativa, i els encoratjam a convidar els seus amics, companys i coneguts a sumar-se a aquest espai de participació.

Aquesta fase es monitoritza i s'avalua de manera constant per assegurar-ne l'efectivitat. Empram mètriques i dades de seguiment per analitzar l'abast de les nostres accions, el nivell de participació dels joves i la diversitat de veus representades. Aquesta informació ens permet fer ajustos i millores a l'estratègia de promoció per maximitzar la participació i el compromís dels joves en l'Assemblea.

4.6. Fase de desenvolupament de l'Assemblea Jove

Aquesta fase és la més visible i la que més crida l'atenció. És el moment culminant del projecte, en què tots els esforços previs convergeixen per crear un espai significatiu i enriquidor per a la participació. En aquest dia, ens esforçam per garantir que cada aspecte de l'Assemblea Jove estigui dissenyat per fomentar un ambient inclusiu, amigable i respectuós, en què cada jove tingui la confiança i l'oportunitat d'expressar

les seves idees i opinions sense por de ser jutjat.

La tria del lloc on es durà a terme l'Assemblea Jove és un element clau en aquesta fase. Ens asseguram de seleccionar un espai accessible i adequat per acollir tots els joves interessats a participar-hi. Tenim en compte la ubicació, la capacitat del lloc i les instal·lacions disponibles per assegurar-nos que la sessió sigui còmoda i acollidora per a tothom.

Per fomentar la participació i l'empoderament, s'incorporen dinàmiques participatives i activitats interactives durant la sessió de l'Assemblea Jove. Utilitzam tècniques com ara pluges d'idees, debats, taules de treball i exercicis de reflexió perquè cada jove pugui aportar la seva perspectiva única i contribuir al debat.

El personal tècnic es caracteritza per ser sensible i empàtic cap a les experiències i les emocions dels joves. Estan preparats per gestionar situacions delicades i per oferir suport als qui puguin sentir-se més insegurs o tímids a l'hora de parlar en públic.

Durant la sessió es registra cadascuna de les idees i les propostes presentades. Aquest procés de sistematització assegura que cap veu quedi sense ser escoltada i que totes les aportacions siguin considerades en l'etapa posterior d'anàlisi i d'elaboració de propostes.

La diversitat d'opinions és celebrada com una riquesa a l'Assemblea Jove. Es remarca la importància d'abordar diferents perspectives i de considerar la pluralitat de veus en la presa de decisions. Això crea un entorn en què els joves se senten valorats i motivats a contribuir amb les seves idees úniques.

4.7. Fase de dinàmiques i tallers participatius

Durant l'Assemblea Jove, per enriquir la participació i l'intercanvi d'idees, és fonamental establir metodologies i tècniques que estimulin la creativitat i fomentin la col·laboració. En aquesta fase dissenyam dinàmiques i tallers interactius que promoguin l'expressió de cada jove i que els permetin ser agents actius en la construcció de solucions col·lectives.

Es fomenta un ambient obert i respectuós en què cada idea és valorada i registrada sense crítiques ni judicis. L'objectiu és que les idees flueixin lliurement i es generin múltiples perspectives sobre els reptes i les oportunitats que afronten els joves.

Per involucrar-los en la presa de decisions, utilitzam un sistema de votacions participatives. Després de la generació d'idees i de propostes, els joves tenen l'oportunitat de votar per aquelles que consideren més rellevants i prioritàries. Aquesta tècnica permet que les decisions siguin preses de manera col·lectiva i democràtica, garantint que les accions que s'hagin d'emprendre siguin representatives de la voluntat majoritària.

Al llarg de la sessió es fomenta la col·laboració i el treball en equip. Se'ls anima a escoltar activament les idees dels altres, a respectar les opinions divergents i a construir sobre les contribucions dels seus companys. Aquesta col·laboració enriqueix les propostes i les solucions, i assegura que siguin més sòlides i representatives de la diversitat de perspectives presents a la reunió de l'Assemblea Jove.

Reconeixem que cada jove té la seva pròpia forma d'expressar-se, per

la qual cosa procuram incloure diverses formes de comunicació a les dinàmiques i als tallers. Alguns poden sentir-se més còmodes expressant-se de manera verbal, mentre que d'altres poden preferir l'ús de recursos visuals o creatius. Adaptam les dinàmiques perquè cada jove pugui comunicar-se de la manera que millor li resulti.

4.8. Fase de recopilació i anàlisi de resultats

Durant la reunió de l'Assemblea Jove hem assegurat un registre detallat de totes les idees i propostes presentades. S'han documentat els debats i les conclusions, les intervencions en les dinàmiques participatives i els resultats de les votacions. Cada contribució es valora i es considera de manera individual per garantir que cap veu quedi sense ser escoltada.

Per facilitar l'anàlisi posterior, organitzam i categoritzam la informació recopilada en temes i àrees rellevants. Identificam els temes prioritaris que emergeixen de les discussions i ens asseguram que totes les idees s'agrupin de manera coherent. Aquest procés d'organització ens permet tenir una visió clara dels temes més rellevants.

Un cop que la informació està organitzada, analitzam amb profunditat les propostes presentades. Examinam cada idea des de diferents perspectives, considerant-ne la viabilitat, l'impacte potencial i l'alineació amb els objectius del projecte. També avaluem si és factible implantar les propostes i si hi ha els recursos necessaris per dur-les a terme.

Cercam identificar solucions integradores que donin resposta a múlti-

ples inquietuds i desafiaments identificats a la reunió. En molts de casos hi ha temes interconnectats que poden ser tractats conjuntament per aconseguir solucions més holístiques i sostenibles. Aquestes solucions integradores tenen en compte la diversitat de perspectives i generen accions coherents i efectives.

Per assegurar la validesa i la representativitat de l'anàlisi, consultam novament els joves sobre els resultats obtinguts en la sessió següent de l'Assemblea Jove. Presentam els resultats de l'anàlisi i sol·licitam el seu retorn d'informació addicional. Escoltar les seves opinions ens permet corregir i afinar l'enfocament de les propostes, i garantir que reflecteixen fidelment les expectatives i les necessitats.

Un cop finalitzada l'anàlisi, prioritzam els nostres esforços en les iniciatives més urgents i amb més potencial per generar canvis positius en el seu entorn.

Amb la informació i l'anàlisi, elaboram un pla d'acció detallat que estableix les accions específiques que cal emprendre, els responsables de cada tasca, els terminis i els recursos necessaris. Aquest pla d'acció es converteix en una guia per implantar les propostes acordades pels joves durant la sessió de l'Assemblea Jove.

4.9. Fase d'elaboració de propostes

Amb l'anàlisi dels resultats de l'Assemblea i amb una visió clara de les inquietuds i necessitats, ens embarcam en el procés de donar forma concreta a les idees sorgides durant l'esdeveniment. En aquesta fase el nostre objectiu és convertir les aspiracions juvenils en accions significatives

i efectives que impactin positivament en els joves i, en conseqüència, en el futur del municipi de Capdepera.

Un cop que tenim un conjunt de propostes elaborades, prioritzam les accions en funció de la viabilitat i del potencial impacte en el municipi. Identificam les propostes que poden generar un canvi significatiu i sostenible, així com les que es poden implantar a curt termini per oferir als joves resultats tangibles de manera oportuna.

4.10. Fase de presentació de propostes

En aquesta etapa el nostre objectiu és presentar les propostes a diverses parts interessades, incloses les autoritats locals, organitzacions i altres aliats rellevants. Cercam el seu suport i col·laboració per dur a terme les accions proposades i materialitzar els canvis necessaris per al benestar dels joves de Capdepera.

Abans de presentar-les, preparam amb cura el material que dona resposta a cada proposta. Elaboram documents i presentacions visuals que destaquen els detalls de les accions, la viabilitat i l'impacte potencial que poden tenir a Capdepera. A més, ens asseguram que la presentació sigui clara i persuasiva, i posam en relleu la importància de la participació juvenil i la importància de les propostes per millorar el municipi.

Ens reunim amb representants polítics, organitzacions i altres aliats rellevants per presentar-los les propostes. Durant aquestes trobades, intentam generar un diàleg obert i constructiu en què puguem compartir la visió i els objectius de l'Assemblea Jove.

Remarcam la importància de comptar amb el seu suport i col·laboració per materialitzar els canvis proposats.

Durant les reunions, també cerquem el suport i els recursos necessaris per dur a terme les accions proposades. Això pot incloure recursos econòmics, assistència tècnica, accés a infraestructures o qualsevol altre tipus de suport que pugui afavorir l'èxit de les iniciatives. Treballam conjuntament amb les parts interessades per identificar oportunitats de col·laboració i sinergies que enriqueixin la implantació de les propostes.

Durant la presentació de les propostes, posam èmfasi en el nostre compromís amb la transparència i la rendició de comptes. Explicam que les propostes generades pels joves a l'Assemblea Jove són respectades i considerades com a part fonamental del procés de presa de decisions. Garantim que els joves estiguin informats de cada passa que es fa en la implantació de les accions acordades i que se'ls involucri en tot moment per assegurar que les seves veus continuïn sent escoltades.

A més, presentam i revisam les propostes en la sessió següent de l'Assemblea Jove. Aquesta revisió té l'objectiu de fer veure als joves que les seves contribucions i decisions són tingudes en compte de manera contínua i que el procés de materialització de les accions és transparent i participatiu. En la nova convocatòria, els joves tindran l'oportunitat de conèixer el progrés de les propostes i d'aportar suggeriments i millores addicionals.

Finalitzada la presentació, ens comprometem a fer un seguiment constant de les propostes implantades. Feim avaluacions periòdiques

per mesurar l'impacte de les accions i assegurar-nos que s'estiguin aconseguint els resultats esperats. En cas de ser necessari, feim ajustos i millores en la implantació per garantir l'èxit de les iniciatives.

4.11. Fase de seguiment i avaluació

En aquesta etapa, el nostre enfocament principal és aprendre de l'experiència, considerar els resultats obtinguts per millorar futures iniciatives similars per garantir una evolució contínua i un impacte positiu sostenible en la comunitat.

Quan les accions proposades s'han duit a terme, en feim un seguiment rigorós per avaluar-ne el progrés i l'efectivitat. Ens asseguram de tenir un registre precís de cada acció i els seus resultats, inclosos assoliments aconseguits, reptes afrontats i lliçons apreses durant el procés.

Avaluam integralment l'impacte generat per les accions. Analitzam com han contribuït a abordar les inquietuds i les necessitats dels joves i com han afectat positivament la comunitat en general. Valoram tant els resultats tangibles com els intangibles: empoderament dels joves, reforçament de la participació ciutadana i cohesió social.

Durant el procés d'avaluació identifiquem les bones pràctiques que han portat a l'èxit de certes accions dutes a terme. Aquestes bones pràctiques poden incloure mètodes eficients d'execució, estratègies de participació efectives i enfocaments innovadors que han resultat especialment positius. Pretenem aprendre d'aquestes experiències d'èxit per replicar-les en futures iniciatives.

A més d'identificar les bones pràctiques, també analitzam els reptes i els obstacles trobats durant el procés d'implantació. Aquests reptes ens ofereixen valuoses lliçons i oportunitats de millora. Aprenem d'aquests desafiaments per reforçar el nostre enfocament en accions futures i per estar més ben preparats per afrontar dificultats similars més endavant.

Durant la fase de seguiment i d'avaluació, cercam activament el *feedback* dels joves i de la comunitat. Els convidam a compartir les seves impressions i percepcions sobre l'impacte de les iniciatives en les seves vides i en l'entorn local. Aquesta retroalimentació és fonamental per avaluar l'efectivitat de les accions i assegurar que s'estiguin abordant les necessitats reals de la comunitat.

La informació i els aprenentatges obtinguts a la fase de seguiment i d'avaluació es converteixen en una guia valuosa per a futures iniciatives similars. Utilitzam aquests coneixements per millorar la planificació, la implantació i l'enfocament estratègic en projectes posteriors. L'avaluació contínua i l'aprenentatge adaptatiu són claus per al desenvolupament sostenible de l'Assemblea Jove i per mantenir-la rellevant i efectiva al llarg del temps.

5. Resultats

Els resultats obtinguts han complert els objectius plantejats i han superat les expectatives de participació en el municipi de Capdepera.

La primera Assemblea Jove, convocada el març de 2022, va tenir una participació de 16 joves i es va fer de forma presencial al Centre Jove de

Capdepera. En aquesta convocatòria, que va ser la fase visible i que més va cridar l'atenció, els joves van expressar rebuig i desacord, ja que sovint se'ls havia demanat la seva participació en diversos processos i mai n'havien obtingut resultats o informació. L'Àrea de Joventut va expressar el vot de confiança en els joves i va afirmar que en el termini d'un mes, quan es fes la convocatòria següent, obtindrien resultats.

Imatge 1. Celebració de la primera Assemblea Jove al Centre Jove. Març de 2022

Font: Ajuntament de Capdepera

La segona sessió de l'Assemblea Jove, convocada l'abril de 2022, va tenir una participació de 20 joves, els quals van rebre una resposta a les propostes expressades a la convocatòria anterior. Es van posar en marxa les accions que podien dur-se a terme a curt termini, es va comprometre la materialització de les accions pendents que no s'havien pogut fer i es va oferir l'oportunitat de participar en una nova presa de decisions.

La participació dels joves en les reunions següents va augmentar considerablement.

El mes d'agost de 2022, semblava que l'Assemblea Jove estava consolidada i acceptada entre els joves del municipi de Capdepera, per la qual cosa es va introduir la fase de planificació i d'organització. Es van assignar rols als joves que volien adquirir més responsabilitats. També es va introduir la fase de disseny i promoció, per posar en marxa les estratègies plantejades en l'apartat anterior.

Imatge 2. Celebració de la quarta Assemblea Jove al Centre Jove. Juny 2022

Font: Ajuntament de Capdepera

El mes d'octubre de 2022, es va fer una exposició de bones pràctiques en la quarta reunió del grup Iberoinsular de l'ERYICA, organitzada per l'Institut Balear de la Joventut (IBJOVE) a Menorca. En aquesta reunió es va exposar el projecte de l'Assemblea Jove i els resultats obtinguts fins aquell moment. L'impacte real de la participació juvenil al municipi de Capdepera va obtenir un reconeixement positiu.

El novembre de 2022, en l'Assemblea Jove convocada, es va comunicar als joves l'interès i el reconeixement positiu del públic assistent a la reunió esmentada. A més, se'ls va informar que l'Institut Valencià de la Joventut (IVAJ) havia sol·licitat a l'Ajuntament de Capdepera una ponència sobre la

trajectòria i el desenvolupament del projecte Assemblea Jove, perquè l'impacte real i els resultats en un poble de 12.000 habitants servís com a exemple per a la Comunitat Valenciana. Aquesta ponència es va fer el mateix mes i va formar part del Congrés de la Joventut, anomenat «Polítiques Post-Z».

Imatge 3. Ponència del projecte Assemblea Jove de Capdepera al Congrés de la Joventut organitzat per IVAJ a València. Octubre 2022

Font: Ajuntament de Capdepera

Els mesos de desembre de 2022 i gener de 2023, els joves van mostrar uns alts índexs de motivació i entusiasme en veure que la seva participació, no tan sols generava conseqüències positives en el seu entorn personal i al municipi de Capdepera, sinó que també servia com a model per a altres joves fora del municipi. Per això, els joves prenen el comandament, assumeixen més responsabilitats i motiven més joves. Es crea un efecte crida i volen portar el projecte al seu terreny, les plataformes de reproducció en línia (*streaming*).

Imatge 4. Celebració de la setzena Assemblea Jove al Centre Jove i la segona per la plataforma digital Twitch. Juny de 2023

Font: Twitch Centre Jove de Capdepera

El març de 2023, després de debatre i fer votacions, els joves decideixen fer les assemblees a Twitch, una plataforma digital de reproducció en línia. Els motius van ser diversos: donar l'oportunitat als joves del municipi de seguir la sessió de l'Assemblea si no hi podien assistir presencialment i donar a conèixer la seva participació a aquelles persones que volien saber més sobre el projecte.

L'abril de 2023, es va fer l'Assemblea Jove tant de forma presencial com a través de Twitch, una plataforma totalment desconeguda per la part organitzadora adulta, però normalitzada entre el jovent. Després de cercar assessorament i fer les preparacions necessàries, es va iniciar la primera convocatòria en aquesta modalitat, amb una participació de 38 joves presencials i 53 joves en línia. L'única condició establerta era que les persones connectades en lí-

nia no podien votar ni decidir, ja que no se'n podia verificar la identitat ni els interessos reals.

Imatge 5. Celebració de l'Assemblea Jove al Teatre Municipal de Capdepera. Juny de 2023

Font: Ajuntament de Capdepera

El juny de 2023, es va convocar novament de forma presencial i en línia. No obstant això, els joves van mostrar la necessitat de canviar la ubicació de les sessions. L'alt interès de participació en la convocatòria següent va fer que les instal·lacions on es feien habitualment quedassin petites. Davant aquesta necessitat, es va sol·licitar a l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Capdepera l'ús del Teatre Municipal.

En aquesta ocasió els joves van traslladar tot el material necessari per dur a terme l'Assemblea Jove, van muntar diversos ordinadors per a la connexió a Twitch, van instal·lar un projector per a la transmissió en directe a la pantalla gran de cinema de què disposa el Teatre i equips de so i llums. La participació va ser un èxit: 70 joves presencials i 71 en línia.

Finalment, a la darrera sessió es va decidir fer una pausa durant els mesos d'estiu i reprendre les assemblees al setembre.

6. Conclusions

L'Assemblea Jove, en relació amb la participació juvenil i l'educació no formal, ha demostrat ser una eina efectiva i significativa per empoderar els joves i fomentar-ne la participació activa en la presa de decisions que afecten el seu entorn. Amb aquest projecte, s'ha aconseguit establir un espai inclusiu i respectuós a través del qual els joves poden expressar lliurement les seves idees i perspectives, i en què les seves veus són escoltades i valorades.

La metodologia participativa utilitzada ha estat clau per involucrar els joves de manera significativa en l'Assemblea Jove. La pluja d'idees, els

debats i les dinàmiques interactives han estimulat la creativitat i la col·laboració, i han permès que cada jove hi contribuís amb les seves pròpies experiències i coneixements. Així mateix, la inclusió de diverses formes de comunicació ha assegurat que tots els joves poguessin expressar-se de la manera que els fos més còmoda, la qual cosa ha promogut més participació i representativitat.

L'Assemblea Jove ha estat un espai en què el jovent ha pogut identificar i prioritzar temes rellevants per a ells i per a la comunitat. Això ha portat a la formulació de propostes concretes i viables que aborden desafiaments clau que afronten els joves al municipi de Capdepera. La presentació d'aquestes propostes a diverses parts interessades, incloses les autoritats locals i altres organitzacions, ha cercat obtenir el seu suport i col·laboració per materialitzar els canvis necessaris per al benestar dels joves.

El concepte d'aprenentatge actiu ha estat un pilar fonamental en aquest projecte, ja que l'Assemblea Jove ha proporcionat un espai d'aprenentatge i de desenvolupament d'habilitats per als joves participants. Han adquirit habilitats de lideratge, de treball en equip, de comunicació i de resolució de conflictes, entre d'altres, que són fonamentals per al seu desenvolupament personal i social. A més, l'Assemblea Jove ha sensibilitzat el jovent sobre la importància de la participació ciutadana i els ha mostrat com les seves accions poden tenir un impacte positiu en la societat.

En conclusió, l'Assemblea Jove ha estat un exemple d'èxit de com la participació juvenil i l'educació no formal poden convergir per empoderar

els joves i fomentar el seu compromís actiu en la construcció d'un futur millor. El projecte ha creat un espai de diàleg, col·laboració i co-creació que ha permès als joves ser protagonistes en la presa de decisions que afecten les seves vides i la seva comunitat. L'impacte positiu i sostenible que ha tingut aquest projecte demostra el potencial transformador de la participació juvenil en la construcció de societats més inclusives i democràtiques.

Agraïments

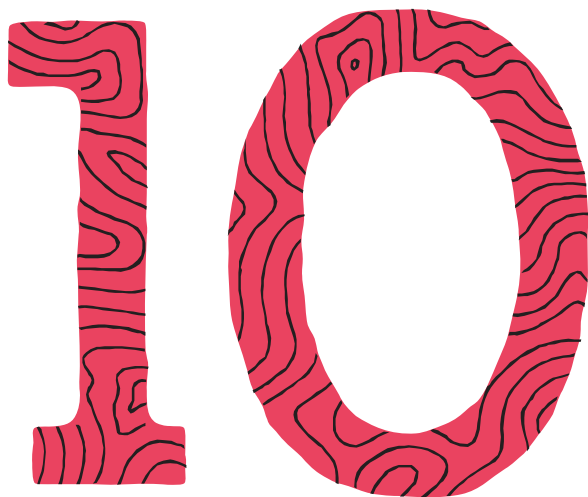
Voldria donar les gràcies a Antònia Bestard, tècnica de Joventut de l'Ajuntament de Capdepera, perquè la seva presència i el seu suport han estat fonamentals en el meu camí cap al desenvolupament professional en l'àmbit de la joventut.

Referències bibliogràfiques

- AGUIRRE, A.; MOLINER, L.; TRAVER, J. A. (2014). «Sé de ti que eres joven pero no sé lo que te interesa». La encuesta: un acercamiento al espacio de ocio juvenil en la comarca de Els Ports. *Edetania*, 45, 165-188. <http://hdl.handle.net/10234/125125>.
- ARNSTEIN, S. (1696). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4), 216-224. <https://organizingengagement.org/models/ladder-of-citizen-participation/>.
- CASALS DE JOVES DE CATALUNYA (2020). *Educar en participació, l'assignatura pendent*. Llibre didàctic per al professorat i l'equip de dinamització. Barcelona. http://casalsdejoves.org/wp-content/uploads/2021/06/EducarEnParticipacio-Dossier2020_p.pdf.
- ESPLAC (2019). *Dret a la participació. Decàleg de participació infantil*. Barcelona. <https://www.esplac.cat/wp-content/uploads/2019/12/Decaleg.pdf>.
- JIMÉNEZ, J. (2017). *Didáctica del espacio en los equipamientos de ocio educativo para adolescentes en la red municipal de Donostia*. Tesis doctoral. Departament de Didàctica i Organització Escolar. Universitat del País Basc. https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10810/27580/TESIS_JIMENEZ_JIMENEZ_JOXE.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Llei 5/2022, de 8 de juliol, de polítiques de joventut de les Illes Balears. *Butlletí Oficial de l'Estat*, núm. 22620, de setembre de 2022. <https://www.boe.es/boe/dias/2022/09/20/pdfs/BOE-A-2022-15289.pdf>.
- MARTÍN, A. (2022). La participación juvenil en entornos urbanos: trayectoria e inquietudes asociadas. Estudios de caso del distrito de Sant Martí de Barcelona. *Revista Española de Sociología*, 34(1), a138, 1-21. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/8585166.pdf>.
- ORTEGA, C.; LAZCANO, I.; BAPTISTA, M. M. (2015). Espacio de ocio para jóvenes, de la monitorización a la autogestión. *Pedagogía soci-*

- al. *Revista Interuniversitaria*, 25, 69-89. <https://www.redalyc.org/pdf/1350/135043709005.pdf>.
- VALENZUELA, J. M. (2020). Informe Juventud en La Rioja 2018. Una propuesta de diagnóstico participativo desde la mirada de las y los jóvenes de La Rioja. *Revista de Educación Social*, 30. https://eduso.net/res/wp-content/uploads/2020/06/rinforjuvrioja_res_30.pdf.
 - VECINA, C.; ALOMAR, P.; SEGURA, A.; EFEDAQUE, J. (2012). Promoviendo la participación juvenil desde la comunidad. *Trabajo Social Global. Revista de Investigaciones en Intervención Social*, 6(11), 121-142. <https://dialnet.unirioja.es/download/articulo/5837931.pdf>.

**Iniciatives
de la
societat civil**

**El projecte SIDFOOT:
l'esport com a eina de
desenvolupament social a
través dels conductors de
futbol comunitaris**

**FRANCISCO JAVIER PONSETI VERDAGUER
JAUME CANTALLOPS RAMÓN
RAFAEL MUELA PASTOR
ALEXANDRE GARCIA-MAS**

Francisco Javier Ponseti Verdaguer

Palma, 1963. Professor titular d'universitat de l'Àrea d'Educació Física i Esportiva del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques (PDE) de la UIB. Doctor en Ciències de l'Educació. Llicenciat en Psicologia. Postgrau en Educació Física. Membre del Grup de Recerca en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport (GICAFE). Àrea: Psicologia i Ciències de l'Educació.

Jaume Cantallops Ramón

Palma, 1979. Llicenciat en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport per l'Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya (INEFC-Lleida) i doctor per la Facultat de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears (UIB). Professor contractat doctor de l'Àrea d'Educació Física i Esportiva del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques (PDE) i membre del Grup d'Investigació en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport (GICAFE) de la UIB.

Rafael Muela Pastor

Sevilla, 1979. Llicenciat en Dret i diplomat en Estudis Empresarials a la Universitat Pontifícia Comillas de Madrid. Màster en Assessoria Jurídica de l'Institut d'Empresa. S'ha format en gestió d'ONG i Cooperació Internacional tant a la Universitat Loyola (Andalusia) com a l'Instituto de Estudios Cajazol. És responsable de projectes de la Fundación Real Betis Balompié.

Alexandre Garcia-Mas

Palma, 1957. Professor de Psicologia Bàsica de la UIB. Doctor en Psicologia. Editor de la *Revista de Psicologia de l'Esport*. Secretari general de la Societat Internacional de Psicologia de l'Esport. Codirector del Màster en Psicologia de l'Activitat Física i l'Esport, Universitat Central (Santiago de Xile) i UIB.

Resum

En aquest article s'exposa el projecte paneuropeu SIDFOOT, finançat pel programa Erasmus + de la Unió Europea i en el qual la Universitat de les Illes Balears (UIB) participa com a soci col·laborador. La finalitat principal d'aquest projecte és utilitzar l'esport com a instrument de desenvolupament social. En aquest cas, s'ha centrat en el futbol com a eina educativa en barris desfavorits i amb problemàtiques socials. De les diferents accions del programa, una de les més rellevants i que volem abordar en el present treball es la creació i la implantació de la figura innovadora del conductor de futbol comunitari, que sorgirà d'una formació específica que rebran els participants dels diferents països que formen part del projecte, per millorar les competències i les habilitats de les persones que es fan càrrec de la conducció d'aquestes activitats esportives. Es presenten els trets generals del programa formatiu, així com els resultats i conclusions més significatives.

Paraules clau: Projecte / Esport / Futbol / Infants / Educació

Resumen

En este artículo se expone el proyecto paneuropeo SIDFOOT, financiado por el programa Erasmus+ de la Unión Europea y en el que la Universidad de las Islas Baleares (UIB) participa como socio colaborador. La principal finalidad del proyecto es utilizar el deporte como instrumento de desarrollo social. En este caso, se ha centrado en el fútbol como herramienta educativa en barrios desfavorecidos y con problemáticas sociales. De las diferentes acciones del programa, una de las más relevantes y que queremos abordar en el presente trabajo es la creación y la implementación de la figura innovadora del conductor de fútbol comunitario, que surgirá de una formación específica que recibirán los participantes de los diferentes países que forman parte del proyecto, para mejorar las competencias y las habilidades de las personas que se hacen cargo de la conducción de estas actividades deportivas. Se presentan los rasgos generales del programa formativo, así como los resultados y conclusiones más significativas.

Palabras clave: Proyecto / Deporte / Fútbol / Niños y niñas / Educación

1. Presentació general del projecte SIDFOOT

La iniciativa SIDFOOT és un projecte paneuropeu finançat pel programa Erasmus+ de la Unió Europea. La Fundación Real Betis Balompié coordina el projecte, i la Xarxa Europea de Futbol per al Desenvolupament (NL), la Universitat de les Illes Balears (UIB), l'Ajuntament de Liverpool, Aalborg BK, Wiener SC, Save the Dream, l'Agència Metropolitana per al Desenvolupament Sostenible de Brasov i Fare són els socis participants.

Imatge 1. Logotip del projecte SIDFOOT

L'objectiu general del projecte europeu Erasmus+ SIDFOOT és promoure la inclusió social d'infants i joves dels barris més desfavorits mitjançant l'activitat física, concretament amb la pràctica del futbol.

A més, el programa vol incidir en els objectius específics següents:

- Identificar i presentar iniciatives d'èxit en què s'hagi utilitzat l'esport com a eina per promoure la inclusió social i una vida més saludable de la població que viu en zones desconnectades.
- Crear i implantar en el terreny de joc la figura innovadora del conductor de futbol comunitari (CFD),¹

¹ Al llarg del text s'utilitzaran les sigles corresponents al terme en anglès *community football driver*: CFD.

una persona de referència, ben formada mitjançant un curs que el capaciti per desenvolupar amb el potencial del futbol una bona comunicació i educació emocional, promoure l'educació en valors, fomentar el treball en equip i incentivar una vida més saludable dels infants i joves.

- Desenvolupar una eina informàtica per a l'autoavaluació i el mesurament de l'impacte que les accions i la pràctica del futbol tenen en les comunitats locals (WebApp GNOSE).
- Contribuir al treball en xarxa i la cooperació entre autoritats públiques, institucions educatives i entitats esportives per promoure l'esport inclusiu.
- Assegurar el compliment dels estàndards de qualitat en l'execució del projecte i els seus productes, i garantir la difusió i la sostenibilitat dels resultats del projecte.

2. La figura del CFD

Un dels resultats més importants del projecte global SIDFOOT és el disseny i l'execució del Programa de Formació E-Learning, adreçat a conductors de futbol comunitaris (CFD) procedents d'alguns països socis del projecte (<https://www.sidfoot.eu/community-drivers/>). Es va repartir el temari entre tots els socis per construir un programa formatiu seguint la mateixa estructura.

Aquest programa presenta els següents trets més rellevants i identificatius:

- a) És un programa modular, senzill, però amb un bon nivell tècnic, auto-avaluable per part de totes les institucions i persones interessades.
- b) Es pot integrar i utilitzar en programes educatius més formals per a entrenadors.
- c) Es pot personalitzar, adaptar i temporalitzar segons les característiques dels diferents usuaris (clubs, federacions, etc.).
- d) Proporciona una eina en línia, en diferents idiomes de la Unió Europea, i prou flexible per adaptar-se als horaris del participant.

L'eina en línia ha estat dissenyada per la UIB. A més d'aquest canal formatiu, la formació també preveu dues sessions de seguiment presencial: una sessió per presentar l'eina i explicar-ne l'ús i una sessió final presencial per avaluar-ne la utilitat.

2.1. El calendari del programa formatiu

El calendari dels cursos programats era el següent:

- Una sessió presencial a l'inici de curs.
- Desenvolupament de les sessions durant els mesos de juny, juliol, setembre i octubre de 2022.
- Juliol de 2022: lliurament dels diplomes de la formació a l'Aula de l'Escola de Formadors FFIB (Federació de Futbol de les Illes Balears). A l'acte hi participaren el GICAFE (Grup d'Investigació en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport) de la UIB, l'FFIB i monitors de l'IME (Institut Municipal d'Esports).

Imatge 2. Certificat acreditatiu de conductor de futbol comunitari

- Novembre de 2022: recollida de totes les dades de SIDFOOT per analitzar-les (indicadors educatius).
- D'octubre a novembre de 2022: fase pilot de l'aplicació web SIDFOOT.

2.2. El perfil del CFD

Es van marcar els següents requisits i recomanacions per accedir a la formació:

- Ser major de 18 anys i tenir com a mínim estudis de batxillerat.
- Comprometre's amb els programa i adherir-s'hi.
- Estar disposat a ampliar la intervenció educativa, els coneixements i les habilitats socials, de comunicació i de treball en equip.
- Ser empàtic i organitzat i tenir bones habilitats socials.
- Tenir habilitats com la mediació amb la comunitat per a la resolució

positiva i creativa de conflictes i la utilització de la negociació.

- Potenciar la capacitat de lideratge durant la pràctica esportiva.

2.3. El temari del curs formatiu

El programa formatiu està configurat per un total de 10 mòduls. A tall d'exemple, algunes referències representatives i significatives que ajudaren a construir els temaris foren Buceta (2004), Cruz *et al.* (2017), Cruz *et al.* (2018), Posenti *et al.* (2018), Ponseti *et al.* (2021) i Reyes-Hernández *et al.* (2021).

Mòdul 1. Introducció. Informar del programa SIDFOOT, els països participants, com sorgeix i les finalitats principals de l'experiència.

Mòdul 2. Educació emocional i valors. Treballar bons hàbits, com la puntualitat, demanar la paraula, i la responsabilitat i el respecte. Fomentar i reforçar aquestes conductes. Aprendre a dominar l'escolta activa del grup i posar atenció a situacions que poden servir per treballar conceptes, emocions i valors.

Mòdul 3. Treball en equip. Conèixer la importància de l'estratègia en equip i de les accions pròpies lligades al futbol. Reflexionar sobre el joc en equip i la cooperació. Evitar l'individualisme. Treballar els rols i el lideratge dels esportistes.

Mòdul 4: Estil de comunicació i habilitats socials. Adquirir una bona comunicació: estil comunicatiu positiu, empatia i intel·ligència emocional.

Mòdul 5. Metodologia d'entrenament. Conèixer estratègies metodològiques pròpies de l'entrenament esportiu (tècnica i tàctica) enfocat,

principalment, a l'esport col·lectiu i, més concretament, al futbol.

Mòdul 6. Planificació esportiva.

Organitzar una temporada esportiva i conèixer els elements que cal tenir en compte per gestionar-la.

Mòdul 7. Protecció de la infància. Promoure la no-discriminació per raça, gènere, orientació sexual, diversitat funcional (física, sensorial o cognitiva), etc. Evitar l'agressivitat i com gestionar-la. Les normes.

Mòdul 8. Gestió: projectes, comptabilitat i administració. Adquirir coneixements bàsics per gestionar la part administrativa d'un projecte i les variables que cal tenir en compte en el dia a dia.

Mòdul 9. Inserció laboral. El que es treballa en el curs pot servir en el nostre futur laboral: com podem transferir-ho a diferents aprenentatges i situacions lligades amb la feina.

Mòdul 10. Hàbits de vida saludable, protocols sanitaris i COVID-19. Fer activitat física fa sentir-se millor, motiva a cuidar-se, a beure i menjar sa i a tenir uns bons hàbits d'higiene i de cura personal.

3. Exemples de bones pràctiques relacionades amb el projecte SIDFOOT

El temari dels mòduls formatius es va elaborar a partir de les conclusions que van sorgir durant la fase de recerca prèvia a través de les guies de bones pràctiques, que es pot consultar a la web del projecte de forma detallada (<https://best.practices.sidfoot.eu/>). Seguidament, feim una breu descripció de 5 exemples de bones pràctiques identificades als diferents països participants, d'un total de 30 que es poden consultar en el web.

3.1. Hernalser Bezirkssporttag (Dia de l'Esport del Districte)

El programa es dirigeix a infants d'escoles primàries del districte 17è de Viena (Hernals) o dels voltants. Als infants d'entre 6 i 10 anys se'ls ofereix l'oportunitat de practicar esport a diferents clubs i organitzacions perquè tinguin una idea de les possibilitats que hi ha per abordar les classes o els clubs esportius a la seva regió. A més, mostra a les famílies les possibilitats d'integrar els infants en un entorn social com a solució per evitar que romanguin al carrer. Aquest programa s'organitza cada any.

3.2. City Pirates (Pirates de la ciutat)

És un projecte de futbol social a Anvers, Bèlgica. El projecte es basa en la creença que el futbol pot canviar el món. Els City Pirates estan actius en cinc àrees complexes (Merksem, Linkeroever, Luchtbal, Deurne i Dam). Aquestes àrees són conegudes per la pobresa, la desocupació i el tràfic de drogues. Els joves que creixen en aquestes zones estan en una situació de vulnerabilitat i sovint estan connectats amb els carrers. On altres veuen problemes, els City Pirates hi veuen oportunitats. Creuen que si donen a aquests joves confiança, una benvinguda càlida i l'estructura que necessiten, ens poden sorprendre i ho faran. I quina millor manera d'establir aquesta connexió que a través del futbol? Actualment, de forma estructural el projecte arriba a 1.300 infants, amb edats compreses entre 5 i 18 anys, nins i nines i de 100 nacionalitats. Allò que els uneix és l'amor pel joc. A causa del context vulnera-

ble i complex en què creix el jove, City Pirates intenta ajudar els pares en la seva pedagogia. Encara que els joves somien a convertir-se en futbolistes professionals, cal ser realistes. La majoria no arribaran al nivell professional. Per això, a City Pirates l'objectiu del programa se centra en els resultats escolars dels joves. L'organització es posa en contacte amb les escoles, fa un seguiment dels resultats i els joves reben ajuda al club per fer les tasques. Els resultats escolars sempre són el primer.

3.3. Fútbol Más de la Fundación Real Betis Balompié

Fútbol Más va néixer el 2008 amb l'objectiu de promoure la resiliència i la felicitat en infants i adolescents socialment vulnerables. S'implanta al cor dels barris i treballa amb dos grups principals: els infants i les seves comunitats. La missió del programa és promoure el benestar d'infants i joves enfortint processos de resiliència, vincles significatius i cohesió comunitària mitjançant el joc i l'esport. D'una banda, el programa pretén potenciar els recursos dels infants fent servir el futbol com a eina per desenvolupar habilitats que puguin utilitzar en tots els àmbits de la vida i, sobretot, aportar-los felicitat. A Fútbol Más hi ha la creença que valorar allò positiu transformarà la realitat. D'altra banda, se cerca que les comunitats es coneguin, connectin i omplin de vida els espais públics. Fútbol Más aposta per les relacions com a pilar fonamental de la societat. Actualment, la fundació treballa a set regions de Xile i, addicionalment, té presència al Perú, l'Equador, Haití, Mèxic, Paraguai i Kenya,

amb un total de 5.000 nins i nines a més de 70 barris.

3.4. Hope Sports (Esports d'Esperança)

Des del 2015, quan va començar l'afluència de desenes de milers de persones a Grècia que creuaven les fronteres a la recerca d'asil, la integració efectiva d'aquests refugiats ha resultat un desafiament. La majoria dels joves que cerquen asil a Grècia resideixen, amb les seves famílies, en camps de refugiats que no tenen interacció directa i diària amb la societat local. A més, els infants no acompanyats no tenen el suport dels seus éssers estimats i són propensos a demostrar un comportament delictiu. Els joves han d'enfrontar-se a una sèrie de barreres que inclouen dificultats amb l'idioma, estereotips socials i manca d'educació formal durant anys, i que en soscaven completament la inclusió en la comunitat d'acollida. L'edat dels joves participants oscil·la entre els 7 i els 17 anys i les activitats estan orientades a nins i nines.

3.5. KickStart Equality (Impuls a la igualtat)

La iniciativa KickStart Equality va utilitzar l'esport com a eina per abordar les qüestions següents: mobilitat restringida en espais públics; esports associats al joc masculí (l'objectiu de la iniciativa era trencar aquest mite); manca de recerca de salut; matrimonis precoços; falta d'habilitats de negociació; manca d'educació de qualitat i augment de la deserció escolar, mentalitats patriarcals, i dones i nines sense veu per expressar les seves opi-

nions i decisions. La iniciativa es va centrar en al·lotes joves (8-18 anys). Les al·lotes inscrites en el programa de futbol KickStart Equality pertanyen a Jamia Nagar, Delhi, que és una àrea dominada per minories amb població migrant a la recerca d'oportunitats d'ocupació, educació i bona qualitat de vida. Aquí les dones i les nines encara lluiten per la igualtat d'accés als espais públics i contra les restriccions espacials que condueixen a l'exclusió per motius de gènere de l'espai compartit i la vida cívica. Els grups destinataris del programa tenien limitacions socioculturals. La zona es caracteritza per un baix nivell d'educació, falta d'habilitats, manca d'accés i poca mobilitat, i restriccions domèstiques que limiten la llibertat d'elecció de les nines. Les instal·lacions educatives de la zona són molt deficientes. A les nines els resulta difícil negociar les eleccions amb els membres de la seva família a causa de mentalitats patriarcals. Els objectius generals de l'organització (CEQUIN) que lidera el projecte són: millorar la salut física i mental dels participants; promoure l'educació i millorar-ne els resultats; millorar la mobilitat i l'ús del transport públic; millorar la presa de decisions (fer valer la seva opinió); ajudar a crear xarxes més enllà de les seves famílies i veïns; utilitzar el futbol com a eina per desenvolupar el lideratge de les nines, i incrementar la participació de les nines en esports a l'aire lliure.

Com a primer pas del projecte, el consorci ha identificat iniciatives d'èxit en les quals s'utilitza l'esport com a eina per promoure la inclusió social i una vida més saludable de la població que viu a les zones de desconexió. L'objectiu d'aquesta plataforma de

bones pràctiques és conscienciar, inspirar, compartir coneixements i promoure associacions. Les organitzacions o els professionals que treballen en l'àmbit de l'esport per al desenvolupament poden implantar projectes similars i ajudar a abordar problemes en barris desconnectats.

4. La plataforma virtual d'aprenentatge per impartir el curs formatiu

Als diferents països participants en el programa, la formació dels conductors de futbol comunitaris s'ha impartit de forma virtual. La idea es poder utilitzar la plataforma d'aprenentatge per a les accions següents:

- Trobar inspiració en les descripcions del projecte.
- Informar-se sobre la implantació del programa.
- Motivar-se a través de l'impacte de les accions.
- Aprendre lliçons d'experts en la matèria.
- Contactar amb els gestors.
- Rebre consells i recomanacions.
- Posar-se en contacte amb els socis del projecte SIDFOOT.

Aquests cursos s'han construït incloent diferents apartats: els objectius d'aprenentatge de la lliçó, les lectures i recursos destinats a millorar l'aprenentatge, com ara vídeos i una presentació en PowerPoint sobre el tema del curs.

També hi ha una prova sobre els continguts del temari i una enquesta de satisfacció amb la lliçó i els seus materials.

5. La fase pràctica del procés formatiu

Una vegada completats els mòduls formatius, els participants en la formació passen per l'activitat de caire més pràctic, en la qual es poden diferenciar les fases següents:

- **Fase prèvia.** Conèixer el grup, les seves necessitats, el nivell sociocultural, el nivell d'habilitat, l'autonomia i la motivació.
- **Fase d'adaptació.** Establir el primer contacte del conductor de futbol comunitari amb el grup; donar confiança i seguretat a tothom a l'hora de fer el treball; crear una dinàmica de grup i un clima emocional favorable; retrobar el plaer pel moviment, i connectar amb el grup. En aquesta fase és fonamental cohesionar al grup amb el treball cooperatiu i jocs de coneixement i presentació. A la vegada és fonamental el lideratge del conductor mitjançant l'empatia i la interacció amb el grup.
- **Fase de consolidació.** Refermar el programa; potenciar l'autonomia i la independència del grup; consolidar la dinàmica grupal, i crear bons hàbits de pràctica i rutines.
- **Fase de manteniment.** Fer que el programa actuï com a feedback positiu per mantenir l'activitat; potenciar l'exploració, el treball creatiu i l'organització d'activitats per part dels joves, i aconseguir l'autonomia del grup.

6. El control de l'aprenentatge i l'eficàcia del programa

Després de formar-se en la fase educativa en línia i haver completat el programa pràctic, els educadors que passen a la fase d'entrenament poden controlar-ne l'aprenentatge, la capacitat d'observació i la transferència dels coneixements a formacions reals al lloc de feina.

Així mateix, es pot introduir aquesta avaluació al control de l'eficàcia del programa a diferents nivells fent servir la webapp:

- Autoavaluació dels educadors formats en un projecte.
- Avaluació creuada entre diferents educadors (fiabilitat entre observadors).
- Inserció dels receptors dels programes com a avaluadors (preguntes inverses, no observació).
- Inclusió d'un sistema com a mòdul d'avaluació de l'eficàcia de projectes presentats.

Es poden valorar els aspectes següents ampliant l'abast de les preguntes de la webapp:

- Valorar l'impacte en els joves esportistes.
- Transformació personal: emocional, actitudinal i desenvolupament personal.
- Transformació en les relacions: hàbits, comportaments i interaccions.

- Desenvolupament de competències: comunicació, treball en equip, cooperació, empatia, presa de decisions, resolució de problemes, afrontament i autogestió, intel·ligència i control emocional.
- Adquirir coneixements: salut mental i benestar, salut física, lideratge, cultura, identitat i xarxes de suport comunitari.

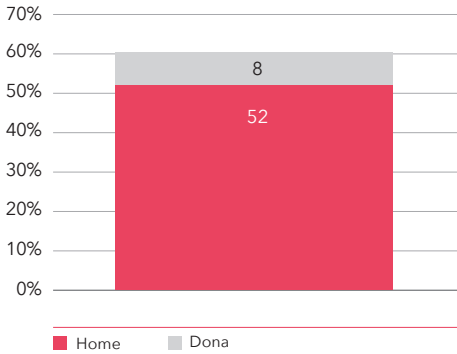
7. Els participants en la formació del CFD

La mostra inicial de participants que segueixen la formació va estar configurada per un total de 60 persones, d'acord amb les diferents classificacions i criteris d'inclusió del país de cada soci. La mostra va incloure 33 participants d'Espanya, 14 de Brasov (Romania), 7 d'Àustria i 6 de Dinamarca. La mostra va incloure 8 dones i 52 homes. És obvi per a nosaltres que aquesta composició diferent de la mostra pot no representar la totalitat de la situació i també pot afectar el nivell de generalització. Aquestes dades també reflecteixen diferències entre l'adhesió i el compliment relacionades amb els diferents climes motivacionals que envolten el programa educatiu.

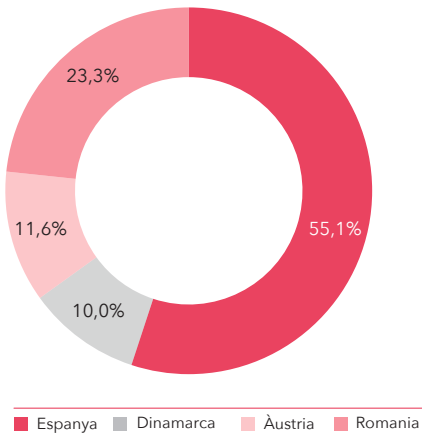
La mostra final de CFD que van completar i aprovar el curs va ser de 54 participants. Aquestes dades també reflecteixen una bona adhesió al curs de CFD en el programa educatiu. A la mostra final, només 6 participants no van completar el curs formatiu (10 % de la mostra total). Com a darrer comentari en aquest sentit, la situació de la pandèmia per la COVID-19 podria haver afectat la reducció del

nombre de participants que varen completar el curs.

Gràfic 1: Participants per gènere

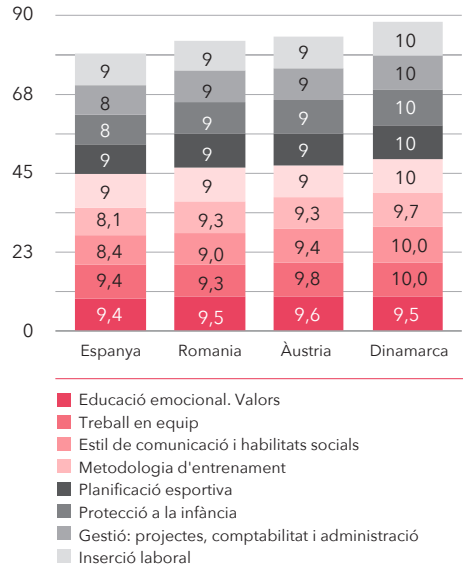

Gràfic 2: Percentatge de participants per països

Per exemple: «Això està molt bé, però crec que seria interessant il·lustrar-ho amb exemples del dia a dia dels esportistes»; «Més cursos en línia» i «Més contingut de vídeo en lloc de contingut escrit».

Gràfic 3: Qualificacions mitjanes globals dels mòduls per països

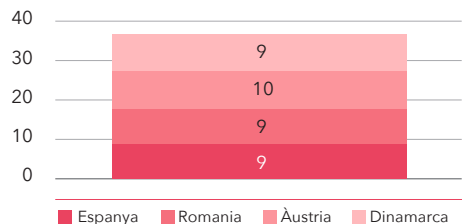

Podem observar també la mitjana global de les notes de la formació per països, així com la mitjana global total, que va ser de 9,25.

8. Els resultats en la formació del CFD

Les puntuacions obtingudes pels participants en tots els mòduls se situen entre 8,2 i 10 (valors considerats molt satisfactoris). Hi ha hagut algunes aportacions verbals sobre els cursos (expressades al final del curs).

Gràfic 4: Mitjana global per països

Gràfic 5: Qualificació mitjana global de la formació

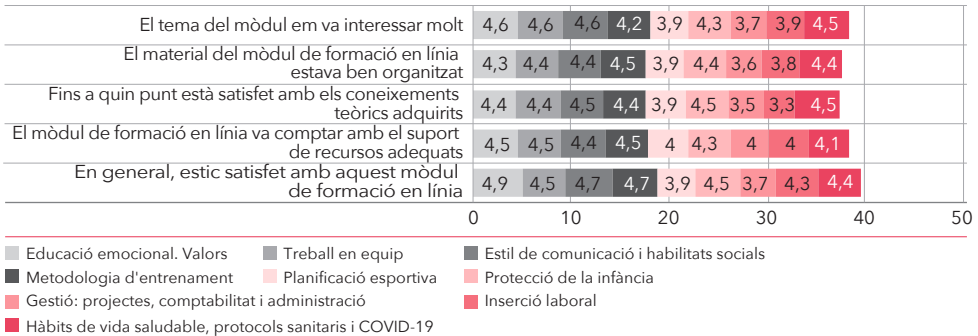

Podem observar en xifres el grau de satisfacció del participant amb les lliçons dividides per països i lliçons, dels temes tractats al llarg del curs formatiu. Finalment, parlant de l'anàlisi

científica de les dades obtingudes, les diferències observades entre països o lliçons mai no van assolir una significació estadística. En efecte, un cop enviat aquest informe i els comentaris als socis, els hauria de ser útil per perfeccionar o millorar algunes lliçons i el desenvolupament dels continguts.

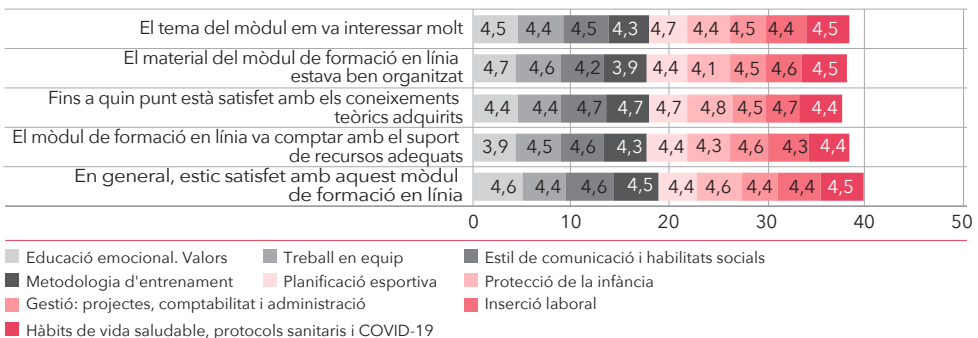
A continuació, es presenta el grau de satisfacció del participant amb les lliçons dividides per països i lliçons, dels temes tractats al curs. La puntuació més baixa del curs impartit a Espanya és de 3,3 sobre 5 i la més alta és de 4,9.

Gràfic 6. Grau de satisfacció dels participants amb les lliçons a Espanya (1-5)

La puntuació més baixa del curs a Romania és de 3,9 sobre 5 i la més alta és de 4,8.

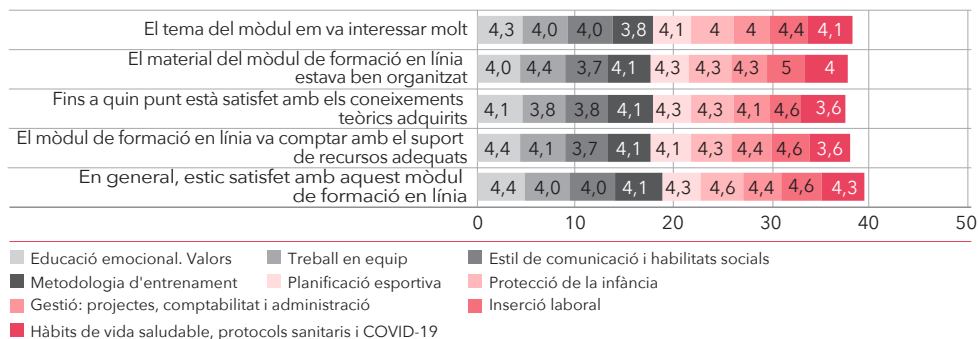
Gràfic 7. Grau de satisfacció dels participants amb les lliçons a Romania (1-5)

INICIATIVES DE LA SOCIETAT CIVIL

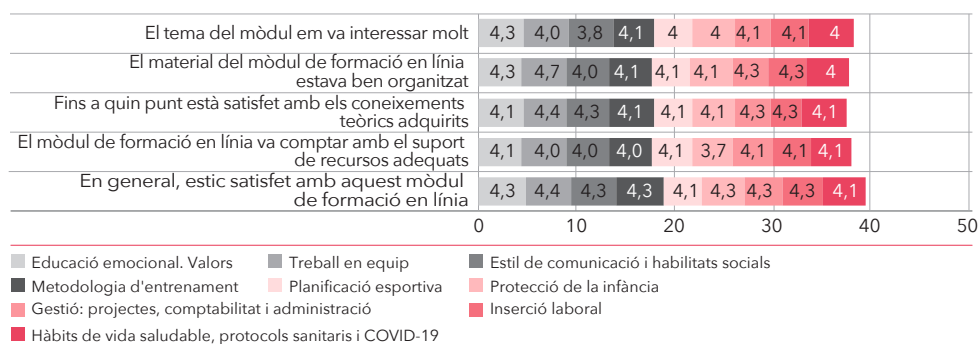
La puntuació més baixa del curs formatiu realitzat a Àustria és de 3,7 sobre 5 i la més alta és de 4,6.

Gràfic 8. Grau de satisfacció dels participants amb les lliçons a Àustria (1-5)

La puntuació més baixa del curs realitzat a Dinamarca és de 3,7 sobre 5 i la més alta és de 4,7.

Gràfic 9. Grau de satisfacció dels participants amb les lliçons a Dinamarca (1-5)

9. Conclusions

Els índexs de satisfacció dels participants amb els cursos han estat molt positius, així com les valoracions que reflecteixen l'ús que fan del material lliurat.

La taxa d'adhesió ha estat bona, malgrat les variacions segons els pa-

ïsos participants. En conjunt, i com a resum, considerant tot el futur del projecte i les seves circumstàncies, podem dir que el programa educatiu ha complert correctament i adequadament la seva funció.

Així mateix, es considera que aquesta experiència pot ser exportable a diferents cultures utilitzant l'es-

port com a eina de treball als barris i les poblacions més desfavorides. L'impacte dels cursos –en aquest ni-

vell– és sobre els cognitius, com és habitual en aquest tipus de cursos psicoeducatius en línia.

Imatge 3. Reunió de treball del projecte SIDFOOT

Referències bibliogràfiques

- BUCETA, J.M. (2004). *Estrategias psicológicas para entrenadores de deportistas jóvenes*. Librería-Editorial Dykinson.
- CRUZ, J.; GARCIA-MAS, A.; STAMBULOVA, N.; LUCIDI, F.; MÁRQUEZ, S.; REYES, S., et. al. (2017). PsyTool design and theoretical background. *The 14th ISSP World Congress of Sport Psychology*, juliol 10-14, 2017, 212-212.
- CRUZ, J., PONSETI, F. X., SAMPAIO, M., GAMITO, J. M., MARQUÉS, A., VIÑAS, J., BORRUECO, M., CARVALHO, L. M., & GARCÍA-MAS, A. (2018). Efecto de un entrenamiento psicológico en entrenadores de fútbol base sobre el juego limpio y la disposición a hacer trampa de los jugadores jóvenes. *Revista de Psicología del Deporte*, 27(3, Supp, 3), 24-30
- PONSETI, X.; BORRÀS, P.A.; VIDAL, J.; GARCÍA-MAS, A.; CANTALLOPS, J.; MUNTANER, A.; PALOU, P. (2018). *Guidelines to Improve Educational Interventions in Athletes of School Age and their Families I*. Edicions UIB.
- PONSETI, X.; BORRÀS, P.A.; VIDAL, J.; GARCÍA-MAS, A.; CANTALLOPS, J.; MUNTANER, A.; PALOU, P. (2021). *Gui-*

delines to Improve Educational Interventions in Athletes of School Age and their Families II. Edicions UIB.

- REYES-HERNÁNDEZ, O.; TRISTÁN, J.; LÓPEZ-WALLE, J.; NÚÑEZ, A.; PONSETI, F. J.; VIÑAS, J.; REYES, S.; Garcia-Mas, A. (2021). El proyecto

ERASMUS+ ELIT-in: «Integración de los deportistas de élite al mercado laboral». *Cultura, Ciencia y Deporte*, 16(47), 59-68

**Joventut x Clima a
Mallorca,
la lluita ecosocial pel futur**

PERE JOAN FEMENIA SASTRE

Pere Joan Femenia Sastre

Palma, 1999. Graduat en Història de l'Art per la Universitat de les Illes Balears. Activista climàtic a Fridays For Future, construeix xarxes ecosocials en l'activisme de Mallorca. Localment, està en plataformes contra l'ampliació de l'aeroport i contra els megacreuers, i a escala estatal, col·labora en Juventud x Clima compartint lluites amb joves d'altres regions.

Resum

Des de l'aparició el 2019 del moviment internacional Fridays For Future, els i les joves hem donat un impuls a la lluita ecologista i social, tant internacionalment com en l'esfera local. Aquesta lluita neix de la preocupació de la joventut per les crisis planetàries que amenacen el present i el futur. Posant èmfasi en la crisi climàtica, la interrelació d'aquesta amb la resta de crisis i l'impacte social que implica, apostam per una nova mirada del món que permeti garantir el dret a un futur just i digne.

El moviment Fridays For Future a Mallorca propugna una visió local per afrontar les principals amenaces que afecten el territori i les seves persones. Actuem amb protestes als carrers i campanyes en xarxes socials per denunciar les conseqüències negatives que implica el model econòmic de Mallorca. Aportam, des d'un punt de vista crític, propostes polítiques basades en criteris científics, per un canvi de sistema que tingui en compte els límits biofísics del territori i l'impacte social i planetari que té el nostre sistema econòmic actual.

És gràcies a aquesta perspectiva i organització internacional que aquest moviment juvenil es converteix en un dels més rellevants en l'àmbit mundial en la lluita contra el canvi climàtic.

Paraules clau: Crisi climàtica / Joventut / Fridays For Future / Canvi climàtic

Resumen

Desde la aparición el 2019 del movimiento internacional Fridays For Future, las y los jóvenes hemos dado un impulso a la lucha ecologista y social, tanto internacionalmente como en la esfera local. Esta lucha nace de la preocupación de la juventud por las crisis planetarias que amenazan el presente y el futuro. Poniendo énfasis en la crisis climática, su interrelación con el resto de crisis y el impacto social, apostamos por una nueva mirada del mundo que permita garantizar el derecho a un futuro justo y digno.

El movimiento Fridays For Future en Mallorca propugna una visión local para afrontar las principales amenazas que afectan el territorio y sus habitantes. Actuamos con protestas en las calles y campañas en redes sociales para denunciar las consecuencias negativas que implica el modelo económico de Mallorca. Aportamos, desde un punto de vista crítico, propuestas políticas basadas en criterios científicos, para un cambio de sistema que tenga en cuenta los límites biofísicos del territorio y el impacto social y planetario que tiene nuestro actual sistema económico.

Es gracias a esta perspectiva y organización internacional que este movimiento juvenil se convierte en uno de los más relevantes en el ámbito mundial en la lucha contra el cambio climático.

Palabras clave: Crisi climàtica / Juventud / Fridays For Future / Cambio climático

1. Origen de l'organització

El moviment Fridays For Future sorgeix arran de l'acció de Greta Thunberg l'estiu de 2018, que amb motiu de les eleccions al Parlament suec decideix fer una vaga per protestar contra el canvi climàtic. Després de les eleccions sueques i amb l'inici de curs escolar, va canviar la vaga per una protesta setmanal els divendres, d'aquí el nom del moviment: Fridays For Future (Divendres pel Futur).

Es pot considerar que és la primera vegada que una persona jove fa una protesta, i això crida l'atenció dels ciutadans, dels mitjans de comunicació i d'altres persones joves. Les protestes dels divendres traspassen fronteres, i altres joves d'Europa s'hi solidaritzen i s'hi sumen. El ressò mediàtic que tingueren arreu del món implicà que s'organitzàs la primera Global Strike o Vaga Mundial pel Clima, el 15 de març de 2019 (imatge 1).

Imatge 1. Vaga mundial pel Clima

Aquesta es pot considerar la data de naixement de la majoria de grups de Fridays For Future en el món, com és el cas de Mallorca, on milers de joves conscienciats sobre el canvi climàtic van decidir afegir-se a la protesta climàtica mundial que s'havia convocat.

A Mallorca, el moviment sorgí d'un grup d'estudiants de la UIB que s'organitzà en assemblees des de final de febrer i principi de març per sumar-se al moviment i situar en el debat públic les seves preocupacions envers el problema climàtic.

1.1. Organització nacional i local en el context històric de 2019

L'organització fou orgànica, ja que aparegué de forma improvisada amb motiu d'un esdeveniment convocat mundialment, al qual persones preocupades pel canvi climàtic van decidir que era necessari agregar-se. L'inici fou complicat perquè el fet de construir un moviment social nou des de zero, amb gent sense gaire experiència activista, no era fàcil. Però amb voluntat, temps i moltes assemblees s'aconseguí.

Les xarxes socials foren les que ens van permetre posar-nos en contacte amb la resta de grups de Fridays For Future de l'Estat. L'organització s'anà consolidant amb el temps amb reunions virtuals en què treballàvem en grups de treball i assemblees de coordinació. Cada grup local triava dos representants, que es reunien setmanalment per treballar en els objectius del moviment i amb la intenció d'incidir en les polítiques i la consciència ciutadana sobre l'emergència climàtica.

Imatge 2. Manifestació Palma setembre 2019

Imatge 3. COP 25 Madrid

El context històric espanyol de 2019 contribuï en gran manera al ressò mediàtic del moviment, atès que aparegué en un context d'eleccions municipals i nacionals en què els grups polítics van viure la irrupció de la reivindicació de l'emergència climàtica. Això contribuï al fet que es parlàs més del tema i es creàs un debat sobre la necessitat de polítiques climàtiques que arribà a tot el país. Però aquesta activitat no acabà amb les eleccions, ja que les revoltes socials de Xile van provocar que es traslladàs la COP25 de Santiago de Xile a Madrid, fet que suposà desplaçar a Espanya el focus mediàtic de la crisi climàtica i afavorir el debat iniciat sobre l'emergència climàtica. Tant és així que

en la vaga mundial pel clima del 27 de setembre de 2019 a ciutats com Barcelona o Madrid es mobilitzaren devers 100.000 persones, també a les Balears es feren protestes, de les quals destaca la de Palma, amb a prop de sis mil persones assistents (imatge 2). A la COP25 de Madrid la protesta suposa la manifestació climàtica mundial amb més assistència, almenys fins al moment, amb una estimació de 500.000 assistents (imatge 3).

1.2. Aturada en sec: les conseqüències de la COVID per al moviment ecologista

Si el 15 de març de 2019 va ser l'inici del creixement i l'auge de l'activisme climàtic, el 15 de març de 2020 se'n produí una aturada en sec a causa de la decretació de l'estat d'alarma. La nova crisi fou la major amenaça, ja que ens condemnà a reprimir les protestes socials. A més, la pandèmia va copsar tot el focus mediàtic i també ens va condemnar gairebé a l'oblit.

Tot i això, la crisi sanitària suposà un motiu per donar-nos la raó respecte a la necessitat d'un canvi sistèmic que posi la vida al centre, ja que va fer trontollar els fonaments del nostre sistema i va fer visibles les amenaces i les febleses d'un model que no cuida la vida. Malgrat que no es va poder sortir als carrers durant mesos, la lluita va continuar en xarxes socials amb publicacions, vídeos, campanyes i fins i tot una protesta de llums i ombres des de casa el 24 d'abril de 2020 en què s'exigia *#VolvamosConJusticiaClimática*.

La lluita climàtica se solidaritza amb la situació sanitària; la majoria de joves fórem responsables amb la situació que vivíem i complírem les restriccions

ons. Això no va suposar el final de les protestes, sinó que el 25 de setembre de 2020, quan les restriccions ho permeteren, vam poder sortir al carrer, amb restriccions, per demostrar que la lluita climàtica era més important que mai per a les nostres vides. El lema va ser #25SClimaYTrabajo (imatge 4).

Imatge 4. Manifestació setembre 2020

La pandèmia era una gran oportunitat per aconseguir un canvi, que mai no es va produir. A les Balears ho vam veure com a cap lloc del món. No vivim aïllats del món i veim com una economia depredadora i insostenible que no té cura dels ecosistemes pot derivar en pandèmies que s'estenen arreu del món i amenacen la nostra existència. Quan ens quedarem a casa, poguérem veure com la naturalesa revivia i recuperava els espais conquerits per l'ésser humà. Vam evidenciar la importància de les cures i la necessitat de tenir uns serveis públics i un sistema sanitari fort i de qualitat que pugui cuidar les persones. L'aposta pel turisme com a motor d'una economia es va evidenciar molt vulnerable. Una economia que va accentuar les desigualtats i que, mentre la població lluitava per sobreviure, feia que els megarics del món multipliquessin els seus beneficis.

1.3. Nova normalitat, mateixa precarietat

Tot i que amb mascaretes i algunes restriccions, va arribar el que els polítics anomenaren *nova normalitat*. No fou més que la transició per tornar al mateix sistema econòmic d'abans, el mateix que ens havia portat a la crisi sanitària, econòmica, climàtica i social.

A les Balears, després del cop que suposà la pandèmia, ja només quedà el grup de Mallorca, que perdé molta força i passà a dependre d'uns quants membres. El moviment, a poc a poc i amb problemàtiques, es consolidà, i, gràcies a la xarxa social creada anteriorment amb altres entitats ecosocials, continuarem l'impuls de l'activisme climàtic a l'illa.

A Mallorca la pandèmia ens agafa enmig d'un projecte d'ampliació de l'aeroport, contra el qual una plataforma d'entitats vam recollir firmes. Vam fer rodes de premsa i una protesta l'1 de març de 2020 (imatge 5).

Imatge 5. Protesta ampliació aeroport

Però la *nova normalitat*, cap al 2021, va suposar el retorn i la reactivació del mateix model anterior. La Unió Europea va idear un pla de reactivació econòmica amb la injecció

de milions d'euros de fons europeus per recuperar l'economia, modernitzar-la tecnològicament i fer-la més resilient.

Aquestes noves promeses es convertiren en falses solucions que els i les joves de Fridays For Future Mallorca, juntament amb les entitats ecosocials de l'illa, vam posar en evidència. Els milions d'euros acabaven a les multinacionals, aquelles que s'havien lucrada, ja que tenien més fàcil accés a aquests fons europeus. Europa declarava el gas i l'energia nuclear com energies verdes per poder optar a subvencions públiques. A les Balears es promovien projectes com l'autopista de Lluçmajor a Campos, l'ampliació de l'aeroport o l'arribada de creuers, els quals cercaven tornar a activar un model turístic de masses que amenaçava de retornar a un model de gran impacte en el territori i la societat.

Fou d'aquesta manera que l'acció global pel clima del 19 de març es va dedicar a protestar contra les promeses buides dels polítics: *#NoMásPromesasVacías* *#NotMoreEmptyPromises*

I és que, sense adonar-nos-en, el 2021 avançàvem cap a un model en què les desigualtats s'accentuaven, atès que a les Balears l'esclatxa social entre rics i pobres es feia cada vegada més gran. Així, es podia veure com des de la pandèmia havia augmentat de forma notable el trànsit aeri de jets privats, quan la població espanyola tenia dificultats per permetre's unes vacances. I mentre la majoria no podia permetre's unes vacances, l'aeroport de Palma se situava en alguns moments de l'any entre el top 10 d'Europa amb més trànsit.

1.4. El clima als jutjats

Arran de la pandèmia i amb l'ajuda d'altres col·lectius, es van començar a explorar noves vies per aconseguir pressionar els polítics perquè prenguessin mesures per combatre la crisi climàtica. Fou el cas del que anomenam *Judici x Clima*, un litigi climàtic contra el Govern espanyol perquè les seves polítiques no estan complint les promeses i els objectius que van pactar en acords mundials com el de París de l'any 2015. Juventud x Clima i la Coordinadora de ONG para el Desarrollo ens sumàrem a Greenpeace, Ecologistas en Acción i Oxfam Intermón per dur endavant un procés judicial contra el Govern d'Espanya, procés en el qual un dels membres del grup de Mallorca participà en representació de la varietat grupal que tenim (imatge 6).

Imatge 6. Judici x Clima

Descobríem i visibilitzàvem noves formes legítimes per aconseguir canvis positius en la lluita contra la crisi climàtica, prenent com a exemple litigis climàtics com el cas Urgenda als Països Baixos, les KlimaSeniorinnen Schweiz a Suïssa, el de sis joves portuguesos contra 32 governs europeus, etc.

1.5. Un estiu d'activisme jove

Durant l'estiu de 2021, treballam en xarxes d'activisme jove. Juntament amb Dinamo i espais joves de Palma aconseguírem col·laborar amb joves del món de l'audiovisual per començar a preparar un documental sobre les pedreres de Mallorca. El 29 de juliol participàrem en l'esdeveniment de cinema més important de les Balears, l'Atlàntida Film Festival, amb una ponència sobre el documental *Now!* (imatge 7). A principi de setembre assistírem a l'Aplec Jove i l'Escola Nova, per construir xarxes amb els moviments joves de l'illa.

Imatge 7. Atlàntida Film Festival, 2021

1.6. El transport, responsable principal d'emissions contaminants

Imatge 8. Protesta per ampliació aeroport

En la mateixa línia de protesta per l'activació del turisme amb l'arribada de creuers i amb l'augment de l'aviació, posàrem el focus climàtic en les causes concretes d'emissions contaminants a les Balears: el transport. En un postestiu amb rècord de vols en comparativa amb altres ciutats d'Europa, i amb l'aprovació del pla DORA d'AENA, que projectava una ampliació de l'aeroport, ens vam aliar amb altres ciutats com Barcelona i ens sumàrem a la protesta contra l'ampliació de l'aeroport. Al juny, amb la Plataforma contra els Megacreuers, exigírem una moratòria que marcava limitar l'afluència de creuers a un al dia. El 19 de setembre, ens sumàrem a les protestes de Barcelona amb gairebé mig miler de persones a Palma (imatge 8).

El transport i la mobilitat foren els protagonistes de la següent protesta global pel clima, el 22 d'octubre de 2021. El col·lectiu Fridays For Future a Espanya organitzà més de 35 accions incloses en la campanya #TrenYClima, que reclamava unes polítiques que apostassin per un tren que pogués vertebrar el territori i refredar el planeta. A Mallorca les plataformes que exigien mesures en matèria de transport –Plataforma contra l'Ampliació de l'Ae-

Imatge 9. Manifestació 22 octubre

roport, Plataforma contra els Megacreuers, Plataforma Antiautopista, Volem Tren de Llevant i treballadors del tren que estaven en vaga— s’afegiren a l’acció global pel clima que organitzàrem els joves per demanar un canvi en les polítiques de transport (imatge 9).

1.7. El 2022, treball conjunt i objectius importants

El 2022, Joves x Clima es consolida com un grup activista més del teixit social amb cert prestigi, la qual cosa es demostra amb l’aparició diverses vegades en mitjans de premsa, televisió i ràdio amb motiu de les campanyes que du a terme. Durant l’estiu, arriba a tenir un petit espai setmanal a IB3 Ràdio, col·labora a Ona Mediterrània i rep sol·licituds d’estudiants o investigadors en matèria d’activisme ecosocial a Mallorca.

Imatge 10. Mosaic “Avui per demà”

El 2022, el moviment treballa amb col·lectius com Extinction Rebellion, que organitza la setmana de rebel·lió a la UIB a l’abril amb una acampada el dia 6 d’aquest mes, i col·labora amb el GOB des de febrer en la recollida de firmes per a la Iniciativa legislativa popular *Avui per Demà*, per presen-

tar una proposta de llei per garantir el benestar de les generacions futures. Un procés legislatiu que, després d’uns quants mesos de feina intensa i d’un gran mosaic humà a la plaça Major de Palma (imatge 10), va aconseguir que el Govern de les Illes Balears aprovàs la Proposta de llei el 2023.

Una altra bona notícia del 2022 fou la creació i el desenvolupament d’assemblees ciutadanes, òrgans propis d’estats de democràcia avançada. Les assemblees ciutadanes pel clima aglutinen 100 ciutadans d’un territori triats a l’atzar, se’ls forma sobre la crisi climàtica i se’ls plantegen problemes i debats. Després deliberen per arribar a solucions que els polítics estan obligats a dur a terme. Malgrat l’avanç a Espanya d’aquesta fórmula, s’aplica malament. A més, a les Balears els canvis de govern fan que aquest òrgan quedi en l’aire.

Mentrestant, els joves continuem fent feina per conscienciar, mobilitzar i crear xarxa entre moviments socials, ecologistes, feministes, veïnals, etc. Tant és així que el 19 de març de 2022 tornàrem a sumar-nos a les protestes climàtiques mundials amb el lema *#PeopleNotProfit* o *#VidaContraCapital*, en què vam ajuntar les lluites socials del territori, que aglutinàrem en una concentració a micro obert que organitzàrem a la plaça Major de Palma.

L’estiu de 2022, membres del grup vam estar presents a la trobada internacional del moviment Fridays For Future a Torí, i també a la trobada estatal de Juventud x Clima a Vigo, que reforça la lluita ecologista juvenil a Espanya.

El 24 de setembre, amb motiu de la crisi energètica que patíem, vam dur a terme una acció global pel clima amb el lema *Democratización de la energía*, contra un model en què la

producció energètica està controlada per l'oligopoli energètic i l'energia prové principalment de combustibles fòssils. A més, el moviment va muntar una taula rodona amb ponents experts en matèria d'energia a la UIB; en aquell moment ja s'havia encarit el preu de l'energia, fet que provocà talls en els sistemes de calefacció.

Durant els mesos previs, vam denunciar les polítiques de creixement i la massificació turística. En una roda de premsa amb la Plataforma contra l'Ampliació de l'Aeroport anunciarem una gran manifestació conjunta contra el model turístic. El Dia Mundial del Turisme, el 27 de setembre de 2022, protestarem amb altres ciutats massificades del sud d'Europa en el *#CollapseTourismeDay*, en el qual unes 3.000 persones fèrem una cadena humana al voltant del Consolat de Mar (imatge 11).

Imatge 11. Cadena humana del Collapse Tourisme Day

1.8. La tardor climàtica del 2022

Sens dubte, cal marcar la tardor climàtica del 2022 com una fita de l'activisme ecologista. La irrupció de nous moviments climàtics disruptius arreu del món tornen a col·locar la crisi climàtica en el debat públic.

Imatge 12. Acció de Futuro Vegetal

Els mesos d'octubre i novembre van sorgir nous moviments climàtics disruptius que feien accions principalment en quadres de museus que provocaren un debat públic. Just Stop Oil a la Gran Bretanya, Ultima Generazione a Itàlia, Letzte Generation a Alemanya, Futuro Vegetal a Espanya o Scientist Rebellion aconseguiren arribar a gairebé tota la societat amb accions com tirar salsa de tomàtiga a *Els girasols* de Van Gogh o aferrar-se amb cola als marcs de *Las majas* de Goya (imatge 12). També Ultima Generazione va tenyir fons històrics de negre i Rebelión Científica va tirar pintura a un cotxe de la fàbrica de BMW.

1.9. L'activisme climàtic l'any d'eleccions

El 2023 ha estat molt marcat per les eleccions polítiques. El grup activista Joventut x Clima de Mallorca va treballar durant mesos per presentar a les diferents forces polítiques un programa de propostes climàtiques per combatre el canvi climàtic a les Balears centrades en transport, energia, turisme, territori, educació, ciutat i economia. Va aconseguir dur a terme reunions amb cinc grups polítics: UP, MÉS, PSIB, PP i El Pi, dels quals aconseguí alguns compromisos polítics.

Els mesos següents, Joventut x Clima ha continuat fent protestes climàtiques. La primera ha estat en suport a la campanya internacional contra les emissions de luxe #MakeThemPay, amb una comparsa a Sa Rua de Palma en què hi havia un grup que volava amb un jet privat acompanyat de fum, megarics i activistes climàtics (imatge 13).

Imatge 13. Comparsa Rua de Palma

El 3 de març, Joventut x Clima va dur a terme una acció global pel clima en clau ecofeminista en suport al 8M, en què vinculà les lluites ecologistes i feministes, i visibilità les Defensores del Sud Global i l'impacte de la crisi climàtica en les dones.

Amb motiu de les eleccions generals del 23 de juny, va treballar en una campanya per conscienciar i pressionar perquè la crisi climàtica estigués en el debat polític. Durant l'estiu continuà teixint xarxa amb l'activisme jove de Mallorca i estatal a la trobada de Joventud x Clima a Màlaga.

Passat l'estiu, el 15 de setembre, se sumà a la lluita global per la fi dels combustibles fòssils, amb una concentració performàtica a la plaça Major, i amb un discurs sobre com, a escala mundial, es continuen cons-

truïnt noves infraestructures per a combustibles fòssils i a les Balears es continua aplicant un model de creixement turístic insostenible basat en el transport mitjançant combustible fòssil (imatge 14).

L'octubre de 2023, el moviment organitza i coordina, juntament amb col·lectius i entitats de les Balears, la Contracimera Social del Turisme, un esdeveniment social crític amb el sistema turístic que es fa com a reacció a la reunió, sota la presidència espanyola, de ministres europeus de Turisme que tingué lloc el 30 i 31 d'octubre a Palma per parlar del repte del turisme socialment just i sostenible.

Imatge 14. Concentració performàtica. Plaça Major

Crítics amb el model turístic, del 26 al 28 d'octubre s'organitzaren set taules rodones amb experts de diferents àrees científiques (ecologistes, veïnals, feministes, antiracistes, sindicals/laborals, transport, etc.) per entendre l'impacte que té el turisme en la societat. Els diferents grups socials que hi vam participar elaboràrem un document de propostes de la societat civil per transmetre als representants polítics. El 30 d'octubre es va fer una manifestació de prop de 3.000 persones per reclamar un nou model

Imatge 15. Manifestació 30 octubre

turístic que escolti la població i que tingui en compte els impactes que implica aquest model en les persones i el territori (imatge 15).

2. Síntesi sobre l'activisme juvenil climàtic

El moviment Fridays For Future ha permès impulsar l'activisme climàtic i ecològic de Mallorca i, en l'àmbit juvenil, ha creat un espai en què els i les joves es poden trobar i lluitar contra les crisis climàtiques, socials o mediambientals. Es tracta d'un moviment internacional que té un reconeixement i un teixit que va més enllà de les fronteres, però amb els peus a Mallorca, des d'on lliga les lluites i les problemàtiques locals amb les d'altres territoris i moviments, la qual cosa li permet retroalimentar-se.

Una lluita interseccional que abraça totes les lluites socials (feminisme, LGTBIQ+, antiracisme, anticolonialisme i drets humans) per garantir un futur digne a la Terra.

Una lluita que és de tothom, per a tothom i que no s'atura!

Referències bibliogràfiques

- [@contra-cimera] (2 de novembre de 2023) *Menys turisme més vida. Presentació del llibre Tot inclòs.* #MenysTurismeMésVida. X. <https://twitter.com/contracimera>
- CAÑELLAS, M. A. Los colectivos ecologistas denuncian un crecimiento encubierto del aeropuerto. *Última Hora.* <https://www.ultimahora.es/noticias/local/2021/09/19/1302007/unas-400-personas-protestan-contrampliacion-son-sant-joan.html> (19 de setembre de 2021).
- CRÓNICA BALEAR. *Medio centenar de personas exigen en Palma «limitar a uno por día la llegada de megacru-ceros».* <https://www.cronicabalear.es/2021/medio-centenar-de-personas-exigen-en-palma-limi->

tar-a-uno-por-dia-la-llegada-de-megacruceros/ (19 de juny de 2021)

- FRIDAYS FOR FUTURE. <https://fridaysforfuture.org/>.
- JUVENTUD X CLIMA. *Mani de Luces y Sombras #AcciónGlobalPorElClima24A*. Youtube. <https://youtube.com/shorts/07D9GIQJAPs?si=a-9GRQLmM5u0eCo-4> (2 d'octubre de 2023).
- JUVENTUD X CLIMA. *Justicia climática para salir de las crisis*. <https://juventudxclima.es/2020/12/17/justicia-climatica-para-salir-de-las-crisis/> (18 de febrer de 2021).
- JUVENTUD X CLIMA. *¿Y si el virus no es causa sino consecuencia. Acción Global por el Clima 25 Septiembre 2020*. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=3kcivqdyQ60> (3 de desembre de 2022).
- JUVENTUD X CLIMA. *Organizaciones ecologistas se movilizan frente a las «promesas vacías»*. <https://juventudxclima.es/2021/03/19/organizaciones-ecologistas-se-movilizan-frente-a-las-promesas-vacias/> (22 de març de 2021).
- JUVENTUD X CLIMA. *¡El 24S salimos de nuevo a las calles!*. <https://juventudxclima.es/2021/09/07/el-24s-salimos-de-nuevo-a-las-calles/> (7 de setembre de 2021).
- JUVENTUD X CLIMA. *Día Global de Acción por el Clima - 22 octubre*. <https://juventudxclima.es/2021/10/20/dia-global-de-acci>

on-por-el-clima-22-de-octubre/ (20 d'octubre de 2021).

- JUVENTUD POR EL CLIMA - FRIDAYS FOR FUTURE ESPAÑA. *1a vaga global pel clima, amb més de 40 ciutats d'Espanya*. X. <https://x.com/JuventudXClima/status/1106108809666285569?s=20> (14 de març de 2019).
- JUVENTUD POR EL CLIMA - FRIDAYS FOR FUTURE ESPAÑA. *500.000 Y el mundo despertó. #WeAreUnestoppable #6DPorElClima*. X. <https://x.com/JuventudXClima/status/1203108100485636097?s=20> (7 de desembre de 2019).
- Medio centenar de personas exigen en Palma «limitar a uno por día la llegada de megacruceros». *Crónica Balear*. <https://www.cronicabalear.es/2021/medio-centenar-de-personas-exigen-en-palma-limitar-a-uno-por-dia-la-llegada-de-megacruceros/> (19 de juny de 2021).
- Menys turisme més vida @contracimera. Presentació del llibre *Tot inclòs*. #MenysTurismeMésVida. X. <https://twitter.com/contracimera> (2 de novembre de 2023)
- ORGANITZACIÓ DE LES NACIONS UNIDES. PROGRAMA PARA EL MEDIO AMBIENTE. *Los litigios climáticos se duplican con creces en cinco años y se convierten en instrumentos clave de la justicia climática*. <https://www.unep.org/es/noticias-y-reportajes/comunicado-de-prensa/los-litigios-climaticos-se-duplican-con-creces-en-cinco> (27 de juliol de 2023).

**Joves i addiccions:
certeses, incerteses
i línies de futur**

**JESÚS MULLOR ROMÁN
SERGI CANAL MONTIEL
MARIA ANTÒNIA FERRER PERELLÓ**

Jesús Mullor Román

Melilla, 1966. Llicenciat en Psicopedagogia i diplomat en Educació Social, té el Màster en Psicopedagogia Clínica i el Màster en Recursos Humans. És director i monitor de temps lliure, lligat al Club d'Esplai Jovent durant 15 anys. Va dissenyar i dirigir el primer centre socioeducatiu per a joves amb addiccions, Projecte Jove. Actualment, és director de l'Observatori Nacional de Drogues de Projecte Home Espanya, professor associat de la Facultat d'Educació de la UIB i president executiu de Projecte Home Balears.

Sergi Canal Montiel

Barcelona, 1972. Llicenciat en Pedagogia, especialitat Terapèutica. Ha estat membre del Moviment d'Escolta i Guiatge durant 6 anys i monitor de temps lliure, i terapeuta de Projecte Jove durant dos anys. Ha estat docent al Màster d'Addiccions de la UIB al curs 2020-2021. És director terapèutic de Projecte Home Balears.

Maria Antònia Ferrer Perelló

Colònia de Sant Jordi, 1995. Graduada en Ciències Empresarials-Management. Va ser vicepresidenta primera del Consell de la Joventut de les Illes Balears (2022), i actualment és secretària d'ASDE Scouts de Balears (des de 2019), voluntària del Grup Scout Myotragus 684 (des de 2018) i analista de dades a Projecte Home Balears.

Resum

Després d'una breu contextualització del fenomen de les addiccions en la població jove, aquest article presenta una anàlisi del perfil dels joves de les Illes Balears que inicien tractament per abordar les seves addiccions, i examina una sèrie de variables clau que influeixen en el desenvolupament i la prevalença de les addiccions en aquesta població.

Amb una mostra de 231 joves de 18 a 29 anys que van iniciar tractament entre el gener de 2021 i el setembre de 2023 (196 per addiccions a substàncies i 35 per addiccions comportamentals), s'investiga l'edat d'inici de les addiccions, cosa que permetrà comprendre quan i en quina etapa de la vida aquests joves són més propensos a veure's afectats per aquestes, i s'analitzen les diferències de gènere per identificar patrons distintius, i també, entre altres variables, el seu nivell educatiu i la seva situació laboral.

A més de tractar de l'ús problemàtic de substàncies, l'estudi també se centra en les addiccions comportamentals, com ara l'ús excessiu de la tecnologia i el joc. A l'era digital, aquestes addiccions han esdevingut un desafiament creixent i mereixen una atenció específica.

El fet de comprendre millor el perfil de la població jove en tractament permetrà implantar estratègies més efectives per abordar les addiccions i, alhora, promoure el benestar i la integració social dels joves a les Illes Balears.

Paraules clau: Addiccions / Joventut / Perfil dels joves / Projecte Home Balears

Resumen

Tras una breve contextualización del fenómeno de las adicciones en la población joven, este artículo presenta un análisis del perfil de los jóvenes de las Islas Baleares que inician tratamiento para abordar sus adicciones, y examina una serie de variables clave que influyen en el desarrollo y la prevalencia de las adicciones en esta población.

Con una muestra de 231 jóvenes de 18 a 29 años que iniciaron tratamiento entre enero de 2021 y septiembre de 2023 (196 por adicciones a sustancias y 35 por adicciones comportamentales), se investiga la edad de inicio de las adicciones, lo que permitirá comprender cuándo y en qué etapa de la vida estos jóvenes son más propensos a verse afectados por éstas, y se analizan las diferencias de género, con el fin de identificar patrones distintivos, y también, entre otras variables, su nivel educativo y su situación laboral.

Además de tratar del uso problemático de sustancias, el estudio también se centra en las adicciones comportamentales, como el uso excesivo de la tecnología y el juego. En la era digital, estas adicciones se han convertido en un desafío creciente y merecen una atención específica.

El hecho de comprender mejor el perfil de la población joven en tratamiento permitirá implantar estrategias más efectivas para abordar las adicciones y, al mismo tiempo, promover el bienestar y la integración social de los jóvenes en las Islas Baleares.

Palabras clave: Adicciones / Juventud / Perfil de los jóvenes / Proyecto Hombre Balears

1. Contextualització

Projecte Home Balears (PHB) obre les portes l'agost de 1987 com a resposta a l'epidèmia d'heroïna que afectava tants de joves en aquells moments. Durant aquests 36 anys ininterromputs d'intervenció, investigació i prevenció de les addiccions, hem anat adaptant la resposta terapèutica i educativa a les diferents necessitats socials que detectàvem. En l'actualitat, estam establerts en Menorca, Eivissa, Palma, Campos, Manacor i Inca, on es desenvolupen fins a 57 programes i serveis, inclosos sis centres residencials. En aquests moments (octubre de 2023) atenem 874 usuaris diàriament, persones que segueixen alguns dels programes de tractament que es desenvolupen als nostres centres, i alhora donam cobertura al seu entorn sociofamiliar i en feim un seguiment. També cal destacar que les accions de prevenció van arribar a 3.245 persones beneficiàries l'any 2022 (Memòria 2022 de PHB, 2023).

La mitjana d'edat de les persones ateses en els primers moments era de 24,1 anys (Montesinos, 2023). Fins al 2002, la mitjana d'edat es va mantenir per sota dels 30 anys, i a partir de 2003 va començar un augment constant que ens duu als 39,4 anys de mitjana l'any 2022 (Montesinos, 2023).

Fins al 2022, van ingressar a PHB (en qualsevol dels seus programes) 6.967 usuaris menors de 29 anys, la qual cosa suposa un 40,5 % del total d'ingressos des de 1987 (Montesinos, 2023). Aquesta realitat ens diu que un nombre molt important de les persones ateses als nostres dispositius estan dins la franja d'adolescència/

joventut i presenten problemes molt seriosos d'addicció.

El 1996 es va obrir un recurs específic per atendre població menor de 23 anys (Projecte Jove), atesa l'especificitat dels perfils d'aquestes persones usuàries, que es va anar desenvolupant segons les necessitats d'aquesta franja de població. Projecte Jove oferia estructures ambulatories, centres de dia i centres residencials segons la severitat de la problemàtica addictiva que presentava cada usuari i el seu entorn. La resta de persones usuàries joves (fins a 29 anys) es reparteixen en l'actualitat en 57 programes/serveis localitzats a la seu de Palma i a Campos, Inca, Manacor, Menorca i Eivissa, amb modalitats de tractament ambulatori, centres de dia i comunitats terapèutiques.

Per mirar d'incidir abans que apareguin els problemes d'addiccions, PHB fa una aposta molt clara a partir de l'any 2000 pels programes de prevenció familiar, escolar, comunitària i laboral, i dedica recursos a intentar contribuir a endarrerir l'inici del consum de substàncies, a augmentar les competències parentals i a usar responsablement les noves tecnologies a les Illes de les Balears.

Segons l'informe de l'Observatorio Español de las Drogas y las Adicciones (OEDA), el 2021 la cocaïna és la substància il·legal que provoca més admissions a tractament (46 % del total), seguida del cànnabis (27,8 %) i els opioïdes (19,2 %).

Si ens fixam en el consum problemàtic, l'alcohol és la droga amb més pes a l'Estat espanyol, amb taxes de consum problemàtic del 6 % en població de 15 a 64 anys (14,8 % en la franja de 15 a 24 anys). Aquest pano-

rama estatal coincideix amb la realitat de PHB, en què l'any 2022 l'alcohol constituí la principal substància d'inici tractament (25,7 % dels casos atesos), seguida de la cocaïna (22,2 %). Val a dir que aquestes dues substàncies, juntes o per separat, suposen l'addicció de referència per al 69,5 % del total de persones. La tercera problemàtica amb més presència als nostres dispositius és la que està relacionada amb el cànnabis (11,8 %), seguida de les addiccions sense substància o addiccions comportamentals (joc, xarxes socials, pornografia, compres compulsives...), amb un 8,7 %, i l'heroïna, amb un 7 % d'admissions per a tractament.

Una font d'informació essencial és l'informe del 2022 de l'Observatorio Estatal de Proyecto Hombre España (Mullor *et al.*, 2023), que proporciona dades rellevants sobre les substàncies més comunes que porten les persones a cercar tractament en els 28 centres de Proyecto Hombre España a tot l'Estat. La cocaïna és la substància més freqüentment esmentada com a raó de tractament, amb un 38,3 % dels casos. En segon lloc, hi ha problemes d'alcohol, que afecten el 37,4 % de les persones que cerquen ajuda, independentment del seu patró de consum (17,4 % per sobre del llinar, 8,6 % en qualsevol quantitat i 11,4 % en combinació amb altres drogues). En tercer lloc, el cànnabis se situa com a causa principal del 6,5 % dels ingressos, mentre que l'ús combinat de diverses drogues al mateix temps es produeix en el 3,9 % dels casos.

Quan es tracta de diferències de gènere, el consum problemàtic d'alcohol és més comú entre les dones (47,3 %) que no l'ús de cocaïna (28,1 %). En canvi, entre els homes, la

cocaïna ocupa el primer lloc (40,5 %) i el consum d'alcohol està en segon lloc (35,3 %). L'ús problemàtic de cànnabis té un impacte similar entre homes i dones (6,5 % i 6,4 % respectivament). És rellevant assenyalar que, tot i la baixa incidència que té en termes absoluts, l'ús de benzodiazepines i altres sedants és més comú entre les dones (1,3 %) que no entre els homes (0,3 %).

Respecte a l'edat d'inici (OEDA, 2023), a Espanya la majoria de substàncies es comencen a consumir entre els 16,5 i els 22,8 anys, llevat del hipnosedants amb recepta o sense. A les Illes Balears hi ha una realitat quant a les edats d'inici molt similar a la mitjana del país, segons la mateixa enquesta.

Pel que fa a les addiccions comportamentals (processos addictius que cursen sense la presència d'una substància), segons els resultats de l'enquesta EDADES 2022, hi ha una possible prevalença de joc problemàtic d'un 1,7 % en població de 15 a 64 anys a tot l'Estat. Es destaca, també, en aquest mateix àmbit, que el possible ús compulsiu d'internet és proper a l'11 % en la franja d'edat de 15 a 24 anys. Davant l'augment progressiu d'aquesta problemàtica, PHB va decidir donar resposta a aquesta nova realitat obrint el programa CIBER l'any 2017, per atendre joves amb problemàtiques associades al mal ús o abús de les tecnologies de la informació i de la comunicació (TIC); posteriorment, el 2019 es va obrir el programa Eureka, que es dirigeix a majors de 21 anys que presenten addiccions comportamentals (majoritàriament ludopatia presencial o en línia) i que avui en dia està present a les nostres seus de Palma, Inca, Manacor, Eivissa i Menorca. La pandèmia de la COVID-19

va significar un augment de les demandes de tractament per aquestes problemàtiques. Per desgràcia, no sembla que les peticions de tractament minvin en un futur pròxim.

A les Illes Balears el pes de la població jove (15-29 anys) respecte al total de la població censada el 2021 és del 16,6 % en relació amb els 1.173.008 habitants residents (Mas, 2022). La realitat actual de PHB és que la població menor de 30 anys suposa un 23 % del total de persones ateses.

En l'àmbit educatiu, el panorama postpandèmic a les Balears ens continua situant per sota de la mitjana d'Espanya, amb taxes preocupants d'escolaritat en l'educació secundària i d'abandonament en aquesta mateixa etapa. Cal afegir, a més, que l'abandonament escolar prematur té un component socioeconòmic fonamental, ja que afecta especialment els joves amb baix estatus econòmic i població immigrant, la qual cosa s'uneix a un mercat laboral quasi exclusivament de serveis que demanda mà d'obra poc qualificada (Cladera, 2022).

En el món laboral, les dades posteriors a la COVID-19 també ens indiquen caigudes de les taxes d'ocupació, en especial en la franja d'edat de 16 a 24 anys l'any 2021, amb un 23,7 %, taxa a la qual s'ha d'afegir la precarietat i la temporalitat pròpies del sistema productiu illenc i un atur que arriba al 32,9 % en aquest mateix any per al mateix grup d'edat (cal recordar que la taxa d'atur total a les Illes Balears és d'un 14,7 %). En canvi, el grup d'edat de 25 a 34 anys té una taxa d'ocupació més alta que en el conjunt de la població (67,7 %), però la realitat és que els sous mitjans de les Balears són inferiors als de la resta

del país. A la situació educativa i laboral dels joves balears, hi hem d'afegir la més que greu situació respecte a l'emancipació juvenil, que impossibilita que aquesta franja de població pugui desenvolupar projectes de vida exitosos en general, ateses les barreres d'accés a un lloguer o a la compra d'un habitatge a un preu assequible en relació amb el sou (Mas, 2022).

Un altre indicador que ens preocupa és la baixa participació del jovent en el teixit associatiu i de voluntariat de les Illes Balears (Comissió Permanent en funcions del Consell de la Joventut de les Illes Balears, 2022). I ens preocupa des del convenciment professional i personal que la participació activa en el nostre entorn és un factor de protecció molt important per evitar el consum de drogues o el desenvolupament de comportaments addictius.

El pes d'aquestes variables de caràcter socioeconòmic pot ser important en els processos d'addicció dels joves. Hi actuen com a causes, entre d'altres, elements mantenidors de la situació problemàtica o, en el cas de les persones que lluiten per superar el problema, barreres per aconseguir un estil de vida autònom que els permeti accedir a un habitatge i a una feina, factors fonamentals per culminar un procés de rehabilitació amb màximes garanties.

2. Estudi sobre el perfil de persones joves que inicien tractament per addicions

2.1. Justificació

Aquesta investigació esdevé una necessitat imperiosa a causa del context social i demogràfic actual, que presenta un conjunt de factors que

contribueixen a l'augment de les addiccions en aquest grup d'edat. A tall únicament enunciatiu, les raons que justifiquen aquesta investigació són les següents:

- Creixent incidència de les addiccions entre els joves. En els darrers anys, sobretot, els abusos i mals usos de la tecnologia.
- Impacte de les addiccions en la joventut. Les addiccions poden tenir conseqüències devastadores en la vida dels joves i poden afectar, no tan sols la seva salut física i mental, sinó també la seva integració social.
- Diferències de gènere i d'edat d'inici. Conèixer-les és necessari per dissenyar estratègies de tractament i prevenció adaptades a les necessitats específiques de cada grup i per identificar patrons de consum i factors de risc que poden influir en l'inici de les addiccions en aquesta franja d'edat.

Per tant, aquest estudi es presenta com una oportunitat per aprofundir en la comprensió de les addiccions entre la joventut a les Illes Balears i desenvolupar estratègies més efectives per prevenir i tractar aquestes problemàtiques. La informació recopilada mitjançant aquesta investigació pot ser utilitzada per millorar els programes de tractament i prevenció, així com per contribuir al benestar i a la integració social dels joves a la nostra terra.

2.2. Objectius

- Objectiu 1. Identificar i caracteritzar el perfil sociodemogràfic dels joves

que inicien tractament per addiccions a les Illes Balears, inclosa informació com l'edat d'inici, el gènere, la procedència geogràfica, l'educació i la situació laboral.

- Objectiu 2. Analitzar les variables que es relacionen amb les addiccions entre els joves de les Illes Balears, amb un enfocament especial en l'ús de substàncies i les addiccions comportamentals, com l'ús problemàtic de la tecnologia, el joc, les xarxes socials i altres comportaments addictius.

2.3. Metodologia

Per recollir la informació d'aquest estudi, s'han emprat dos tipus de qüestionaris, ambdós del Plan Nacional sobre Drogas (PNSD) del Govern d'Espanya:

- Els de notificació individual d'admissió a tractament per consum de substàncies psicoactives.
- Els de notificació individual d'admissió a tractament per addiccions comportamentals/sense substància.

Els protocols del PNSD indiquen que només es notificarà l'admissió al tractament en un centre per primera vegada en aquell any (és a dir, si una persona és admesa més d'un cop en un any i a la mateixa comunitat autònoma, només es considerarà la primera admissió en aquest any).

Aquests fulls de notificació són una eina proporcionada pel PNSD, i l'administració dels qüestionaris per a la recollida de l'indicador està determinada pels protocols respectius:

- El qüestionari d'admissions a tractament per consum de substàncies psicoactives va començar a funcionar l'any 1987 i les dades que s'hi recullen són emprades per elaborar els informes anuals de l'Observatorio Español de las Drogas y las Adicciones.
- El qüestionari d'admissions a tractament per addiccions comportamentals/sense substància sorgeix de l'Estratègia Nacional sobre Addiccions 2017-2024.

La informació que es recull mitjançant ambdós qüestionaris es notifica periòdicament al Pla d'Addiccions de les Illes Balears (PADIB). En cap cas són qüestionaris autoadministrats: cada un és emplenat per professionals de Projecte Home Balears, que fan una entrevista estructurada a les persones usuàries en el moment d'iniciar el tractament. Aquests professionals han rebut una formació específica sobre l'administració d'aquestes entrevistes per recollir correctament dades, que després es bolquen a la base de dades de l'entitat, la qual és específica per al registre d'aquesta informació i està codificada de la manera indicada en els protocols.

La mostra per a aquest estudi s'ha elaborat de la manera següent:

- S'han agafat tots els fulls de notificació d'admissió a tractament de joves entre 18 i 29 anys que van iniciar tractament entre l'1 de gener de 2021 i el 12 de setembre de 2023.
- De tots aquests casos, se n'han exclòs els registres de persones que han estat admeses a tractament

més d'una vegada (és a dir, les persones admeses a tractament en diferents anys) amb el criteri d'exclusió de prevalença del registre més recent.

- Després, s'han estandarditzat els registres de manera que la codificació fos completament uniforme i respongués a allò que s'indica en els protocols.
- Del primer cribratge, se n'han descartat 26 registres (2 del registre de comportamentals i 24 de substància), i en el segon cribratge se n'han exclòs 11 casos (2 de comportamentals i 9 de substància).
- Finalment, la mostra ha quedat constituïda per un nombre total de 231 persones usuàries joves: 196 van ser admeses a tractaments per addiccions amb substància, i les 35 restants a tractaments per addiccions comportamentals.

Un cop seleccionats els casos d'estudi, s'han importat les dades al programa d'anàlisi estadística SPSS v23. Seguidament, s'han seleccionat les variables objecte de l'estudi: sexe, addicció principal, edat en el moment de començar el tractament, edat d'inici de la conducta o consum de la substància objecte de l'addicció, país de naixement, amb fills o sense, lloc on ha viscut en els darrers 30 dies, convivència dels 30 dies previs a l'admissió, màxim nivell d'estudis assolit, situació laboral en el moment de l'admissió i si ha rebut o no tractament previ per addiccions.

Aquestes variables han estat seleccionades per un grup de discussió específic que n'ha triat les que són d'interès

per elaborar l'estudi, perquè permeten definir un perfil general de la situació de les persones joves amb addiccions ateses a Projecte Home Balears i establir relacions entre les addiccions i els factors determinants de les situacions i les condicions de vida i estructurals d'aquestes persones usuàries.

A partir d'aquestes variables s'han generat diverses variables d'agrupació: per una banda, grups d'edats d'inici de tractament, grups d'edats d'inici de l'addicció i grups d'anys d'addicció principal, per poder categoritzar una variable de tipus escala, i, per altra banda, s'han resumit aquelles opcions de resposta més disperses de la manera següent:

- Addicció per la qual la persona és admesa a tractament, en què s'han unificat les variables de cadascuna de les categories dividides en: sense especificar, en línia, presencial i mixta (de les addiccions comportamentals), atès que es prioritza la conducta per sobre del mètode d'accés a aquesta. Dins «Altres substàncies» s'hi han inclòs amfetamines, benzodiazepines i opioides.
- Països de naixement, resumits en Espanya, la resta d'Europa, Àfrica i Amèrica, per la dispersió dins la mateixa variable amb pocs casos d'un mateix país llevat d'Espanya.
- La pregunta de si té fills o no era inicialment una variable d'escala amb el títol «nombre de fills», que s'ha resumit en una variable dicotòmica per la dispersió de la mostra.
- El tipus d'allotjament on s'ha viscut en els 30 dies anteriors a l'inici de

tractament ha generat la categoria «Altres», que inclou «Una altra situació», «Pensió, hostel, hotel» i «Un altre lloc».

- La situació laboral ha generat la categoria «Altres», que inclou «Treballant sense sou per a la família», «Incapacitació permanent o pensionista», «Realitzant exclusivament tasques de la llar» i «Altres».
- El fet d'haver rebut tractaments anteriors s'ha transformat en una variable dicotòmica de sí o no, en què el sí inclou persones que han rebut tractaments anteriors per la mateixa addicció, per una altra addicció, i per la mateixa i per una altra.

Totes aquestes variables s'han categoritzat, i s'han establert les equivalències entre la codificació i les etiquetes de valors. Un cop seleccionades les variables, s'han extret els descriptors estadístics de la mostra per cadascuna de les variables per elaborar el perfil demogràfic i la descripció de la mostra a través de taules de freqüència, pes percentual de cada part de la mostra per cada indicador, percentatge vàlid un cop exclosos els casos perduts i percentatge acumulat.

Seguidament, s'han fet encreuaments entre les diferents variables, tant d'una manera descriptiva amb taules creuades, com amb proves de significació estadística. En total, s'han fet 66 encreuaments bivariants seleccionant la prova estadística més adient a cada cas: T de comparació de mitjanes, U de Mann-Whitney, χ^2 quadrat, ANOVA, Kruskal-Wallis i Rho de Spearman. Per mesurar la significació estadística, s'ha acceptat l'habitual p-valor: 0,05.

Un cop fets tots els encreuaments, s'han seleccionat per a l'estudi les associacions entre variables relacionades amb el segon objectiu de l'estudi, així que únicament es discuteixen les associacions de variables amb significació estadística.

2.4. Anàlisi de dades i resultats

2.4.1. Anàlisi univariant

La mostra consta d'un total de 189 homes (81,8 %) i 42 dones (18,2 %). El 52,4 % de les persones incloses en l'estudi van iniciar el tractament amb una edat d'entre 18 i 24 anys, dada molt propera al 47,6 % que ho van fer entre 25 i 29 anys.

Quant a l'addicció principal per la qual iniciaven el tractament, la major prevalença és de cocaïna i cànnabis, seguides de l'alcohol. Les addiccions comportamentals suposen un 15,2 %

del total; destaca el joc patològic amb un 8,2 % dels casos de l'estudi.

L'edat d'inici del comportament o l'inici del consum de la substància problema presenta la major quantitat de respostes fins als 17 anys, amb un 61,9 % del total (30,3 % abans dels 15 anys i 31,6 % entre 15 i 17 anys).

Quant al nombre d'anys en què les persones usuàries han patit aquesta addicció, destaquen el 41,1 % de casos amb una durada de l'addicció de 4 a 7 anys, seguit del 24,2 % de 8 a 11 anys.

El 77,5 % de les persones que formen part de l'estudi van néixer a Espanya, i el 87,0 % no tenen fills.

Els 30 dies anteriors a l'inici del tractament, el 87,9 % de les persones de la mostra vivien en una casa, un pis o un apartament, un 3,9 % en un centre penitenciari o similar, un 5,2 % en un allotjament inestable o precari, i un 3 % en un altre tipus d'allotjament.

Taula 1. Edat en el moment d'ingrés en tractament, per sexe

Edat	Homes		Dones		Total	
18	9	4,76%	5	11,90%	14	6,06%
19	19	10,05%	5	11,90%	24	10,39%
20	10	5,29%	2	4,76%	12	5,19%
21	13	6,88%	4	9,52%	17	7,36%
22	10	5,29%	3	7,14%	13	5,63%
23	20	10,58%	3	7,14%	23	9,96%
24	18	9,52%	0	0,00%	18	7,79%
25	14	7,41%	3	7,14%	17	7,36%
26	24	12,70%	2	4,76%	26	11,26%
27	10	5,29%	5	11,90%	15	6,49%
28	23	12,17%	1	2,38%	24	10,39%
29	19	10,05%	9	21,43%	28	12,12%
Total	189	100,00%	42	100,00%	231	100,00%

Font: Elaboració pròpia

La situació de convivència del 61,5 % de tota la mostra era amb la seva família d'origen, un 10,0 % vivia tot sol o tota sola, i un 10,4 % vivia únicament amb la seva parella. Un 4,3 % vivia amb la seva parella i fills, un 3,9 % vivia amb amistats i un 0,9 % únicament amb fills. El 3,5 % restant estava detingut (centre penitenciari, centre d'inserció social, etc.), un 2,6 % en una institució no detingut (albergs, etc.) i un 3 % en altres situacions de convivència.

Un 43,3 % de les persones de la mostra no havien acabat els estudis d'educació secundària obligatòria (un 8,7 % d'aquestes persones no havien acabat els estudis primaris obligatoris). Del 56,3 % restant de la mostra, un 28,1 % no havia estudiat més, un 24,2 % havia acabat batxillerat o un cicle de grau mitjà i un 3,9 % tenia estudis superiors.

Respecte a la situació laboral, un 52,4 % de les persones de l'estudi es trobaven a l'atur (un 7,4 % no havia fet feina mai), un 33,8 % feia feina i un 9,5 % estudiava o opositava. El 4,3 %

restant es trobava en altres situacions ja descrites en l'agrupació d'aquesta variable.

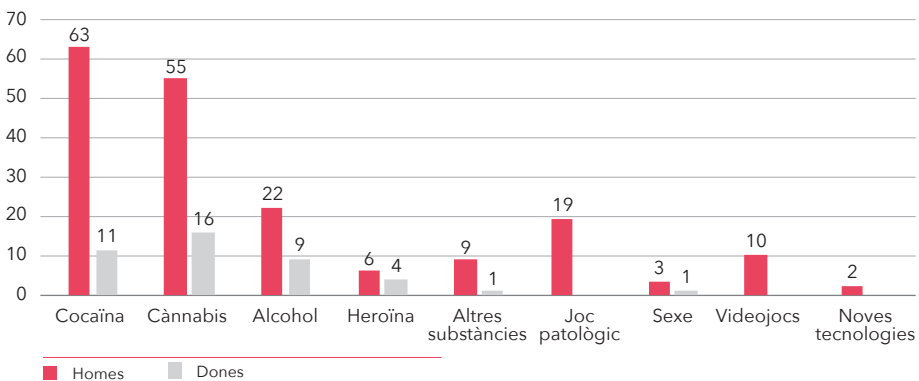
Un 33,8 % de les persones que iniciaven tractament ja havien rebut un tractament per addiccions anteriors.

2.4.2. Anàlisi bivariant

Quant a les relacions entre les variables, s'extreuen els resultats que es descriuen a continuació:

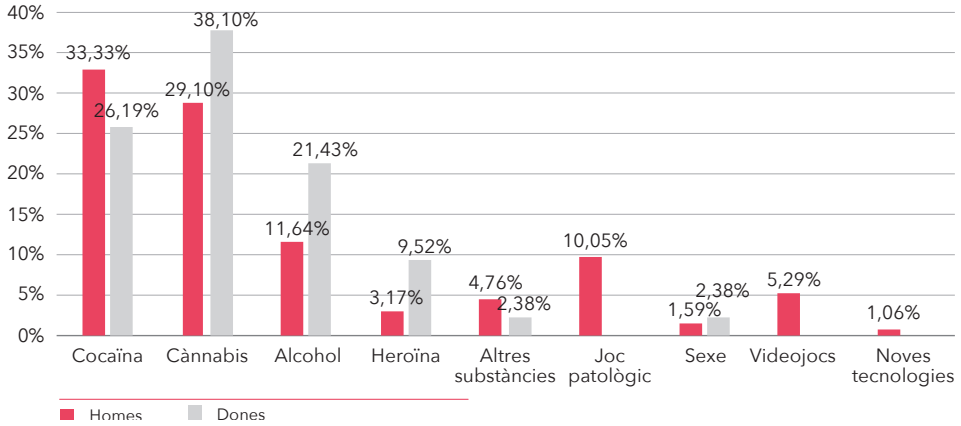
- Hi ha diferències significatives en l'addicció per la qual s'inicia tractament en funció del sexe de la persona usuària. Com es pot observar en els gràfics 1 i 2, el consum de cocaïna constitueix el grup més nombrós d'homes que inicien tractament, a diferència de les dones, el grup majoritari de les quals consumeix cànnabis. També s'aprecien diferències en el pes del consum d'alcohol, més freqüent en dones, i d'addiccions comportamentals, molt masculinitzat, a excepció del sexe.

Gràfic 1: Addicció per la qual entra en tractament, per sexe

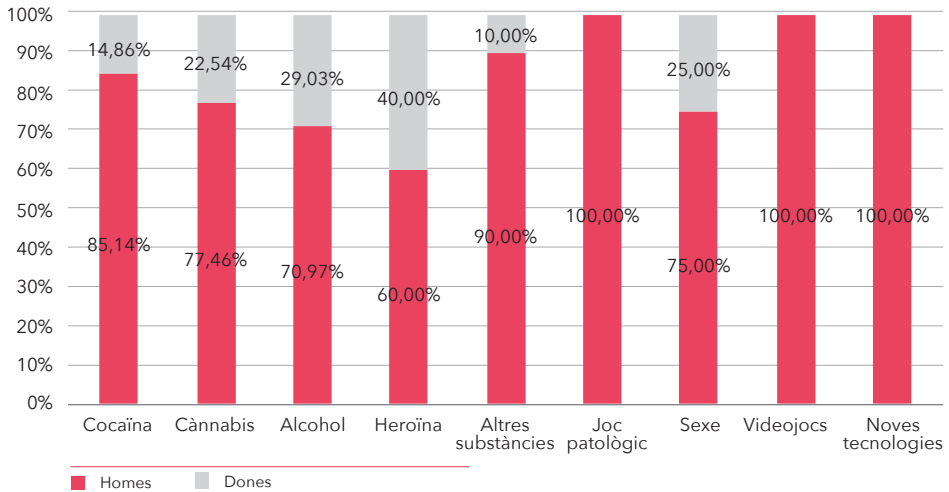
Font: Elaboració pròpia

Gràfic 2: Distribució de l'addicció per la qual entra en tractament, per sexe

Font: Elaboració pròpia

Gràfic 3: Distribució del sexe, per addicció

Font: Elaboració pròpia

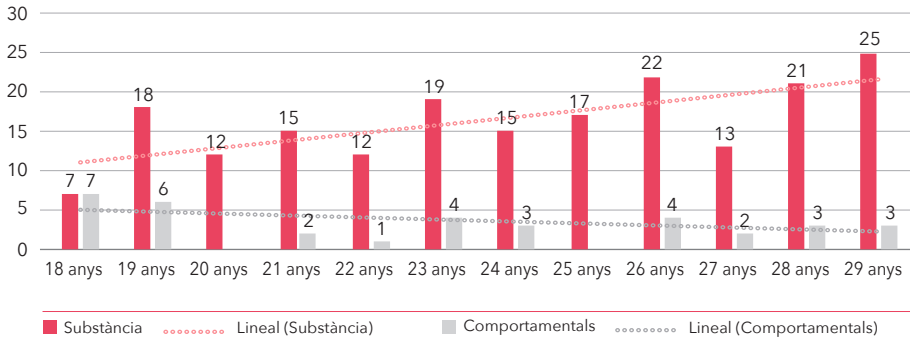
- En el gràfic 3 podem veure la distribució segons el sexe de cada addicció principal per la qual s'accedeix a tractament. Crida l'atenció el fet que el 40 % dels casos per consum d'heroïna corresponguin a dones.
- L'edat d'ingrés a tractament també presenta diferències significatives segons l'addicció principal. En primer lloc, podem veure com es diferencia la tendència d'edat dependent de si l'addicció és per

INICIATIVES DE LA SOCIETAT CIVIL

consum de substàncies o comportamental. En el cas de les addiccions per substància, l'accés a tractament es fa de manera més

tardana, mentre que en el de les addiccions comportamentals, les persones usuàries inicien el tractament més joves.

Gràfic 4: Edats d'entrada a tractament, per tipus d'addicció

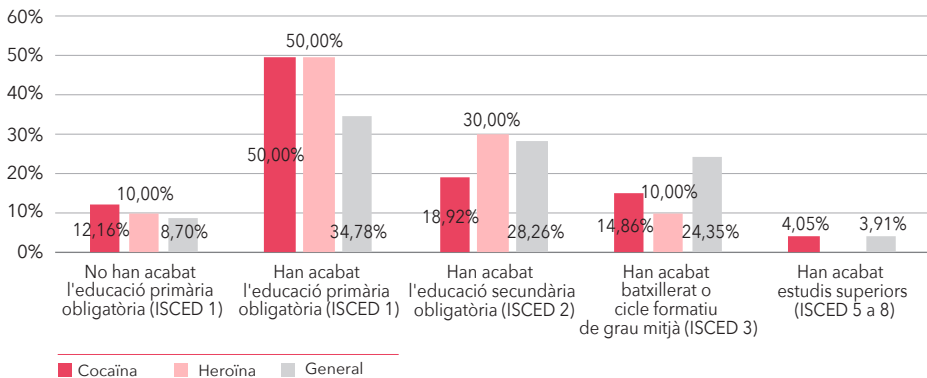

Font: Elaboració pròpia

- Observam diferències significatives en el màxim nivell d'estudis assolit en funció de l'addicció principal per la qual la persona usuària accedeix a tractament. No obstant això,

cal destacar que, un cop analitzades totes les addiccions per separat, només s'han trobat diferències significatives en addiccions per cocaïna i heroïna.

Gràfic 5: Màxim nivell d'estudis completat, per addicció

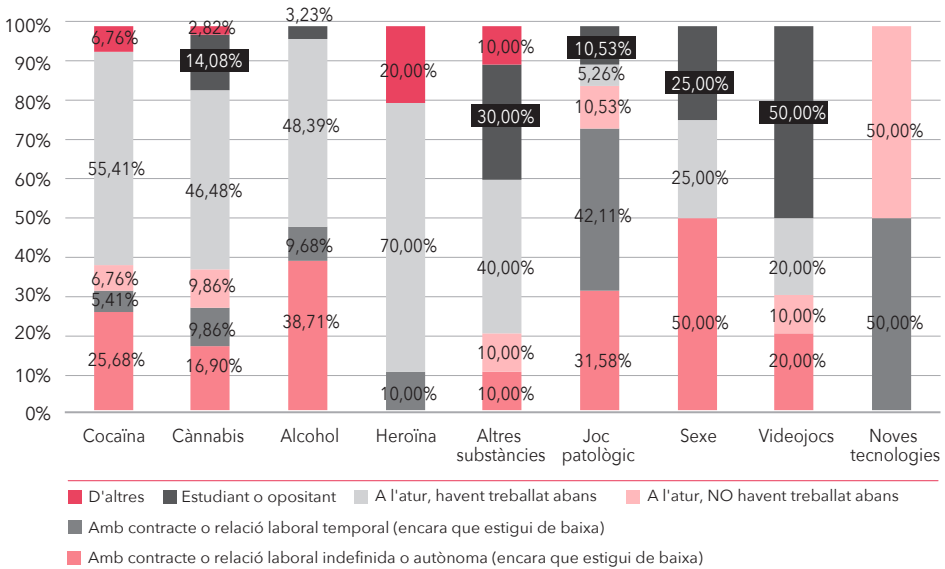

Font: Elaboració pròpia

Com podem veure en el gràfic 5, la prevalença de persones sense estudis secundaris obligatoris és alta en general, però sobretot destaca en el cas de les persones amb problemes d'addicció per consum de cocaïna, i també les que tenen problemes d'addicció per consum d'heroïna.

Hi ha diferències significatives en la situació laboral en el moment de l'ingrés en funció de quina és l'addicció principal. Com es pot observar en el gràfic 6, la majoria de persones que inicien el tractament estan en situació d'atur i han fet feina abans.

Gràfic 6: Distribució de la situació laboral, per addicció

Font: Elaboració pròpia

2.5. Conclusions

De les 231 persones seleccionades, quant al sexe, hi ha una evident masculinització de les persones joves en tractament, que és superior a les dades de població total de PHB l'any 2022 (23,5 % dones i 76,5 % homes). És a dir, la presència de dones és inferior en la franja de 18 a 29 anys en la població en tractament. Aquestes diferències s'escurcen entre les persones consumidores d'heroïna, que

arriben en la nostra mostra a una representació de 60-40.

Pel que fa a la substància principal, veiem que el cànnabis té més presència en població jove (a prop del 40 % de les dones joves) que no en població adulta, en què l'alcohol és la substància que més admissió a tractament suposa; per contra, el cànnabis va suposar un 11,8 % dels ingressos totals a PHB l'any 2022. En la franja de 18 a 29 anys, el cànnabis té una presència molt més estesa,

en coincidència amb les dades de l'OEDA.

Respecte a l'edat d'inici de consum de la substància objecte de tractament, cal remarcar el 30,3 % de persones que ho fan abans dels 15 anys, realitat que difereix bastant de les dades de l'OEDA, en què l'edat mínima d'inici dels consums de substàncies se situa en els 16,5 anys.

Amb referència a la situació laboral, veiem que més de la meitat de la mostra està en una situació d'inactivitat, la qual cosa eleva la problemàtica que envolta l'addicció i dificulta la recerca de vies de solució, ja que el més probable és que es destinin recursos personals per superar les dificultats econòmiques.

També cal fer ressaltar el percentatge de tractaments anteriors per problemes d'addicció (de la substància principal o d'altres) en un terç de la mostra. És una evidència que les recaigudes en les addiccions són una realitat, però també és cert que cal analitzar el fenomen des d'una òptica de coordinació de recursos de la xarxa d'atenció a les addiccions.

2.6. Discussió

Veiem necessari aprofundir en les raons per les quals les dones joves tenen menys presència en els dispositius de tractament de PHB. Cal aplicar una visió més en detall d'aquesta realitat, ja que no sabem si el nombre de dones amb comportaments addictius correspon a una diferència real, si hi ha barreres a l'hora d'accedir a tractaments especialitzats o si hi ha raons de caràcter sociològic, com per exemple l'estigma diferenciat en relació amb l'addicció que pugui estar operant en aquesta qüestió.

Un altre tema que mereix un tractament específic és el consum de cànnabis i derivats entre la població jove, ja que sembla evident que la baixa percepció de risc, que és molt similar a la del tabac (ESTUDES, 2022), pot estar influent en l'alt percentatge de consum que té aquesta substància entre la població jove en els nostres dispositius. Cal coordinar esforços entre entitats i serveis públics per aprofundir en campanyes de sensibilització que puguin fer front als lobbys amb interessos relacionats amb l'ús del cànnabis medicinal o recreatiu.

Amb referència a les addiccions comportamentals (noves tecnologies, joc patològic, sexe/pornografia, compres, bitcoins, etc.), cal destacar que PHB ja disposa d'itineraris terapèutics per donar resposta a aquestes realitats amb els programes CIBER, que atén també menors no inclosos en la nostra mostra, i EUREKA, en què veiem que les admissions a tractament van augmentant en totes les franges d'edat. El fet cert és que també ens adonam que són problemàtiques molt normalitzades en la nostra societat i que cal dissenyar estratègies coordinades per detectar l'addicció en famílies, escoles, serveis de salut primaris, etc.

Com hem vist més amunt, la cocaïna és la droga il·legal que més admissions a tractament genera des de l'inici del segle XXI, amb prevalences de consum preocupants i amb una tendència a l'alça en consums esporàdics (EDADES, 2022). Tothom és conscient que no es tracta d'una substància relacionada amb cap grup o subcultura juvenil, sinó que aquest consum està estès en tots els estrats socials i professionals, es genera una

certa banalització de l'ús i s'obvien les conseqüències devastadores que té en una part important de la població i del seu entorn.

Quant al nivell d'estudis, ens trobem que l'abandonament dels estudis obligatoris és més comú entre els consumidors de cocaïna i menor entre els consumidors d'heroïna. El que sembla que pot ser una variable per a futurs estudis és la relació entre l'abandonament prematur de l'ensenyança obligatòria com a factor de risc per desenvolupar una addicció, o viceversa. Ja hem assenyalat més a dalt la problemàtica que implica aquesta realitat en el nostre entorn.

Per acabar, no podem deixar de fer una crida ferma en favor de la prevenció de les conductes addictives en tots els àmbits possibles. Hem analitzat en la contextualització els factors de risc als quals s'enfronten els joves de les nostres illes (temporalitat, abandonament prematur de l'ensenyança, dificultats evidents per a l'emancipació i la construcció d'un projecte de vida autònom, manca d'implicació social...), la qual cosa fa que siguin més necessaris l'aplicació i el desenvolupament de plans de prevenció ben estructurats que puguin incidir en l'etapa escolar amb la implicació de tota la comunitat educativa; en l'àmbit laboral, per augmentar la sensibilització en aquest context, sense perjudici dels drets dels treballadors, i en l'àmbit comunitari, amb una aposta per la prevenció en què es coordinin tots els agents educatius per augmentar els factors de protecció i minvar al màxim els factors de risc dels joves d'una mateixa comunitat o municipi. En aquest sentit, tampoc

no ens hem d'oblidar de les diferents iniciatives, encara que insuficients, que tracten d'ajudar les famílies i els seus entorns pròxims mitjançant programes de prevenció familiar o programes de competències parentals, tan importants per incrementar el grau de sensibilització d'aquestes i oferir-los eines per afrontar la problemàtica de les addiccions a les seves llars.

Agraïments

A totes les persones joves i a les seves famílies que han confiat en nosaltres per afrontar i resoldre l'addicció que viuen. A tots els professionals de Projecte Home, per fer que això sigui possible.

Referències bibliogràfiques

- CLADERA, J. (2023). Principals factors de risc d'abandonament escolar prematur. El capital cultural i la desigualtat educativa. *Anuari de la joventut 2022*.
- COMISSIÓ PERMANENT EN FUNCIONS DEL CONSELL DE LA JOVENTUT DE LES ILLES BALEARS (2022). Joves i associacionisme davant la llei de polítiques de Joventut de les Illes Balears. *Anuari de la Joventut 2022*, 69-80.
- CONFEDERACIÓ D'ASSOCIACIONS EMPRESARIALS DE BALEARS (CAEB). Informes de evolució econòmica. <https://www.caeb.es/tag/evolucion-economica/>.
- DELEGACIÓN DEL GOBIERNO PARA EL PLAN NACIONAL SOBRE DROGAS (2023). EDADES 2022. Encuesta

sobre alcohol y otras drogas en España 1995-2022.

- DELEGACIÓN DEL GOBIERNO PARA EL PLAN NACIONAL SOBRE DROGAS (2022). ESTUDES 2022. Encuesta sobre uso de drogas en Enseñanzas Secundarias en España 1994-2021.
- LÓPEZ LARROSA, S.; RODRÍGUEZ-ARIAS PALOMO, J. L. (2012). Factores de riesgo y de protección en el consumo de drogas y la conducta antisocial en adolescentes y jóvenes españoles. *International Journal of Psychological Research*, 5(1), 25-33.
- MAS, A (2023). Joves balears en xifres 2022. *Anuari de la joventut 2022*.
- MONTESINOS, S. (2023). Evolución de la edad de inicio a tratamiento en Projecte Home Balears desde 1987 hasta 2022. TFM, Universitat d'Oviedo.
- MULLOR, J.; ARAGONÉS, B.; BELLMUNT, È.; BONET, X.; CAPELLAS, R.; DE LA ROSA, Á.; GARCÍA, V., GONZÁLEZ, F.; FERNÁNDEZ, Á.; QUINTANA, P.; SÁNCHEZ-PIZJUAN, E. (2023). Observatorio Proyecto Hombre sobre el perfil de las personas con problemas de adicción en tratamiento. *Informe 2022*.
- OBSERVATORIO ESPAÑOL DE LAS DROGAS Y LAS ADICCIONES (OEDA) (2023). *Informe 2023. Alcohol, tabaco y drogas ilegales en España*.
- PROYECTE HOME BALEARS: www.projectehome.com.

Recerca
i debats oberts

13

**Els joves i les llengües a
les Illes Balears:
actituds, trajectòries i usos
lingüístics predominants**

**XISCA CASTELL ORELL
ELGA CREMADES CORTIELLA
MARIA DEL MAR VANRELL BOSCH**

Xisca Castell Orell

Palma, 1992. És graduada en Llengua i Literatura Catalanes per la Universitat de les Illes Balears. Ha estudiat el Màster en Literatura Comparada: Estudis Literaris i Culturals a la Universitat de Barcelona i el Màster en Formació del Professorat a la UIB. Actualment, es dedica a la docència com a professora de secundària i professora associada de la UIB. En l'àmbit de la sociolingüística, ha treballat com a tècnica de suport a la recerca del CDSIB i s'ha interessat per la recerca en els usos lingüístics de la població jove. En aquest sentit, ha coordinat, juntament amb Elga Cremades i Maria del Mar Vanrell, l'estudi *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* (AULIJOVIB), finançat per la Direcció General de Política Lingüística (Conselleria de Fons Europeus, Universitat i Cultura del Govern de les Illes Balears).

Elga Cremades Cortiella

Tarragona, 1987. És llicenciada en Filologia Catalana per la Universitat Rovira i Virgili i doctora en Estudis Humanístics per la mateixa universitat (programa de Llengua, Literatura i Cultura). Actualment és professora contractada doctora del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB. La seva recerca se centra en la sintaxi catalana i la lingüística aplicada, amb un focus especial en l'ensenyament del català com a llengua addicional i la lingüística clínica. Amb tot, des que es va incorporar al GRESIB, també s'ha interessat per qüestions de sociolingüística, amb un focus especial en la població jove. En aquest sentit, ha coordinat, juntament amb Xisca Castell i Maria del Mar Vanrell, l'estudi *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* (AULIJOVIB), finançat per la Direcció General de Política Lingüística (Conselleria de Fons Europeus, Universitat i Cultura del Govern de les Illes Balears) i publicat l'any 2023.

Maria del Mar Vanrell Bosch

Llucmajor, 1980. Llicenciada en Filologia Catalana i doctora per la Universitat Autònoma de Barcelona (programa Ciència Cognitiva i Llenguatge). És professora contractada doctora del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB. La seva recerca se centra en l'estudi de la variació, el canvi i el contacte lingüístics, amb un interès especial en llengües poc explorades. Durant els darrers anys també s'ha dedicat a la descripció de la situació sociolingüística de les Illes Balears. En l'àmbit de la joventut, Vanrell ha coordinat, juntament amb Xisca Castell i Elga Cremades, l'estudi *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* (AULIJOVIB), finançat per la Direcció General de Política Lingüística (Conselleria de Fons Europeus, Universitat i Cultura del Govern de les Illes Balears).

Resum

Aquest article fa una aproximació a les actituds i als usos lingüístics de la població jove de les Illes Balears partint d'una aproximació tant quantitativa —basada en les dades de les enquestes d'usos lingüístics existents (ES2004, EULIB2014) i en l'estudi ECCIB2016— com qualitativa (extreta sobretot de les entrevistes i els grups de discussió de l'estudi AULIJOVIB). Aquesta doble aproximació permet constatar que el català es troba en una situació de retrocés a les Illes Balears, en la mesura que és sobretot la població catalanoparlant inicial la que muda al castellà com a llengua habitual en diversos contextos (laboral, acadèmic, consum cultural o hàbits de lleure) i la que sol convergir a la llengua de l'interlocutor si aquesta llengua és la predominant socialment (és a dir, el castellà). Per aquest motiu, es proposen una sèrie d'accions que haurien de permetre establir prioritats i objectius realistes per a poder, en última instància, capgirar la situació.

Paraules clau: Actituds lingüístiques / Llengua catalana / Normes d'ús / Mudés lingüístiques / Usos lingüístics

Resumen

Este artículo hace una aproximación a las actitudes y a los usos lingüísticos de la población joven de las Islas Baleares partiendo de una aproximación tanto cuantitativa —basada en los datos de las encuestas de usos lingüísticos existentes (ES2004, EULIB2014) y en el estudio ECCIB2016— como cualitativa (extraída sobre todo de las entrevistas y los grupos de discusión del estudio AULIJOVIB). Esta doble aproximación permite constatar que el catalán se encuentra en una situación de retroceso en las Islas Baleares, en la medida en que es sobre todo la población catalanohablante inicial la que muda al castellano como lengua habitual en diversos contextos (laboral, académico, consumo cultural o hábitos de ocio) y la que suele converger en la lengua del interlocutor si esta lengua es la predominante socialmente (es decir, el castellano). Por este motivo, se proponen una serie de acciones que deberían permitir establecer prioridades y objetivos realistas para poder, en última instancia, invertir la situación.

Palabras clave: Actitudes lingüísticas / Lengua catalana / Normas de uso / Mudás lingüísticas / Usos lingüísticos

1. Introducció

Són nombrosos els sociolingüistes, independentment del marc teòric en què se situïn, que defensen la necessitat d'estudiar la població jove, ja sigui centrant-se en els seus usos lingüístics en diferents àmbits, ja sigui focalitzant-se en el tipus de recursos lingüístics —fonològics, gramaticals, lèxics— que usen. Tot i això, contràriament al que succeeix en altres territoris del domini lingüístic català (veg. per exemple, Boix, 1993; Galindo, 2006; Boix et al., 2007; Bernal i Sinner, 2009; Wieland, 2009; Vila, 2012; Royo-Casals, 2016, o Giménez García, 2022, entre molts d'altres), en general a les Illes Balears s'han fet pocs treballs que se centrin en aquest grup d'edat (veg., però, Melià, 2003; Gomila, 2015, i Castell et al., 2021).

Sovint també s'ha criticat el tipus d'enfocament que s'ha seguit a l'hora d'estudiar aquesta població. A tall d'exemple, la sociolingüista estatunidenca Penelope Eckert, especialment coneguda pel treball etnogràfic duit a terme durant els anys vuitanta en diferents comunitats d'adolescents i preadolescents als Estats Units, manté que els adolescents sovint s'han vist més des de la perspectiva del desenvolupament que encara no han assolit que des de la de tot allò que ja han aconseguit. A parer seu, en comptes de considerar l'ordre social d'un adolescent com una versió pobra del de l'adult, seria més productiu veure'l com el salt important que suposa respecte de la infantesa (Eckert, 2003, p. 116). Eckert també argumenta que els joves sovint s'han presentat des d'una "mirada adulta", mirada que sol anar acompanyada d'un cert pànic moralitzant, centrat sobretot

en aspectes lingüístics, i la visió hegemònica dels joves com a immadurs, irresponsables i amb un comportament anormal quefa que els seus usos lingüístics sempre siguin considerats com a problemàtics (Eckert, 2004).

L'estudi *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* (AULLJOVIB d'ara endavant) suposa una passa endavant per diferents raons. En primer lloc, segueix un enfocament metodològic innovador en relació amb treballs sociolingüístics anteriors duits a terme a les Illes Balears, ja que combina l'explotació de dades extremes d'enquestes i estudis previs a gran escala amb l'anàlisi de dades de tipus qualitatiu (veg. l'apartat 2). En segon lloc, a diferència també d'estudis anteriors, aquest treball intenta defugir determinades etiquetes sociolingüístiques com ara *catalanoparlant habitual*, *castellanoparlant habitual*, etc., i proposa un enfocament més dinàmic, que pretén captar els canvis biogràfics en els usos lingüístics. Un exemple d'aquest enfocament és la creació d'una nova variable d'encreuament entre la llengua inicial i l'índex d'ús del català calculat a partir de diferents variables d'ús del català com a llengua habitual. Aquesta nova variable se l'ha anomenada *mudes lingüístiques* (veg. apartat 3.1 i Amengual et al., 2023ab per a més informació sobre com s'ha creat aquesta variable i sobre els resultats concrets que s'han obtingut a partir d'aquest enfocament). A més, en la part qualitativa del projecte, l'estudi es basa en les *biografies*, una perspectiva que en els darrers quinze anys ha anat despertant cada cop més interès en la sociolingüística. L'enfocament centrat en les biografies lingüístiques assumeix que els usos lingüístics estan

l·ligats a l'esdevenir vital de les persones, tenint en compte tant el lloc i la família en què neixen com les relacions i les activitats que duen a terme en diferents moments de la seva vida (Pujolar, 2023, p. 19). Finalment, AULLJOVIB dona veu als joves de les Illes Balears. Per tant, encara que una part de l'estudi s'hagi centrat en els usos lingüístics declarats a través d'enquestes, després els joves han tengut l'oportunitat d'explicar, matisar i posar en context els seus comportaments lingüístics, cosa que fa valer no tan sols la resposta que es dona sinó també el fet de donar aquesta resposta i la manera com es fa (Pujolar, 2023, p. 18).

Aquest article s'estructura en quatre seccions, incloent-hi la introducció. En la introducció s'ha justificat la importància d'analitzar els usos lingüístics de la població jove amb nous enfocaments, que no considerin els seus comportaments lingüístics com a 'anormals' i, per tant, no mereixedors de ser investigats. En el segon apartat, es presenten els objectius principals de l'estudi AULLJOVIB i s'introdueix breument la metodologia que s'hi ha aplicat.

Els resultats de l'estudi es presenten en el tercer apartat i es divideixen en quatre subapartats: el primer subapartat analitza les trajectòries lingüístiques dels joves de les Illes Balears en àmbits tan diversos com l'escola, l'institut, la formació superior, la feina, la família i els amics; en el segon subapartat s'hi analitzen les pràctiques lingüístiques vinculades al consum cultural i a la participació social; el tercer subapartat se centra en les normes d'ús lingüístic en les interaccions amb desconeguts, i, finalment, el darrer subapartat ofereix informació sobre les identitats i les ideologies lingüístiques. Per últim, el

article es clou amb una discussió i les conclusions a què s'ha arribat a partir dels resultats obtinguts. També s'hi introdueixen algunes de les actuacions que caldria engegar per mantenir i fomentar l'ús del català.

Com veurem a l'apartat 3, hi ha tota una sèrie de resultats que demostren que la llengua catalana a les Illes Balears ha entrat en una fase de retrocés evident. Un dels resultats més alarmants en aquest sentit és que els joves catalanoparlants són els qui muden més de llengua i aquesta és una tendència en augment —els catalanoparlants inicials muden 1,6 vegades més que els no catalanoparlants inicials el 2004, però 3,5 vegades més el 2014 (veg. Amengual et al., 2023b, p. 47). El manteniment exclusiu del català com a llengua d'ús social és gairebé inexistent. De fet, l'estudi destaca que en l'àmbit concret de les Illes Balears no es detecta el perfil de catalanoparlant agut, és a dir, el qui mantindria el català (gairebé) sempre o cercaria estratègies per a evitar les converses en castellà. L'estudi també constata que una de les causes que dificulta el manteniment del català en converses amb desconeguts és el prejudici que el català només és apte per a comunicar-se amb persones que són percebudes com a autòctones per la manera de parlar o per l'aparença. Aquestes dades demostren que es necessiten actuacions transversals i continuades en el temps per revertir aquesta situació.

2. Objectius i metodologia

L'estudi *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* es va desenvolupar a partir de tres objectius: (1) comprendre els processos que afavo-

reixen o dificulten l'ús del català i altres llengües entre els joves en diferents contextos, (2) aprofundir en el coneixement de les percepcions dels joves cap a la unitat de la llengua i la variació diatòpica i també cap a les normes d'ús com la convergència lingüística i (3) analitzar els discursos sociolingüístics dels joves i estudiar les possibles estratègies i les accions més eficaces per a implementar polítiques lingüístiques que afavoreixin l'augment de l'ús social del català entre ells. Aquests objectius generals es varen concretar en uns objectius més específics que es poden trobar a Castell et al. (2023, p. 13-14).

Per a assolir aquests objectius, es varen emprar mètodes quantitius i qualitius de manera combinada. Pel que fa als mètodes quantitius, es varen explotar tres bases de dades: l'*Enquesta sociolingüística 2004. Coneixements lingüístics, usos i representacions de la població de les Illes Balears* (ES2004), l'*Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi* (EULIB2014) i l'estudi *El consum cultural de les Illes Balears. Informe dels resultats 2016* (ECCIB2016). Adicionalment, també es varen aplicar tres instruments diferents per a recollir dades de tipus qualitatiu: entrevistes individuals, grups de discussió i fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure, que consisteix en una mena de diari en què es demanava als participants que anotassin les activitats que duïen a terme durant una setmana i en quina llengua.

L'ES2004, iniciada per la Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears, constava de més de dues-centes preguntes. La població estudiada va ser de quinze anys i més que vivia en un habitatge familiar de les Illes Balears i la mostra final va ser

de 3.671 entrevistats. L'EULIB2014 va ser el resultat de la col·laboració entre la Generalitat de Catalunya, el Govern de les Illes Balears i la Universitat de les Illes Balears. Es va estudiar la mateixa població que a l'ES2004, però la mostra va ser més reduïda, concretament de 1.800 entrevistes. L'ECCIB2016 va ser dirigit i coordinat per la Direcció General de Cultura (Conselleria de Transparència, Cultura i Esports) i el qüestionari que es va usar per a recollir les dades estava format per cinquanta-una preguntes. En aquest cas es varen dur a terme 1.601 enquestes a residents a les Illes Balears majors de 16 anys. Les variables dependents analitzades a l'estudi AULIJOVIB a partir de les dades de l'ES2004 i l'EULIB2014 foren les següents: usos lingüístics (llengua habitual, llengua emprada amb els companys d'estudi, llengua emprada amb els companys de feina, llengua emprada amb la parella, llengua emprada amb el primer fill, llengua emprada amb els amics); llengua usada en les interpellacions (reacció davant una resposta en castellà a una interpellació en català, reacció davant una resposta en català a una interpellació en castellà); percepció de l'evolució de l'ús del català en els darrers cinc anys, i percepció de l'ús del català durant els següents cinc anys. Les variables independents incloses varen ser l'edat, el territori i la llengua inicial. A partir de les dues bases de dades, també es va crear la variable anomenada *trajectòries lingüístiques* o també *mudes lingüístiques* (veg. Amengual et al., 2023a, p. 31-32, per a una explicació del procediment usat per a crear aquesta variable). Les variables dependents analitzades a partir de l'ECCIB2016 varen ser aquestes: consum cultural actiu, con-

sum cultural distingit (manifestacions artístiques considerades properes a l'alta cultura), activitats creatives, activitats grupals creatives, lectura i llengua del darrer llibre (veg. Amengual et al. 2023a, p. 33-34, per a més informació sobre aquestes variables). Les variables independents analitzades varen ser la llengua habitual i l'edat.

A la part qualitativa de l'estudi hi participaren 124 informants, que es varen seleccionar de manera que constituïssin una mostra representativa de la societat balear. D'aquesta mostra, aproximadament el 41 % tenia el català com a primera llengua; el 28,2 % hi tenia el castellà; el 11,1 % les dues llengües per igual, i el 19,7 % restant hi tenia una altra llengua o altres combinacions. Hi va haver dotze punts d'enquesta, dividits entre les quatre illes: Inca, Lloseta, Manacor, Palma i ses Salines, a Mallorca; Ciutadella, Ferreries i Maó, a Menorca; Eivissa, Santa Eulàlia i Sant Joan, a Eivissa, i Sant Francesc, a Formentera. Pel que fa a l'edat, els participants tenien entre 15 i 29 anys, tot i que hi havia tres participants que tenien 32, 33 i 41 anys, respectivament. En el cas dels participants que residien en nuclis urbans, Palma, Maó i Eivissa, també es varen agrupar segons si la mare tenia estudis universitaris o no. Dels 124 informants que participaren en la part qualitativa, 43 varen ser entrevistats individualment; 62 varen participar en un dels 17 grups de discussió que s'organitzaren i cadascuna de les 19 persones restants va emplenar una fitxa d'usos lingüístics i hàbits de lleure.

Les entrevistes individuals eren semiestructurades i constaven de cinc seccions: introducció, biografia lingüística, usos lingüístics segons els

àmbits, projecte migratori, llengua i posicionament, i cloenda. Els grups de discussió també eren semiestructurats i constaven de sis seccions: introducció; usos lingüístics en els diferents grups urbans; trajectòria vital i lingüística; percepcions sobre la correcció, variació i l'estàndard; posicionament lingüístic, i cloenda. Cada grup solia estar format per set participants, tres participants nascuts i residents al punt de l'enquesta, catalanoparlants d'inici; dos participants nascuts a un territori no catalanoparlant de l'Estat espanyol i residents al punt d'enquesta; i dos participants nascuts a l'estranger i també residents al punt d'enquesta. En les fitxes d'usos lingüístics i hàbits de lleure es demanava als informants que elaborassin una mena de diari durant una setmana, en què havien d'anotar les activitats que duïen a terme durant el seu temps lliure diàriament i la llengua en què les feien. A més, també calia registrar les hores en què es realitzaven les activitats i el temps que hi dedicaven.

Totes les entrevistes i els grups de discussió es varen transcriure de manera literal. Les dades es varen analitzar amb el programa d'anàlisi qualitativa NVivo. Pel que fa als codis i subcodis aplicats, remetem el lector a Amengual et al. (2023a, p. 43-46).

3. Resultats

3.1. Les trajectòries lingüístiques dels joves de les Illes Balears

El concepte de *muda lingüística* parteix de l'entesa que, en la vida d'una persona, hi ha diferents moments vitals que poden esperonar canvis significatius en els seus usos i tries lingüístics i

començar a generar diferències entre la llengua (o llengües) que aquest individu considera inicial (o inicials) i la llengua (o llengües) que empra habitualment. En aquesta línia, es consideren *mudadors* els individus que han adoptat l'ús social d'una llengua que fins aleshores no parlaven, que han canviat la llengua que parlaven amb coneguts o en àmbits concrets o que han modificat les regles a partir de les quals decidien quina llengua parlaven en determinats contextos (Pujolar et al., 2010).

En l'estudi AULIJOVIB aquests moments vitals i contextos clau de possible canvi en les trajectòries lingüístiques es varen concretar en sis àmbits d'estudi diferents: l'escola, l'institut, la formació superior, la feina, la família i els amics. Cadascun dels àmbits es va analitzar des d'una perspectiva quantitativa, a partir de l'anàlisi de les enquestes ES2004 i EULIB2014, i des d'un enfocament qualitatiu, a partir de l'anàlisi de les entrevistes i grups de discussió recollits en el projecte.

Les dades que ens aporta l'anàlisi comparativa de les enquestes ES2004 i EULIB2014 indiquen que els individus que més muden són els catalanoparlants inicials i que aquesta és una tendència en augment (veg. Amengual et al., 2023b). A l'ES2004 es registra que els catalanoparlants inicials muden 1,6 vegades més que els no catalanoparlants inicials, mentre que a l'EULIB2014 aquest fenomen ocorre 3,5 vegades més. Entre els factors que expliquen aquestes mudes podem trobar-hi l'edat i, més freqüentment, el lloc de residència. Així, d'una banda, s'observa que els joves d'entre 15 i 29 anys tenen 1,8 probabilitats menys de mudar cap al català i 2,4 probabilitats més de mudar cap al castellà que la

resta de grups d'edat. I de l'altra, els resultats també apunten cap a una relació molt estreta entre l'ús lingüístic i el context: residir en un territori amb més presència del català, com ara la Part Forana de Mallorca o Menorca, afavoreix el manteniment del català com a llengua habitual i, tot i que en grau més baix, la muda dels no catalanoparlants inicials cap al català. Les dades qualitatives analitzades a l'estudi AULIJOVIB permeten, com veurem a continuació, corroborar aquestes tendències.

En l'entorn educatiu (escola, institut i formació superior) es produeixen més mudes de catalanoparlants inicials que canvien al castellà amb companys d'estudi al·loglots que no pas mudes d'al·loglots inicials que passen al català. Ara bé, si el context es caracteritza per un de més presència del català, es registren tant casos d'al·loglots inicials que muden al català en les interaccions amb els professors i amb companys catalanoparlants com casos de catalanoparlants que mantenen la llengua amb interlocutors que empenen el castellà. En aquest segon cas, és a partir de l'educació secundària i, molt més intensament, amb l'arribada a la universitat, que les tries lingüístiques esdevenen més conscients en tant que coincideixen amb el despertar d'una nova consciència lingüística o política.

L'entrada al mercat laboral esdevé un nou escenari de canvi que reforça el contacte amb llengües diferents de les llengües inicials dels joves i l'ús actiu d'aquestes altres llengües. Aquest ús actiu depèn de dos factors: el sector laboral (públic o privat) i, de nou, el territori on es troba el lloc de feina. En el sector públic el català és la llengua vehicular i s'observen mudes de

no catalanoparlants a aquesta llengua, sobretot en els usos formals i no sempre en la comunicació amb els usuaris del servei o amb els companys de feina. En el sector privat, en canvi, la llengua d'ús preferent està condicionada per factors com les diferències de poder entre la persona que exerceix l'autoritat i el treballador, les dimensions de l'empresa, el nombre i la llengua habitual dels treballadors o el tipus d'activitat que s'hi desenvolupa. En qualsevol cas, la tendència general en la comunicació amb el client o l'usuari és a convergir amb la llengua de l'interlocutor, sobretot si la llengua de l'interlocutor és el castellà.

En l'àmbit familiar s'han de tenir en compte tres casos: la llengua parlada amb la parella, la llengua parlada amb els fills i la llengua parlada amb els progenitors. S'ha constatat que el factor de més impacte en la llengua que s'empra en la parella és la llengua inicial del company o de la companya. En les parelles mixtes (és a dir, les parelles en què un membre és catalanoparlant i l'altre no ho és), la llengua majoritària emprada pels entrevistats és el castellà o, si un dels membres és al·lòcton o al·loglot, altres combinacions que inclouen les llengües majoritàries del seu país d'origen. Pel que fa a la llengua emprada amb els fills, la llengua inicial de la parella torna a ser un dels factors principals per a l'elecció de la llengua familiar. I, pel que fa a la llengua parlada amb els progenitors, es detecten quatre possibilitats, que, de menor a major freqüència, són aquestes: català, cada progenitor amb la seva llengua, castellà o altres combinacions.

En l'anàlisi dels usos lingüístics amb les xarxes d'amics actuals dels entrevistats, trobam més individus que mante-

nen el català com a llengua inicial que individus que muden a altres llengües o que n'empren dues. En aquests casos, el territori torna a ser un element important a l'hora d'explicar aquestes tries, però s'hi afegeix un altre factor, que és la llengua d'ús inicial que s'estableix en el moment de conèixer-se.

3.2. Usos lingüístics, consum cultural i participació social

A l'hora d'abordar les pràctiques lingüístiques vinculades al consum cultural i la participació social de la població més jove cal tenir present, d'entrada, que, segons les dades obtingudes a l'ECCIB2016, la població actual (tant els joves com els majors de 45 anys) és relativament poc activa culturalment; d'una banda, per la manca d'oferta (el repertori d'activitats culturals disponibles és limitat, excepte en ciutats concretes com Palma o, en menor mesura, Eivissa i Maó) i, de l'altra, perquè sovint es disposa de poques oportunitats d'accedir a la poca oferta que tenen a l'abast. Així, de mitjana, el 46,6 % de la població no havia realitzat cap activitat cultural creativa en l'any anterior a l'enquesta, i el 34,1 % de la població no havia duit a terme cap activitat de consum cultural distingit, com ara assistir al teatre, a concerts de música clàssica o a exposicions i museus (Cremades et al., 2023). Tanmateix, el projecte AULIJOVIB (veg. Cremades et al., 2023) mostra que, d'acord amb les dades de l'ECCIB2016, en general els joves són la franja de població més activa tant en relació amb l'assistència a esdeveniments culturals com pel que fa a la participació en activitats de lleure (sortir de nit, jugar a videojocs, connectar-se a xarxes socials o anar

d'excursió, per exemple). Conèixer les activitats més freqüents entre la població més jove, doncs, així com les pràctiques lingüístiques que hi van lligades pot ser especialment rellevant a l'hora de dissenyar polítiques vinculades a la cultura i a la llengua.

Com acabam de comentar, una de les causes de la baixa participació cultural és, sovint, la manca d'oferta, i és que sovint és l'oferta la que determina tant les pràctiques culturals i de lleure que es produeixen com les tries lingüístiques relacionades amb aquestes activitats. En aquest sentit, l'informant mallorquí M24PAL, entrevistat per a l'AULIJOVIB (Cremades et al., 2023, p. 83), posava de manifest que solia mirar la televisió en castellà «perquè sa majoria de canals són en castellà», però no era una elecció pròpia. Aquest mateix patró es repeteix en el cas del cinema, un àmbit en què, malgrat iniciatives com el projecte Cinemacat (iniciativa promoguda pel Govern de les Illes Balears l'any 2019), l'oferta en català és gairebé nul·la, la qual cosa provoca que els joves tenguin tendència a mirar les pel·lícules en castellà (Castell et al., 2021). En canvi, els contextos multilingües, com poden ser les xarxes socials o els videojocs, fan emergir pràctiques multilingües entre el jovent: així, és habitual que els joves llegeixin i mirin continguts en llengües diverses a les xarxes socials (català i castellà, però també anglès, italià, portuguès, rus, romanès, francès, coreà, japonès o alemany, per exemple), tant si les dominen com si no ho fan (cas en què se serveixen de traductors automàtics). Igualment, és freqüent que els joves llegeixin llibres en llengües que no són les que parlen habitualment o

que mirin sèries en versió original (especialment amb la voluntat de millorar els coneixements en les llengües de les sèries o dels llibres) i, sobretot, que escoltin música en llengües ben diverses —la música és, de fet, un àmbit en què el català té una presència creixent entre els joves (Cremades et al., 2023).

Pel que fa a activitats de participació social, com poden ser les activitats extraescolars i l'associacionisme, la llengua ja no depèn de l'oferta disponible sinó sobretot de dos factors (a més de les normes d'ús generals): el context en què té lloc l'activitat i, sobretot, la llengua habitual de la persona que dirigeix l'activitat. En relació amb el context, és habitual que la presència del català sigui més elevada en les activitats vinculades d'alguna manera amb les institucions educatives oficials (instituts, conservatoris, universitat), mentre que, en l'àmbit de les institucions privades, la llengua més emprada sol ser el castellà. En aquest sentit, en un estudi fet a diversos centres escolars de Mallorca l'any 2023, Yern (2023, p. 49) feia notar que, si bé el castellà era la llengua predominant en les activitats extraescolars de tots els centres estudiats, la presència del català era superior als centres públics i concertats (més sotmesos a regulacions legislatives en matèria de llengua) que no pas als privats. Igualment, hi ha espais i àmbits socials que se solen vincular a llengües concretes: per exemple, les agrupacions de pràctiques artístiques i culturals pròpies de les Illes Balears, com el ball de bot, se solen associar al català, mentre que determinats espais de pràctiques religioses, com la mesquita, se solen vincular a la llengua àrab (Cremades et al., 2023). Cal no

oblidar, però, que sovint és la persona que dirigeix l'activitat la que marca la llengua en què té lloc, especialment si són activitats no reglades ni pertanyents a estudis oficials. Amb tot, en aquests casos no és estrany que, fins i tot quan aquesta persona és catalanoparlant habitual, es tendeixi a convergir al castellà si hi ha algun membre del grup que és castellanoparlant inicial o habitual (Yern, 2023), un fenomen que, d'alguna manera, es pot vincular amb les normes d'ús lingüístic que predominen en la societat balear.

3.3. Normes d'ús lingüístic en les interaccions amb desconeguts

Els patrons que, de manera implícita, dicten les llengües o les varietats lingüístiques emprades pels parlants en les comunitats plurilingües es coneixen com a *normes d'ús lingüístic* (Calaforra, 1996, p. 153). Es tracta, en general, de pautes d'ús que condicionen, almanco fins a cert punt, les tries lingüístiques dels individus i determinen, en últim terme, quines llengües o quines varietats solen aparèixer en cada context comunicatiu. En el cas de les Illes Balears, malgrat l'increment del plurilingüisme inicial dels individus, cal analitzar, a l'hora d'abordar les normes d'ús, la presència del català i del castellà, que són les llengües predominants socialment en aquest territori (Cremades i Crespí, 2023).

En general, se sol considerar que les normes d'ús estan determinades per dos factors (Vila i Galindo, 2012): el context en què té lloc la interacció (llar familiar, centre educatiu, feina, petit comerç, grans superfícies comercials, centres sanitaris, jutjats, etc.) i l'interlocutor (familiar, amic, company

de feina o d'estudis, conegut, desconegut). Així, en les interaccions entre dues persones que es coneixen (amics, familiars, companys de feina, companys d'estudis, etc.) se sol practicar el monolingüisme, mentre que en les interaccions amb interlocutors desconeguts poden sorgir patrons d'hibridació conversacional (converses en més d'una llengua) o bé la convergència lingüística (adopció de la llengua d'un dels interlocutors).

Les dades de les diverses enquestes d'ús (ES2004, EULIB2014) indiquen que, entre els joves balears, hi ha dues normes d'ús predominants: la convergència lingüística a la llengua de l'interlocutor, d'una banda, i el manteniment de la llengua inicial, de l'altra. La convergència lingüística, és a dir, l'adopció de la llengua de l'interlocutor es pot produir en dues direccions, com ja assenyalaven Pujolar et al. (2010) i González et al. (2014) per a Catalunya, això és, cap al castellà o cap al català. En aquest sentit, els joves balears manifesten certa tendència a evitar les converses en més d'una llengua (que, tot i així, es poden produir en alguns casos), de manera que, si algú comença una conversa en una llengua i l'interlocutor respon en una llengua diferent, és habitual entre els joves adoptar la llengua d'aquest darrer. Això es pot produir tant si la llengua de l'interlocutor és el castellà com si és el català; ara bé, com indiquen Cremades i Crespí (2023), l'adopció de la llengua de l'interlocutor és molt més freqüent si aquesta llengua és la dominant socialment, és a dir, el castellà. De fet, mantenir converses en català amb persones desconegudes és, segons les dades de l'AULIJOVIB, una situació que es produeix amb una freqüència

relativament baixa. És poc habitual, per tant, que algú iniciï una conversa o respongui en català als desconeguts, atès que aquesta llengua se sol reservar, com assenyalen Solivellas et al. (2023), per a les persones que es coneixen i que se sap que són catalanoparlants. Pel que fa al manteniment de la llengua inicial, es produeix gairebé de manera exclusiva quan és el castellà, ja sigui per una qüestió de competència, ja sigui perquè la llengua que predomina en aquest context és clarament el castellà, que se sol percebre com a no marcada o, fins i tot, anònima (Woolard, 2016).

En aquest sentit, Cremades i Crespi (2023, p. 114) feien notar que, dels cinc perfils establerts per González et al. (2014) segons les preferències lingüístiques i la predisposició a canviar de llengua, entre els joves de les Illes Balears no es detecten ni catalanoparlants aguts (és a dir, persones que mostren preferència per converses bilingües o que cerquen estratègies per no haver de parlar castellà) ni tampoc híbrids parells (és a dir, persones que fan servir tant el castellà com el català de manera similar), sinó que només es detecten tres perfils de parlants: (1) catalanoparlants híbrids, que prefereixen emprar el català en les converses amb desconeguts però que solen convergir al castellà si l'interlocutor els respon en aquesta llengua; (2) castellanoparlants híbrids, que tendeixen a iniciar converses en castellà però que poden convergir al català amb relativa facilitat, i (3) castellanoparlants aguts, que solen desenvolupar estratègies per no haver de parlar català o que, de manera més ocasional, poden mantenir converses bilingües (si tenen la competència per fer-ho).

3.4. Identitats i ideologies lingüístiques

En relació amb la identitat, els joves de les Illes Balears exhibeixen un imaginari divers, format per diferents creences i idees sobre les llengües. Per tant, la identitat no es concep com un element sòlid i immòbil, sinó més aviat com un constructe i, al mateix temps, com una hibridació. En lloc d'assumir una identitat concreta, els joves més aviat s'identifiquen amb un conjunt de trets que els connecta amb identitats i persones diferents. Tot i això, els joves entrevistats per a l'estudi AULJOVIB tendeixen a identificar-se com a *casuals*, és a dir, com a persones amb un estil més aviat neutre sense una adscripció clara amb cap grup urbà concret. Alguns també manifesten que se senten més aviat *híbrids*, que un dia poden adoptar una estètica d'un grup urbà concret i l'endemà una altra, cosa que sembla indicar que les diferents identitats adscrites a aquests grups socials s'usen com a manera d'identificar els altres més que no pas a ells mateixos.

Quan s'introdueix l'aspecte lingüístic, s'observa que en general serveix per a identificar determinats grups articulats entorn de posicionaments polítics concrets. Aquest és el cas dels *cayetanos*, vinculats amb la dreta i amb l'espanyolisme i que solen relacionar-se amb el castellà o dels *indepes*, que, en canvi, solen comunicar-se en català perquè s'adscriuen al catalanisme. Alguns informants també senyalen algunes identitats vinculades a determinats grups ètnics (*gitanos*, *negres*, *moros*, *menes*, *llatins*, *ninis*, etc.) o grups polítics o col·lectius que defensen causes concretes (*feministes*, *indepes*, *ecofriendlys*, etc.). Dins aquest segon grup

d'identitats, se n'hi troben alguns que en general es relacionen amb l'element etnolingüístic (*foraster/murcià, guiri, locals, pagès* i també els glotònims de cada illa): «Per a jo en Juan no seria foraster perquè ell ha nascut aquí i ha... li han ensenyat es català [...]» (Solivellas et al., 2023, p. 130).

Entre alguns entrevistats hi ha certa tendència a considerar el català com una llengua adscrita a la comunitat tradicional de cada illa, és a dir, una *llengua autèntica* segons Gal i Wolard (2001), mentre que el castellà es percep de manera anònima, sense adscripció, com la llengua de ningú (o també la llengua de tothom, la llengua a la qual tothom pot recórrer sense por de ser identificat amb cap grup concret): «[...] és sa meua manera de veure el món, sa meua manera de percebre-lo. També és sa manera més fàcil de donar a entendre es meu món a una altra persona [...] també crec que té un tret d'identitat amb es tema de sa cultura i costums i maneres de fer ses coses [...]» (Solivellas et al., 2023, p. 131). Altres participants, en canvi, mostren percepcions lligades amb el cosmopolitisme lingüístic, de manera que desvinculen la llengua de les qüestions identitàries.

En relació amb la percepció de les varietats geogràfiques i de la llengua estàndard, els entrevistats manifesten que, quan es comuniquen amb interlocutors que usen altres varietats geogràfiques, experimenten certa tendència a la convergència amb el model dialectal de l'interlocutor, cosa que generalment s'atribueix a la necessitat de passar desapercebut dins un grup, però també com un mecanisme per a evitar que facin befa del parlar propi. Aquesta tendència sol ser generalitza-

da entre els participants que viuen o han viscut a Barcelona.

També s'ha observat que hi ha un desconeixement important del terme *llengua estàndard*, que s'interpreta sovint com el parlar de Catalunya i, concretament, de Barcelona, però no com un model de llengua supradialectal compartit: «[...] Jo diria que lo més estandarditzat o lo que tenim a dir que és lo més estandarditzat és es català de Catalunya, es de TV3, no?» (Solivellas et al., 2023, p. 136). Aquest desconeixement provoca que, de vegades, hi hagi actituds contràries a aquest model de llengua o directament a la correcció lingüística —criticada en molts de casos perquè modifica la manera d'expressar-se «de sempre».

En les dificultats que tenen els al·lòglots inicials per a apropiarse de la llengua catalana (per a una explicació sobre la diferència entre *adquisició lingüística* i *apropiació lingüística*, veg. Melià, 2021), s'hi inclouen la percepció de no pertànyer a l'endogrup lingüístic i la sensació de vergonya lingüística pel fet de ser percebuts com a forans o per considerar que no tenen un bon domini de la llengua: «me veuen i m'encasillen en, en aquest paper de llatinoamericana: no, no sap parlar res» (Solivellas et al., 2023, p. 139). També s'ha documentat que els informants consideren que és important promoure un compromís social col·lectiu per tal de compartir la llengua amb tothom, siguin catalanoparlants inicials o no, més enllà del compromís de les institucions i de l'escola.

4. Discussió i conclusions

Com s'ha posat de manifest a la introducció, l'estudi de les actituds i els usos lingüístics de la població jove

és essencial si es pretenen implantar accions de planificació lingüística informades, en la mesura que el comportament lingüístic dels joves és un indicatiu clar de la direcció que pot prendre qualsevol procés de canvi, tant en relació amb la llengua com amb altres fenòmens socials. Per tant, conèixer les trajectòries lingüístiques dels joves i les normes d'ús lingüístic que les condicionen, així com les activitats més freqüents entre la població més jove i les pràctiques lingüístiques que hi van lligades, pot ser especialment rellevant a l'hora de dissenyar actuacions i intervencions per a millorar la situació del català.

Els resultats obtinguts en l'estudi AULIJOVIB ens permeten constatar que la llengua catalana a les Illes Balears ha entrat en una fase de regressió. Els joves d'entre 15 i 29 anys són el segment de la població que presenta un coneixement de la llengua catalana més alt (Canyelles, 2017, p. 45), però l'ús que en fan se situa molt per davall d'aquestes capacitats. En aquest sentit, un dels resultats més preocupants que es recullen en aquest estudi és l'increment de casos de joves catalanoparlants que muden de llengua i adopten el castellà com a llengua habitual (veg. Amengual et al., 2023b, p. 47): de fet, els joves catalanoparlants són els qui més muden al castellà i menys mantenen la llengua catalana en els diferents àmbits analitzats (escola, institut, formació superior, feina, família, amics, i activitats culturals i de lleure). És important, doncs, tenir en compte quins són els factors que expliquen les diverses tries lingüístiques per poder analitzar adequadament la situació i emprendre accions de planificació lingüística que ajudin a re-

vertir la tendència. D'entrada, en tots aquests àmbits el context immediat hi té un pes determinant: en zones de més presència del català, com ara la Part Forana de Mallorca i Menorca, o en llocs de treball del sector públic on el català té una presència més acusada, es registren més casos de mantenidors i, fins i tot, mudes d'al·loglots inicials al català. Per tant, la presència del català en el context immediat afavoreix que els parlants l'adoptin o que el mantinguin. Un altre factor condicionant és el nombre d'oportunitats d'utilitzar la llengua en diversos àmbits: per exemple, la manca d'oferta cultural i d'oci en català o la manca d'oportunitats d'accedir a l'oferta existent poden afavorir les mudes a llengües diferents del català. Tant en l'àmbit educatiu, com el laboral o en les activitats de lleure, un altre element determinant en aquestes tries és la llengua de qui ocupa una posició jeràrquica superior en la conversa.

L'anàlisi de les enquestes ES2004 i EULIB2014, així com les dades qualitatives que aporta l'estudi AULIJOVIB, també ens permeten conèixer les normes d'ús lingüístic que expliquen aquests comportaments lingüístics. En general, es constaten dues tendències: d'una banda, la convergència lingüística a la llengua de l'interlocutor (cosa que es produeix sobretot si algú ha iniciat una conversa en català i l'interlocutor respon en castellà) i, de l'altra, la tendència a mantenir la llengua amb què s'ha iniciat la conversa (especialment si aquesta llengua és el castellà). Com s'ha explicat, entre els joves balears hi ha una certa propensió a evitar les converses bilingües i a optar, sovint, per converses monolingües en la llengua dominant socialment (en aquest cas, el

castellà), ja sigui perquè qui ha iniciat la conversa convergeix lingüísticament a aquesta llengua, ja sigui perquè qui ha iniciat la conversa ho ha fet en castellà i l'interlocutor ha respost també en castellà. De fet, l'estudi AULJOVIB permet constatar que, entre els joves balears, i a diferència del que succeeix a Catalunya, no hi ha catalanoparlants aguts (és a dir, catalanoparlants que cerquin estratègies per no haver de canviar de llengua o que preferesquin les converses bilingües), ni tampoc híbrids parells (persones que utilitzin les dues llengües en proporcions similars): només es detecten catalanoparlants híbrids (és a dir, que canvien de llengua amb certa facilitat), castellanoparlants híbrids i castellanoparlants aguts (Cremades i Crespí, 2023). Aquest fenomen, a més, es veu reforçat per un altre factor que obstaculitza el manteniment del català en converses amb desconeguts, que és el prejudici que la llengua catalana només és adequada per a comunicar-se amb persones que són percebudes com a autòctones, o bé per la seva manera de parlar, o bé per l'aspecte físic.

La situació descrita exigeix desenvolupar un seguit d'accions de planificació lingüística que permetin capgirar la situació. En aquest sentit, Melià (2023, p. 157), seguint les mesures proposades pel Consell Social de la Llengua Catalana l'any 2018, suggereix que les actuacions que s'han de prioritzar són les que tenen a veure amb els aspectes següents: (1) l'extensió de coneixements lingüístics suficients entre la població jove; (2) la creació de les condicions necessàries per a garantir la seguretat d'ús en qualsevol àmbit de la societat; (3) la creació i la consolidació d'entorns que facilitin i estimulin l'ús del català; (4) la modificació dels

hàbits lingüístics que impliquen l'abandonament innecessari del català; (5) la normalització de les converses bilingües; (6) la superació dels prejudicis lingüístics sobre l'extensió del català, la compatibilitat entre les diverses varietats lingüístiques, la jerarquia entre varietats o les interpel·lacions a desconeguts, i (7) la generalització del coneixement sobre recursos de tota mena existents en català.

Els resultats obtinguts en l'estudi AULJOVIB quant als condicionants i factors que posen en context les tries lingüístiques dels joves demostren que és necessari que s'apliquin polítiques lingüístiques dirigides a fomentar l'ús de la llengua dins i fora de l'àmbit educatiu, a reforçar l'ús de la llengua en els àmbits informals, a assegurar la presència del català en tots els espais (Administració, paisatge lingüístic visual i sonor, etc.), a incrementar l'oferta de productes culturals en català potencialment atractius per als joves (tant esdeveniments i espectacles culturals, com altres productes relacionats amb el món audiovisual, les xarxes socials, les aplicacions informàtiques i els videojocs) i a fer actuacions per afavorir l'assertivitat lingüística (Sanginés, 2021) o la presa de consciència que permetin superar els prejudicis. En aquest darrer aspecte, és necessari superar aquesta visió esbiaixada de només emprar el català amb persones que identifiquem prèviament com a catalanoparlants, d'una banda, perquè l'aspecte físic de l'interlocutor no implica el coneixement o desconeixement d'una llengua i, de l'altra, perquè el grau de coneixement de la llengua catalana és molt elevat, especialment entre els joves —d'acord amb dades de l'EULIB2014, el 97,2 % l'entén, el 89,0 % el sap parlar, el 91,7 %

el sap llegir i el 83,9 % el sap escriure. Per a garantir la durabilitat i l'eficàcia d'aquestes accions, és essencial establir prioritats i implementar mesures que assegurin que els projectes d'intervenció siguin realistes i factibles.

Agraïments

Volem expressar el nostre agraïment a tots els investigadors que han contribuït a fer possible aquest estudi: Catalina Amengual (Dublin City University), Ricard Benito (Universitat Autònoma de Barcelona), Isabel Crespí (Universitat de les Illes Balears), Isaac González (Universitat Oberta de Catalunya), Christopher Little (Mississippi State University i Universitat de les Illes Balears), Joan Melià (Universitat de les Illes Balears), Joan Pujolar (Universitat Oberta de Catalunya), Ivan Solivellas (Universitat de les Illes Balears) i Anna Tudela (The Open University). Aquest article reflecteix l'esforç conjunt d'un grup dedicat de professionals el compromís i l'experiència dels quals han enriquit significativament aquest projecte.

Referències bibliogràfiques

- AMENGUAL, C., BENITO, R., GONZÀLEZ, I., I VANRELL, M. M. (2023a). Metodologia. Dins X. Castell, E. Cremades i M. M. Vanrell (Coord.). *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* (pp. 29-46). Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears; Universitat de les Illes Balears.
- AMENGUAL, C., CASTELL, X., I VANRELL, M. M. (2023b). Ús de les llengües segons els contextos i els moments vitals: les mudes lingüístiques. Dins X. Castell, E. Cremades i M. M. Vanrell (Coord.). *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* (pp. 47-76). Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears; Universitat de les Illes Balears.
- [AULIJOVIB] CASTELL, X., CREMADES, E., I VANRELL, M. M. (COORD.) (2023). *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears*. Universitat de les Illes Balears; Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears.
- BERNAL, E., I SINNER, C. (2009). Al seu rotllo: aproximació al llenguatge juvenil català. *Zeitschrift für Katalanistik*, 22, 7-36.
- BOIX, E. (1993). El contacte de llengües entre els joves de Barcelona al final dels vuitanta. Dins A. Ferrando, L. Messeguer i R. Alemany (Ed.). *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant-Elx, 9-14 de setembre de 1991)* (pp. 283-300). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BOIX, E., ÀLAMO SALA, M., GALINDO, M., I VILA I MORENO, F. X. (COORD.) (2007). *Corpus de Varietats Socials. Materials de treball*. Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- CALAFORRA, G. (1996). La cosificació de les normes d'ús lingüístic. Aspectes sociològics d'un discurs distorsionat. *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 21, 147-159.

- CANYELLES, C. (2017). Els coneixements lingüístics. Dins J. Melià i M. M. Vanrell (Coord.) *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi* (pp. 45-56). Govern de les Illes Balears; Generalitat de Catalunya; Universitat de les Illes Balears.
- CASTELL, X., MELIÀ, J., I VANRELL, M. M. (2021). Usos lingüístics i consum cultural en català dels joves de les Illes Balears: tres fonts de dades en relació. *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 31, 165-190.
- CREMADES, E., I CRESPI, I. (2023). La llengua en les interaccions comunicatives: normes d'ús lingüístic. Dins X. Castell, E. Cremades i M. M. Vanrell (Coord.). *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* (pp. 101-126). Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears; Universitat de les Illes Balears.
- CREMADES, E., CRESPI, I., I TUDELA, A. (2023). Usos lingüístics i hàbits de lleure. Dins X. Castell, E. Cremades i M. M. Vanrell (Coord.). *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* (pp. 77-97). Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears; Universitat de les Illes Balears.
- [ECCIB2016] DIRECCIÓ GENERAL DE CULTURA (2016). *El consum cultural a les Illes Balears. Informe de resultats 2016*. Govern de les Illes Balears.
- ECKERT, P. (2003). Language and adolescent peer groups. *Journal of Language and Social Psychology*, 22(1), 112-118.
- ECKERT, P. (2004). Adolescent language. Dins E. Finegan i J. Rickford (Ed.). *Language in the USA* (pp. 361-374). Cambridge University Press.
- [ES2004] VILLAYERDE, J. A. (COORD.) (2004). *Enquesta sociolingüística 2004*. Govern de les Illes Balears.
- [EULIB2014] MELIÀ, J., I VANRELL, M. M. (COORD.) (2017). *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi*. Govern de les Illes Balears; Generalitat de Catalunya; Universitat de les Illes Balears.
- GALINDO, M. (2006). *Les llengües a l'hora del pati. Usos lingüístics en les converses dels infants de primària a Catalunya* [tesi doctoral]. Universitat de Barcelona.
- GIMÉNEZ GARCÍA, R. (2022). *Edat, sexe i llengua inicial en l'elaboració de perfils lingüístics forenses d'adolescents en català* [tesi doctoral]. Universitat de Barcelona.
- GAL, S., I WOOLARD, K. (2001). Constructing Languages and Publics: Authority and Representation. Dins S. Gal i K. Woolard (Ed.). *Languages and Publics: The Making of Authority* (pp. 1-12). Routledge.
- GOMILA, M. (2015). *De primària a secundària: adolescents, llengua i consum cultural a Mallorca* [treball de fi de màster]. Universitat de les Illes Balears.
- GONZÁLEZ, I., PUJOLAR, J., FONT, A., I MARTÍNEZ, R. (2014). *Llengua i joves: usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Direcció General

- de Joventut (Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya).
- MELIÀ, J. (2003). Ús social de la llengua catalana entre els joves. Dins J. Sánchez i E. Florit (Coord.). *La llengua i els joves: el futur de la llengua catalana. VI Jornades de Normalització Lingüística i Ensenyament de CCOO* (pp. 67-74). Comissions Obreres de les Illes Balears.
 - MELIÀ, J. (2021). Planificació lingüística i complexitat social. Dins X. Castell i M. M. Vanrell (Coord.). *La dinamització lingüística: bases, eines i estratègies* (pp. 45-66). Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears; Universitat de les Illes Balears.
 - MELIÀ, J. (2023). Recomanacions estratègiques i actuacions de planificació lingüística a les Illes Balears. Dins X. Castell, E. Cremades i M. M. Vanrell (Coord.). *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* (pp. 151-166). Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears; Universitat de les Illes Balears.
 - PUJOLAR, J. (2023). Marc teòric. Dins X. Castell, E. Cremades i M. M. Vanrell (Coord.). *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* (pp. 17-27). Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears; Universitat de les Illes Balears.
 - PUJOLAR, J., GONZÁLEZ, I., FONT, A., I MARTÍNEZ, R. (2010). *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Secretaria de Joventut (Departament d'Acció Social i Ciutadania, Generalitat de Catalunya).
 - ROYO-CASALS, L. (2016). L'extensió veular dels verbs *anar, fer, veure* i *haver* en el parlar dels joves de Manresa. *Treballs de Sociolingüística Catalana, 26*, 163-180.
 - SANGINÉS, G. (2021). L'engrescadora aventura cap a l'assertivitat lingüística. Dins X. Castell i M. M. Vanrell (Coord.). *La dinamització lingüística: bases, eines i estratègies* (pp. 233-248). Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears; Universitat de les Illes Balears.
 - SOLIVELLAS, I., LITTLE, C., I TUDELA, A. (2023). L'imaginari juvenil: ideologies i actituds lingüístiques. Dins X. Castell, E. Cremades i M. M. Vanrell (Coord.). *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears* (pp. 127-150). Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears; Universitat de les Illes Balears.
 - VILA, F. X. (Ed.) (2012). *Survival and Development of Language Communities. Prospects and Challenges*. Multilingual Matters.
 - VILA, F. X., I GALINDO, M. (2012). Sobre la història i l'extensió de la norma de convergència lingüística a Catalunya. Dins: F. X. Vila (Ed.). *Posar-hi la base: usos i aprenentatges lingüístics en el domini català* (pp. 31-45). Institut d'Estudis Catalans.

- WIELAND, K. (2009). El llenguatge juvenil a Barcelona i la seva representació als mitjans de comunicació. *Noves SL: Revista de sociolingüística (Hivern 2009)*, 1-7.
- WOOLARD, K. (2016). *Singular and Plural: Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia*. Oxford University Press.
- YERN, M. (2023). *Usos lingüístics a les activitats extraescolars entre l'alumnat de 6è de primària* [treball de fi de grau]. Universitat de les Illes Balears.

**L'art urbà a Mallorca,
entre la protesta i la
proposta**

MIQUEL ÀNGEL BALLESTER SALAS

Miquel Àngel Ballester Salas

És llicenciat en Filosofia, màster en Filosofia Contemporània i màster en Formació del Professorat per la UIB. Està habilitat com educador social pel Col·legi d'Educaores i Educadors Socials de Madrid. Actualment és professor de Filosofia per a la Conselleria d'Educació i ha treballat com a professor associat del departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació de la UIB. Membre de la Comissió Espanyola d'Educació i Comunicació de la UICN. Ha coordinat el departament d'educació ambiental del GOB-Mallorca. Conferenciant i activista ecosocial. Ha comissariat exposicions sobre mobilitat sostenible i espais naturals. Autor d'articles sobre temes d'educació, joventut, ecologisme i medi ambient i del llibre *L'alteritat en el diàleg* (Lleonard Muntaner, 2018). És autor també de les guies *Residus Urbans per ajuntaments* (GOB, 2007) i *Consum sostenible a les escoles* (GOB, 2003).

Resum

En aquest article faig una aproximació a l'art urbà des d'una perspectiva analítica, començant amb una breu delimitació conceptual i històrica. A continuació, faig un repàs dels espais, dels temes, dels significats i de les tècniques dels principals artistes urbans que han deixat obres molt representatives del seu estil a Palma i altres indrets de Mallorca, així com també faig referència a les motivacions i les reflexions dels artistes sobre les seves intervencions urbanes. A més, em demano pel sentit actual d'aquest art, pel seu progressiu reconeixement per part de les institucions, i comento els festivals i altres iniciatives i la seva capacitat per potenciar i projectar la imatge turística d'una ciutat, dins un context de saturació turística i contestació per part dels mateixos artistes. He procurat no descuidar el debat sobre el vandalisme, ni tampoc els conflictes i amenaces que afecten aquest tipus d'art. M'ha interessat pensar si aquest art continua sent encara una expressió jove de protesta i reivindicació. L'estudi també tracta d'altres aspectes relacionats amb l'art de carrer, però d'una manera més superficial i secundària, com, per exemple, els problemes d'autoria i de reconeixement, la percepció social i el criteri per diferenciar l'art de les pintades incíviques.

Paraules clau: Art urbà / Art de carrer / Street art / Grafit

Resumen

En este artículo hago una aproximación al arte urbano desde una perspectiva analítica, empezando con una breve delimitación conceptual e histórica. A continuación, hago un repaso de los espacios, los temas, los significados y las técnicas de los principales artistas urbanos que han dejado obras muy representativas de su estilo en Palma y otros lugares de Mallorca, así como también hago referencia a las motivaciones y las reflexiones de los artistas sobre sus intervenciones urbanas. También me pregunto sobre el sentido actual de este arte, sobre su progresivo reconocimiento por parte de las instituciones, y comento los festivales y otras iniciativas y su capacidad para potenciar y proyectar la imagen turística de Mallorca dentro de un contexto de saturación turística y contestación de los propios artistas. He procurado no descuidar el debate sobre el vandalismo, ni los conflictos y amenazas que afectan a este tipo de arte. Me ha interesado pensar si este arte continúa siendo aún una expresión joven de protesta y reivindicación. El estudio también trata otros aspectos relacionados con el arte urbano, pero de una manera más superficial y secundaria, como, por ejemplo, los problemas de autoría y de reconocimiento, la percepción social y el criterio para diferenciar el arte urbano de las pintadas incívicas.

Palabras clave: Arte urbano / Arte callejero / Street art / Graffiti

1. Grafit, art de carrer i art urbà: uns aclariments conceptuals inicials

El terme *art de carrer* (*street art*, en anglès) s'ha popularitzat i s'usa de manera generalitzada i de manera indistinta juntament amb l'expressió *art urbà*; però l'art urbà és més general i engloba tant el grafit com l'art de carrer.

De manera impròpia i vulgar solen anomenar-se grafit les obres d'art urbà en general, prenent la part pel tot. Aquesta confusió té el seu origen en el fet que les primeres manifestacions d'art urbà eren grafit. Per aquesta raó, l'art urbà és conegut dins l'àmbit del món de l'art com a postgrafit per diferenciar-lo del grafit vandàlic.

Segons l'enciclopèdia catalana, un grafit és «una inscripció o dibuix sobre murs o altres suports d'espais públics». Aquesta definició és molt incompleta i, per tant, és insatisfactòria perquè no fa cap referència a l'etimologia de la paraula, ni als seus orígens històrics, ni tampoc a les tècniques artístiques. El grafit és un estil molt concret que segueix unes regles i comportaments definits. Al principi, al metro de Nova York, tenia una intencionalitat més vandàlica que no artística. Es diferencia de l'art de carrer en el fet que, mentre que aquest engloba una gran varietat de tècniques, els grafit es fan exclusivament amb pintura d'espriai.

Les ciutats han esdevingut un gran mural i un escenari en el qual els artistes deixen la seva petjada a la vista de residents i visitants. Des dels seus orígens, l'art urbà neix amb la voluntat de ser una expressió artística transgressora que romp les normes establertes i que està molt compromesa amb la llibertat d'expressió.

L'art urbà té un caràcter públic i democràtic. En la mesura que està permanentment exposat a la mirada de l'espectador, és accessible a qualsevol passejant, turista o resident, amb independència del seu origen, procedència, edat o classe social. El fet d'estar a l'aire lliure també el defineix en altres sentits. En primer lloc, per la seva gratuïtat, s'admira de manera directa i de franc; en segon lloc, té un caràcter efímer, ja que el fet d'estar exposat a l'aire lliure fa que pateixi un deteriorament i desgast progressiu a causa de l'acció de les inclemències atmosfèriques. En aquest sentit, es pot parlar d'un art temporal i no gaire durador.

L'art urbà s'ha entès en el marc de la història de l'art com una evolució d'expressions artístiques molt anteriors en el temps. Així, és habitual relacionar el grafit amb l'art prehistòric, interpretant de manera extemporània que la tècnica usada per imprimir les mans a les parets de les coves equival als primers estencils o plantilles.

Quant als orígens etimològics, s'ha de dir que el terme *grafit* prové de l'italià i fa referència a les inscripcions satíriques fetes als espais públics en l'època romana. Els grafit d'època romana són textos anònims escrits damunt les parets usant carbó o pintura. Els grafit formaven part de la cultura romana i eren inscripcions habituals en ciutats com Herculà o Roma mateixa, però els més ben conservats inventariats són els de l'antiga Pompeia, pel fet que quedaren gairebé intactes sota cendres volcàniques. Aquests grafit pompeians tenen un gran valor històric perquè permeten reconstruir la vida quotidiana, els costums i les preocupacions. Segons explica Enri-

que Montero (1981, 85) a la introducció a *Grafitis amatoris pompeians*, els que es van trobar a Pompeia proclamaven les qualitats eròtiques dels soldats i gladiadors, eren útils per desqualificar i fer campanya política contra altres candidats denunciant amors considerats contra natura. Montero (1981, 86-89) destaca que hi havia grafitis amorosos, fàl·lics i d'altres amb un contingut sagrat i religió que demanaven protecció o càstigs als déus. Diu que hi havia també grafitis que senyalitzaven cases particulars, d'artesans o botiguers, bordells, i grafitis amb insults, anècdotes i experiències singulars, i d'altres de més cultes que citaven autors llatins.

El significat del grafit com a tècnica expressiva evoluciona amb el temps. A partir del segle XIX, es fa servir per deixar constància de l'estada a un lloc. Avui en dia l'interior dels monuments està farcit de grafitis dels visitants que, moguts pel seu ego, graven els seus noms rasant la pedra. Al castell de Cabrera i al de Bellver de Palma, hi trobam grafitis amb valor històric, deixats pels presoners que volien donar testimoni de la seva existència.

El moviment que coneixem com a *art urbà* comença als Estats Units, a final dels anys seixanta i a principi dels setanta del segle XX, i es manifesta a través dels grafitis de protesta de joves pertanyents a grups marginals de les grans urbs que cerquen expressar el seu descontent. Segons recull Daniel Mora en el seu estudi, «les primeres manifestacions de la cultura del *graffiti* van ser els *tags*, firmes senzilles destinades a fer famós el *graffiti writer* que aconseguís fer-ne més, i a llocs més difícils. El primer *tag* documentat és el de Corn Bread, de Phila-

delphia al 1965». En el segle XX, adquireix un sentit contracultural i polític de protesta, i els estudiants omplen les parets de París durant les revoltes estudiantils i obreres del Maig del 68. Els motius contemporanis, per tant, responen tant a una expressió política o ideològica com a l'exhibició de la personalitat d'un individu o d'un grup o a una intenció decorativa.

En els inicis, els grafitis només eren de lletres i reflectien el nom del grafiter que l'havia pintat. Però progressivament s'hi van anar introduint imatges i dibuixos i van anar evolucionant cap a un art més figuratiu i conceptual. De manera que, a poc a poc, aquestes figures s'independitzaren de les lletres i guanyà força la preocupació pel valor artístic de les obres. Finalment, als anys vuitanta del segle XX, als Estats Units, l'art urbà es comença a valorar com a expressió plàstica de gran valor estètic i s'identifiquen els primers artistes, com Jean-Michel Basquiat (Nova York, 1960-1988) o Keith Haring (Pennsilvània, 1958 - Nova York, 1990).

2. Art urbà o vandalisme?

L'art forma part del paisatge urbà, la seva presència és molt intensa a les parets i als murs dels pobles i les ciutats de Mallorca. Aquesta presència va acompanyada de dues tendències oposades, d'una banda, d'una sensibilitat favorable a les intervencions urbanes de qualitat, i, d'una altra, d'un rebuig creixent a les pintades indiscriminades.

És habitual restar valor a l'art urbà perquè es confon amb les pintades vandàliques, però hi ha importants diferències, com hem vist a l'apartat anterior.

Les pintades il·legals poden ser grafitis, taques, inscripcions, grafismes, frases, textos, gargots...; actuen sobre edificis històrics catalogats i protegits o bé superfícies de titularitat privada, i estan associades a l'incivisme i al vandalisme urbà. Es poden entendre com una contaminació visual quan no tenen qualitat artística, embruten i degraden la ciutat; són una provocació i apareixen en qualsevol element urbà, amb valor o sense, en espais públics i privats. Es tracta de pintades que no tenen signatura que en permeti identificar l'autoria, perquè són il·legals i els vàndals saben que poden ser sancionats amb multes.

Sembla que s'ha produït un efecte reclam i que la proliferació de pintades vandàliques i la seva pervivència ha provocat un *turisme grafiter*, és a dir, la vinguda de grafiters d'altres indrets de fora de Mallorca.

Els ajuntaments estan aplicant una estratègia antipintades interessant i favorable a l'art urbà, consistent a substituir les pintades vandàliques per obres de carrer. El consistori de Marratxí, per exemple, ha substituït les pintades que es feien regularment a les parets del camp de futbol de sa Nova Cabana amb una pintura de l'artista Joan Aguiló, amb l'esperança que d'aquesta manera s'aturaran les agressions visuals.

En qualsevol cas, el sentit subversiu dels grafitis s'ha vist alterat per l'acceptació i el sentir generalitzat que hi ha altres tipus d'intervencions que són manifestacions artístiques respectables i, fins i tot, valuoses. Una prova de l'acceptació i la valoració creixent de les peces d'art urbà és que els passejants s'aturen i es fan autofotos amb les obres de fons. El reconeixement

del valor artístic i fins i tot educatiu de l'art públic es fa visible també amb la gran quantitat de murals de gran format que decoren les parets de les escoles i instituts de tot Mallorca.

A més, en molts de casos, els artistes urbans ja no s'oculten ni actuen al vespre de forma clandestina, perquè cada vegada compten més amb el consentiment de propietaris i d'institucions. La relació amb el públic ha canviat i és molt diferent a la que es produeix als espais expositius convencionals. El carrer permet un accés directe a l'art. Les paraules d'Abraham Calero, un dels artistes que dinamitza més els carrers de Palma amb les seves obres, confirmen la normalització de les intervencions artístiques al carrer i la bona acollida que tenen entre els veïns: «Sempre treball de dia i gaudesc de parlar amb els veïns. He arribat a renunciar a posar alguna peça perquè algun veí no hi estava d'acord, però en general la majoria estan encantats de veure que algú transforma un racó degradat en una obra d'art».

3. Les tècniques, els estils i els materials

L'art de carrer té un caràcter experimental, és el resultat del mestissatge entre diversos llenguatges visuals i escrits i de l'aplicació de tècniques canviants. Els artistes de carrer utilitzen una diversitat de tècniques, com la serigrafia, l'esprai, les plantilles (*stencils*), els cartells, els murals (utilitzen les parets com a llenç), el collage, el *paste-up* (peces de paper encolades), la postfotografia (inclou les impressions i els fotomuntatges digitals), la pintura i els adhesius (*stickers*).

En molts de casos l'elecció de la tècnica depèn de si l'acció ha de ser ràpida i discreta o de si es tracta d'una intervenció permesa i autoritzada que possibilita actuar pausadament i de manera continuada. La formació i el bagatge de l'artista també són factors molt importants a l'hora d'usar una tècnica o l'altra, ja que s'ha de sentir còmode i segur amb el material.

Un altre factor determinant del material és triar el que millor s'adeqüi a la superfície sobre la qual es vol intervenir. Tanmateix, és habitual combinar-ne i usar tècniques mixtes.

Cada vegada són més freqüents els murals a gran escala que ocupen parets senceres d'edificis, com la de l'infant que juga amb un tren de Joan Aguiló, que es pot veure en una paret d'un edifici de l'estació del tren de Palma; o la balena rosa de Marc Peris (SOMA) a la paret del CEIP Es Pont, al barri de Son Gotleu de Palma, on van estudiar els seus dos fills; o a les façanes dels edificis del Campus de la Universitat de les Illes Balears. Els murals de gran format requereixen mitjans tècnics, com ara elevadors mecànics, que no estan a l'abast de qualsevol artista de carrer, només dels artistes més prestigiosos. La proliferació d'aquest tipus de mitjans més cars i sofisticats és un indicador que hi ha una evolució de l'art urbà cap a la professionalització dels artistes.

D'altra banda, la fidelitat a determinats estils afavoreix la identificació dels artistes a través de les seves obres. Així, la tècnica fotogràfica de Calero deixa la seva marca inconfusible en les obres, així com també les pintures de gran format caracteritzen Joan Aguiló. De la mateixa manera que SOMA també té un estil propi i

característic que afavoreix que se'l reconegui fàcilment.

4. Art efímer (amb matisos) i en contínua evolució

Els artistes urbans saben que les seves obres tenen un caràcter efímer, perquè formen part de murs i parets d'edificis que desapareixeran amb el temps o seran enderrocats o reformats, o bé perquè les seves obres seran alterades i transformades per pintades i el desgast natural causat per fenòmens naturals com la pluja i el vent.

El vandalisme també actua sobre les obres dels artistes urbans; són ratllades i cobertes de pintura, la qual cosa n'afecta tant la visibilitat com la durabilitat i provoca que els artistes traslladin les seves obres a barris on el seu treball sigui més respectat.

Els artistes tenen assumit que deixar les peces en un entorn urbà, a l'abast de la gent, té avantatges i inconvenients. Entre els avantatges hi ha la relació directa que s'estableix amb els habitants i el fet d'arribar a persones que mai visitarien una galeria d'art. Entre els aspectes negatius, hi ha les accions vandàliques que destrueixen les peces.

A vegades, les intervencions fetes al carrer són modificades espontàniament per persones anònimes amb la introducció de nous elements que no figuraven a l'original i que poden transformar el sentit de l'obra, amb reinterpretacions que poden enriquir-la. En temps de pandèmia era habitual modificar els retrats de carrer tapant les boques amb una mascareta.

Els mateixos artistes són conscients que una vegada que han fet una intervenció s'hi produeixen addicions

i que l'obra esdevé un punt de partida per a noves intervencions i reinterpretacions que poden arribar a canviar-ne fins i tot el significat inicial. El fotògraf i grafiter Twoflü (Madrid, 1980) reconeix en una entrevista que «quan acabam una obra, aquesta ja no és nostra, sinó del carrer, i el carrer genera un moviment continu. Pot passar qualsevol cosa. El carrer és una porta de transformació»¹.

Per la seva banda, Calero, en una altra entrevista concedida a RTVE, aprofundeix en aquesta idea d'autoria compartida i diu que «una obra, encara que l'hagis fet tu, pertany a la ciutat, a tot aquell que passa, i cada persona li dona una lectura completament diferent»².

Hi ha artistes tan curosos amb les seves obres que fins i tot fan un seguiment dels desperfectes i el desgast que pateixen i que decideixen substituir els elements danyats o directament reproduïen l'obra de bell nou en un altre lloc de la ciutat. L'artista Calero ha aplicat aquestes estratègies per preservar les seves obres de la destrucció. D'una banda, ha reproduït murals danyats a altres zones de la ciutat; per exemple, ha traslladat una peça que representa l'actriu Natalie Portman amb Simba, que originàriament estava situada al carrer de Lluís Alemany i Pujol del barri palmès de l'Escorxador, al túnel del carrer de les Soltes des Jonquet. Calero ha aplicat aquesta mateixa estratègia de translació amb una fotografia danyada dels refugiats morts ubicada a les roques del passeig des Molinar i l'ha reproduïda al carrer de Gregori de Sallambre a l'eixample de Palma.

Un altre exemple d'aquesta voluntat de mantenir l'obra original visible i en bon estat el dona el mateix artista amb el reemplaçament de la cara ratllada del mandalorià de la sèrie *Star Wars*, una peça que trasllada un missatge de civisme i que es troba a l'entrada del Parc de la Riera més propera a les runes de l'estadi Lluís Sitjar. I encara hi ha un tercer exemple de lluita contra la destrucció d'una obra pròpia: la restauració i la reposició fins a cinc vegades del mural antibel·licista representat per l'humorista Gila disfressat de militar i amb un telèfon amb el qual es comunicava amb l'expresident del Estats Units Donald Trump. Aquest peça, que inicialment estava a prop de l'Escorxador, l'ha acabada desplaçant a una altra localització perquè era objecte d'actes vandàlics contínuament.

5. Els espais urbans més enllà de la marginalitat

Al començament, l'art urbà ocupava les perifèries i zones marginals de les ciutats, però progressivament ha colonitzat els barris antics i les zones més interiors i cèntriques, seguint les dinàmiques urbanístiques de les ciutats. Històricament, les intervencions artístiques en bona part s'han fet en llocs degradats de les ciutats, com edificis abandonats o en runes, portes, portes i finestres tapiades, parets de torrents, elements mòbils i temporals, solars, túnels i ponts, polígons i naus industrials, places i trespols, casetes d'electricitat, senyals, búnquers costaners i altres instal·lacions militars abandonades, fanals, bancs i mobiliari urbà en mal estat, etc.

1 Traducció de l'autor.

2 Traducció de l'autor.

D'un temps ençà però, es pot observar que ja no és un art que limiti la seva presència als espais més degradats, ja que en l'actualitat les obres estan presents a altres bandes de les ciutats, com parets d'escoles, instituts, camps de futbol, pavellons esportius i altres instal·lacions esportives, mercats, aparcaments, centres comercials, centrals elèctriques, estacions de tren, hotels i apartaments, claustres, esglésies, teatres, places i parcs infantils, hospitals i residències, biblioteques, casals de barri, centres de salut, piscines municipals i altres edificis públics. Aquest canvi d'ubicació ha estat possible gràcies a la col·laboració de les administracions públiques a través del finançament i la cessió d'espais, i té a veure amb la normalització d'un art que s'havia mantingut en l'anonimat i la clandestinitat.

Aquest art, que va néixer al carrer, en contraposició amb l'art més convencional, que s'exhibeix en galeries i museus, està colonitzant també els espais artístics tradicionals. S'està produint un desplaçament paradoxal en relació amb els espais que han caracteritzat aquest art, atès que, després d'haver aconseguit conquerir els carrers, està colonitzant els museus i altres centres expositius, fins al punt que s'han creat museus especialitzats en art urbà a les grans capitals europees: l'STRAAT d'Amsterdam, l'Urban Nation Museum de Berlín i l'Street Art Museum (SAM) de Sant Petersburg. La museïtzació de l'art urbà ha traspassat fronteres i és una tendència d'abast global que ha donat lloc també a l'obertura d'altres museus especialitzats en art urbà, com el Mauseum of Graffiti de Miami. Altres exemples d'aquest fenò-

men és el recentment inaugurat Museu Bansky a Barcelona, o l'exposició «Alquímia» d'Abraham Calero, un homenatge als llibres il·lustrats infantils, en col·laboració amb els dibuixants Eva Barceló, Canizares, Toni Galmés, Bartolomé Seguí, Nívola Uyà i alumnes del CEIP Anselm Turmeda, que ha tingut lloc al pati del Casal Solleric.

Tanmateix, contra la institucionalització de l'art urbà i la sortida de la marginalitat s'alcen algunes veus crítiques. Sobre la qüestió de l'entrada de l'*street art* a les galeries, l'artista local Emea opina que «les modalitats artístiques que sorgeixen al carrer ho fan de manera espontània i natural, i que, en canvi, les peces que es mostren en una galeria són el treball d'estudi, un treball premeditat, sense l'error natural que es produeix al carrer». Aquest és un dels debats que roman encara obert i en el qual cada artista es posiciona individualment.

6. Els artistes urbans surten de l'anonimat i la clandestinitat

L'art urbà ha plantejat històricament un conflicte entre drets essencials. En l'art urbà xoquen els drets fonamentals de la llibertat d'expressió i la propietat intel·lectual, d'una banda, i el dret de la propietat privada, de l'altra. Les obres d'art de carrer s'han vist protegides per la llei de propietat intel·lectual i han trobat l'emparedament de les institucions amb la cessió d'espais i llocs públics per fer les intervencions. La via institucional està resultant una solució eficaç que protegeix la tasca creativa dels artistes.

No oblidem que inicialment els artistes urbans intervenien sempre de nit en elements urbans, sense cap

tipus de permís, de manera clandestina, ocultant les seves identitats, pintant amb estrès i patint la persecució policial.

La preservació de la identitat a través de l'anonimat i la signatura encofradora associada a la il·legalitat que ha acompanyat les obres d'art urbà s'ha anat superant, ja que els artistes en l'actualitat sol·liciten i aconsegueixen majoritàriament els permisos necessaris per fer les seves intervencions dins el marc legal.

És un fet destacable que cada vegada són més els artistes que surten de l'anonimat i la marginalitat per reclamar reconeixement per al seu art i les seves creacions. Aquesta visibilització ha estat en part possible gràcies al sorgiment d'una nova sensibilitat ciutadana que cada vegada dona més valor a la seva activitat.

Progressivament, ha canviat la percepció social sobre els artistes de carrer, en el sentit de deixar de ser considerats una mena de vàndals que embruten les parets i les façanes. Els artistes, per la seva banda, han estat més curosos a l'hora de triar els llocs on fer les seves intervencions i han renunciat a fer intervencions si no tenen el permís dels propietaris dels edificis. A la vegada, els ajuntaments han estat més permissius perquè han donat valor a aquest tipus d'art, encara que hi ha algunes excepcions, com veurem més endavant. Aquestes transformacions han afavorit que els artistes perdessin la por de les sancions, sortissin de l'anonimat i s'atrevisissin a signar les obres amb els seus noms autèntics. Fins i tot, comença a ser freqüent observar els artistes treballar al carrer a plena llum del dia. Aquest fet ha permès als artistes inte-

ractuar amb els veïnats i desfer els tòpics negatius que pesaven sobre ells; a més, ha provocat un diàleg veïnal enriquidor que a la vegada ha incrementat el grau d'acceptació d'aquesta activitat creativa.

Aquests canvis estan impulsant la professionalització dels artistes i estan afectant la filosofia que ha donat lloc a l'art urbà.

El reconeixement social està normalitzant la col·laboració dels artistes amb les institucions públiques mitjançant el desenvolupament de projectes municipals. I s'està produint una retroalimentació positiva, en la mesura que l'alt nivell de tolerància i professionalització permeten que els artistes intervinguin de manera cada vegada més intensiva en espais urbans. A la vegada fa que aquestes intervencions siguin una forma eficaç de promocionar i impulsar les seves carreres i aconseguir nous encàrrecs remunerats.

La bona entesa entre l'administració pública i els artistes urbans ha fet possible que un dels artistes urbans amb més arrelament a Mallorca, Abraham Calero, per exemple, hagi fet diversos treballs participatius. S'ha de matisar, però, que en el seu cas sempre ha posat com a condició que dur a terme el seu disseny sense cap modificació ni censura. Aquesta col·laboració ha permès que els ciutadans gaudissin de murals participatius de grans dimensions, com el que ha executat al Parc de la Riera, concretament en una de les parets del torrent, i que ha estat dissenyat a partir d'autoretrats emocionals de joves amb malalties mentals amb la finalitat de sensibilitzar la població sobre la salut mental i en el marc del projecte Ment-

Art. L'execució d'aquesta intervenció ha estat possible per la subvenció de l'Ajuntament de Palma, la Conselleria de Salut i Consum i la Conselleria d'Educació i Formació Professional. Malgrat aquesta evident professionalització i l'increment dels treballs per encàrrec, alguns artistes urbans continuen fent intervencions espontànies i independents.

Aquesta tendència a sortir de l'anonimat té un caràcter global, però compta amb una sonada excepció en Banksy, tal vegada l'artista de carrer més prestigiós a escala internacional. La seva voluntat de restar en l'anonimat ha afavorit indirectament l'apropiament de la seva obra i els usos il·legítims no consentits, com les reproduccions i recreacions no autoritzades amb finalitats d'explotació comercial.

Precisament, el 2014 els mitjans de comunicació es feien ressò d'un suposat dibuix de Banksy aparegut a l'avinguda del Comte de Sallent, 16, de Palma. El titular del *Diari Balears* era «Un Banksy a Palma?». El dibuix representava un nin damunt un tamboret i orinant en un vàter. A la part superior del dibuix es podia llegir «The great pees of art». La intervenció remetia tant a l'estil de Banksy com a René Duchamp i la seva obra *La font*. Plantejava diverses reflexions, a més de l'anonimat i l'autoria, perquè convidava a pensar temes com l'originalitat, l'art de l'art i el valor de les obres condicionat a l'autoria. Temps després es va saber que la peça no era de Banksy, sinó d'ORB, un artista urbà mallorquí que manté la seva identitat en l'anonimat, com l'artista britànic.

7. Els artistes i les seves obres als carrers de Palma i els seus voltants

Els grafitis arriben a Mallorca a finals dels anys vuitanta del segle XX de la mà de joves seguidors de la música *hip hop*. Molt posteriorment, ja ben entrat el segle XXI, arriba a Mallorca l'art urbà en sentit més ampli amb les primeres intervencions d'artistes que avui ja s'han consolidat en el panorama internacional, com Abraham Calero (Madrid, 1976), SOMA (València, 1977), Joan Aguiló (Palma, 1983) i Carolina Adán Caro (Pinto, 1984), entre d'altres. Aquests pioners han deixat les seves creacions als carrers de Palma, i han estès la vocació a altres artistes més joves que també han compartit les obres públicament en altres indrets de la geografia mallorquina i han contribuït al desenvolupament d'una cultura de *street art* que s'ha consolidat amb l'organització de festivals i concursos i la creació de projectes impulsats per iniciativa d'entitats públiques i privades.

El procés d'ocupació artística del barri antic de Palma ha estat inseparable de l'especulació urbanística associada als processos de rehabilitació i gentrificació urbanes, que han provocat el desplaçament de la població resident i la generació temporal de solars i cases abandonades, i, per tant, d'espais molt atractius per fer intervencions artístiques de carrer. També han despertat la consciència crítica dels artistes de carrer i han suposat un estímul per denunciar les conseqüències socials i econòmiques d'aquestes actuacions, com l'encariment dels habitatges.

A continuació, farem un recorregut pels principals artistes urbans que

han deixat obres als carrers de Palma i els seus voltants.

Calero és un dels animadors més actius i amb més presència d'obres als carrers de Palma. Segons afirma ell mateix en una entrevista a Ràdio Calvià feta el 10 de març de 2022, té instal·lades aproximadament 90 peces, distribuïdes en diferents carrers de Palma. Calero es defineix a si mateix i explica la seva obra amb les paraules següents, extretes del seu lloc web: «Crec en la capacitat de l'art per canviar la percepció d'un espai i la nostra relació amb aquest. Defens un art urbà efímer, *site-specific* i guerriller que dignifiqui la ciutat degradada... i una obra galerística elegant que ens perduri en el temps».³

En aquesta definició ja s'observa una contraposició entre art de carrer i art galerístic, el primer caracteritzat per ser efímer i el segon amb vocació de perdurabilitat. Aquest conflicte afecta l'artista i no està tan ben resolt en la pràctica, ja que es poden posar exemples de la cura que té per les seves obres d'art urbà, fins al punt d'intervenir en la seva pròpia obra per substituir parts danyades dels murals. El seu perfil biogràfic segueix aquesta dualitat, atès que combina exposicions en galeries amb intervencions de carrer.

Des de 2017, desenvolupa un projecte de postfotografia que vol «dignificar espais urbans degradats a través d'intervencions de *street art*»⁴. En qualsevol cas, les intervencions que fa tenen el denominador comú d'expressar un compromís molt crític amb la realitat social i política. Les peces de

Calero s'inspiren en l'actualitat política i tenen una forta implicació social i ideològica, i una finalitat de denúncia antifeixista. Per mitjà de les seves obres, ha posat en evidència les polítiques migratòries, el nou feixisme, el poder de la premsa, la policia i l'església, la discriminació dels malalts mentals i les dones. També ha criticat la monarquia, el bel·licisme, la destrucció del medi ambient, la massificació turística...

Ha intervingut a la façana del CEIP Verge de Lluc amb una composició fotogràfica formada per més de vint rostres infantils que corresponen a personatges del món de la cultura, la ciència, la música, la política, la filosofia, el cinema i l'art en general, com Angela Davis, Marie Curie, Albert Einstein, Stan Lee, Frida Kahlo, Pau Casals, Clara Campoamor, Rigoberta Menchú i Nelson Mandela, entre d'altres. Tots tenen en comú el fet de ser bons referents ètics per als infants. També ha donat veu als infants i joves amb trastorns mentals greus que són usuaris de l'Institut Balear de Salut Mental de la Infància i l'Adolescència (IBSMIA).

Calero ha posat el seu art al servei de la recuperació de la memòria històrica i el reconeixement democràtic amb la intervenció mural titulada *El jardí de la memòria* al Claustre de Sant Domingo d'Inca, en col·laboració amb la Federació de Persones Sordes de les Illes Balears (FSIB), on hi ha representades unes mans que reproduïen la paraula *memòria* en llenguatge dactilològic i que fan referència a la repressió franquista. Ha volgut reconèixer el bon treball polític de l'expresident d'Uruguai José Mujica representant-lo a una façana del barri

3 Traducció de l'autor.

4 Traducció de l'autor.

d'Es Jonquet de Palma, amb el puny esquerre alçat dins el cos de Superman, volant com l'heroi de còmic.

Ha fet diverses intervencions amb Carolina Adán Caro per dignificar la menstruació dins el projecte «Menstruació és vida». La primera de les peces creada en el marc d'aquest projecte és una fotografia de l'actriu alemanya Marlene Dietrich vestida de manera molt masculina, amb americana, corbata i pantalons blancs, acompanyada d'una contrapublicitat que substitueix el lema amb el qual s'ha anunciat des de principi del segle XXI una famosa marca de compreses, que deia «Et sentiràs neta, et sentiràs bé», per aquest altre: «Ni et sentiràs neta, ni et sentiràs bé». Aquesta obra que és al carrer de la Quartera. Una altra peça que vol rompre amb l'estigma de la regla femenina es pot localitzar en un carrer del barri jueu de Palma. És una fotografia representativa de Cassidy, un personatge del còmic *El predicador*, de Garth Ennis, transformat en un vampir. Una altra fotografia que forma part d'aquest projecte és la icònica *Here they come* del fotògraf Helmut Newton, que ha estat modificada tenyint de vermell la roba interior de les models. Hi ha almanco dues peces més que completen el projecte: una fotografia del dors nu d'Hèrcules amb sang al coll i als colzes que reinterpreta una escultura de Baccio Bandinelli i que es pot veure a la paret de la plaça de Toros de Palma que dona al carrer de l'Arquitecte Gaspar Bennàssar, i al carrer d'Aragó hi ha la representació del personatge femení protagonista de la pel·lícula de terror *Carrie*, banyat en sang.

Però també ha desenvolupat projectes més lúdics que expressen les

seves influències i preferències cinematogràfiques en zones concretes de Palma, com el barri des Jonquet, on hi ha un mural d'Elisa de *Frozen* junt amb l'actor Jack Nicholson, i el mural de Natalie Portman que agafa en braços el famós cadell Simba d'*El rei lleó* i el protegeix apuntant a l'espectador amb una pistola. A més, es pot trobar el personatge Monsieur Hulot, creat i interpretat pel director de cine Jacques Tati, colcant en bicicleta al carrer de Caro, aferrat a la paret d'una tenda de bicicletes, o la peça *El club dels músics morts*, inspirada en la pel·lícula *El club dels poetes morts*, localitzada a l'edifici de La Protectora, al carrer del mateix nom.

Altres referents del cinema que Calero ha reinterpretat són Jack Skellington, el protagonista de *Malson abans de Nadal*, de Tim Burton, que ha estampat a la paret d'un edifici del carrer de la Fàbrica. Una reproducció d'Indiana Jones en una travessia de les Rambles. El personatge d'*anime* japonès Totoro, que sobresurt d'un fons que simbolitza el camp de futbol del Lluís Sitjar, al carrer de Ramon Picó de Palma. Una altra peça al carrer de Can Pisà amb la reproducció de Mr Bean, protagonista d'una famosa sèrie d'humor, i una més amb el robot Wall-E i la seva planta ornamental sembrada en un forat d'una antiga instal·lació de gas a la voravia d'un carrer del barri del Terreno.

Les fonts d'inspiració de Calero es basen també en altres arts, com la literatura, la pintura, l'escultura, el còmic, la música i la fotografia. De l'obra *On viuen els monstres?*, de l'escriptor i il·lustrador Maurice Sendak, sorgeix el monstre de les claus que es pot veure al carrer del Pes de la Farina.

Una pintura de Juan Carreño ha inspirat el sant Sebastià de Calero que du un mòbil a la mà i que ha instal·lat en un portal tapiat del carrer del Seminari, a prop del Bisbat. La música li ha inspirat diverses peces: el retrat de la cantant Patti Smith i el de Beth Gibbons, cantant i compositora del grup Portishead, dins cartes de pòquer al barri palmès de la Gerreria. Hi ha una peça al carrer de la Gerreria en homenatge a Claudi Biern, l'autor de sèries d'animació infantil tan famoses com *David, el gnom*, *La volta al món de Willy Fog* i *D'Artacan i els tres mosquecans*, que apareix retratat i envoltat dels seus dibuixos. L'autoreflexió sobre la postfotografia l'ha duit a reinterpretar el fotògraf Joan Fontcuberta presentant-lo com un sant al servei del joc entre veritat i mentida.

Calero expressa una gran afecció per les seves obres, amb les quals estableix un fort lligam emocional. Per això, les fotografies i les comparteix a través de les xarxes socials abans que desapareguin o siguin objecte de transformacions.

L'artista valencià SOMA és un dels principals referents de l'art urbà a Mallorca per la qualitat i la quantitat de les intervencions. Ha deixat la seva empremta al barri antic de Palma, al llarg de les llargues temporades en què ha viscut al barri de Ca n'Amunt. El nom artístic de SOMA, amb el qual signa totes les seves obres, està inspirat en la literatura de ciència-ficció, concretament en la novel·la distòpica *Un món feliç*, d'Aldous Huxley, i fa referència a la droga que consumia la població per curar les penes. Es defineix a si mateix com a treballador de l'art. Combina els projectes personals i l'activisme polític i social amb les obres per encàrrec, i

ha deixat nombroses mostres del seu art en diferents espais de Palma, especialment al barri antic, als carrers degradats del barri de la Gerreria, des de l'any 2002 en endavant. Posteriorment, ha anat ampliant el seu radi d'acció cap a l'eixample de la ciutat, amb una intervenció als dos costats de la paret de la rampa de sortida de l'aparcament de les Avingudes que vol retre un homenatge a Mallorca usant una iconografia representativa de la cultura, la gastronomia i les tradicions típiques de l'illa. SOMA explica la iconografia d'aquest nou mural:

Volia fer una declaració d'amor per Mallorca. Volia inventar imatges que es connectassin amb allò que suposa Mallorca en la meua imaginació. Volia fer un exercici d'optimisme i regalar una alenada de creativitat. Celebrar la vida a través de tot allò que m'emociona d'aquesta terra: la seva cultura, el seu folklore, la seva gastronomia i els blaus de la seva mar. Des dels dimonis de Sant Antoni, el pa amb oli, caragols, arquitectura i diversos elements iconogràfics passats pel meu filtre personal.

L'ampliació de la seva zona d'acció més enllà del barri antic de Palma ha afavorit també que deixi mostres del seu art en centres educatius i altres espais de la ciutat. El seu lligam amb el món educatiu –va fer feina com a professor a l'IES Francesc de Borja Moll de Palma durant 12 anys– explica l'interès que té per fer intervencions als centres públics.

L'artista urbana Carolina Adán Caro es defineix a si mateixa com a artista plàstica. Treballa sota la marca Art is

Life, que sintetitza la seva concepció de l'art com a forma de vida. Adán entén que l'art ha d'oferir a l'espectador «alguna cosa que li cridi l'atenció», que afavoreixi que «per un instant s'oblidi dels seus pensaments» i que sigui capaç «d'extreure'l de la seva realitat»⁵. En els seus inicis feia feina com a muralista, i ha anat evolucionant cap a altres superfícies, com el llenç, les finestres, les portes, la roba, estris, etc. En una videoentrevista explica que incorpora habitualment l'espontaneïtat en el procés creatiu i que li agrada compartir el seu art en viu perquè els espectadors vegin néixer una obra del no-res.

Les seves obres són molt vitalistes i coloristes. El seu univers creatiu personal està inspirat en «l'univers pop, la mitologia femenina, el món de la mar, i la seva estimada Mallorca»⁶. Així, les seves obres tracten de temàtiques molt diverses, encara que li agrada molt pintar dones i retrats, a més d'animals. Entre les seves obres, destaca el mural d'una tortuga marina a l'entrada del CEIP Es Coll d'en Rabassa, finançat per les famílies associades a l'AMIPA de l'escola. Entre les obres més recents destaca el mural titulat *Dones trencant cadenes i aixecant el vol*, que es pot observar en una paret del centre de dia de Son Sardina, a Palma, fet en col·laboració amb la Fundació ALAS i amb dones que pateixen patologies cròniques. Una altra obra destacable és el mural que representa el miracle dels pans i els peixos fet en una paret de la parròquia de la Nostra Senyora de Portals.

A més a més, ha tingut una participació molt destacada en la Nit de l'Art del 2023, organitzada per Associació de Galeristes de Palma, fent una intervenció artística en directe consistent a pintar la superfície d'un cotxe a la plaça Major de Palma.

L'artista local Joan Aguiló s'ha especialitzat en art mural figuratiu en gran format. Segueix la línia realista i amable adoptada per Carolina Adán Caro, que contrasta amb la temàtica essencialment reivindicativa de Cale-ro i SOMA. Els seus treballs reflecteixen la identitat, el caràcter i el tarannà mallorquí. S'inspira en persones anònimes que protagonitzen moments quotidians i escenes íntimes, ret homenatge a les dones del món rural, i retrata la cara amable del turisme exposant escenes marines i estiuencques amb infants i famílies solitàries passejant i jugant a la platja, amb l'arena o nedant i bussejant. Un altre tema que explora habitualment són les relacions intergeneracionals, amb retrats de padrins compartint amb joves escenes familiars amb un regust entrañable que poden remetre a records personals d'infantesa.

Les seves primeres pintures són de petit format, i es poden observar passejant per primera línia de costa, al llarg del passeig Marítim de Can Picafort, la seva localitat costanera d'estiuenc. Però la seva obra actualment està repartida pels espais públics de tot Mallorca, Espanya i altres països.

Segons l'aplicació Street Art Mallorca, Aguiló ha fet 26 obres a Palma i els seus voltants, molt repartides pels diferents barris de la ciutat. Al carrer per a vianants de Blanquerna, ha fet dues petites intervencions, *Maternitat* i *Surador*, que han estat vandalitzades

5 Traduccions de l'autor.

6 Traducció de l'autor.

amb pintura vermella. Entre els murals, destaca la intervenció que reinvindica l'ús de la bicicleta i altres vehicles no motoritzats a les parets interiors de l'aparcament del Comtat de Rosselló de Palma. Tot just devora, a l'interior del Mercat de l'Olivar de Palma, hi ha una altra obra seva, un mural que ret homenatge a l'agricultura titulat *Les mans que ens sustenten*, en què dona un especial protagonisme a les mans arruades i bregades dels pagesos que reflecteixen la duresa del treball al camp. Un altre espai urbà de Palma en el qual ha intervingut és el Parc de la Riera, amb el dibuix d'un camp florit ple de margalides que embelleix les grades encimentades de l'amfiteatre del Parc. Ha fet un mural a la façana del CEIP Jafudà Cresques en homenatge al poeta Josep Maria Llompart, emmarcat en la commemoració de l'Any Llompart i inspirat en el text «Els porxos», extret del llibre del poeta *Vocabulari privat*.

Es poden trobar els seus dibuixos de temàtica esportiva al Poliesportiu Sant Ferran, i també molt a prop de Palma, a la paret exterior del camp de futbol de sa Nova Cabana, a Marratxí, on ha dibuixat un nin tombat damunt l'herba amb una pilota de futbol devora els peus. Les grans dimensions de la intervenció, 240 metres quadrats, fan que es vegi des del carril de l'autopista d'Inca a l'entrada a Palma.

També són coneguts els seus murals en hotels, com el titulat *Insite out*, al Carmen Playa Hotel. Algunes de les seves obres decoren l'interior de bars i restaurants de Palma, com el que es troba al local de Can Joan de s'Aigo del carrer del Sindicat, titulat *3 aniversari*. Però tal vegada el mural més destacat per les seves dimensions i

antiguitat és el que representa un nin jugant amb un tren, *El nin que somnia a conduir un tren*, a l'estació del tren de Sóller, i que té el mèrit de ser el mural més gros de Palma.

Darrera l'ombra d'aquests artistes s'ha format una nova generació representada per Marina Molada (Palma, 1988), amb els seus *photowalls*; InkTerrorist, ORB i Zon (Palma, 1996), amb les seves plantilles; Blanca Gervilla (Palma, 1995), amb els seus *stickers* i *paste-up*; Emea (Algaida, 1991) i el seu estil de còmic, i Fátima de Juan (Palma, 1984), com a experta en el maneig de l'espri, entre molts altres joves artistes.

La jove artista mallorquina Marina Molada explica el seu treball en una intervenció al programa *Els entusiastes* d'IB3 i el defineix com a *photowall*, és a dir, fotografies aferrades damunt parets i murs. L'estil és semblant al de Calero, però la seva temàtica no és tan reivindicativa, encara que han col·laborat en projectes comuns. Ha fet intervencions fotogràfiques a diverses cases abandonades de Palma: al carrer de Nicolau Calafat té una fotografia titulada *Generacions*, i una altra de titulada *Cançons i murmuris*, al carrer del Cardenal Rossell des Molinar. Però una bona part d'aquestes obres ja han desaparegut a causa de l'esbucament de les cases, com la titulada *L'avi i n'Ona*, que ocupava una façana del carrer de Lluís Martí. La seva obra està exposada principalment a la part forana i s'ha divulgat gràcies als festivals especialitzats en *street art*.

Un dels artistes més joves és Zon, a qui li agrada combinar i alternar diversos estils de *street art*: plantilles, *paste-up* i *stickers*, i treballar sobre diferents superfícies, com rajoles. Par-

ticipa habitualment en festivals i exposicions. Segons aprecia Mora en un apunt del 25 d'abril de 2020: «És molt sensible envers els temes socials, defensa els beneficis que l'art urbà pot aportar a la comunitat, i ho tradueix en campanyes de suport als refugiats, contra la violència de gènere, o contra el procés de gentrificació del seu barri del centre històric de Palma». L'any 2015 va començar a pintar les famoses dones de color morat i tons càlids pels carrerons del barri antic de Palma, que encara es conserven i que es poden observar al barri de la Gerreria, com, per exemple, la dona envoltada de branques d'arbre que perden les fulles al carrer de la Ferreria.

InkTerrorist, també conegut amb el pseudònim de *Somriu*, s'interessa per l'art urbà després de descobrir l'obra de Banksy. Treballa amb plantilles. Li agrada desafiar l'autoritat pintant en llocs prohibits. Es pot veure una de les seves obres més representatives al passatge de Maneu de Palma. Aquesta obra mostra una ballarina que manté el cos en equilibri amb un braç estès amb el qual sosté un avió de jugueta. A la mateixa paret es veu un dibuix de Joan Aguiló que mostra un infant pintant bisons i al costat també hi ha un escarabat dibuixat per SOMA.

La tatuadora Blanca Gervilla trasllada el seu ofici a l'espai urbà fent *tatuatges gràfics* a partir d'una visió molt personal de la figura femenina. Gervilla dibuixa dones grasses que no tenen un físic ajustat als canons de bellesa vigents. D'aquesta manera vol recordar a la societat que no hi ha cossos més vàlids que d'altres. Segons afirma Mora, «la seva major influència és Moebius», un dibuixant

francès de còmic de ciència-ficció. Es pot veure una de les seves dones grassonetes despullada i en postura sensual en una de les antigues entrades del desaparegut multicines Chaplin de Palma.

El creador visual Emea és conegut per les variacions sobre el dibuix d'un vampir, fet amb trets molt de còmic. Un dels seus vampirs més característics es pot veure encara al carrer de la Missió. Un altre dels artistes esmentats, ORB manté l'anonimat i imita l'estil de Banksy, usant com ell la tècnica de les plantilles. No és un autor gaire prolífic, i per això mateix les seves intervencions són molt celebrades pels seus seguidors. Es conserva una de les seves obres al final de les Rambles de Palma, una plantilla d'una parella abraçada besant-se mentre cau del cel. En la pintura, l'al·lota perd un xoquí.

La jova grafitera Fátima de Juan és coneguda en el món del grafit per *Xena*. Mora parla en el seu dossier de les influències rebudes per l'artista, i diu que són «el grafit clàssic de finals dels anys setanta del segle XX, el còmic i l'art naïf». També parla del seu univers temàtic, i diu que està format per «bruixes guerreres, personatges ficticis i escenaris tropicals que barregen la vida al carrer i la màgia». En les seves obres hi ha una presència constant de la figura femenina, d'una dona forta i musculosa «que desborda feminitat i força» i que sempre està molt acolorida. Xena ha traspassat la frontera del grafit per crear la seva pròpia línia de productes de consum, des de pins fins a dessuadores. Una de les seves obres característiques es troba a la plaça del Tub de Palma i va ser pintada amb motiu del 8M. Du escrit el lema «El control no és amor».

Cal referir-se també a la incorporació dins el circuit mallorquí de l'art urbà de la Universitat de les Illes Balears (UIB), amb intervencions de joves creadors en els seus edificis. La temàtica del conjunt d'aquestes obres està inspirada en símbols universitaris. Així, el mural de Javier Garló (Calvià, 1980) ubicat a l'exterior de l'edifici Mateu Orfila, que es titula *Cristatus XL*, va ser pintat amb motiu dels quaranta anys de la UIB, i té símbols associats a la saviesa, a Ramon Llull i a altres elements com el pago real, un animal que simbolitza la dona i que es pot observar passejant lliurement pel Campus. Hi ha quatre murals més al Campus patrocinats pel festival Mallorca Live Festival. Es tracta de creacions de Joan Aguiló, Irene López, Misterpiro i Uriginal. El mural de Joan Aguiló representa dues dones conversant que simbolitzen la saviesa popular basada en l'oralitat. L'obra d'Irene López és un paisatge amb una composició que destaca per les seves proporcions geomètriques; es pot observar en una de les parets exteriors de l'edifici Ramon Llull. La mateixa artista, en col·laboració amb Uriginal, va fer un altre gran mural a la façana interior de l'aparcament de la facultats de Dret, Economia i Empresa i Turisme que representa una dona envoltada de flors i aucells. Finalment, Misterpiro va dibuixar un mural de temàtica submarina.

Des de 2018, la façana del Centre de Documentació en Cooperació al Desenvolupament (CD2), també situat al Campus, té pintat un mural de l'artista local Carles God, amb flors d'ametlers i insectes pol·linitzadors, en una estampa que fusiona elements típics del paisatge mallorquí amb l'art

floral oriental. Aquest mateix tema està reproduït a l'interior de la biblioteca de l'edifici Ramon Llull.

El recorregut artístic pel Campus es completa amb un mural promogut per l'Obra Cultural Balear (OCB) i l'entitat Joves de Mallorca per la Llengua amb motiu de la campanya de sensibilització «Comença amb un bon dia», a favor de l'ús quotidià del català. El mural s'estén per diverses parets i edificis del Campus.

Els artistes de carrer tenen un esperit col·laborador que es tradueix en l'impuls de projectes col·lectius i multidisciplinaris en què cadascú aporta la seva tècnica al conjunt de l'obra. Un bon exemple d'aquesta col·laboració és la creació titulada *La vida brolla*, desenvolupada per Calero i la il·lustradora infantil Nívola Uyà (València, 1976) al carrer de Jacint Verdaguer de Palma. Es tracta d'una obra experimental que es va anar modificant mensualment amb la incorporació de nous elements. Un altre projecte col·laboratiu, aquesta vegada duit a terme per Calero i Twoflü, s'ha centrat en l'homenatge a la música flamenca i ha consistit en l'estampació dels retrats fotogràfics de tres dels grans mestres d'aquest estil musical, Camarón de la Isla, Enrique Morente i el Niño de Elche, en una paret del carrer de Jacint Verdaguer de Palma. El mateix Calero ha fet tàndem amb Marina Molada en diverses ocasions, i han deixat mostres del seu art en carrers i places de ciutat, com ara un tríptic en forma de mural que representa uns infants senegalesos a escola, dins una aula, juntament amb elements naturals del Senegal, un baobab i un pelicà, encollats sobre la superfície d'una caseta d'electricitat ubicada a la plaça d'Or-

son Wells, al barri palmès de Son Gotleu. També és una obra conjunta dels dos artistes un mural inspirat en la pandèmia del coronavirus que fa servir el rostre d'Anthony Perkins i que es troba en una paret d'una travessia d'Eusebi Estada de Palma. Segons declaracions de Calero a Ràdio Calvià, els projectes col·laboratius «són enriquidores i enriqueixen l'obra». Permeten ajuntar llenguatges diferents, «el meu llenguatge visual fotogràfic amb els seus llenguatges pictòrics o de volum, per intentar combinar-los en peces on els dos llenguatges siguin reconeixibles»⁷.

8. L'imaginari artístic entre el compromís, la crítica, l'autopromoció i l'encàrrec

L'art urbà contribueix a crear un imaginari crític i contracultural que posa directament a l'abast de la ciutadania visions alternatives a les que transmeten els mitjans de comunicació de masses. En aquest sentit, l'artista urbà és equiparable a un activista social que posa el seu art i les seves obres al servei del combat polític i la sensibilització social, tot cercant influir en la població introduint missatges reivindicatius, més o manco subversius, que contribueixen a reflexionar i posar en dubte determinades conductes i situacions. Dins aquesta tendència destaquen sobretot els artistes Abraham Calero i SOMA.

Abraham Calero, per exemple, ha fet algunes intervencions molt provocadores i polèmiques que qüestionen la monarquia i pretenen obrir un diàleg entre monarquia i república. Fins

i tot la premsa internacional s'ha fet ressò d'aquestes obres. Aquesta línia temàtica i reflexiva l'ha treballada en diverses ocasions amb una instal·lació tan mediàtica com la fotografia del rei emèrit Joan Carles I darrere dels barrots d'una finestra que simulen ser una presó, que es pot veure al carrer de Can Pisà de Palma.

També ha atret l'interès dels mitjans la intervenció que representa el rostre de Joan Carles I encaixat dins un segell amb un mata-segells, amb la qual l'artista pretén traslladar la idea que la institució monàrquica ha perdut el seu valor i prestigi, talment s'esdevé amb els segells una vegada que han estat usats. Aquesta obra crítica amb la monarquia ha estat vandalitzada de manera reiterada suposadament pels monàrquics i ha obligat l'artista a traslladar-la a diversos carrers del barri antic de Palma. També ha resultat polèmica la intervenció «Els Reis Catòdics» en unes finestres tapiades d'un edifici del carrer d'Antoni Frontera, cantonada amb Àngel Guimerà, de Palma, en les quals l'artista ha aferrat un fotomuntatge digital amb les cares de la política popular madrilenya Isabel Díaz Ayuso i Fernando Simón, portaveu del Ministeri de Sanitat durant la pandèmia del coronavirus. Els rostres de la política madrilenya i el sanitari estan integrats en uns quadres dels Reis Catòlics, Isabel i Ferran.

L'emergència sanitària provocada per la COVID-19 també ha estat una font d'inspiració per a un collage crític elaborat per Calero i Molada que mostra la cara de l'actor Anthony Perkins extreta de la pel·lícula *Psicosi* i el cos del cantant Frank Zappa. L'actor està assegut a la tassa del vàter, però el rotlo de paper higiènic està buit.

7 Traduccions de l'autor.

La manca de paper higiènic és l'element clau per interpretar el mural i simbolitza la psicosi que va experimentar la gent al principi de la pandèmia amb la compra massiva de paper de vàter fins a esgotar-ne les existències. L'obra reflecteix de manera simbòlica la irracionalitat del comportament humà quan està sotmès a una situació d'estrès, incertesa i por.

Sovint, els artistes Calero i SOMA fan intervencions de caràcter polític. En una de les accions conjuntes transformaren un solar en runes del carrer d'Aragó en un espai expositiu a l'aire lliure que va mostrar de manera temporal la seva visió crítica dels sistemes de poder amb sis peces. Aquestes peces criticaven els poders que condicionen la vida dels ciutadans dins un estat, que són l'exèrcit, la policia, la premsa, la justícia, la política i l'església. Cadascun d'aquests poders estava representat per un uniforme representatiu i la cara d'un animal. Així, l'exèrcit era un àguila amb un uniforme militar ple de condecoracions; la policia era un dòberman que vestia l'uniforme característic de la policia nacional; la premsa estava simbolitzada per un voltor que vestia una americana rosa; la justícia tenia cara de llop i lluïa una toga; el poder polític estava simbolitzat per una rata que representava el partit VOX i que treia escuma per la boca mentre pronunciava un discurs des d'un cadafal; finalment, l'estament eclesiàstic estava associat a un porc senglar que vestia un hàbit negre.

L'antifeixisme és un altre dels temes que està present en els projectes d'art urbà de Palma. Els artistes locals Abraham Calero i Sebastià Zanoguera (Palma, 1973) han participat activa-

ment en la campanya de recuperació de la memòria històrica i democràtica promoguda per l'Associació d'Amics de la Casa del Poble, a favor de la protecció del solar situat al número 25 del carrer de la Reina Maria Cristina, on hi havia l'antiga Casa del Poble, la darrera seu del moviment obrer, integrant-lo dins la Xarxa d'Espais de Memòria i Reconeixement Democràtic. Exactament, la seva contribució ha consistit a recuperar i reinterpretar les lletres que identificaven el solar com a seu obrera en el mur exterior.

L'art urbà reivindica a través dels seus temes els valors de l'escola pública i la sostenibilitat. Precisament, la identificació amb l'escola pública ha motivat SOMA a fer diverses intervencions en centres educatius de titularitat pública, com, per exemple, el mural fet al CEIP Es Pont al barri de Son Gotleu. L'artista explica en termes ètics que s'identifica amb l'escola pública «perquè defensa els valors d'igualtat, inclusió, respecte, aprenentatge i creativitat, en els quals crec profundament». Per a l'artista, l'escola pública representa el seu model educatiu, i ha elegit específicament aquesta escola de Son Gotleu perquè «ha estat sempre un exemple i un emblema d'aquesta manera de viure i ensenyar», o dit de manera més metafòrica, perquè és una escola que «amb el seu dia a dia ha estat un pont per crear la vida cap a un món millor».

Un altre tema al qual els artistes de carrer són molt sensibles és el de la llengua. En aquest cas, també servei d'exemple un mural de SOMA fet per encàrrec del *DBalears* per commemorar el 25è aniversari d'aquest diari digital en català. El mural du el lema del diari, «Parlam com tu», i està entre els

carrers de Can Baró i de Joan Maria Thomàs, a la barriada palmesana de Santa Catalina.

L'art de SOMA també està compromès amb la conservació del medi ambient, com ho demostra a l'exposició «Streetmar», organitzada al Museu Marítim de Mallorca, en la qual «cada obra és un crit que ens recorda que, com a illes, la nostra existència i benestar depenen de la salut de les nostres aigües». En el text, escrit per Catalina Gayà Morlà i Laia Seró i compartit pel Museu al seu web, també apareix la necessitat de protegir el medi marí com una idea que està molt present al llarg de tota l'exposició, especialment en una de les obres en què un llamàntol siurell, una criatura imaginària inventada per SOMA, fuig d'una xarxa plena de residus plàstics.

L'art urbà a Mallorca ha treballat també el tema de la identitat local, però amb un tractament modern que defuig el folklorisme. En aquesta línia cal destacar un dels projectes més innovadors i potser més arrelats a la cultura popular i participatius fets fins ara per Aguiló. Es diu Herois Anònims i és el resultat de la col·laboració amb l'actriu i dramaturga Catalina Florit (Barcelona, 1987). El projecte, d'àmbit internacional i de caràcter itinerant, va arribar a Mallorca l'estiu de 2022, a la localitat andritxola de s'Arracó, i s'ha repetit posteriorment a Lloret de Vistalegre, després d'haver-se exposat amb anterioritat al Líban, a la localitat alemanya de Lübeck i al barri de Gràcia de Barcelona. El projecte ha consistit a donar a conèixer la identitat dels pobles i el seu patrimoni immaterial a través de les vides i les històries dels seus veïns i la implicació d'aquests en una recreació visual i po-

ètica. El procés creatiu ha estat semblant a cada poble: primer, els artistes han organitzat reunions i entrevistes per conèixer la comunitat i els seus membres. Aquestes trobades han permès rescatar històries privades i anònimes dels veïns. Una vegada que disposaven d'aquesta informació, Aguiló i Florit preparaven els dibuixos i les plantilles dels veïns que havien compartit les seves històries i que estaven d'acord que la seva imatge s'estampàs i es fes visible a l'espai públic. Els dibuixos representatius dels veïns s'acompanyaven d'una frase que contribuïa a divulgar la identitat local i la cultura popular, i d'un codi QR amb breus ressenyes biogràfiques de les persones retratades. «Un dels records més antics i que fa molts d'anys que no hi és (des del 79!) és en Guillem del Bar Can Nou», el dibuix que retrata aquest veïnat de s'Arracó va acompanyat de la glosa següent:

Se'n va a berenar a Maó,
i a Marsella a dinar
i es vespre per sopar
se'n va una estona a Tauló.

El text que defineix na Tere, una altra heroïna anònima de s'Arracó, diu així: «Havia viscut moltes coses i en sabia moltes d'altres».

D'altra banda, Lloret té els seus propis herois anònims i trasllada als visitants els seus propis missatges: na Francisca, l'estanquera i madona i cuinera de Can Putxet, convida a conèixer la seva història amb aquesta frase escrita devora el seu dibuix: «Hem viscut, des de sa nostra petita finestra, tot allò que ha esdevingut en es poble». El desaparegut Martí, descendent de la família Jordà encar-

regada dels focs artificials, diu als visitants des de la seva paret que «Som un poble coeter», i en Tomeu, un altre dels herois anònims lloretans, apareix identificat amb una frase que fa justícia a la seva vida de superació i que diu «Ans més mira la batalla de tota humana vida». Com a cloenda, a cadascun dels pobles s'organitzaren rutes guiades pels mateixos veïns retratats a les parets fent aturades devora els seus retrats per contar lliurement i de manera espontània les seves històries. A vegades, en comptes d'explicar res, decidien cantar cançons o ballar, de manera que transformaven la ruta en un espectacle improvisat de teatre de carrer. En paraules de Florit, el projecte tenia un enfocament antropològic en la mesura que és «un procés d'aproximació a la comunitat, que exprimeix la seva essència i la plasma a través dels dibuixos d'en Joan». El grau de satisfacció és molt elevat, ja que reconeixen que «es creen nous vincles entre el resident i l'entorn, es rehabiliten espais en males condicions i es dona suport a la cultura local». Personalment, els ha permès conviure amb les diferents comunitats i sentir-se'n part.

Els artistes urbans també es mostren molt sensibles amb les problemàtiques de salut mental i física. Sath, acrònim de Sandro Thomàs (Son Servera, 1983), és un dels artistes que més s'ha especialitzat en aquest tipus de temàtiques. En aquesta línia de treball s'emmarca la col·laboració de l'artista amb la Fundació Aproscó i els seus usuaris juvenils amb discapacitat intel·lectual, als quals ha impartit una sèrie de tallers introductoris en l'art urbà que els permetien experimentar amb les tècniques artístiques i poste-

riorment implicar-se activament en el procés creatiu d'una sèrie de murals a diversos espais dels municipis del Llevant mallorquí, concretament, al Teatre Municipal de Manacor, a la Galeria Can Dinsky de Son Servera, a l'antiga estació de tren d'Artà i al Centre Cultural Cap Vermell de Cala Rajada. Els quatre murals participatius formen part del projecte d'inclusió social Som-riu de la Fundació esmentada i representen joves discapacitats. A aquestes intervencions se n'hi ha sumat una altra en què s'ha implicat un conegut forn de Sant Llorenç, el forn de Can Amer, que ha permès la creació d'un mural que mostra a la seva façana l'acció d'un pastisser aplanant pasta amb un corró. A sota els alumnes del Centre d'Educació Especial Joan Mesquida de Manacor han escrit paraules relacionades amb la feina i els productes típics d'un forn.

La monetització de l'art és un tema que divideix els artistes urbans. Cale-ro sempre ha rebutjat la monetització, però hi ha altres artistes que usen el carrer com una plataforma d'autopromoció per impulsar les seves carreres i entrar dins la indústria cultural i els circuits més formals i comercials.

Els ajuntaments han encarregat creacions urbanes per sensibilitzar la població a favor de causes justes, com la igualtat de gènere, la memòria històrica o la salut mental. Les escoles també s'han apuntat a la moda d'usar les parets per donar visibilitat als drets humans, i a valors universals com la igualtat, la tolerància, etc. Un bon exemple d'aquesta tendència que relaciona l'art i l'educació és la intervenció de Sath a l'IES de Porreres, amb l'elaboració d'un mural commemoratiu del Dia de la Dona, el 8M. El

mural mostra una nina que observa una gàbia que conté un ram de flors de color violeta i que segons l'artista «representa metafòricament el moviment feminista». En el mural, també hi apareix una mà que obre la gàbia. Aquesta acció simbolitza l'alliberament de la dona a través de l'educació. Al peu del mural es pot llegir una frase de Clara Campoamor que diu: «La llibertat s'aprèn exercint-la».

Els murals són un mitjà molt útil per educar i sensibilitzar els alumnes a favor de la igualtat de gènere i contra la violència masclista. De nou, un mural de Sath serveix per il·lustrar aquest vessant artístic compromès amb la igualtat. Es tracta d'un mural encarregat per la Regidoria d'Igualtat de l'Ajuntament de Manacor per commemorar el Dia Internacional contra la Violència Masclista (25N) que s'ha dibuixat en una paret de l'IES Mossèn Alcover. El mural representa una dona «amb actitud empoderada», amb una mà de color morat a l'altura de la boca que vol donar visibilitat a la violència masclista. Sota el mural hi ha escrita la frase «Plantam cara a les violències masclistes». En contraposició als murals anteriors, hi ha altres obres que han estat encarregades amb una finalitat únicament decorativa i comercial, per il·lustrar els productes d'una botiga o comerç, també hi ha pintures que decoren entrades de garatges i que han estat encomanades, no només pel seu atractiu visual, sinó també com a mesura eficaç per prevenir pintades vandàliques.

Aquests darrers anys les administracions públiques a escala local, insular i autonòmica han tingut un paper fonamental en el desenvolupament i la dinamització de l'art urbà impulsant

un gran nombre de projectes encaminats a embellir els espais i els edificis d'ús públic. Tant l'Ajuntament de Palma com el Consell de Mallorca han apostat per l'art urbà com un mitjà per embellir les obres públiques. Ambdues institucions han promogut murals com a actuacions integrals en les rehabilitacions d'instal·lacions esportives i d'espais d'ús esportiu i en la construcció de carreteres. En alguns d'aquests projectes hi han intervingut artistes urbans, com el mateix Sath, Joan Aguiló o Pere Banek (Felanitx, 1988).

Dins aquest context, Sath ha actuat per encàrrec de l'Ajuntament de Palma a la plaça d'Alexander Fleming decorant les parets amb imatges de bàsquet i futbol sala i pintant les grades en col·laboració amb els veïnats del barri del Capitol. Aguiló ha creat una obra de gran format a la façana del pavelló esportiu de Sant Ferran, propietat del Consell de Mallorca.

A més, del 2018 ençà, l'Ajuntament de Palma ha promogut almanco tres grans actuacions per incorporar l'art urbà als aparcaments públics, amb les intervencions primer de Joan Aguiló a l'aparcament del Comtat del Rosselló, després de Grip Face (Palma, 1988) a l'aparcament del Marquès de la Sènia, i finalment de SOMA a l'aparcament de les Avingudes.

La filosofia que ha donat sentit a aquests projectes l'explicava l'ex tinent de batle de Mobilitat Sostenible Francesc Dalmau quan deia que la idea del consistori era que els aparcaments no havien de ser només pàrquings de cotxes, sinó també «petits museus d'art urbà». Per la seva banda, l'exbatle socialista de Palma José Hila lloava la funció estètica de l'art urbà per embellir racons de la ciutat: «Ens

permet recuperar racons dels aparcaments i racons de Palma com l'amfiteatre del Parc de la Riera; és una feina constant d'anar millorant la ciutat i tenir més presència de l'art al carrer i a la ciutat».

És un fet que cada vegada més artistes desenvolupen la seva vocació artística de manera remunerada i mitjançant convenis amb entitats públiques i privades. Joan Aguiló representa aquest vessant artístic orientat a treballs que embelleixen edificis no degradats i que introdueixen un imaginari costumista fidel a les tradicions illenques. La majoria dels treballs de Joan Aguiló són encàrrecs, com el mural dedicat al tren de Sóller a l'estació de Palma; la sèrie d'il·lustracions sobre la fauna i l'entorn marí feta per al grup Iberostar; el mural d'un nin en un cotxe petit ubicat a la nau que hi ha devora l'aeroport de l'empresa de lloguer de cotxes Ok Mobility i que només es pot observar en vol o des de la pista; el mural que decora la façana del Banc de Sang i Teixits de Palma; el mural gegantí d'una mare amb el seu fill que estan en remull que decora la façana de l'hotel Whala Fun de s'Arenal, amb una extensió de més de 500 metres quadrats; un mural de margarides a l'amfiteatre del Parc de la Mar, i així fins a completar una llarga llista.

Una gran majoria dels artistes urbans fan compatible la seva activitat al carrer amb la galerística, aspiren a viure de la seva obra; per això, també exposen en galeries i venen les seves obres com a peces dins el circuit artístic convencional. Dins aquesta categoria d'artistes s'hi haurien d'incloure Calero, Carolina Adán, Fátima de Juan (*Xena*), Grip Face i el pintor José Luis Mesas (Palma, 1973), entre d'altres.

Ja no sorprèn als espectadors passejar pels carrers de Palma i veure obres de SOMA i altres artistes de carrer decorant parets i portasses de bars, restaurants, pizzeries, òptiques, mercats, llibreries i altres tipus de botigues i comerços. El trànsit dels artistes de les obres personals als encàrrecs està marcat per la naturalitat. Així, el felanitxer Pere Banek és capaç de col·laborar amb el Consell de Mallorca, amb una obra titulada *Hipoderma*, que vol dir 'davall la pell', feta sobre la via connectora al seu pas per Marratxí i a la vegada de ser l'autor d'un dibuix que decora la façana del local de l'Ateneu Llibertari de Felanitx.

La capacitat de transgressió i provocació i la llibertat creativa que dona l'autonomia artística està minvant i està guanyant terreny l'obra d'encàrrec més ajustada als cànons del que es considera políticament correcte. Les institucions públiques i privades s'estan apoderant de l'art urbà, en la mesura que duen la iniciativa i el control a través de la creació d'esdeveniments, concursos i trobades, i la definició dels temes i dels espais sobre els quals s'ha d'actuar. Les obres que són el resultat d'algun tipus d'encàrrec cada vegada són més abundants als espais urbans de Mallorca.

La professionalització creixent del món de l'art urbà està afavorint l'aparició a Mallorca d'empreses i artistes que ofereixen directament els seus serveis per pintar art al carrer. Fins i tot hi ha empreses locals, com Melicotó, que han incorporat en les seves línies de feina la creació de grafitis i murals. Un dels encàrrecs que ha fet aquesta empresa recentment ha estat decorar amb un mural l'espai comercial dels Geranis de Palma.

Aquesta tendència, juntament amb la forta demanda institucional, està plantejant el repte als artistes més autònoms de tractar de mantenir els projectes més personals i evitar que es generi una dependència econòmica que condicioni totalment el seu camí i la seva evolució artística. La popularització i revaloració de l'art urbà a Mallorca també és un altre factor que cal tenir en compte. És una situació complexa que no s'ha d'interpretar de manera absolutament negativa, ja que moltes de les obres d'encàrrec tematitzen aspectes socials, ambientals o històrics. En qualsevol cas, seria bo que els artistes reflexionassin individualment sobre com està afectant l'auge de l'art urbà en l'evolució de la seva obra, i que fossin conscients de la importància de prendre la iniciativa i recuperar la llibertat d'actuar als carrers d'una manera més directa i sense intermediaris.

9. L'art urbà, un fenomen global transformador de les ciutats i un reclam turístic

L'art urbà s'ha convertit en un fenomen global, comú a les grans ciutats. Qualsevol ciutat s'ha convertit en un territori propici perquè l'art es manifesti.

Una de les finalitats de l'art urbà és la rehabilitació i l'embelliment d'espais degradats amb la instal·lació d'obres. D'aquesta manera es pot modificar la percepció de la gent, i transformar un espai brut i poc transitat en un espai més amable, agradable i digne.

Cap ciutat que es considera moderna ha evolucionat al marge de l'art. Encara més, les ciutats incentiven les intervencions artístiques de carrer.

L'art ha sortit dels museus i es troba als carrers de les principals ciutats europees. De fet, es pot considerar que aquest tipus d'art transforma les ciutats en museus a l'aire lliure. Aquest art ha arribat amb molta força als carrers de les diferents localitats de les Balears.

Els municipis són cada vegada més conscients del prestigi d'aquesta modalitat artística i impulsen festivals i concursos per transformar els seus carrers, omplir-los d'obres d'art i a la vegada promocionar la seva localitat i aconseguir entrar en els circuits internacionals de turisme cultural. A Mallorca, un dels festivals amb més tradició és el Festival d'Art Contemporani d'Inca (INCART), que s'organitza des de 2017, juntament amb el de Calvià, el més antic de l'illa. Un altre festival d'art urbà consolidat és el Saladina Art Festival a Can Picafort, dirigit i promogut per l'artista local Joan Aguiló, i que es va començar a fer l'any 2016. Aquest festival té un caràcter internacional i està orientat a la creació de grans murals. Segons explica Aguiló a la revista de premsa forana del municipi, «Amb els murals grans, volem recuperar les façanes de gran impacte visual, canviar l'actual aspecte publicitari per una visió artística que recuperi el caràcter de Can Picafort. Volem fer les coses per la gent del poble, que l'art integri». Des dels seus orígens, Aguiló deixa ben clara la vocació d'aquest festival com a plataforma que treballi per a la integració del municipi en el circuit internacional d'art mural: «Si seguim així, arribarem a una nova imatge, i amb el temps farem que Can Picafort entri dins el circuit internacional d'art mural i que la gent vengui per l'art i la cultura».

L'estiu de 2023 el festival va celebrar la 7a edició. El balanç, segons Aguiló, és molt positiu. S'han creat 27 murals de gran format, dels quals se'n conserven 25, i ha comptat amb la participació d'artistes urbans convidats de renom internacional, com els caps de cartell Bosoletti, Hyuro (Tamara Djurovic), Erica il Cane, Ivan Floro, Mina Hamada, Fintan Magee i Boa Mistura.

L'art urbà fet a Mallorca té altres canals internacionals de divulgació i es dona a conèixer a través de les seves pròpies plataformes de difusió i promoció. Una de les més conegudes és *Street Art Mallorca*.

Els ajuntaments i les empreses privades també estan més interessats a donar visibilitat a aquest tipus de manifestacions artístiques oferint recorreguts d'art urbà per les ciutats i guies amb mapes interactius amb murals geolocalitzats d'artistes de carrer. L'agència de màrqueting digital Estudi 34, per exemple, ha creat per als seus clients una guia d'art urbà de Madrid i una altra de Barcelona, accessibles a través de dispositius mòbils. En el cas de Palma, l'Ajuntament ofereix un mapa digital d'art urbà amb una selecció incompleta d'obres d'art urbà a través del web de Palma Jove. En aquest mapa hi apareixen localitzades les obres amb el nom de l'artista associades a un codi geomètric i de colors que remet a una adreça de carrer per facilitar la visita. Els artistes referenciats són SOMA, Zon, InkTerrorist, Carolina Adán, Me Lata, Èxit Enter, Joan Aguiló, Marina Molada i ORB, Abraham Calero i Grip Face. També hi ha obres de Ghio, Les Enfants Terribles, Aerosol Work, Noarnito, Bronik, Noriaki, V. Peralta, Sartylvie, Sore, Oryx, Trinxet, Bumble and Worm, Tuk, Ver-

ni, CO'H, Blanca Gervilla, Sarah Watson, Fátima de Juan, Ausenta, Elma Sword, Emea i Diego Ingold. A més, hi ha senyalitzats comerços, com el bar Flexes. Malauradament, només inclou fotografies d'algunes de les obres i no s'ha actualitzat des de 2016.

L'expansió del mercat turístic està a la recerca de nous recursos i ha trobat en l'art urbà un nou element que pot ajudar a dinamitzar el sector. El mercat està convertint les obres d'art de carrer en un reclam turístic més, i els festivals de *street art* esdevenen un mitjà per atreure artistes locals i internacionals per omplir els carrers de les seves obres i després fer-les servir com a atractiu turístic. Aquesta estratègia ha estat aplicada per diversos ajuntaments, com el de Calvià.

L'Ajuntament de Calvià ha dissenyat un conjunt de rutes d'art urbà a diferents zones del municipi que complementa amb un plànol amb les localitzacions concretes per facilitar l'accés als visitants. Aquestes rutes s'han creat a l'ombra del festival d'art urbà de Calvià, el Bet Art, i estan omplint d'art els espais públics del municipi des de 2012. L'objectiu final de l'Ajuntament és transformar el municipi en un museu a l'aire lliure.

L'impuls del turisme d'art urbà està relacionat també amb iniciatives privades, com la del club nàutic de Port Adriano (Calvià), una entitat que aquest estiu ha organitzat la 7a edició de l'AfterSun Festival, durant el qual artistes urbans internacionals han executat les seves intervencions damunt contenidors marítims que són exposats a l'aire lliure.

A Mallorca, les empreses de lloguer de cotxes ja inclouen dins la informació turística relativa al patrimoni

històric referències a l'*street art*. Així, Roig Drive Mallorca, per exemple, al seu web promociona els millors murals de *street art* de Mallorca amb les paraules següents: «Si ets dels que no només són capaços de veure l'art als museus, sinó que prefereixes tafanejar pels carrers de les ciutats a la recerca d'art de carrer, ets al lloc indicat. Val a dir que Mallorca no és Nova York o Berlín, però els carrers de les ciutats i els pobles d'aquesta illa ja s'han començat a omplir de grafitis de bons artistes de carrer». Aquesta empresa de lloguer convida els turistes a visitar el mural de Joan Aguiló a l'interior del Mercat de l'Olivar i també «els murals més mítics de la ciutat» a la zona coneguda pels grafiters com a Hallofame, situada a prop del pont de Son Gotleu. També recomana visitar el mural d'Andrea Moretto a Santa Catalina que reproduïx un mapa detallat del barri, juntament amb els grafitis de Calvià creats en el marc del Bet Art.

La Conselleria de Turisme del Govern de les Illes Balears recull aquesta nova oferta turística promocionant una experiència amb un guia de Lonely Planet per acompanyar els turistes i fer una ruta pels carrers de Palma per admirar l'art de carrer de Palma. En el seu web convida a descobrir l'art de carrer com si fos una aventura: «Descobriu el millor art de carrer de Palma de Mallorca amb Urban Adventures!». Segons aquesta promoció turística: «Els artistes locals i peninsulars han fet tot el possible per crear bellesa accessible per a tots i fer-nos reflexionar sobre la societat, l'economia o el gènere».

El Consorci de Turisme de Cala Millor es promociona com a destinació turística amb la creació d'una ruta

d'art urbà, denominada Color Millor, que el maig de 2018 comptava amb quatre obres de temàtica marina de l'artista serverí Saht.

Des dels blogs de viatges també s'està potenciant el turisme d'art urbà a Mallorca donant a conèixer els artistes mallorquins. El blog Travel Zero, que s'autodefineix com un espai virtual que «aposta per un turisme sostenible, just i responsable»⁸, promociona l'obra de l'artista Joan Aguiló i el festival que ha promogut, el Saladina Fest.

Les ciutats europees aposten per promoure l'art urbà com una forma que ajuda a donar prestigi i revalorar la mateixa ciutat, sota el principi que aquest tipus d'art forma part del patrimoni de les ciutats modernes i actuals. De fet, les ciutats competeixen entre si per reclamar l'atenció dels turistes a través dels recursos artístics de carrer. La ciutat d'Inca segueix aquesta tendència municipal europea creant videorutes turístiques d'art urbà, com la videoruta guiada pel muralista i artista urbà Joan Aguiló, que ensenya i explica alguns dels treballs i murals més destacats que es poden localitzar a la ciutat.

A diversos pobles de Mallorca s'estan creant murals de promoció turística. Un dels més coneguts és el de Sóller, que ha estat acompanyat de gran polèmica, com es podrà llegir a continuació.

Pens que l'art de carrer no es pot mantenir neutral davant els fenòmens que afecten les ciutats i els seus habitants. Necessàriament ha d'intervenir a favor dels residents en la lluita que mantenen contra la massificació turística i la privatització i comercialització

8 Traducció de l'autor.

de l'espai públic. Per tant, consider que no pot renunciar a dignificar i democratitzar l'espai urbà amb les seves reflexions visuals.

10. La censura i altres amenaces que afecten l'art urbà

En l'actualitat, hi ha una amenaça real d'involució i censura cap a l'art urbà per part d'autoritats polítiques que interpreten en clau ideològica imatges que transmeten ideals de tolerància i llibertat sexual o crítiques a les conseqüències de determinades polítiques turístiques.

A Mallorca s'han produït alguns casos de censura contra el dret dels artistes de carrer a expressar lliurement les seves idees. L'Obra Cultural Balear (OCB), en un comunicat emès el 20 de juny de 2019, va acusar Carlos Simarro, en aquell moment batle de Sóller pel Partit Popular, d'eliminar un mural titulat *El turisme engolint Mallorca*, creat per l'artista SOMA a la plaça dels Teixidors per encàrrec del col·lectiu Albaïna, perquè denunciava les conseqüències ecosocials de la massificació turística de Mallorca. La justificació donada per l'Ajuntament per eliminar aquest mural va ser que promovia la turismofòbia. Posteriorment, el 22 de juliol de 2020, l'Ajuntament de Sóller inaugura en el mateix lloc que havia ocupat el mural crític un conjunt de quatre murals pintats per l'artista Natalia Spitale (Argentina, 1970) amb missatges turístics positius que promocionen el turisme local amb paisatges i llocs emblemàtics de Sóller i que mostren la plaça i el centre, la fira i el firó, el Sóller industrial i el Sóller rural. Aquesta història de censura ha tingut un nou episodi amb l'acte vandàlic

contra l'obra de Spitale que donava la benvinguda al turisme, i que ha estat denunciada pels veïnats, segons una notícia publicada l'1 d'agost de 2021 pel diari *Última Hora*.

També s'ha d'interpretar com un intent de censura l'advertència de la formació política VOX recollida pel *Diario de Mallorca* de lluitar legalment per eliminar els murals LGTBI de l'IES Porto Cristo, on es veu una parella d'al·lots i una parella d'al·lotes que es besen, per considerar que aquests murals són adoctrinadors dels alumnes i mostren una visió esbiaixada de la sexualitat.

Però la censura no és l'únic problema al qual han de fer front els artistes urbans, encara hi ha multes i sancions i expedients oberts contra algunes intervencions polèmiques fetes a Palma. Estic pensant en els casos que afecten els artistes José Luis Mesas i Grip Face.

En relació amb el primer cas, les notícies locals recullen la batalla judicial de l'Ajuntament de Palma contra l'obra de José Luis Mesas a l'hotel Artmadans al carrer del Marquès de la Sénia de Palma. Segons l'Ajuntament, el propietari de l'hotel ha estat denunciat perquè ha decorat la façana amb un mural no autoritzat. El consistori al·lega que ha denegat la llicència per motius patrimonials i pel seu impacte visual. A hores d'ara, el propietari de l'hotel continua el litigi judicial per salvar el mural argumentant que és un reclam turístic de primer nivell.

Quant a Grip Face, el fet és que Cort l'ha multat amb 600 euros per la seva pintura mural al carrer de Pablo Iglesias de Palma. Segons recull la premsa, l'artista es mostra molt sorprès perquè la seva intervenció s'ha-

via produït en una porta tapiada que estava plena de grafit vandàlics que ell ha netejat i eliminat. Es dona la paradoxa que anteriorment el consistori l'havia contractat per fer un mural a l'aparcament del Marquès de la Sénia. En declaracions al *Diario de Mallorca*, Grip Face afirma que «el seu únic propòsit era millorar l'espai públic i connectar-lo amb la ciutadania»⁹. En defensa pròpia, argumenta que fins i tot havia fet un estudi de color previ a la intervenció per garantir que la saturació fos la mateixa que a la resta de l'edifici i que «no hi hagués una invasió visual»¹⁰.

Els casos de José Luis Mesas i Grip Face ens recorden que l'art urbà encara ha de fer front a algunes dificultats d'ordre legal, i que el conflicte entre propietaris, artistes i l'administració no està resolt.

Un altre dels perills que amenacen l'art urbà són les pintures vandàliques, atès que poden predisposar la població contra qualsevol tipus d'intervenció al carrer, amb independència del seu valor artístic, però també perquè el vandalisme actua contra l'art urbà. La nova majoria municipal a l'ajuntament de Palma resultant de les eleccions municipals de juny de 2022, formada pel Partit Popular i Vox, continua la guerra declarada contra les pintades vandàliques iniciada en el seu moment per l'anterior govern municipal, que ja havia aconseguit suprimir 7.000 pintades el 2021, i ha anunciat el seu compromís d'eliminar els nous grafitos en menys de 24 hores, i d'incrementar les mesures de vigilància amb drons i també les mesures

punitives augmentat les multes fins a la quantitat màxima de 3.000 euros. El nou consistori afirma haver eliminat més de 600 pintades només un mes després d'haver entrat a governar. Algunes d'aquestes mesures anunciades, com la videovigilància, introdueixen altres problemes ètics relacionats amb la vigilància en espais públics i amb el dret a preservar la pròpia imatge, i tornen a posar en evidència el conflicte més general entre seguretat i llibertat. En tot cas, esperem que la campanya de neteja actual tingui clars els criteris per distingir els grafitos vandàlics de les obres d'art urbà, amb el benentès que en principi les actuacions de neteja han de ser beneficioses per a la ciutat i l'art urbà. Esperem que sigui així.

Anteriorment, hem vist com l'art urbà ha de fer front a problemes i amenaces, però hi ha ocasions en què l'art urbà també pot ser font de problemes. Per exemple, pot arribar a contribuir a agreujar el problema de la turistització que afecta les destinacions turístiques madures, com la nostra. Aquesta situació és possible quan es creen murals amb visions idíl·liques sobre els llocs turístics que no es corresponen amb la realitat. En aquest cas, l'amenaça prové de l'ús de l'art per part d'empreses privades i de l'administració mateixa com un reclam turístic i un pol d'atracció de visitants a zones especialment sensibles i ja massificades, com els nuclis costaners i el barri antic de Palma. L'artista SOMA reconeix en una publicació en el seu perfil d'Instagram que l'art també gentrifica, que l'important és saber adoptar l'actitud més adequada davant les conseqüències no volgudes de les accions.

9 Traducció de l'autor.

10 Traducció de l'autor.

Referències bibliogràfiques

- ADÁN CARO, C. <https://www.artislife.es/> i <https://www.instagram.com/carolinaadancaro/>.
- AGÈNCIA D'ESTRATÈGIA TURÍSTICA DE LES ILLES BALEARS. <https://www.illesbalears.travel/experiencia/ca/mallorca/street-art-a-palma-de-mallorca>.
- AGÈNCIA EFE (14 de febrer de 2023). Arte urbano en Mallorca: Este es el nuevo mural de Joan Aguiló en el campo de fútbol de Marratxí. *Diario de Mallorca*. <https://www.diariodemallorca.es/part-forana/2023/02/14/arte-urbano-mallorca-muralista-joan-82973801.html>.
- AGÈNCIA EUROPA PRESS (21 de juny de 2018). Un mural de Joan Aguiló homenajea al poeta Josep Maria Llompart en el CEIP Jafudà Cresques. *Última Hora*. <https://www.ultimahora.es/noticias/local/2018/06/21/1008505/mural-joan-aguiló-homenajea-poeta-josep-maria-llompart-ceip-jafuda-cresques.html>.
- AGÈNCIA EUROPA PRESS (20 de juny de 2019). La OCB pide a Sóller que rehabilite el mural contra la masificació turística. *Última Hora*. <https://www.ultimahora.es/noticias/part-forana/2019/06/20/1089121/ocb-pide-soller-rehabilite-mural-contra-masificacion-turistica.html>.
- AGUILÓ, J.: <http://www.joanaguilo.com/> i https://www.instagram.com/joan_aguiló/.
- AJUNTAMENT D'INCA. *VideoRuta Art Urbà a Inca amb Joan Aguiló*. <https://incaturistica.es/ca/rutes/videoruta-art-urba-a-inca-amb-joan-aguiló/>.
- ANONYMOUS HEROES PROJECT. <https://anonymousheroespro.wixsite.com/anonymousheroes>.
- ART URBÀ SMAP. <https://www.mobi-palma.mobi/mobilitat/estacionament/aparcamentssmap/art-urba-smap/>
- ARTISTS OF MALLORCA. <https://es.artistsofmallorca.com/soller-mural>.
- APROSCOM. Projecte Som-riu. <https://www.aproscom.org/index.php/serveis/escola/somriu>.
- BALLESTERO, E. (23 de maig de 2022). Can Picafort suma cinco nuevos murales a su paisaje internacional de arte urbano. *Última Hora*. <https://www.ultimahora.es/noticias/part-forana/2022/05/23/1737109/saladina-art-fest-can-picafort-suma-cinco-nuevos-murales.html>.
- BANEK, P. https://www.facebook.com/p.banek/?locale=es_ES.
- CALERO, A. <https://abrahamcalero.com/> i https://www.instagram.com/a.b.r.a.h.a.m_c.a.l.e.r.o/.
- CAPÓ, B. (7 de maig de 2018). Color Millor, la nueva ruta de arte urbano de Cala Millor. *Diario de Mallorca*. <https://www.diariodemallorca.es/videos/cultura/2018/05/07/color-millor-nueva-ruta-arte-3015693.html>.

- CAPÓ, J. (4 de febrer de 2022). Guerra a los grafitis en Palma: Cort ha eliminado 7.000 pintadas vandálicas en 2021. *Diario de Mallorca*. <https://www.diariodemallorca.es/palma/2022/02/04/ guerra-grafitis-palma-cort-eliminado-62302989.html>.
- CARBONELL, T. (1 de juliol de 2020). Abraham Calero & Marina Molada. PSYCHO. *La Palmesana Magazine*. <https://www.palmesana.com/noticia/abraham-calero-marina-molada-psycho/>.
- COLL, A. (s. d.). Joan Aguiló. Murales con identidad balear. <https://www.traveltozero.com/es/guia/cultura/joan-aguiló-arte-urbano-murales-mallorca>.
- *Els Entusiastes*. Marina Molada. IB3. <https://www.youtube.com/watch?v=2kkB-kW5qE4>.
- *Els Entusiastes*. Joan Aguiló. IB3. <https://www.youtube.com/watch?v=QL3ctaECmBM>.
- *Els Entusiastes*, Street Art. IB3. <https://www.youtube.com/watch?v=bXL42Qt6EaM>.
- *Enciclopèdia Catalana*. <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/grafits>.
- ESTEBAN, G. (10 de setembre de 2014). Un Banksy a Palma? *DBalears*. <https://www.dbalears.cat/cultura/cultura/2014/09/10/282914/banksy-palma.html>.
- GARCIA, LI. (1 d'agost de 2021). Indignación en Sóller por las pintadas que han destrozado los murales de bienvenida al turismo. *Última Hora*. <https://www.ultimahora.es/noticias/part-forana/2021/08/01/1289019/indignacion-por-pintadas-han-destrozado-murales-bienvenida-turismo.html>.
- GRAS, E. (22 de juny de 2021). Abraham Calero: El carrer ofereix un accés directe a l'art. *El Periódico Mediterráneo*. <https://www.elperiodicomediterraneo.com/mediterraneo-en-valencia/cuadernos/2021/06/22/abraham-calero-carrer-ofereix-acces-directe-art-54024335.html>.
- *Guía de arte urbano de Madrid*. <https://www.estudio34.com/guia-dearteurbanomadrid/>.
- *Guía de arte urbano de Barcelona*. <https://www.estudio34.com/guia-dearteurbanobarcelona/>.
- HEROIS ANÒNIMS. <https://www.youtube.com/watch?v=z9gQShU-QsKo&t=248s>.
- IB3 NOTÍCIES. El muralisme de Joan Aguiló en un aparcament de Palma: <https://www.youtube.com/watch?v=K9Yc9QdGd0k>.
- *Informatiu Balear*. TVE (23 de març de 2021). L'art urbà d'Abraham Calero, a casa. <https://www.rtve.es/play/videos/informatiu-balear/lart-urba-dabraham-calero-ca-sa/5825332/>.

- JANER, M. (2017). Xerrada amb Joan Aguiló. L'artista que sorgí dels estius picaforters. *Can Picafort*, 125, 30-31. https://www.picafort.net/pdf/revista_125.pdf.
- LA PALMESANA MAGAZINE (25 de novembre de 2020). El Art is Life de Carolina Adán. <https://www.youtube.com/watch?v=V-y5P8wPFUI>.
- *Mapa d'art urbà a Palma*. <https://www.palmajove.es/art-urba-a-palma>.
- MARCHENA, G. (23 de febrer de 2022). El artista Abraham Calero crea un refugio para llaves perdidas en Pes de la Farina. *Última Hora*. <https://www.ultimahora.es/noticias/palma/2022/02/23/1703013/artista-abraham-calero-crea-refugio-para-llaves-perdidas-pes-farina.html>.
- MARCHENA, G. (20 d'agost de 2023). El Ajuntament de Palma se plantea eliminar los grafitis en menos de 24 horas. *Última Hora*. <https://www.ultimahora.es/noticias/palma/2023/08/20/1997111/ajuntament-palma-eliminar-grafitis-menos-horas.html>.
- MERCAT DE L'OLIVAR (20 de novembre de 2020). Entrevista a Joan Aguiló, artista creador del mural en el Mercat de l'Olivar en homenatge al sector primari. <https://www.mercatolivar.com/ca/2020/11/20/entrevista-a-joan-aguiló-artista-creador-del-mural-en-el-mercat-de-l-olivar-en-homenatge-al-sector-primari/>.
- MORA, D. (25 d'abril de 2020). *Dossier preparatori per una ruta d'art urbà per Palma*. <https://janeswalkpalma.wordpress.com/street-art/#apartado%2014>.
- MURAL OK MOBILITY. <https://www.youtube.com/watch?v=Zelrrh-TAa98>.
- MUSEU MARÍTIM DE MALLORCA. <https://museumaritim.conselldemallorca.cat/-/museu-maritim-x-soma>.
- MAUSA VAUBAN. <https://www.pas-s-alsace.com/es/164-museo-mausa-vauban-de-arte-urbano-y-arte-callejero>.
- MUSEUM URBAN NATION DE BERLÍN. <https://urban-nation.com/>.
- MUSEUM OF GRAFFITI DE MIAMI. <https://www.miamiandbeaches.lat/l/arte-y-cultura/museum-of-graffiti/18681>.
- NERVILLA, B. <http://bgervilla.com/> i https://www.instagram.com/bgervilla_/.
- PASCUAL, A. (13 de maig de 2021). Abraham Calero, el artista que se ha atrevido a 'encerrar' al rey emérito Juan Carlos I. *Huffington Post*. https://www.huffingtonpost.es/entry/abraham-calero-el-artista-que-se-ha-atrevido-a-encerrar-al-rey-emerito-juan-carlos-i_es_609bb787e4b0daf2b59b47f2.html.
- PERPINYÀ, J. M. (3 de gener de 2022). El arte urbano se abre paso en Palma. *Mallorcadiario.com*. <https://www.mallorcadiario.com/el-arte-urbano-se-abre-paso-en-palma>.

- AUTORS DIVERSOS. *Priapeos. Grafitos amorios pompeyanos. La velada de la fiesta de Venus. Reposiano: el concúbito de Marte y Venus. Ausonio: Centón nupcial*, 1983. Madrid: Editorial Gredos
- REDACCIÓ (24 de maig de 2023). Mural col·laboratiu per la salut de les dones a Son Sardina. *Dbalears*. <https://www.dbalears.cat/balears/ciutat/2023/05/24/380699/mural-col-laboratiu-per-salut-les-dones-son-sardina.html>.
- REDACCIÓ (4 de març de 2020). Un mural para la promoció turística de Sóller. *Diario de Mallorca*. <https://www.diariodemallorca.es/part-forana/2020/03/04/mural-promocion-turistica-soller-2799745.html>.
- REDACCIÓ (17 de març de 2023). dBalears regala a la ciutat de Palma una obra de SOMA. *DBalears*. <https://www.dbalears.cat/balears/ciutat/2023/03/17/378025/dbalears-regala-ciutat-palma-obra-soma.html>.
- REDACCIÓ (15 de febrer de 2020). Grip Face, el grafitero multado con 600 euros por plasmar su arte en Palma. *Diario de Mallorca*. <https://www.diariodemallorca.es/palma/2020/02/15/grip-face-grafitero-multado-600-2804459.html>
- ROIG DRIVE MALLORCA. <https://roig.com/arte-y-cultura-en-mallorca/>.
- SANSÓ, S. (13 de setembre de 2023). VOX luchará «legalmente» para eliminar los murales LGTBI del IES Porto Cristo. *Diario de Mallorca*. <https://www.diariodemallorca.es/part-forana/2023/09/13/vox-luchara-legalmente-eliminar-murales-92013989.html>.
- SANZ, C. (21 de febrer de 2021). El colegio del Coll d'en Rabassa estrena un emotivo mural. *Última Hora*. https://www.ultimahora.es/noticias/local/2021/02/21/1240533/educacion-mallorca-ceip-coll-rabassa-estrena-emotivo-mural.html?fbclid=IwAR1RKnkugLwX4LldJWjvR-BjC8sqvxn_dAfaL00Wm1SIKluRJ-CEPAHlemRY0
- SATH. <https://sath.es/>.
- SOMA. <https://www.instagram.com/soma.marc/>.
- SOSlidarios. Ràdio Calvià. Entrevista a Abraham Calero. <https://www.facebook.com/RadioCalviaFM/videos/1057623534812450/>.
- STRAAT MUSEUM D'AMSTERDAM. <https://straatmuseum.com/en>.
- STREET ART MALLORCA. <https://streetartcities.com/cities/mallorca>.
- STREET ART MUSEUM DE SAINT PETERSBURG. <https://streetartmuseum.ru/english/>.
- STREET ART PALMA. <https://janeswalkpalma.wordpress.com/street-art/#apartado%2011>.
- UIB (s. d.). *Arte urbano: Una ruta por los murales de la UIB*. <https://www.uib.es/es/lauib/Visitants/Mes->

per-a-tu/Art-urba-una-ruta-pels-murals-de-la-UIB/.

- YRÁYZOZ, F. (22 d'octubre de 2021). Abraham Calero y Twoflü: A través del Flamenco reivindicamos el arte como transgresión y renovación.

Mallorca Music Magazine. <https://mallorcamusicmagazine.com/entrevista-abraham-calero-two-flu-2021-10/>.

15

**Estudi sobre pornografia
a les Illes Balears: accés i
impacte en l'adolescència,
dret internacional i nacional
aplicable, i solucions
tecnològiques de control i
bloqueig**

**LLUÍS BALLESTER BRAGE
SANDRA SEDANO COLOM
MANON DIQUERO**

Lluís Ballester Brage

Doctor en Sociologia (UAB) i en Filosofia (UIB) i investigador col·laborador del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Ha estat professor titular d'universitat de Mètodes d'Investigació fins al 2020 (UIB). Ha treballat en programes socioeducatius per a joves, de justícia juvenil i de serveis socials comunitaris. Ha estat director de la Unitat de Planificació i Estudis del Consell de Mallorca, de l'Institut de Ciències de l'Educació de la UIB i de l'Agència de Qualitat Universitària de la UIB. Ha estat membre de GIFES-UIB fins al 2020. Actualment, és membre del Grup d'Estudis de la Prostitució a les Illes Balears (GEPIB) i de la Red Académica de Estudios sobre Prostitución y Pornografía. Les seves publicacions internacionals i els treballs de divulgació es poden trobar a www.researchgate.net.

Sandra Sedano Colom

Llicenciada en Psicopedagogia. Títol d'Experta Universitària en Estudis de Gènere i la seva Aplicació als Àmbits Socials (UIB), d'Experta Universitària en Coordinació de Gestió de Programes per a la Joventut (Universitat de València) i d'Especialista Universitària en Coeducació (UIB). És corresponsable tècnica de *l'Estudi sobre els coneixements i la percepció sobre l'educació i la salut afectiva i sexual i de prevenció de les violències masclistes al municipi de Calvià* (2020); coordinadora del «Monogràfic d'Educació Afectiva i Sexual» de *l'Anuari de l'Educació de les Illes Balears 2020*; autora de *Calvià, municipi compromès amb l'EAS*, i coordinadora i coautora de *Calvià coeduca. Projectes, accions i materials per a una educació feminista* (2022). Ha participat en l'estudi sobre prostitució, tracta i explotació sexual en les Illes Balears. Corresponsable tècnica del diagnòstic de l'Estudi sobre la pornografia a les Illes Balears. És professora de la UIB i responsable del Servei d'Igualtat de l'Ajuntament de Calvià.

Manon Diquero

Grau en Pedagogia. Màster en Gestió de Projectes i Especialista Universitària en Coeducació i Formació Complementària en matèria d'igualtat, plans d'igualtat i campanyes de prevenció d'assetjament sexual. Ha estat tècnica d'Administració Especial d'Igualtat a l'Ajuntament de Calvià. Ha coordinat el Projecte d'Educació Afectiva i Sexual als centres educatius del municipi i ha impartit formació sobre l'impacte de la pornografia en les relacions interpersonals.

Resum

Es presenten els resultats de la primera part de la publicació *Estudi sobre pornografia a les Illes Balears: accés i impacte sobre l'adolescència, dret internacional i nacional aplicable i solucions tecnològiques de control i bloqueig*, encarregat per l'Institut Balear de la Dona (IBD) a la Fundació Universitat-Empresa de les illes Balears (FUEIB) a l'any 2022. Es dona a conèixer l'equip de treball de l'estudi; els objectius; els principals riscos que hi ha al voltant de la nova pornografia en línia (NPO) i com afecten els i les menors; l'impacte que està tenint l'NPO específicament a les Illes Balears a través dels resultats de les enquestes fetes durant l'estudi a l'alumnat i les famílies de diferents centres educatius, i les valoracions fetes per les persones expertes en la matèria. El darrer apartat ofereix recomanacions de les persones participants per protegir la infància i l'adolescència i una proposta de programa d'educació afectiva i sexual (EAS) integral que respon a les 5 P: prevenció, protecció, participació, persecució i promoció de les relacions igualitàries i una sexualitat saludable.

Paraules clau: Pornografia / Educació afectiva i sexual / Riscos / Infants i joves / Illes Balears / Prevenció / Protecció

Resumen

Se presentan los resultados de la primera parte de la publicación *Estudio sobre pornografía en las Illes Balears: acceso e impacto sobre la adolescencia, derecho internacional y nacional aplicable y soluciones tecnológicas de control y bloqueo*, encargado por el Institut Balear de la Dona (IBD) a la Fundació Universitat-Empresa de les Illes Balears (FUEIB) en 2022. Se da a conocer el equipo de trabajo del estudio; los objetivos; los principales riesgos existentes alrededor de la nueva pornografía en línea (NPO) y cómo afectan a los y las menores; el impacto que está teniendo específicamente la NPO en las Islas Baleares a través de los resultados de las encuestas realizadas durante el estudio al alumnado y las familias de diferentes centros educativos, y las valoraciones hechas por las personas expertas en la materia. El último apartado ofrece recomendaciones de las personas participantes para proteger la infancia y la adolescencia y una propuesta de programa de educación afectiva y sexual (EAS) integral que responde a las 5 P: prevención, protección, participación, persecución y promoción de las relaciones igualitarias y una sexualidad saludable.

Palabras clave: Pornografía / Educación afectiva y sexual / Riesgos / Niños y jóvenes / Islas Baleares / Prevención / Protección

1. L'estudi

L'Institut Balear de la Dona (IBD) va encarregar a la Fundació Universitat-Empresa de les Illes Balears (FUEIB) l'elaboració d'un estudi sobre l'accés a la nova pornografia en línia, i el consum i les implicacions d'aquesta a les Illes Balears; una anàlisi de la legislació internacional, europea, estatal i autonòmica, i un examen sobre les formes telemàtiques d'accés i de control als continguts pornogràfics per part de les persones menors.

L'equip d'investigació que ha elaborat l'estudi és el següent:

Direcció i coordinació:

Valentina Milano, professora de Dret Internacional Públic (Universitat de les Illes Balears)

– Equip principal de la primera part de l'estudi

Direcció i investigació:

Lluís Ballester Brage i Sandra Sedano Colom (Universitat de les Illes Balears)
 Maria Nadal Roig, responsable de l'Oficina Tècnica i investigadora col·laboradora

Albert Cabellos Vidal, responsable de les enquestes web

– Equip principal de la segona part de l'estudi

Direcció i investigació:

Valentina Milano (Universitat de les Illes Balears)

Maria Ballester Cardell, investigadora i coautora (Universitat de les Illes Balears)

– Equip principal de la tercera part de l'estudi

Direcció i investigació:

Berta Aznar-Martínez (Universitat Ramon Llull)

Judith Lorente-De-Sanz (Universitat Ramon Llull)

L'estudi està dividit en tres parts:

1. Les dades obtingudes d'un diagnòstic quantitatiu de les mostres recollides mitjançant enquestes a alumnat i famílies dels centres públics educatius de les Illes Balears, d'un diagnòstic qualitatiu per mitjà de cinc grups de discussió d'alumnes d'entre 14 i 18 anys, i de la consulta a persones expertes del món acadèmic i de diferents àmbits professionals.
2. Les obligacions dels poders públics en matèria de protecció de la infància i l'adolescència quant a l'accés de què disposen a continguts pornogràfics digitals i als riscos que generen, obligacions que es desprenen de les normatives internacionals i estatals.
3. Les formes digitals d'inici a la pornografia accedint-hi des de pàgines gratuïtes, xarxes socials, jocs en línia i plataformes que comporten riscos tant de consum com d'ús excessiu d'internet. La manca de protecció de les dades personal, la suplantació de la identitat, l'assetjament, la sextorsió o la ciberseducció de menors (*grooming*), entre d'altres, així com els possibles límits.

Els **objectius principals** del treball són els següents:

- Estudiar el consum i l'impacte de la pornografia en la infància i l'adolescència de les Illes Balears.
- Estudiar la resposta de caràcter social, educatiu, jurídic i tecnològic que s'està donant a l'impacte de la pornografia en la infància i l'adoles-

cència en l'àmbit autonòmic, nacional internacional.

- Treure conclusions i recomanacions sobre allò que s'ha de fer, i millorar la resposta de caràcter social, educatiu, jurídic i tecnològic davant aquest fenomen.

La primera part de l'estudi s'obre amb un **marc conceptual**. Es defineixen les característiques de la nova pornografia en línia (NPO), amb una referència a l'increment de la violència sexual i a la relació que té amb l'NPO. La primera qüestió és saber què inclou el concepte d'NPO. En aquest sentit, es tractaria de qualsevol material distribuït per internet que mostri obertament activitat sexual humana (amb homes o dones, de qualsevol orientació sexual). En canvi, el material que mostra cossos nus, però no relacions sexuals o una altra activitat sexual, no pertany a la pornografia que s'estudia en aquest treball.

Abans de continuar, cal distingir el concepte de nova pornografia en línia del de pornografia convencional. Aquesta és la que es distribuïa, durant la segona meitat del segle XX, en paper i en filmacions de llarga durada amb l'objectiu de mostrar conductes sexuals i excitar. Per accedir-hi, hi havia una sèrie d'obstacles: ser major de 18 anys i disposar de certa quantitat de doblers i d'un espai privat per poder visualitzar-la. A partir de 2008, apareix la nova pornografia en internet distribuïda per empreses capitalistes que aprofiten els avenços de la tecnologia per ampliar el seu mercat a través de filmacions molt curtes o utilitzant altres canals, com ara videojocs, càmeres web, aplicacions, xarxes socials, etc. Té com a objectiu mostrar conductes sexuals extremes,

excitar amb rapidesa i generar conductes transgressores. Aquesta pornografia no té límits, ja que és accessible, assequible i anònima.

En definitiva, són imatges sexualment explícites, carregades de violència sexual i que cosifiquen i denigren les dones.

2. Quins són els riscos de l'NPO?

La nova pornografia s'ha convertit en la font principal d'aprenentatge sexual, de construcció d'identitat sexual, per a menors i joves (Wright, 2018). L'augment de la importància de la nova pornografia en la formació dels coneixements bàsics i les actituds és cada vegada més freqüent en els i les adolescents, i la nova pornografia en línia s'està convertint en la font de les respostes per satisfer la seva curiositat (Ballester *et al.*, 2020a; Biota *et al.*, 2022; Dawson *et al.*, 2020).

Principalment, hi ha tres riscos: el risc per accés, el risc per consum i el risc per contacte. El risc per accés s'esdevé bàsicament per les edats d'inici, el context formatiu i la poca seguretat que controla aquest accés. El risc per consum es produeix per l'accés a continguts sense límits; es tracta d'un consum sense límits i problemàtic. El risc per contacte és degut al fet que poden rebre invitacions a produir, invitacions a connectar o sextorsió, entre d'altres, a través dels espais digitals.

Els riscos per accés i per consum segueixen un model conductual i emocional cognitiu concrets. Aquest model del consum de la pornografia es desenvolupa segons tres motivacions: motivació individual de consum, motivació social produïda per la pressió del grup i motivació per la cultura del porno.

La curiositat de les persones menors per la sexualitat és la seva motivació individual i principal per consumir-ne, ja que obtenen respostes mitjançant la pornografia. La curiositat, la facilitat d'accedir a la pornografia a través de les tecnologies i la manca d'alternatives per aconseguir informació afavoreixen un espai perquè les empreses relacionades amb la indústria pornogràfica es lucrin fent ús dels contextos de comunicació de l'adolescència i de la joventut, com ara les xarxes socials o els videojocs. L'inici del consum passa a ser normalitzat pel reforçament del grup d'iguals, la fratria i la masculinitat tòxica que es complementa amb la cultura del porno.

La cultura del porno és la hipersexualització social, principalment la cosificació de les dones en diferents àmbits, com ara la música, la publicitat, els programes de televisió, les xarxes socials, els videojocs o les sèries, que es fan encara més visibles per mitjà de la cultura de les pantalles. També es pot parlar de la pornificació de la cultura com la normalització de formes, continguts i estètiques que deixen de ser percebudes com a pornogràfiques per la gran exposició que han aconseguit tenir més enllà del seu àmbit específic.

Aquesta motivació social de consum pot captar els joves i fer que n'augmenti la freqüència perquè és inicialment plaent i permet la masturbació sense consentiment ni frustració, de manera que desenvolupen una fantasia masculista a través de la visualització de vídeos i es masturben compulsivament. El consum massiu condiona el plaer de la joventut. Els joves poden arribar a ser conscients d'aquesta dependència externa

quan no poden obtenir plaer sense vídeos. En aquest moment, hi ha dues possibilitats: o bé que hi posin remei, probablement perquè tinguin alternatives, per exemple, relacions emocionalment estimulants, o bé que segueixin el discurs justificador de la ideologia de la pornografia i facin una desconexió empàtica per minimitzar-ne l'impacte i racionalitzar d'alguna forma allò que els passa.

3. Quin impacte té l'NPO?

3.1. Què diuen els i les adolescents?

La recollida d'informació i la consulta s'han duit a terme en tres processos: enquestes a l'alumnat i pares i mares; grups de discussió i entrevistes a l'alumnat, i consulta de professionals de diferents àmbits. A continuació, es mostren els resultats més destacables de les enquestes.

La mostra ha estat de 3.629 alumnes de les Balears d'entre 13 i 18 anys. A les Balears, l'edat del primer contacte amb la pornografia és baixa. Crida l'atenció que el 17,5 % de l'alumnat reconeix que hi va tenir les primeres experiències als 8 o 9 anys, i que el 93,3 % ha començat abans dels 14 anys. L'estudi *Teens and Pornography* (San Francisco, 2022) indica que el 54 % d'adolescents estatunidencs enquestats de 13 a 17 anys va accedir per primera vegada a la pornografia abans dels 14 anys, un percentatge que és quasi la meitat del de les Illes Balears. L'estudi que hem elaborat reflecteix que la mitjana d'edat d'inici de la visualització habitual de pornografia a les Balears ha experimentat un procés d'igualació de les edats per sexes: 12,7 anys

en el cas dels joves i 12,98 en el cas de les joves.

Quant al desenvolupament d'aquest consum inicial de pornografia, es constata una reducció de la diferència entre sexes, amb un 91,7 % d'homes adolescents i un 89,3 % de dones adolescents que han mirat pornografia regularment al llarg dels darrers anys. L'estudi *Nueva pornografía y cambios en las relaciones interpersonales*, de 2019, indicava que el consum era majoritàriament masculí.

Sense obviar que tota la pornografia inclou violència (Alario, 2021; Cobo, 2020), simbòlica, física o verbal, el porno dur (*hardcore*) és el més cruel. Precisament aquest tipus de porno és el que mira el 66,9 % de les dones adolescents, enfront del 84,7 % dels homes. Si se superposen aquestes dades amb la freqüència amb la qual miren pornografia, el 81 % en miren esporàdicament

una o dues vegades a la setmana i el 19,1% restant una vegada cada dia o diverses vegades al dia; per tant, la intensitat del consum és elevada. Les hores dedicades permeten diferenciar tres nivells de consum:

1. Nivell baix (1 o 2 hores setmanals): el 42,1 %
2. Nivell mitjà (3 i 4 hores setmanals): el 22,9 %
3. Nivell alt (més de 5 hores setmanals): el 31 %, fet que suposa un consum problemàtic de la pornografia

A la pregunta sobre quins efectes positius té la pornografia, la gran majoria creu que serveix per satisfer la curiositat (54,5 %), per aportar coneixement sobre sexe (39,8 %) i per estimular la masturbació (36,1 %). A continuació, hi ha aquestes dades desagregades per sexe:

Taula 1: Els efectes positius de l'NPO segons les dones i els homes adolescents de les Illes Balears

	Dones	Homes
Satisfer la curiositat	0,48	0,61
Aprendre sobre sexe	0,26	0,54
Masturbar-se a gust	0,16	0,52

Font: Dades extretes de l'Estudi sobre pornografia a les Illes Balears: accés i impacte sobre l'adolescència, dret internacional i nacional aplicable i solucions tecnològiques de control i bloqueig, i elaboració pròpia

Els homes adolescents troben molts més efectes positius en la visualització de pornografia que les dones adolescents, probablement perquè són ells els protagonistes d'aquesta indústria com a principals consumidors.

Quant als efectes negatius que provoca la visualització de pornografia, el 24,0 % d'adolescents assenyalen que afecta les relacions amb la parella, el 20,9 % s'arriba a avorrir amb relació al sexe, el 17,3 % dedica massa

temps a consumir-ne i el 12,8 % considera que impacta en els estudis. El 7,1 % de les dones adolescents consideren que afecta negativament les relacions amb les parelles, enfront del 39,6% d'homes adolescents. Ells són més conscients dels efectes negatius que no elles.

El tipus de consum, la freqüència, les hores dedicades, la intensitat i la normalització d'aquest consum de pornografia són factors de risc per a la joventut.

El consum de pornografia té efectes en les conductes. Les persones adolescents en reconeixen els següents:

- El 10,5 % ha utilitzat menys preservatius (dones: 11,1 %; homes: 10,0 %).
- El 8,9 % de les dones adolescents s'han sentit pressionades a fer coses que no volien, enfront del 2,2 % d'homes adolescents.
- El 6,6 % de les dones adolescents ha tingut sexe amb persones desconegudes, enfront del 3,7 % d'homes adolescents.
- El 5,8 % de dones adolescents ha enviat imatges pornogràfiques a amigats, enfront del 2,9 % d'homes adolescents.
- El 5,4 % d'homes adolescents ha pressionat una altra persona o ha prescindit del seu consentiment.

Destaquen els percentatges de dones adolescents que han patit conductes de risc i han estat víctimes d'agressions sexuals.

Es pot començar a considerar que hi ha un consum problemàtic de pornografia (CPP) en els i les joves a partir de l'aparició de les següents conduc-

tes amb una freqüència entre dues o més vegades:

- L'11,4 % dels homes adolescents indiquen que els costa resistir els impulsos de mirar pornografia, enfront del 3,5 % de les dones adolescents.
- L'11,7 % han mirat pornografia durant més temps o amb més freqüència del que pensaven, enfront del 0,5 % de les dones adolescents.
- El 8,2 % d'homes adolescents s'han esforçat, sense resultat, per aconseguir aturar, reduir o controlar el consum de pornografia, enfront del 4,0 % de les dones adolescents.
- El 7,0 % dels homes adolescents indiquen que han tingut una obsessió amb el consum de pornografia i la masturbació, enfront del 0,7 % de les dones adolescents.
- El 6,3 % d'homes adolescents han invertit un temps important (2 o més hores el mateix dia) mirant pornografia, enfront de l'1,4 % de les dones adolescents.
- El 5,0 % d'homes adolescents han deixat d'anar a llocs o de fer coses que abans els interessaven per poder mirar pornografia, enfront de l'1,5 % de les dones adolescents.

El consum problemàtic de pornografia afecta de forma més significativa els homes adolescents que no les dones adolescents, probablement pel fet que són els protagonistes actius de la pornografia. El 14,10 % dels homes adolescents tenen un nivell mitjà de consum problemàtic de pornografia, enfront del 4,40 % de les dones adolescents, i l'11,80 % d'homes adolescents té un nivell alt o molt alt de consum problemàtic de pornogra-

fia, enfront del 2,00 % de les dones adolescents.

Tenint en compte que l'any 2022 a les Illes Balears hi havia 74.001 adolescents i considerant les dades ana-

litzades sobre consum problemàtic de pornografia, es pot afirmar que el 19,5 % d'adolescents que l'experimenten correspon a 14.430 joves, dels quals 2.292 són dones i 8.891 homes.

Taula 2: Estimació del consum problemàtic de pornografia a les Illes Balears

Edat	ILLES BALEARS		TOTALS
	Homes	Dones	
13	6.816	6.266	13.082
14	6.481	6.016	12.497
15	6.400	6.080	12.480
16	6.171	5.682	11.853
17	6.161	5.846	12.007
18	6.162	5.920	12.082
TOTAL	38.191	35.810	74.001
%	0,52	0,48	1
Estimació per a les Illes Balears			
	0,26	0,06	0,2
	9.891	2.292	14.430

Font: Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT) i elaboració pròpia

Com hem comentat al començament de l'article, la curiositat és el principal factor que afavoreix l'inici del consum de pornografia. Per tant, s'ha demanat a les persones adolescents quina és la seva experiència de formació en educació afectiva i sexual (EAS). El 68,8 % ha participat en EAS, però d'aquestes persones que han contestat que sí, el 73,8 % ha rebut menys de 5 hores de formació, el 6,9 % de 5 a 9 hores, el 4,3 % 10 o més hores i el 15,0 % no ho sap o no

contesta. La gran majoria ha assistit a qualche xerrada i poc més. Així, la intensitat és baixa i té un impacte també limitat. D'aquest mateix alumnat que ha participat en EAS, el 33,0 % considera que l'EAS ha contestat els seus dubtes, curiositats o interessos, i el 66,9 % no n'ha quedat satisfet. Amb relació a la resolució de dubtes, el 53,4 % indica que les amistats resolen els dubtes; el 38,2 % els pares i les mares, i el 32,5 % mitjançant internet.

3.2. Què diuen les famílies sobre la pornografia?

La mostra de les famílies ha estat de 2.592 enquestes a persones que estan a càrrec d'un o una adolescent d'edat compresa entre 11 i 18 anys a les Illes Balears. D'aquesta mostra, cal destacar la participació molt més significativa de les mares, amb un 82,8 % de les respostes, enfront d'un 15,4 % dels pares, un 1,5 % d'altres famílies amb responsabilitat parental i un 0,4% de tutors o tutores de centres d'acolliment.

A continuació, es comenten les respostes de les famílies a partir de les 8 qüestions clau que es plantejaren a les enquestes. El 95,1 % de les famílies consideren que és necessari parlar als fills i filles sobre sexualitat i EAS, i el 51,4 % indiquen que no tenen dubtes sobre fer-ho; la resta no ho sap o no contesta. El 68,2 % de les mares mostren preocupació per l'edat de les primeres relacions sexuals més íntimes de fills i filles, enfront del 64,4 % dels pares.

El 65,9 % de les famílies creuen que els fills i filles tenen interès a parlar sobre sexualitat; el 63,6 % contenen que cal evitar que els fills i filles mirin material pornogràfic, i el 78,4 % opinen que els efectes no són positius i que, per tant, la pornografia pot tenir efectes poc saludables en la sexualitat dels fills i filles. Aquesta dada és interessant perquè mostra que són conscients que fills i filles tenen curiositat i una necessitat de coneixements. El 80,6 % de les famílies tenen confiança en el sistema educatiu a l'hora d'impartir EAS als centres educatius, i el 89,9 % reconeixen la importància de parlar sobre sexualitat amb els fills i filles abans de les relacions.

litat amb els fills i filles abans de les relacions.

Les experiències de comunicació sobre emocions, afectivitat i sexualitat són elevades en les famílies que han contestat l'enquesta: el 67,8 % de les mares han parlat amb els seus fills i filles sobre EAS, i el 63,7% dels pares també n'han parlat. Cal recordar el 15,4 % de pares que han contestat l'enquesta, enfront del 82,8 % de mares, són la proporció de pares probablement més conscienciats i implicats respecte a aquesta qüestió que ens preocupa.

Els temes més tractats quan parlen amb els fills són els següents:

- Les relacions basades en el respecte (75,7 %)
- Els valors en les relacions (65,5 %)
- Les emocions i l'afectivitat (65,2 %)
- L'orientació sexual (64,0 %)
- El consentiment entès com a consens de pràctiques (62,4 %)
- Els canvis físics (60,4 %)
- L'ús d'anticonceptius i cultura de la protecció i de la cura de totes les persones implicades (57,3 %)

Els temes més tractats quan parlen amb les filles són els següents:

- El desig (76,6 %)
- L'orientació sexual (67,9 %)
- Les emocions i l'afectivitat (67,3 %)
- Els valors en les relacions (65,5 %)
- Els canvis físics (65,2 %)
- El consentiment també entès com a consens de pràctiques (64,3 %)
- L'embaràs, probablement vinculat als anticonceptius (61,0 %)

Les famílies segueixen un model d'educació afectiva i sexual (EAS) de

protecció més que no de prevenció. Els temes que tracten amb els i les menors indiquen que mostren preocupació per l'educació sexual a partir del moment en què prenen consciència que els seus fills i filles poden mantenir relacions sexuals amb altres persones, i centren l'educació en aquest aspecte. L'EAS és l'eina més potent i que millor funciona enfront de la nova pornografia en línia (NPO), ja que ofereix formació des d'edats primerenques per evitar que la pornografia sigui la primera i única forma d'aprenentatge afectiu i sexual.

3.3. Què diuen les persones expertes? Com està afectant la joventut?

La mostra de les consultes de professionals és de 32 persones del territori espanyol expertes en educació, igualtat, joventut, àmbit social, salut afectiva i sexual, i salut mental. El principal risc de l'NPO és que cada vegada es comença a mirar pornografia a edats més primerenques, i això agreuja la normalització de la violència contra les dones i la deseducació sexual.

La normalització de la violència contra les dones s'esdevé perquè aquest material les presenta com a submises, les tracta de manera denigrant i les mostra fent pràctiques violentes i activitats de risc per a la salut.

La deseducació sexual es produeix a conseqüència de l'NPO, perquè hi ha homes joves que miren pornografia en línia durant moltes hores; que deixen de fer altres activitats, com ara esport o activitats socials, i que cada vegada obtenen menys plaer. A més, poques vegades es fan servir preservatius en les pràctiques que s'hi mos-

tren. També s'hi s'afegeix el fet que la pornografia no té en compte el vincle segur entre les persones, el respecte, el consens de pràctiques i el plaer compartit.

4. Com funciona i què se'ns escapa de l'espai digital?

L'espai digital és la principal eina perquè la joventut tingui accés a l'NPO. Per tant, cal parlar dels perills i de les formes telemàtiques de control i d'accés a la pornografia per part de menors, i de fer un abordatge integral dels reptes.

La indústria pornogràfica aprofita les xarxes socials. Cal tenir en compte els límits d'edat, les possibilitats i els perills que té cadascuna.

Instagram i TikTok no permeten publicar fotografies de persones sense roba, però hi ha maneres d'evitar la censura i perfils que promouen la pornografia a través de directes i sales privades. Segons la informació de suport i seguretat de l'aplicació i de TikTok, donen accés a unes funcions o altres en funció de l'edat de les persones que usen l'aplicació; a més, cal tenir 18 anys per poder emetre publicacions directes. Però, si no hi ha un control de les famílies, es poden botar els controls d'edat, atès que no hi ha més filtre que la pregunta inicial: Quan és el teu aniversari?

Twitter no restringeix contingut sexualment explícit, però es pot denunciar el que hagi estat publicat sense consentiment de les persones implicades. L'edat recomanada per utilitzar-lo és de 13 anys.

Imatge 1: Pregunta relacionada amb l'edat a l'inici de la instal·lació de l'aplicació TikTok

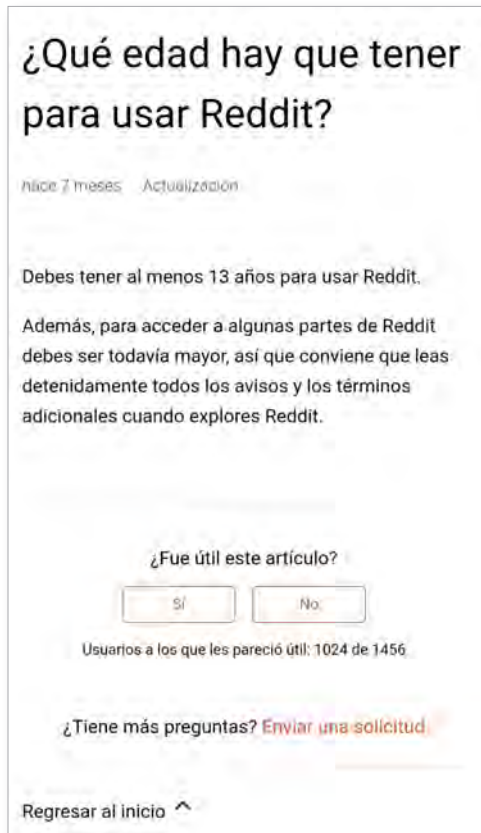

Font: Elaboració pròpia [captura de pantalla: 19 de juliol de 2023]

Reddit és una aplicació per consultar notícies i perquè les persones usuàries puguin compartir i crear contingut. Cercant la paraula *porno* apareixen vídeos i informació pornogràfica. Segons l'apartat oficial de suport de l'aplicació Reddit, l'edat mínima per accedir-hi és de 13 anys. També indica que «Además, para acceder a algunas partes de Reddit deber ser

todavía mayor, así que conviene que leas detenidamente todos los avisos y los términos adicionales cuando explores Reddit».

Imatge 2: Informació de la pàgina de suport de Reddit relacionada amb l'edat

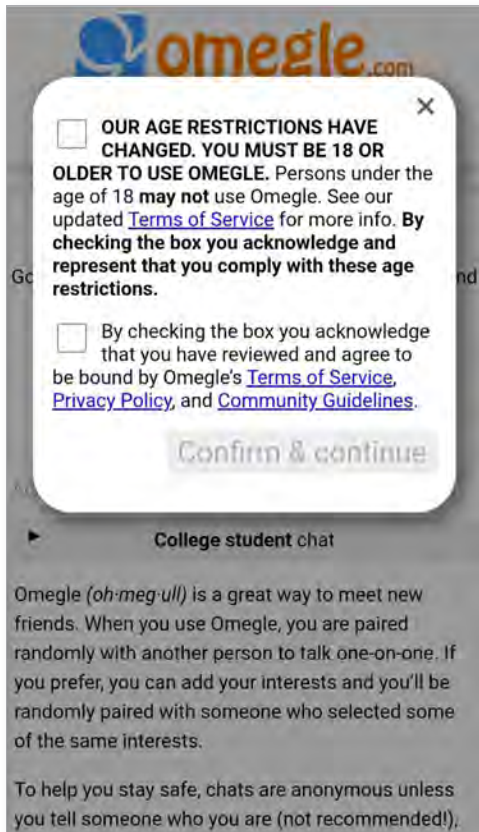

Font: Elaboració pròpia [captura de pantalla: 19 de juliol de 2023].

OnlyFans va néixer el 2016 perquè els simpatitzants poguessin seguir els influenciadors de moda i d'altres àmbits. El 2018, es va vendre a un propietari de webs de sexe en viu i l'aplicació es va especialitzar en pornografia. De fet, varen canviar el logo

de l'aplicació per dificultar que la reconeguessin. Quant al tema de què tractam, dificulta que les famílies la identifiquin si revisen les aplicacions de les persones menors. Avui dia, la pràctica més comuna seria la creació de continguts eròtics a canvi de doblers, però un segon perill és que hi ha nombroses aplicacions amb noms similars amb l'objectiu de confondre i tractar d'obtenir dades personals o robar contingut.

Imatge 3: Missatge d'Omegle abans d'usar l'aplicació

Font: Elaboració pròpia [captura de pantalla: 19 de juliol de 2023].

Omegle és una aplicació per xatejar amb persones desconegudes per text o per vídeo de forma aleatòria. Està directament relacionada amb el robatori d'imatges i la sextorsió, principalment a menors d'edat. Hi ha una gran facilitat per conèixer la direcció IP de l'altra persona, així es pot dur a terme la sextorsió d'una forma molt més amenaçant. A la captura de pantalla que hi ha més avall, es pot veure l'única pregunta que fa l'aplicació per comprovar la majoria d'edat a l'hora d'entrar i xatejar. No hi ha un control real.

5. Què es pot fer? Recomanacions

5.1. Què diuen els i les adolescents?

Els grups de discussió d'adolescents que han participat en l'estudi han fet propostes per millorar la situació actual:

- Reestructuració de l'EAS: Indiquen que és necessari un canvi del contingut, actualment centrat en els mètodes de prevenció de malalties de transmissió sexuals (MTS) i embarassos no desitjats, complementat amb informació sobre l'orientació sexual, la sexualitat i les relacions afectives i sexuals. Demanen espais segurs per resoldre dubtes i inquietuds, en grups reduïts i professionals qualificats. També consideren que l'EAS s'hauria d'iniciar a partir dels 8 anys, amb la finalitat d'establir unes bases sòlides.
- Regulació de la pornografia: Reconeixen que les famílies són primordials a l'hora de supervisar l'ús dels dispositius mòbils i les xarxes socials per frenar l'exposició i l'accés a la pornografia.

- Implicació de la família en els processos formatius: Consideren que és un element clau per millorar la situació actual, ja que l'EAS a casa ha de complementar la feina que es fa als centres educatius.

5.2. Què diuen les mares i els pares?

Ha quedat manifesta la importància que donen les famílies a l'EAS i la confiança que dipositen en els centres educatius, encara que també reclamen la seva col·laboració a l'hora de desenvolupar els programes i de rebre la formació per poder fer una comunicació adequada.

Segons les respostes, a les Balears l'estil educatiu parental dominant es basa en la comunicació de confiança i la normativitat democràtica. El 70,7 % de mares i el 63,4 % de pares prioritzen com a estratègies contractar un filtre parental i parlar del tema.

Les famílies sol·liciten formació principalment sobre l'accés segur a internet (70,3 %), la comunicació sobre sexualitat (69,6 %), i internet i tot el que implica (66,7 %), a fi de tenir una bona comunicació amb els fills i filles. Altres temàtiques d'interès són comunicació sobre pornografia (66,1 %), competències educatives de les famílies (64,1 %) i models de masculinitat i feminitat (58,5 %).

5.3. Què diuen les persones expertes?

La proposta que fan les persones expertes se centra a establir una estratègia integral a través de l'EAS i consensuar un model d'intervenció basat en el coneixement científic, de caràcter universal i obligatori des dels primers nivells educatius, impar-

tit per diferents professionals, amb la formació i l'assessorament del professorat i la col·laboració entre la família i l'escola. Així mateix, assenyalen la necessitat d'iniciar un procés de desaparició de la pornografia. El 34,4 % estan a favor d'abolir la pornografia (que no prohibir-la), i de controlar-ne estrictament la producció, la distribució i la visualització. Un 12,5 % destaca que la implicació de les famílies és un factor primordial. Un aspecte remarcable segons l'opinió de les persones expertes és la possibilitat que hi hagi filmacions que mostrin el cos i la sexualitat al marge de la pornografia, desenvolupant una cinematografia basada en criteris igualitaris, saludables, educatius, etc. que permetrien no considerar-les pornografia.

6. Què poden fer les famílies per mantenir un control?

El rol de les famílies ha canviat, ja que han adquirit noves obligacions respecte a les tecnologies. Si les famílies decideixen que els i les menors poden usar telèfons mòbils o qualsevol altre dispositiu, cal que controlin les aplicacions que descarreguen, que revisin que la informació que proporciona cada aplicació sigui la correcta i que comprovin els continguts que els i les menors puguen a les xarxes socials. Per tal d'acomplir aquesta tasca, hi ha diferents eines de control parental que es gestionen des del mòbil de les famílies i que controlen el mòbil del menor: activitat, aprovació o no de descàrregues, límits d'ús, bloqueig del dispositiu, localització, alertes de l'activitat, restricció de pàgines web, personalització de l'accés a pàgines web, restricció d'aplicacions, alertes de localització, establiment

d'horaris d'ús, botó d'emergència, consulta de missatges i telefonades, i monitoratge de les xarxes socials.

Les persones adultes tenen l'obligació de revisar les edats mínimes recomanables de les aplicacions, i, fins que les aplicacions no facin un control real de l'accés, és recomanable, encara que sigui una feina molt densa, que les utilitzin prèviament per saber a quin contingut accediran els menors. La recerca de referents positius també és una forma de completar aquest acompanyament als espais digitals.

Algunes altres bones pràctiques relacionades amb l'espai digital podrien ser elaborar un document amb acords entre les persones adultes i les menors en el qual s'estableixin les normes i també revisar conjuntament el dispositiu. Les normes poden ser el temps que es pot utilitzar, evitar que s'empri al vespre i no dur-lo al centre educatiu, entre d'altres. La revisió conjunta amb el o la menor pot ser analitzar el tipus d'ús que s'està fent del dispositiu; prendre consciència de quant de temps s'empra i quan, i comprovar les aplicacions usades i veure'n les intencions i els perills, de manera que el o la menor pugui aprendre a fer un bon ús de les noves tecnologies.

7. L'EAS integral, la solució consensuada

Al llarg de tot l'article ha quedat palès que, segons els adolescents, les famílies i les persones expertes, l'EAS integral és una de les millors solucions per combatre l'impacte de la pornografia.

L'EAS integral ha de ser un model d'intervenció amb perspectiva feminista basat en el coneixement científic,

en els drets humans i en el concepte de benestar; universal i obligatori; adaptat a l'edat i al moment evolutiu, i entès com una contribució per aconseguir una societat més justa.

Els Estàndards d'Educació Sexual per a Europa plantegen una estratègia integral a partir de la proposta de les 5 P.

P1. Prevenció

La prevenció es divideix en tres nivells, seguint un ordre ascendent: la prevenció universal i la selectiva, mitjançant les quals es desenvolupen accions de sensibilització social, i la prevenció indicada per a casos ja expressats.

1. La prevenció universal es materialitza amb l'EAS als centres educatius i culturals, des d'edats primerenques, per a tota la població i amb la implicació de les mares i dels pares.
2. La prevenció selectiva se centra en la població en risc de ser víctima de produccions pornogràfiques a través de l'explotació sexual a la infància i adolescència (ESIA) o de patir nivells de consum problemàtic de pornografia (CPP).
3. La prevenció indicada s'aplica a les persones amb un major risc de patir addiccions comportamentals vinculades a internet i la pornografia. Cal que s'implanti un sistema d'acreditacions que permeti evidenciar els efectes de la prevenció. La creació de material didàctic i d'altres tipus (filmacions, llibres, còmics, etc.) són elements necessaris per respondre a la curiositat i evitar el consum de pornografia.

P2. Protecció

El treball en xarxa entre serveis comunitaris (educatius, sanitaris, socials, de joventut, igualtat, etc.) permet desenvolupar la capacitat d'identificar situacions d'explotació sexual infantil i adolescent (ESIA) relacionades amb la producció de pornografia i, en conseqüència, promoure programes de suport per a les víctimes.

P3. Participació

Les principals formes de participació són les següents:

1. Crear espais permanents que permetin la consulta i la participació amb la finalitat d'actualitzar l'EAS.
2. Fomentar la investigació participativa amb les finalitats següents:
 - a) Conèixer l'impacte de la pornografia en línia en els infants, adolescents i joves; les tendències actuals, i l'opinió de les persones expertes sobre l'oferta, el consum i els processos d'escalada de la conducta.
 - b) Saber per què l'EAS no respon a les necessitats, les inquietuds i els dubtes d'infants, joves i adolescents.
3. Conèixer l'evolució de les modalitats d'oferta (xarxes socials, videojocs, etc.).

P4. Persecució

Les principals propostes són les següents:

1. Promoure controls legals per evitar els aspectes més negatius de l'NPO.

2. Generar legislacions clares i estrictes que promoguin la publicitat amb perspectiva de gènere, el respecte i la salut sexual.
3. Augmentar el rigor en les polítiques per eliminar el contingut sexual violent, misogin, masclista i d'abusos a la infància i l'adolescència.
4. Restringir l'accés a les pàgines web que distribueixen pornografia de forma assequible i accessible.

P5. Promoció

L'objectiu és promoure relacions igualitàries i una sexualitat saludable, que no generi víctimes, i fomentar masculinitats alternatives i una comunicació audiovisual que no mostri imatges sexualitzades i denigratòries de les dones.

Referències bibliogràfiques

- ALARIO, M. (2021). *Política sexual de la pornografia. Sexo, desigualdad, violencia*. Cátedra.
- BALLESTER, L.; ORTE, C.; JÓVENES E INCLUSIÓN (2018). *Nueva pornografía y cambios en las relaciones interpersonales*. Ediciones Octaedro.
- BIOTA, I.; DOSIL-SANTAMARIA, M.; MONDRAGON, N. I.; OZAMIZ-ETXEBARRIA, N. (2022). Analyzing University Students' Perceptions Regarding Mainstream Pornography and Its Link to SDG5. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(13), 8055. <https://doi.org/10.3390/ijerph19138055>.

- COBO, R. (2020). *Pornografía. El placer del poder*. Ediciones B.
- DAWSON, K.; NIC GABHAINN, S.; MACNEELA, P. (2020). Toward a Model of Porn Literacy: Core Concepts, Rationales, and Approaches. *Journal of Sex Research*, 57(1), 1-15. <https://doi.org/10.1080/00224499.2018.1556238>.
- MARKETING4ECOMMERCE.NET. (2023). Qué es y cómo funciona OnlyFans: historia y evolución de una polémica red social. <https://marketing4ecommerce.net/que-es-y-como-funciona-onlyfans/>
- OMS; BZGA (2010). *Estándares de Educación Sexual en Europa*. https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Standards_for_sexuality_education_Spanish.pdf
- REDDIT. (2023). ¿Qué edad hay que tener para usar Reddit?. <https://support.reddithelp.com/hc/es-es/articles/360043066492--Qu%C3%A9-edad-hay-que-tener-para-usar-Reddit->
- ROOB, M.B.; MANN, S. (2022). *Teens and pornography*. San Francisco, CA. Common Sense.
- TIKTOK. (2023). Solicitudes de revisión de menores de edad en TikTok. <https://support.tiktok.com/es/safety-hc/account-and-user-safety/underage-appeals-on-tiktok#:~:~:~:~:-text=Las%20personas%20en%20TikTok%20deben,Pegar%20y%20D%C3%BAo%20con%20ellos>.
- TWITTER. (2023). Centro de ayuda. <https://help.twitter.com/es/forms/safety-and-sensitive-content/underage-user/twitter#:~:~:~:~:-text=Los%20servicios%20de%20Twitter%20no,tener%20una%20cuenta%20de%20Twitter>.
- WRIGHT, P. J. (2018). Sex education, public opinion, and pornography: A conditional process analysis. *Journal of Health Communication*, 23(5), 495-502. <https://doi.org/10.1080/10810730.2018.1472316>.

**I que no podeu fer bauxa
sense emprenyar?**

**Reflexions sobre les
celebracions agressives i
violentes de l'oci juvenil:
matisos sobre fets, prejudicis,
mitjans i causes**

ALEJANDRO MIQUEL NOVAJRA

Alejandro Miquel Novajra

És llicenciat en Sociologia i doctor en Antropologia Social (UCM). Actualment, és professor titular d'universitat d'Antropologia al Departament de Filosofia i Treball Social de la UIB. És membre del Màster de Cognició i Evolució Humana, del Doctorat de Cognició i Evolució Humana, del grup de recerca Praxis i del grup d'investigació REPRODUCE. Els seus àmbits de docència i recerca són l'antropologia i les societats contemporànies; l'antropologia urbana; el llenguatge, la comunicació i els discursos socials; la identitat, les identifications i la construcció social de l'altre; la migració, el refugi, l'estrangeritat, la ciutadania i la fronterització; l'antropologia del treball, i l'antropologia de la salut. Pel que fa a l'àmbit juvenil, ha estat docent a Educació Social (Sociologia i Antropologia Social, 2002-2012). Avui dia, col·labora en l'estudi sobre l'abandonament i el fracàs en els estudis postobligatoris dels fills i filles d'immigrants marroquins a Mallorca, de la Conselleria Educació del Govern balear i el Consolat del Regne de Marroc a les Balears. Interessos actuals: anàlisi crítica del discurs; producció i reproducció; espais: del cos, socials materials i ciberespai; transhumanisme i intel·ligència artificial; antropologia del treball, i joventut, migració i educació.

Resum

La violència (sovint confosa o barrejada amb l'agressivitat) com a mecanisme de ruptura de qualsevol tipus d'ordre social quotidià o extraordinari apareix a hores d'ara com una característica atribuïda al jovent. Es presenta, a més a més, com una novetat, si més no pel que fa a la freqüència i a les conseqüències. Però fonamentalment tendeix a ser considerada una condició pròpia de les *noves generacions* vinculada a la identitat més primària i al sentit de grupalitat defensiva, al marge de lectures o intencionalitats polítiques, socials i reivindicatives elaborades i que concerneixen la totalitat de la societat. En aquest article, es remarquen un seguit de reflexions crítiques respecte a aquesta visió basades en la necessitat de diferenciar conceptes, realitats, percepcions i construccions, i es dona entrada a una perspectiva diferent: l'obtenció (conscient o no) d'un lloc relacional propi, aliè als que la societat actual proposa.

Paraules clau: Violència juvenil / Identitat / Construcció discursiva de la realitat / Xarxes socials físiques i virtuals

Resumen

La violencia (a menudo confundida o mezclada con la agresividad) como mecanismo de ruptura de cualquier tipo de orden social cotidiano o extraordinario aparece ahora como una característica atribuida a la juventud. Se presenta, además, como una novedad, cuando menos en relación con la frecuencia y las consecuencias. Pero fundamentalmente tiende a ser considerada una condición propia de las *nuevas generaciones* vinculada a la identidad más primaria y al sentido de grupalidad defensiva, al margen de lecturas o intencionalidades políticas, sociales i reivindicativas elaboradas y que conciernen a la totalidad de la sociedad. En este artículo, se remarcan una serie de reflexiones críticas respecto a esta visión basadas en la necesidad de diferenciar conceptos, realidades, percepciones y construcciones, y se da entrada a una perspectiva diferente: la obtención (consciente o no) de un lugar relacional propio, ajeno a los que la sociedad actual propone.

Palabras clave: Violencia juvenil / Identidad / Construcción discursiva de la realidad / Redes sociales físicas y virtuales

1. Introducció: de què parlam

La violència juvenil grupal ocupa cada vegada més espai en els mitjans de comunicació, en els debats polítics i fins i tot en les converses quotidianes informals. Es planteja, sovint, com un problema nou, creixent, i al qual cal fer front des de perspectives legals, jurídiques, policials i –no tan freqüentment– educatives. Afortunadament, la sociologia, l'antropologia, la psicologia social i la pedagogia l'han instal·lada entre els punts d'interès de recerca acadèmica i fa anys que hi treballen aplicant propostes teòriques i metodològiques diverses, combinades amb una creixent col·laboració des de la sempre desitjada interdisciplinarietat. Justament aquest salt qualitatiu comporta la possibilitat d'un canvi essencial de perspectiva pel que fa, ja no tan sols al circulisme de la xerrada casual poc o gens informada, repetitiva i en gran manera performativa, sinó també al de les institucions i dels àmbits legalistes i repressius. Es tracta, doncs, de la vella dicotomia entre el que hi ha i el que és percebut; entre la visió i la mirada. Entre el que se'ns mostra (per corroborar prèviament si allò del que parlam hi és amb les característiques que pressuposam que té) i el que es construeix (des de plantejaments ideològics, d'oportunitat de gestió, de creació de discursos i sobretot de narracions que predisposin el públic a determinades actituds i constatacions).

Per fer aquest exercici, cal comprovar la versemblança de les tres característiques (Jociles, 1999, 1-26; 2005, 1-25; Ibáñez, 1979) del concepte mateix contingudes literalment en la seva denominació: *violència, juve-*

nil i grupal. Sempre és un mecanisme de ruptura intencional –i un fi en si mateixa– de qualsevol tipus d'ordre social quotidià o extraordinari; es tracta d'una característica inherent al jovent, i està vinculada a la identitat més primària i al sentit de grupalitat defensiva, al marge de discursos i intencions que afectin la resta de la societat parcialment o totalment. Però fonamentalment cal tenir present que la violència tendeix a ser considerada una condició pròpia de les noves generacions pel que fa a la freqüència i a les conseqüències, per un costat, i al fet que totes aquestes manifestacions semblen constituir versions del mateix marc, model o protocol de manera indiferenciada, per l'altre.

Vegem-ho en exemples senzills i immediats de fa pocs mesos –i que continuen a hores d'ara– en l'espai físic, administratiu, social i cultural en què es publica aquest anuari. I fem-ho reproduint, en simulació reduïda per raons pràctiques, com ens arriba.

1.1. Flaix expressionista

Una festa local; tal vegada una neofesta en què les dates són les de tota la vida, però canvia el protagonista, qui és qui «només mira» i les litúrgies corresponents. Per tant, es tracta d'una celebració de la comunitat, certificació de qui és de dins i qui de fora amb formes lleugerament o intensament novelles. Esdevenir esperable. Però, de sobte, gent que arriba i pren posició en el terreny; gent que no sembla voler inserir-se als ritmes, als temps, a les formes, als guions i a les mirades del que s'ha previst; gent que a més a més –sobretot– «ve de fora». Un grup de persones no cone-

gudes –tot i que potser sí reconegudes–, indubtablement joves, renoueres, agressives que pretenen fer la seva i, presumiblement, boicotejar «el desenvolupament normal dels esdeveniments». La immediatesa dels fets, potser, ens fa engrandir-ne els efectes i la freqüència.

Enguany, al juliol, a s'Aranjassa, amb suposades «causes» derivades d'una suposada agressió prèvia a Sant Jordi (totes dues poblacions de la badia de Palma, Mallorca): cops de puny, puntades de peu, de nit i a l'alba. Finalment, fugida sense entrebancs ni detencions. Més grups d'altres barris de les rodalies; botelló quasi sempre per enmig. Tothom suposa; ningú no sap amb certesa. Al Much de Sineu, la neofesta alternativa més consolidada de Mallorca, l'organització, en mans de joves locals, es veu alterada amb una palesa dissidència d'expressió i de conducta. Un cop més gent jove, però, en més d'un sentit, externa. A l'agost, a s'Arenal de Sant Antoni, Eivissa, la situació és equivalent però els protagonistes són, respectivament, turistes i venedors ambulants (joves i violents, se suposa i es predica de tots dos grups); i també en una discoteca d'Andratx es produeixen successions semblants de violència, agrupacions oposades, joventut i alcohol o altres drogues.

1.2. Com es mostra i com l'hem de mirar

A les instàncies administratives i governamentals, als mitjans de comunicació tradicionals (diaris, ràdio, televisió) i en línia, i a les més recents aplicacions, es parla obertament de «noves formes de violència» que so-

len estar relacionades a factors d'odi, discriminació per motius racials, polítics, sexuals, i que de manera molt majoritària són protagonitzades per menors de 30 anys i, cada vegada amb un pes creixent, adolescents i preadolescents.

El Ministeri de l'Interior del Govern espanyol fa temps que revisa el Plan de Actuación y Coordinación Policial contra Grupos Violentos de Caràcter Juvenil (*Diario Crítico*, 2022) per adaptar-lo a les que es descriuen com a «noves circumstàncies». I, de fet, com a tal és concebuda la reacció que aquestes expressions violentes mostren davant la intervenció de la policia: un temps els grups, les colles (estables o improvisades) tendien a evitar de forma explícita els enfrontaments amb les forces de l'ordre; fins i tot amb els qui no fossin vists com a iguals (bàsicament adults o, en comparació, més adults). L'equivalència de cohorts d'edat, formes, normes i emocions, i, sobretot, el fet mateix de la coincidència en temps i espai, defugen els factors d'acceleració de la dissolució de l'estada; ara bé, semblaria que els inclou com a element que en remarca l'especificitat. La imatge de la batalla confereix una èpica més intensa; per tant, l'evitació és sovint substituïda per la cerca de la confrontació en si mateixa com a objectiu.

Són necessàries dues preguntes cabdals. En primer lloc, parlem d'un fenomen unitari, el de la violència juvenil en grup que, tot i les diferències presumibles en les causes i els efectes, opera amb patrons i factors comuns? I, en segon lloc, és pertinentment i analíticament útil identificar violència i agressivitat?, o, més exactament, tota violència és il·legítima?,

tota violència és negativa? Postulam aquí que, en realitat, es tracta de percepcions, afirmacions i descripcions que inclouen implícita o explícitament algunes correspondències de significat inexactes des de la perspectiva jurídica i acadèmica i, potser, perilloses per les possibles conseqüències que aquesta identificació podria comportar: pel que fa a la manera amb la qual es preveu aturar-la, reprimir-la o punir-la, i en relació amb la manera de concebre, entendre i contextualitzar la realitat social, les relacions, els processos discursius i les posicions polítiques derivades.

2. Violència grupal juvenil: alguns fets comuns que ens empenyen a diferenciar i diversificar

Pel que fa a la violència grupal juvenil, en una recent conversa col·lectiva (RTVE.es, 2021) professionals de la psicologia social,¹ la sociologia i l'antropologia que han tingut en el seu centre de recerca aquesta correlació entre joventut/violència/grupalitat a l'Estat espanyol remarcaven les constants, les diferències i les novetats del fenomen, relativitzades en funció del temps, l'espai i la intenció. Algunes conclusions provisionals són força avinents pel que fa al nostre propòsit: les accions són ara més violentes del que no ho eren uns anys enrere i, probablement, això no sigui aliè a les condicions socials del moment, que mostren un increment de

les desigualtats que inclou de manera exponencial els grups d'edat juvenils. És, com diu Scandroglio, «un símptoma del desencaixament». Això no obstant, cal recordar que allò que es denomina *violència juvenil grupal* ha existit sempre i que, des del segle XX, és quelcom arrelat a les ciutats o, més ben dit, a la interacció urbana (Miquel, 2019, 125-250; Wacquant, 2014). El fet que algunes de les seves manifestacions hagin tingut conseqüències tràgiques les ha mediatitzades, alhora que ha produït l'efecte unificador i homogeneïtzador –multiplicat en xarxes i aplicacions– que aquí criticam.

La violència, és a dir, la intencionalitat d'aplicar l'agressió a un objectiu concret amb la finalitat de produir efectes clars, visibles i reproduïbles, és quelcom clarament útil en les nostres societats. No sempre és cercada, però molt sovint apareix com a efecte d'un altre tipus de necessitat: l'obtenció d'una identitat col·lectiva dins un marc social que sembla que no ofereix referents, o que s'articula entorn d'un discurs que només situa l'èxit individual com una fita vital ineludible alhora que allunya o directament nega els mitjans per assolir-la. Per tant, es tracta de la idea de *violència simbòlica* que, fonamentalment, Pierre Bourdieu desenvolupà des dels anys setanta del segle XX i que, de forma molt sintètica, podríem definir com aquella «coerció que s'institueix mitjançant una adhesió que el dominant no pot evitar atorgar al dominant (i, doncs, a la dominació) quan només disposa per pensar-lo i pensar-se, o, millor, per pensar la seva relació amb ell, d'instruments de coneixement que comparteix amb ell i que, en no ser altra cosa que la forma incorpora-

1 Joan Caballero, del Centro de Estudios e Iniciativas sobre Discriminación; Bárbara Scandroglio, referència de l'especialitat a la Universitat Autònoma de Madrid; Carles Feixa, veterà analista de tribus, colles i bandes juvenils a Espanya i Amèrica Llatina de la Universitat Autònoma de Barcelona, i el sociòleg de la UDIMA Mariano Urraco.

da de l'estructura de la relació de dominació, fan que aquesta es presenti com a natural» (Bourdieu, 2006, 2015; Wacquant, 2014); per tant, incorporada, inscrita, en gran manera de forma inconscient, i aplicada fins i tot quan signifiqui i suposi empitjorar i aprofundir les pròpies condicions de dominat, o, segons el sociòleg francès, precisament per això.

Un efecte pràctic: la banda, la tribu, la grupalitat igualitària, que necessiten la frontera i el marcatge dels límits com a principi articulador, tenen el camp obert. El fet de crear –o trobar, o ser empesa o empès a– una situació d'oposició estructural i en certa manera irresoluble (colles, bandes, tribus urbanes) afavoreix el sentit d'unitat, de solidaritat, de tenir coses –sovint força indefinides– en comú i diferenciades de les d'altres. Si les persones i els grups de fora suposen una amenaça, de dins es crea i s'alimenta el suport i la identitat; la pertinença comporta reconeixement i companyonia. La força del grup resol la incapacitat o la por d'actuar individualment, alhora que empeny al·lotes i al·lots a actuar de formes que, per si mateixes i mateixos, probablement mai no adoptarien. Ara bé, si el control del territori, el sentit d'impunitat, la percepció d'inexistència de responsabilitat individual i la difuminació d'aquesta en el grup s'estructura i deixa de ser circumstancial, llavors sí que podem parlar de bandes vinculades a la delinqüència: l'agressivitat es transforma en violència grupal definitòria i qui hi pertany acaba per ser absorbida o absorbit i tindrà fortes dificultats per sortir-ne per la pressió violenta mateixa del grup i per la pèrdua de reconeixement i respecte que allò su-

posaria per part del grup mateix, dels rivals i del marc social general.

Per tant, de principi és essencial separar les organitzacions juvenils de violència organitzada lligada a la delinqüència de manera estructural i directiva (Scandroglio *et al.*, 2002) de la violència juvenil que tractam aquí perquè no tenen res a veure, tot i que apareixen sovint, potser intencionalment, barrejades. De fet, des d'una perspectiva descriptiva, podem trobar-hi algunes característiques comunes que convé remarcar segons els experts. Pel que fa a les agrupacions de violència organitzades, es proposen (Scandroglio *et al.*, 2003) uns patrons generals dels quals deriven almanco tres tipologies d'enfrontaments grupals pel que fa la forma i al sentit:

1. El primer tipus és el de les subcultures juvenils (tribus urbanes) centrades en inclinacions esteticoculturals, orientades a mantenir el territori del conflicte, articulades entorn de rivals d'ideologies oposades (en un sentit esquemàtic, *skinheads/punks* o *latin kings/ñetas*) i amb territoris definits com a llocs de confrontació situats en espais d'oci i trànsit. Finalment, centren els motius de la violència sustentadora en antipaties, aversions i la historicitat corresponent.
2. El segon tipus inclou patrons considerats propis de l'oci juvenil: hores nocturnes dels caps de setmana, zones d'oci i contactes indesitjats/cercats amb desconeguts.
3. El tercer tipus neix del control i el manteniment de negocis il·legals i, per consegüent, es mou en l'àmbit

de la delinqüència, en què les formes d'interacció i l'aplicació de la violència són instrumentals i no un fi en si mateixes, com en els casos anteriors.

De fet, els motius i els desencadenants de la violència en els primers tipus són l'obtenció de respecte (les pautes normatives que regulen les relacions interpersonals dels membres): no trepitjar, no empènyer, no mirar malament, no molestar ni mirar les «nostres al·lotes» (el masculisme estructural i sovint reproduït per les dones del grup forma part essencial de les narratives grupals) o la defensa de si mateix o «dels teus», «d'allò que és teu».

Una altra categoria necessària en aquests escenaris és la de les víctimes, partint de la constatació que, en bona part dels casos, ho són perquè se situen de principi en termes d'equivalència. Hi ha la idea d'un cert equilibri de les diferències irreconciliables que neixen de preconcepcions específiques: ideologia, grup subcultural –ètnia, raça– real o fictici. Si els elements de diferenciació no són palesos, es construeixen: es tracta de mantenir el joc fora-dins. Paral·lelament, les formes de socialització col·lectiva en espais i ambients predeterminats generen esquemes de conductes de provocació que, alhora, justifiquen, fan lícites, les respostes violentes. Per tant, hi ha el fet de *sentir-se amenaçats*, un altre component de la violència simbòlica que es reproduïx mitjançant la violència grupal i que afecta essencialment els grups actors mateixos.

Pel fet de tractar-se d'agrupacions estructurades, autoreferencials i articulades entorn de les emocions, desenvolupen normes dirigides al

manteniment: reciprocitat per la renovació constant de la grupalitat, càstigs públics per sancionar-ne l'incompliment, així com regles i protocols específics de regulació de les confrontacions que consisteixen, fonamentalment, a justificar els grups mateixos: durada, intensitat, evitacions de mals greus, ètica d'equivalència numèrica, d'intensitat i de capacitat. Finalment, el que més ens interessa aquí són les conseqüències: respecte, dret i tranquil·litat en el trànsit i l'ocupació territorial urbana, i percepció d'unió i d'identitat grupal. És clar que, com a contrapartida, hi ha repercussions físiques i legals, proliferació dels enemics i inseguretat permanent (Scandroglio et al., 2013).

Abans de continuar aquesta reflexió sobre la necessitat de discriminar formes d'acció, organització, intenció i conseqüències de la violència, cal remarcar sis conclusions provisionals referides a aquestes agrupacions:

1. La seva conducta no neix de la irracionalitat (canvis inherents de la infantesa a l'adolescència i primera joventut, o determinacions naturalitzades de classe, estrat de classe, ètnia, nacionalitat o sexe/gènere), sinó que està estructurada en normes, actituds i protocols.
2. Les subcultures de les bandes, les colles i les tribus urbanes es transmeten i donen sentit (també ètic) al fet i al grup.
3. L'adhesió no està predeterminada, sinó que és el resultat d'un procés social específic. I, efectivament, la sortida, l'abandonament del grup amb conseqüència, també.

4. Es tracta d'un fenomen pròpiament juvenil transnacional que sorgeix d'un conflicte social que determina les relacions de poder entre col·lectius (no tan sols a partir de classes socials i gènere, sinó també els que deriven de la interseccionalitat amb l'ètnia, la racialització i la identitat sexual) que impliquen l'estat de relació entre societat i joves. De fet, és un fenomen que no es restringeix al discutible concepte de joves en marginalitat, en situació de risc, sinó que apareix transversalment i inclou extractes socials definibles dins la discutible categoria de classe mitjana o, si no, alta burgesia (Scandroglio *et al.*, 2013, 95-115).

5. En una societat adultocentrista, d'acord amb la «teoria de la institució imaginària de la societat» de Cornelius Castoriadis, Horacio Alemán (Alemán Martínez, 2022, 357-379) arriba a afirmar que, segons dades obtingudes en la seva recerca, justament els membres de les classes altes, pel fet de no estar vinculats a la delinqüència –necessitats inexistents de furt i petits robatoris–, apliquen nivells més alts de violència quan participen en i d'aquestes agrupacions.

6. Inserida en una polisèmia política del concepte de violència:

a) Com a quelcom allunyat de l'agressivitat com a mecanisme de supervivència natural.

b) Sempre intencional, moral i resultat d'una elaboració racional.

c) Produïda en una societat políticament centrada en el concepte

de violència legítima, reservat només a l'Estat (Weber, [1919] 2007).

d) En què es produeix la construcció de la subjectivitat.

e) Omnipresent com a violència simbòlica.

f) Violència que pot ser –i també és– concebuda, en contrapartida, com a forma legítima de resolució de conflictes.

Alhora, aquesta societat adultocentrista es construeix al voltant de la inferiorització sistèmica de les noves generacions: la precarització de les formes de treballs juvenils; els problemes per accedir directament al mercat –recordem els contractes escombreria dels anys noranta del segle XX i primers 2000, i la justificació d'aquests basada en la necessitat d'aprenentatge més mal pagat a l'inici del procés–; l'agressivitat (i violència simbòlica) envers els joves de la crisi econòmica del 2008 al 2012; la contínua manca de correspondència entre els mèrits adquirits i aportats i les condicions salarials i laborals, o les xifres comparatives d'ocupació respecte als adults: a les Balears, el 28,33 % davant el 18,15 % en el primer trimestre del 2023, considerant que és una de es comunitats amb més ocupació en l'àmbit europeu (EPA Balears, juliol de 2023). Això reverteix en un canvi de centralitat identitària en el treball com a llenguatge de construcció social (Miquel, 2002) donat que el referent del llenguatge de i en el treball és substituït per d'altres –el magnífic i profund estudi sobre els *riders* francesos de Dominique Méda– (Méda, 2020). En fi, pot ser que una certa estigmatització per atribució generalitzada de comportaments insolidaris que en absolut es produí durant el

confinament de la pandèmia de la COVID-19 el 2020 també hagi contribuït a palesar la situació: la sensació de l'estigma és un mecanisme de re-agrupament identitari negatiu-positiu molt fort si apareix juntament amb els altres.

Si és veritat que aquesta denominada *nova violència grupal juvenil* no és, com hem insistit abans, absolutament nova, sí que cal remarcar l'aparició relativament recent, però exponencialment creixent, de dos fenòmens intensament vinculats a la manera en la qual se desenvolupa: l'ús de la tecnologia (Terranova, 2022), i el discurs i l'extensió de les narratives neofeixistes (Traverso, 2018).

Pel que fa a la tecnologia, la projecció de la violència a través de la viralització mitjançant la difusió de bregues reals o reconstruïdes performativament acaben per produir més conductes agressives. L'enregistrament i el fet de compartir totes aquestes accions, molt particularment les agressions sexuals en grup (violacions en grup), acceleren i multipliquen la presència banalitzada de l'odi dirigit o inespecífic. La generalització del telèfon mòbil, en aquest sentit, ajuda a rebaixar l'edat del *reclutament* de preadolescents (Ballester *et al.*, 2022).

Pel que fa al segon fenomen, el discurs, les narratives i els vehicles d'extensió del discurs de l'odi d'extrema dreta contribueixen a banalitzar, o si més no justificar, les actituds i les accions violentes envers grups, col·lectius o posicionaments polítics, socials i culturals. És el sentiment d'impunitat, o fins i tot d'identitat forta centrada en l'alterofòbia (Feixa, 2016). No debades el masclisme, el racisme, l'LGBTIQ+fòbia i fins i tot l'aporofòbia ocupen cada

vegada més espai en les estadístiques de les accions i els delictes d'odi.

3. Les xarxes i el simulacre performatiu

Les xarxes socials i la disponibilitat gairebé universal de dispositius de reproducció i d'enregistrament òbviament no tan sols es vinculen als grups violents organitzats, sinó que també intervenen de manera principal en totes les interaccions socials i polítiques actuals, incloses, consegüentment, les que apareixen diametralment oposades a aquells. I ho fan en totes les seves manifestacions:

1. La visibilitat i la projecció
2. La convocatòria
3. La repetició i la multiplicació
4. L'emulació i la competència

Així, el nombre de publicacions sobre els canvis radicals que introdueixen i vehiculen s'ha disparat. Els texts i les recerques de Manel Castells (Castells, 1996; 1997a; 1997b; 2015) o l'anàlisi del seu efecte en la internacionalització de les Primaveraes Àrabs (Àlvarez-Ossorio, Barreñada, Mijares, 2021) ens acosten a un dels seus perfils. Altres estudis s'endinsen en com funcionen i quins canvis produeixen en la forma de comunicar-se i de construir-se, i quins efectes tenen en l'aspecte cultural, social i polític (Terranova, 2022; Christakis i Folwer, 2010). Consider que probablement un dels treballs més interessants pel que fa a l'objecte d'aquest article és el que l'antropòleg Isaac de Jesús Palazuelos, de la Universitat de Baixa Califòrnia, Mèxic, ha publicat el febrer d'enguany amb el títol «Más allá de

la ficción: medios digitales, violencia, política y reivindicación» (Palazuelos, 2023). Es tracta d'una recerca etnogràfica en la cultura del ciberespai durant les darreres eleccions a Mèxic. Em basaré en les seves propostes per tal com inclouen gairebé tots els elements aquí exposats i, de manera particularment brillant, les dues *innovacions* mediàtiques esmentades unes línies més amunt: el paper multiplicador i performatiu de les xarxes socials i la manera en la qual el discurs i les narratives extremistes (l'autor les defineix més exactament com a antipolítiques) intervenen en la societat.

La segona dècada del segle XXI comporta un canvi qualitatiu dels mitjans digitals: la irrupció d'aquests en l'ecologia cultural no implica una realitat virtual paral·lela a la física, a la material, sinó que hi intervé, hi participa creant un canvi radical en la comunicació. I ho fa, particularment, mitjançant els continguts audiovisuals en tres àmbits cabdals: la representació visual de la violència, la comunicació política i la facilitació de repertoris de reivindicació. Els continguts audiovisuals, quantitativament i qualitativa força diferents dels anteriors (el cinema i la televisió), tenen una doble funció: per un costat, són representacions socials, però, per l'altre, conformen materials simbòlics que construeixen aquesta mateixa realitat. A més, contràriament als mitjans anteriors, impliquen una massa creixent de participants en els dos sentits, de recepció i d'emissió, que coadjuven a desdibuixar la línia entre l'experiència social i les narratives mediàtiques.

Si ho observam des de la perspectiva de la recepció dels missatges, expressa noves i més intenses formes de

violència mitjançant la distribució i el consum d'assetjament cibernètic (*cyberbullying*), de violència de gènere –així banalitzada–, que, de manera diferent del cinema, comporta una participació oberta i generalitzada en la producció i el consum (Ballester *et al.*, 2022): *snuffs*, enregistraments reals o realitats ficcionades. L'exemple dels grups (*manadas*) en el cas de l'Estat espanyol (violacions grupals enregistrades i distribuïdes massivament) és probablement paradigmàtic. De fet, es tracta d'una de les manifestacions més greus, brutals i criminals, que, a més a més, són sovint utilitzades parcialment en determinades narratives fortament ideològiques per justificar propostes de lleis o crítiques poc sustentades o d'altres ja existents que, en realitat, sovint no fan altra cosa que promoure l'extensió del fet i del missatge (Garcia *et al.*, 2023). Tot i alguns nivells de supervisió de llocs webs, plataformes o cadenes de Whatsapp s'escapen de qualsevol control i s'escampen en el temps i l'espai. La forma en la qual alimenta, naturalitza i enforteix la justificació dels individus i grups usuaris és perfectament visualitzable. Afegim-hi, per acabar, les noves formes de pornografia cibernètica: els videojocs que directament incorporen el visionador –potser un infant de 9 anys– a l'avatar, que actua impunement en pràctiques sexuals vexatòries, misògines i brutalment masculistes.

La línia de la *política mediada* (terme de l'autor) ens retorna a l'argument que desenvolupàvem en relació amb els relats i les formes del neofeixisme: d'una banda, es modula l'opinió pública mitjançant *bots* i algorismes; de l'altra, simultàniament, les expressions

polítiques experimenten importants transformacions comunicatives: de la racionalitat instrumental dels vells discursos i texts, a narratives pop, simplistes, aparentment buides dels formats mediàtics: piulades, *remakes*, *cosplay*, mems i publicacions a Instagram i Tik-Tok. La fórmula és contagiosa i es viralitza ràpidament: el missatge polític i, sovint, qui el transmet (influenciador, esportista popular, actor o actriu còmics) es desvirtuen i són substituïts pel mem. Els missatges inclouen banalitzacions, i degradació del llenguatge i dels missatges mateixos:

En los casos analizados la racionalidad discursiva se muestra degradada, los actores políticos se mostraron como personajes ficticios al sacralizar lo absurdo como punto de encuentro comunicativo con los ciudadanos. Esta degradación de la racionalidad política se burla de las necesidades y de las problemáticas sociales, alaba la inmadurez política y exalta la ineficacia de la administración pública. (Ibíd., 14-15)

Finalment, el mateix mecanisme aporta informació, imaginació, formes d'organització als «nous repertoris d'expressió reivindicativa», que cerquen exactament el contrari, com ara els moviments socials dels xilens i colombians del 2019. També, *remakes*, mems, *cosplays*, referents i resignificació de sèries i pel·lícules (tal vegada les mateixes, però amb una lectura radicalment oposada) es reproduïxen en cadenes de Whatsapp i Tik-Tok.

Tornant a la nostra tesi central, cal contextualitzar i analitzar de manera més profunda els col·lectius i no identificar-los segons les manifestacions

externes o per la coincidència d'alguns mitjans i instruments d'acció.

Però encara no sabem si poden fer bauxa sense empenyar

Tornem, doncs, a les violències esmentades inicialment. Recordem que observàvem que cada vegada és més freqüent la coincidència entre celebracions públiques de lleure i concentracions si més no aparentment agressives de joves. La impressió és que tant les festes tradicionals com d'altres fins fa poc pacífiques i centrades en l'objectiu declarat (divertir-se, escoltar música, participar en els rituals de la celebració concreta, comunicar-se...) s'estan transformant en àmbits o llocs de confrontació protagonitzada per, en principi, grups externs als espais on es duen a terme.

A més, neix la percepció que les diverses formes de violència verificades (físiques, actitudinals, verbals) no són un resultat derivat d'altres xocs cercats o colaterals, sinó l'objectiu central i intencionat de la concentració.

Dels mitjans de comunicació, les declaracions i les converses públiques o privades, sorgeix a poc a poc la convicció que aquestes situacions són negatives per mantenir la convivència, les festes mateixes i la seva funció identitària, fins i tot el negoci i les formes de vida arrelades a les cerimònies, les celebracions i els rituals.

No menys importants semblen les connotacions polítiques (hem de recordar necessàriament la polisèmia d'aquest terme) de la manifestació de grans diferències que van de la concepció sobre què és l'espai públic, què cal fer-hi o no, a les significacions dels actes *alterats* o destruïts, o identitaris.

L'atribució a visions del món incompatibles o amb forta oposició amb les dels espais o llocs on es duen a terme les festes, al canvi de llenguatges relacionals, a la centralitat de noves generacions que no accepten, ignoren o se situen en territoris d'anòmia respecte a aquests, es mescla amb la responsabilització de les xarxes socials, les aplicacions informàtiques específiques i la consideració negativa que tenen.

Finalment, en el nostre cas, la immanència i la globalitat tempoespacial pròpia d'una societat turística tampoc no resulta aliena al mapa construït o observat.

4. Conclusions

1. La **primera conclusió**, provisional, és que sembla que les matisacions que hem trobat pertinents al llarg de l'article es poden aplicar aquí per entendre la nostra pregunta i per tal vegada començar a respondre-la. Què és una societat turística amb relació a una societat amb turisme? La segona és aquella en la qual el turisme és un sector més i qui visita el lloc d'alguna manera s'ha d'adaptar a les formes i maneres de les persones residents. Una societat turística és quelcom completament diferent: tot gira al voltant del turisme. L'àrea, la regió, el país es converteixen gairebé en la botiga que acaba per vendre's a si mateixa: la regla és que la imatge i el contingut del producte s'han de correspondre amb el que l'usuari, el turista, ha adquirit; si s'esdevé el contrari, la cosa no marxa. Però és qualche cosa que va més enllà del que normalment anomenam *esfera merament econòmica*.
2. **El turisme d'excessos**. És una concentració agrupativa violenta (aquesta cada vegada més sovint) de sentit contrari: joves estrangers que, per un preu fins i tot inferior al del cost de la vida pel mateix període d'una persona local, fan i desfan, destrueixen mobiliari urbà i hostaler, usen l'espai públic com a excusat particular, practiquen sexe a l'aire lliure i, malauradament, de vegades perden la vida en caure de balcons o resten seriosament ferits i mutilats de per vida. És un cas de violència grupal clar. Matisem encara: l'antropòloga britànica Hazel Andrews estudia, no el turisme, sinó els turistes joves procedents del seu propi país d'origen, i con-

clou que aquesta manera d'actuar violenta –fins i tot s'han produït casos de violacions grupals– no és altra cosa que un ritus de pas; una cerimònia en la qual els actors i les actrius són públicament reconeguts com a persones que, pel fet d'haver duit a terme aquells actes, ja pertanyen a un grup d'edat diferent i superior (Andrews, 2011). Fa anys que es produeix i es basa en una oferta específica i clara en dos sentits: des de l'origen i des de la destinació.

3. **Espai.** Com el temps, l'espai en una societat turística varia de manera molt profunda i ràpida. L'espai físic, per tal com l'establiment d'espais turístics específics suposa la ruptura o la transformació radical dels anteriors (ports, hotels, ressorts, platges), i també més endavant, perquè l'extensió cap a l'interior trasllada els canvis a les contrades, els pobles i els antics hàbitats. Aquí cal dir que el fet que la societat turística s'articuli en una illa o arxipèlag intensifica els canvis d'ús. Un ús espacial que no és ja centralment físic, sinó relacional, significatiu i simbòlic: la historicitat construïda entorn dels relats de cada poble, barri, illa; els vincles amb la successió transgeneracional dels habitants, llurs lligams, amors, odis, disposicions en el mapa conceptual (motius, malnoms i noms de casa adquireixen aquí una funció de marca claríssima).

No obstant això, se sol qüestionar obertament aquesta aparent condescendència respecte al nadiu com a *víctima* del turisme, l'especulació i la inversió urbanística i

immobiliària. Òbviament, perquè qualcú compri, qualcú ha de vendre; perquè el lloguer turístic posi en perill la possibilitat residencial del nadiu, hi ha d'haver nadius propietaris que considerin un dret participar-hi. Sens dubte, però, justament aquí rau un dels centres de la meua reflexió: en el procés de coneixement i reconeixement dels espais geogràfics, urbans, relacionals i identitaris propis, la lògica economicista no hi entra, i hi són perfectament compatibles el lament, el sentiment de pèrdua, la sensació de competència deslleial a favor del forà amb la necessària cooperació perquè aquestes reaccions es produeixin.

Finalment, cal afegir que la mirada i el trànsit dins l'espai acaba per definir aquesta percepció-construcció diferencial. És el que l'antropòleg Marc Augè (Augè, 2008) entén com la ruptura en la modernitat de la parella *espai i lloc*. L'un és el físic, el compartit; l'altre és el que significa per a cadascú, com és usat per construir el propi significat i compartir-lo. El carrer mediterrani, amb els seus nadius mediterranis, davant el carrer on un ha nascut, viscut, treballat, patit i gaudit al llarg de la seva vida –i les dels predecessors–, i la percepció, la visió del carrer mediterrani acumulada en un instant, en un breu període, que coincideix amb la imatge turística, amb la idea de mediterraneïtat nascuda en altres terres o directament dins el fullet i el paquet turístic adquirits.

A més a més, amb el temps s'ha passat d'un *espai només per a turistes* (en el qual la presència de

nadius i immigrants només es dona en tant que treballadors i treballadores turístics) a una percepció onmicomprensiva d'aquesta definició. Al principi, sovint els nadius mateixos s'interessen per aquella fronterització: els preserva els espais residencials precedents i, alhora, els permet, de manera real o imaginària, trencar momentàniament amb els llocs identitaris, de continuïtat, de pervivència..., i també de control social, cultural i moral. Aquests són, doncs, els espais només per a nadius i residents; aquells que alguns antropòlegs han definit com a espais de recuperació identitària, de manera que es produeix una tercera categoria: els espais només per a immigrants que, històricament, foren sovint prèviament els espais d'alguns que, encara, no havien arribat a ser nadius. Parlam de barris, però també d'espais subturístics (les lliteres sota les escales dels hotels fins als setanta, que sembla que tornaran aviat) o de guetos. Depenent de les posicions de classe, dels nivells d'intersticialitat entre uns grups i els altres, el poder i l'autonomia així com la capacitat de decisió de residir-hi o no varien.

4. Com dèiem a dalt, l'extensió de la totalitat de la geografia passa a ser espai turístic: els processos de gentrificació i de turistificació, que inclouen problemes creixents d'accés a lloguer, d'usos d'espais públics, d'accés a platges i rutes naturals per la presència cada vegada més desestacionalitzada, no ja tan sols de turistes de pas, sinó de cada cop més propietàries i propietaris no residents, o residents a

temps parcial, o fons d'inversió.

5. Finalment, hi ha les condicions laborals i les possibilitats d'autonomia reduïdes per a la gent jove, com vérem en les xifres comparades d'atur juvenil o les condicions de vida.

És clar que totes aquestes situacions i casuístiques no expliquen per si soles les accions violentes ni les causes que hem vist abans, però sens dubte no podem restringir-nos a la definició que tendeix a considerar aquesta violència com una condició pròpia de les noves generacions vinculada a la identitat més primària i al sentit de grupalitat defensiva al marge de lectures o intencionalitats polítiques, socials, reivindicatives elaborades i que concerneixen la totalitat de la societat. Però també sembla evident que el malestar generat sí que produeix reaccions. En ocasions, la violència és reivindicativa, política, i cerca millorar les condicions de la societat i l'espai de vida. En altres casos, la reacció pot ser producte de la sensació d'impotència davant la impossibilitat de controlar allò que és (es considera) propi.

I, com en el cas de l'estudi mexicà de l'ús de les tecnologies digitals, hi ha la polisèmia dels resultats: xarxes i aplicacions per convocar concentracions i manifestacions contra la crisi climàtica, la construcció excessiva, la manca de control sobre el turisme; però també cerca per WhatsApp i Google Maps de cales encara no saturades de banyistes. O centenars de joves que es convocaven, no fa gaire, per fer botelló en un llogaret del Pla; i en feien, sí, però a cinc quilòmetres de distància, a la carretera, perquè les cases i els carrers (que segurament

continuen sense conèixer) s'omplien completament i de manera immediata amb els primers vehicles i eren incapaços d'absorbir l'allau imprevist. El llogaret acabà per deixar de celebrar les festes patronals. O cadenes de missatges per concentrar-se per empenyar la festa del barri o el poble veïnat. Per cert, hi ha cap persona de l'altra banda del full que no hagi sentit (o protagonitzat) mai les antigues concentracions del veïnat d'un poble a l'entrada de la festa major de l'altre més proper cercant brega?

Pot ser que empenyar formi part inherent de la bauxa. És clar que, també aquí, cal matisar què vol dir i per a qui.

Nota: Aquesta recerca ha comptat amb el suport del projecte Reproducció Biològica, Reproducció Social i Esfera Pública (PID2020-115079RB-I, AEI/FEDER, UE).

Referències bibliogràfiques

- ABDELNOUR, S.; MÉDA D. (2020). *Cuando tu jefe es una app*. Katakarak, Iruña.
- ALEMÁN MARTÍNEZ, H. (2022). ¿Es la violencia juvenil un objeto de estudio que tiene claridad irrefutable? *Argumentos*, 99, 357-379.
- ÁLVAREZ-OSSORIO, I.; BARREÑADA I.; MIJARES, L. E. (eds) (2021). *Movilizaciones populares tras las primaveras árabes*. Los Libros de la Catarata.
- AMADOR-BARQUIRO, J. C.; MUÑOZ-GONZÁLEZ, G. (2021). Del alterac-tivismo al estallido social: acción juvenil colectiva y conectiva (2011 y 2009). *Revista Latinoamericana de Ciencias Sociales, Niñez y Juventud*, 19(1), 1-28.
- ANDREWS, H. (2011). Porkin' Pig goes to Magaluf. *Journal of Material Culture*, 16, 151-170. 10.1177/1359183511402872
- AUGÈ, M. (2009). *Los no lugares: espacios del anonimato. Antropología de la modernidad*, Gedisa.
- BALLESTER, L.; ROSÓN C.; FAKAL T.; GÓMEZ, R. (2021). Nueva pornografía y desconexión empática. *Atlánticas: revisita internacional de estudios feministas*. Vol 6.1.
- BALLESTER, L.; SEDANO, S.; GELABERT, M. (2022). Estudi sobre l'impacte de les xarxes socials en les relacions interpersonals d'adolescent i joves. *Anuari de Joventut de les Illes Balears 2022*, 121-140
- BOURDIEU, P. (1970). *La reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement*. Les Editions de Minuit.
- BOURDIEU, P. (2006). *Meditaciones pascalianas*. Anagrama.
- CASTELLS, M. (2015). *Redes de indignación y esperanza*. Alianza Editorial.
- CASTELLS, M. (1996). *La era de la información (vol. 1): economía, sociedad y cultura. La sociedad red*. Alianza Editorial.

- CASTELLS, M. (1997). *La era de la información (vol. 2): economía, sociedad y cultura. El poder de la identidad*. Alianza Editorial
- CASTELLS, M. (1999). *La sociedad informacional*. Alianza Editorial.
- CASTELLS, M. et al. (1997). *Local y global: la gestión de las ciudades en la era de la información*. United Nations for Human Settlements (Habitat), Taurus.
- CHRISTAKIS, A.; FOLWER, J. (2010). *Conectados*. Taurus.
- *Diario Critico* (2022). <https://www.diariocritico.com/nacional/gobierno-lanza-un-plan-de-lucha-policial-contras-las-bandas-juveniles>.
- EPA BALEEARES, 2023 (2023). <https://www.epdata.es/datos/paro-cada-comunidad-autonoma-epa-ine/11/islas-baleares/302>.
- FEIXAS, C. (2016). *Antropología criminal*. Editorial UOC.
- FORTI, S. (2021). *Extrema derecha. Qué es y cómo combatirla*. Siglo XXI.
- GARCÍA, E.; PRIETO, P.; DÍAZ, P. (2023). Shaping Public Debate on Rape Culture and Sexual Assault in Spain through Social Media. Dins: WIESSLITZ, C. (eds). *Women's Activisme Online and the Global Struggle for social change*, 157-172. Palgrave MacMillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-31621-0_8
- IBÁÑEZ, J. (1979). Interpretación y análisis. Dins: *Más allá de la sociología. El grupo de discusión: técnica y crítica*. Editorial Siglo XXI.
- JOCILES, M. I. (1999). Las técnicas de investigación en antropología. Mirada antropológica y proceso etnográfico. *Gazeta de Antropoloía*, 15, 1-26.
- JOCILES, M. I. (2005). El análisis del discurso: de cómo utilizar desde la antropología social la propuesta analítica de Jesús Ibáñez. *Avá. Revista de Antropología*, 7, 1-25.
- MIQUEL, A. (2019). De la ciudad a lo urbano: ¿disolución de la esfera pública ciudadana en el nuevo concepto de lo urbano? *Eikasía: Revista de Filosofía*, 89, 125-150.
- MIQUEL, A. (2002). La cultura del trabajo: dimensiones comparativas. Un discurso iniciado y a veces olvidado. *Democracia económica III. Los modelos organizativos y el papel del trabajo. III. El Viejo Topo*, 2002.
- PALAZUELOS Rojo, I. J. (2022). Más allá de la ficción: medios digitales, violencia y reivindicación. *Paakat: Revista de Tecnología y Sociedad*, 12 (23). <http://dx.doi.org/10.32870/Pk.a12n23.747>
- RTVE.es (2022). <https://www.rtve.es/noticias/20210806/palizas-grupales-analisis-expertos/2148920.shtml>
- SCANDROGLIO, B.; MARTÍNEZ, J. M. et al. (2002). Violencia grupal juvenil:

- una revisión crítica. *Psicothema*, 14, 7-15.
- SCANDROGLIO, B.; LÓPEZ MARTÍNEZ, J.; MARTÍNEZ GARCÍA, J. M.; MARTÍN LÓPEZ, M. J.; SAN JOSÉ, M. C.; MARTÍN GONZÁLEZ, A. (2003). La conducta violenta en grupos juveniles: características descriptivas. *Revista de Estudios de Juventud*, 62. <https://www.injuve.es/sites/default/files/art12.pdf>.
 - TERRANOVA, T. (2022). *Cultura de la red. Información, política y trabajo libre*. Tinta Limón Ediciones.
 - TRAVERSO, E. (2017). *Les nouveaux visages du fascisme*. Les Éditions Textuel.
 - WACQUANT L. (2014). Marginalidad, etnicidad y penalidad en la ciudad neoliberal. *Tiempos violentos. Barbarie y decadencia civilizatoria*. Herramienta Ediciones.
 - WEBER, M. [1919] (2007). *La política como vocacion*. Biblioteca Nueva.

**Enllaçant mons,
cultivant noves arrels**

PILAR MARTÍNEZ SÁNCHEZ

Pilar Martínez Sánchez

Palma, 1999. Integradora i educadora social. Treballa a la fundació Natzaret, al pis Per un Futur, amb joves de 14 a 17 anys amb trastorns de la conducta i alta intensitat.

Resum

Els programes d'oci i temps lliure a Mallorca han demostrat que produeixen millores en el rendiment acadèmic i la cohesió social, i que són un element clau per a la inclusió d'adolescents en risc o en situació d'exclusió social. Aquest article se centra en una experiència sociocultural a Pere Garau (Palma), barri conegut per la seva popularitat multicultural i comercial, i que, a més, compta amb un pla de renovació urbana per millorar la qualitat de vida dels residents (Ballester i Oliver, 2014). L'objectiu de la proposta és fomentar l'oci sa en adolescents, immigrants o no, en situació o en risc d'exclusió social, a través de la cultura mallorquina, i evitar que emprin l'oci i el temps lliure en activitats no saludables. Així, se'ls ajuda a inserir-se en la societat i a crear relacions sanes entre iguals, i se'n fomenta el creixement personal.

En conclusió, l'oci cultural té un impacte positiu en el desenvolupament i el benestar d'aquests joves, de manera que se subratlla la necessitat de recursos i estratègies adequades (López-González, Martínez-Usero i García-Carrión, 2020).

Paraules clau: Oci i temps lliure / Adolescents en risc o en situació d'exclusió social / Mallorca / Cultura / Adolescents immigrants

Resumen

Los programas de ocio y tiempo libre en Mallorca han demostrado que producen mejoras en el rendimiento académico y la cohesión social, y que son un elemento clave para la inclusión de adolescentes en riesgo o en situación de exclusión social. Este artículo se centra en una experiencia sociocultural en Pere Garau (Palma), barrio conocido por su popularidad multicultural y comercial, y que además cuenta con un plan de renovación urbana para mejorar la calidad de vida de los residentes (Ballester y Oliver, 2014). El objetivo de la propuesta es fomentar el ocio sano en adolescentes, inmigrantes o no, en riesgo o en situación de exclusión social, a través de la cultura mallorquina, y evitar que usen su ocio y tiempo libre en actividades no saludables. Así, se les ayuda a insertarse en la sociedad y a crear relaciones sanas entre iguales, y se fomenta su crecimiento personal.

En conclusión, el ocio cultural tiene un impacto positivo en el desarrollo y el bienestar de estos jóvenes, de manera que se subraya la necesidad de recursos y estrategias adecuadas (López-González, Martínez-Usero y García-Carrión, 2020).

Palabras clave: Ocio y tiempo libre / Adolescentes en riesgo o en situación de exclusión social / Mallorca / Cultura / Adolescentes inmigrantes

1. Introducció

La participació dels adolescents en el lleure a Mallorca ha estat objecte d'estudi per part de diversos investigadors en els darrers anys. Els adolescents que resideixen a l'illa solen participar en activitats esportives, culturals i d'oci a l'aire lliure, tot i que també utilitzen les tecnologies de la informació i la comunicació com una forma d'esbarjo (Gil-Madrona, Prieto-Ayuso, Silva, Serra-Olivares *et al.*, 2019). Seguint Oropesa (2014), l'oci i el temps lliure es poden definir com a activitats desmarcades de l'obligatorietat que abasten, per tant, el temps posterior a l'horari escolar i els caps de setmana, que són sempre voluntàries i mai obligatòries, que pretenen ocupar el temps lliure dels adolescents de forma divertida i alhora educativa, i que fomenten una manera alternativa i lúdica amb què poden adquirir coneixements i aprenentatges de forma jovial i crear vincles entre iguals. A més, tant l'Organització Mundial de la Salut (2017) com el Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat (2018) coincideixen que fer activitats d'oci i temps lliure és fonamental per al desenvolupament saludable dels adolescents, ja que els permet explorar interessos, desenvolupar habilitats, millorar el seu benestar físic i mental, i establir relacions socials positives. Merino (2021) posa el focus en la importància del desenvolupament social i emocional de les persones que participen en activitats d'oci i temps lliure, especialment aquells joves que es troben en risc o en situació d'exclusió social.

Segons l'informe *Los datos sobre migraciones que necesitas conocer en España*, de l'Observatori Social de La Caixa (2021), el 2020, a l'Estat espanyol, hi havia un total de 926.029

infants i joves d'origen estranger, xifra que representa l'11,5 % de la població menor d'edat de l'Estat. Aquest percentatge ha anat augmentant en els darrers anys a causa de l'increment dels fluxos migratoris.

Diversos estudis s'han centrat en les problemàtiques que poden patir els joves immigrants, com ara l'augment de la probabilitat d'estar en situació de risc (un 26,9 % davant un 21,6 % dels joves nadius, segons el Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2018); nivells més alts d'estrès i d'ansietat (Ríos i Hernández, 2014); més discriminació (Portes, Aparicio i Haller, 2018), o més estrès i problemes emocionals (Flórez, 2017), en comparació amb els seus iguals nadius. Segons aquests darrers autors, aquestes situacions afecten directament la seva autoestima, el seu benestar emocional i la seva identitat.

1.1. L'oci dels adolescents a Mallorca

Merino (2021) defineix l'adolescència com una etapa clau en el desenvolupament humà cap a la vida adulta, durant la qual els adolescents experimenten canvis físics i psicològics, així com canvis en el seu entorn i en les seves relacions. Les persones adolescents en risc d'exclusió social no poden abstreure's del seu entorn i es veuen sotmeses a un gran estrès i ansietat que poden desembocar en un altre tipus de psicopatologies que les fan molt vulnerable (Delgado *et al.*, 2020), per aquest motiu la inclusió social d'aquest col·lectiu mitjançant la cultura pot ser una estratègia efectiva de prevenció i de millora del seu benestar.

A Mallorca, dos estudis informaven de la importància de les activitats culturals i de l'àmplia oferta que hi havia, tot i que no estava sempre adaptada a les seves necessitats i preferències (Sánchez, 2021) i que la participació variava en funció del gènere, l'edat i el nivell socioeconòmic (Lorenzo de Martín, 2018). Sánchez (2020) confirma que els adolescents immigrants residents a Mallorca poden enfrontar-se a barreres d'adaptació centrades en l'adaptació a la nova cultura i a l'idioma o en la formació de xarxes i relacions socials. A més, cal tenir present la nova realitat, atès que autors com Urosa (2020) expliquen que després del confinament hi ha una tendència a emprar cada cop més la interacció tecnològica i menys la interacció social. Un any abans, l'estudi de Vicens *et al.* (2019) ja conclouïa que la majoria d'adolescents enquestats no participava regularment en activitats físiques, i que passaven la majoria del temps lliure en activitats sedentàries, com mirar la televisió o utilitzar dispositius electrònics. Segons Flórez (2017), els adolescents que reporten més temps d'ús de dispositius electrònics presenten més nivells d'ansietat i de depressió.

L'estudi més recent, fet per Merino (2021), se centra en la participació dels adolescents en activitats de lleure i temps lliure durant els caps de setmana. Els resultats mostren que els adolescents mallorquins solen participar en activitats a l'aire lliure, com anar a la platja, fer esport i passejar, i també en activitats de socialització, com sortir amb amics i anar a festes. L'estudi també indica que l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació és una activitat comu-

na dels adolescents durant el temps lliure.

1.2. Programes d'oci i temps lliure per adolescents

Podem destacar quatre aspectes importants del fet d'emprar l'oci i el temps lliure com a mètode d'inclusió social:

1. IMPORTÀNCIA DE L'OCI I DEL TEMPS LLIURE EN LA INCLUSIÓ SOCIAL. El lleure és fonamental per al desenvolupament integral dels adolescents. Aquestes activitats els permeten explorar interessos, adquirir noves habilitats, relacionar-se amb altres persones i construir una identitat pròpia. Per als adolescents en risc o en situació d'exclusió social, l'accés a oportunitats d'oci significatives pot marcar la diferència en el seu procés d'inclusió social i de desenvolupament personal (Rodrigo i Vallejo, 2018).
2. LLEURE COM A EINA EDUCATIVA. El lleure pot ser utilitzat com una poderosa eina educativa per fomentar la inclusió dels adolescents en risc o situació d'exclusió social. Els programes d'oci educatiu poden proporcionar un entorn segur i de suport en què els joves poden participar en activitats enriquidores, com tallers artístics, esports, música o activitats a l'aire lliure. Aquestes experiències poden enfortir les seves habilitats socials, millorar la seva autoconfiança i promoure la participació ciutadana activa (Aventín, 2016).
3. LLEURE INCLUSIU I PARTICIPACIÓ COMUNITÀRIA. És fonamental promou-

re un lleure inclusiu que permeti la participació activa dels adolescents en risc o situació d'exclusió social. Això implica garantir que hi hagi oportunitats d'oci accessibles, adaptades a les seves necessitats i obertes a la diversitat cultural i social. El fet de fomentar la participació d'aquests joves en activitats comunitàries i en la presa de decisions relacionades amb el lleure pot empoderar-los, enfortir el seu sentit de pertinença i promoure la cohesió social (García, 2018).

4. PAPER DELS PROFESSIONALS DEL LLEURE. Els professionals del lleure, com ara educadors socials i animadors socioculturals, exerceixen un paper fonamental en la implantació de programes de lleure inclusius per als adolescents en risc o situació d'exclusió social. Aquests professionals poden dissenyar activitats adaptades a les necessitats dels joves, promoure la participació activa, fomentar la igualtat d'oportunitats i proporcionar un entorn segur i enriquidor (Caride, 2014).

Crespo, Pernas i Boó (2016) ens adverteixen que l'oci i el temps lliure també poden tenir efectes negatius si s'utilitzen com una forma d'escapar dels desafiaments i dels problemes associats a l'exclusió social i la marginalització. Aquests programes se solen dur a terme principalment en tres àmbits, que són els de la proposta presentada: (1) activitats físiques i esportives, que capaciten en habilitats i competències socials per ajudar els adolescents immigrants a desenvolupar relacions saludables i afrontar els desafiaments associats a l'exclusió so-

cial (Crespo, Pernas i Boó, 2016); (2) museus i galeries d'art, mitjançant visites guiades, tallers i programes educatius (Museu Nacional Centre d'Art Reina Sofia, Museu del Prado i Museu Picasso de Màlaga en serien un exemple), i (3) gastronomia, mitjançant tallers i cursos de cuina (Mecca, 2018).

És important destacar que aquestes iniciatives d'oci i temps lliure siguin avaluades de manera regular per mesurar-ne l'efectivitat i fer ajustos si és necessari. A més, és bàsic que s'involucrin els adolescents en risc d'exclusió social en la planificació i el disseny d'aquestes activitats per assegurar que siguin rellevants i significatives per a ells (Saéz 2019).

A Mallorca, hi ha diverses iniciatives que cerquen emprar la cultura com a eina per als adolescents en risc d'exclusió social (Trobat *et al.*, 2020). Com assenyalen Ballester, Muñoz i Oliver (2016), introduir en la societat els adolescents en risc d'exclusió mitjançant la cultura pot ser una estratègia eficaç per facilitar-ne la integració social i millorar-ne el benestar.

Hi ha diverses iniciatives a Mallorca relacionades amb activitats culturals per prevenir el risc d'exclusió social dels joves, com el Pla de Suport a la Infància i l'Adolescència en Situació de Risc i Exclusió Social de Mallorca (2012); programes específics per prevenir el consum de substàncies i la violència en l'àmbit familiar, o iniciatives municipals com Cultura al Barri, de l'Ajuntament de Palma (2021), i Cultura Viva, fet a Manacor en col·laboració amb el Consell de Mallorca (Sáez, 2019). En definitiva, i com indica Urosa (2020), cal que aquests programes incloguin la provisió de suport emocional i psicològic, la promoció de la

integració social i l'eliminació de les barreres en l'accés a l'educació i els serveis socials.

2. El barri de Pere Garau

El programa que es presenta en aquest article s'ha desenvolupat al barri de Pere Garau, un dels barris més populars i amb més activitat comercial de la ciutat. Cal destacar-ne

especialment el mercat i el nombre d'edificis històrics, com ara l'església de Santa Maria de la Salut. El barri és també un dels que té més diversitat ètnica (Ballester i Oliver, 2014; Pérez i Mantiñán, 2020) i dels que s'enfronta a diversos desafiaments, com la manca d'espais verds o la necessitat de renovar determinats aspectes urbans. A continuació, es presenta a la taula 1 una DAFO sobre aquest barri:

Taula 1. Anàlisi DAFO sobre el barri de Pere Garau

Debilitats	Fortaleses
Baix nivell econòmic de la població Risc d'exclusió Atur	Presència de serveis socials i culturals Presència de diferents llocs religiosos Diferents activitats comunitàries Vida quotidiana en comunitat
Amenaces	Oportunitats
Conflictes entre diferents grups socials Punts de venda de droga Gentrificació	Multiculturalitat Població equilibrada quant a l'edat Mercat de Pere Garau

Font: Elaboració pròpia

En aquest barri hi ha la Fundació Hadas Kids, entitat on s'ha duit a terme aquesta intervenció. La fundació té com a objectiu donar suport i atenció a infants i adolescents en risc o situació d'exclusió social oferint diferents serveis, en què s'inclouen atenció psicològica, suport emocional, assessorament i orientació, activitats de lleure i entreteniment, i ajuda econòmica per cobrir les despeses relacionades amb el tractament mèdic. Aquesta entitat també acull alumnat de pràctiques d'Educació Social (Fundació Hadas Kids, 2023).

3. Enllaçant mons, cultivant arrels

Lorenzo de Martín (2018), en el seu treball sobre les identitats culturals i la participació social dels adolescents a Mallorca, conclou que els joves que participen activament en les activitats culturals i socials del seu entorn comprenen millor la seva pròpia identitat cultural i se senten més satisfets amb la seva vida. En aquest sentit, la proposta tenia com a objectiu fomentar l'oci sa en adolescents immigrants o no, en situació o risc d'exclusió social, mitjançant la cultura mallorquina,

i evitar que emprassin el seu oci i temps lliure en activitats que no fossin saludables i que no fomentassin el seu creixement personal, de manera que s'ajudàs a inserir-los en la societat i a crear relacions sanes entre iguals.

La durada va ser de sis mesos. Cada mes es treballava una activitat durant dues hores a les instal·lacions. La temporització d'aquest projecte es va fer per aconseguir la major participació possible dels pares, per això es feren dos grups amb sessions a diferents hores cada setmana, una els dimarts a les 16.00 hores i una altra els dijous a les 18.00 hores. Cada activitat, llevat de la primera (activitat 1) i la darrera (activitat 6), tenien una durada d'un mes.

La primera activitat (presa de contacte) tenia els objectius següents:

1. Conèixer els incentius que motiven els adolescents a formar part del projecte.
2. Fomentar el vincle i la relació entre professionals i participants.
3. Informar dels objectius i de la finalitat del projecte.
4. Fomentar la participació i donar visibilitat dins el lleure a la cultura mallorquina.

Les quatre activitats centrals tenien els objectius següents:

1. Fomentar una bona participació i intervenció entre iguals a través de les diferents intel·ligències múltiples.
2. Cultivar la intel·ligència espacial i intercultural.

3. Fomentar la participació i donar visibilitat dins el lleure a la cultura mallorquina.

Finalment, la darrera activitat se centrava en les finalitats següents:

1. Convertir el centre educatiu en un espai interactiu en què els adolescents, els seus familiars, la comunitat i l'equip docent intervinguessin i creassin una convivència positiva.
2. Animar persones que no havien participat en el projecte a formar part de la comunitat i, d'aquesta manera, promocionar-lo i visibilitzar-lo.
3. Recaptar fons per al casal.

La taula 2 resumeix l'objectiu de les sessions, així com l'activitat que s'hi treballava.

Imatge 1. Full del projecte

Imatge 2: Full de promoció del festival

Per donar a conèixer el projecte i el seu desenvolupament, es varen crear fulls volanders (*flyers*) virtuals, que es penjaren a les xarxes socials de la Fundació Hadas Kids (imatge 1), així com un de promoció del festival (imatge 2).

L'avaluació del projecte va ser doble: de seguiment i de resultats. Per avaluar els resultats obtinguts, es va passar un qüestionari final, que s'emplenava presencialment, per recollir la informació sobre la intervenció familiar, la participació dels adolescents, la satisfacció, les destreses dels adolescents en intel·ligències i l'avaluació de la intervenció amb els professionals. Per avaluar el seguiment del projecte, en acabar cada sessió, els professionals avaluaven el seguiment de les activitats, i els participants, la seva satisfacció.

Taula 2. Resum de les activitats del projecte

Activitat 1. Presa de contacte

Activitat de presentació amb convidada a berenar al centre mentre s'explica el motiu del programa. Visionat d'un vídeo sobre activitats que es poden fer a Mallorca adaptades als interessos de les persones usuàries.

Per motivar que els adolescents s'integrin, es du a terme una dinàmica de presentació en què expliquen els seus gusts i aficions, per tal que els dinamitzadors puguin preparar activitats que els interessin i apropar-los més a la integració en la societat.

Es fa una segona reunió amb aquests adolescents per organitzar les activitats i encarregar un lloc a cadascun segons les seves preferències sobre art i creativitat. S'estableixen els horaris de les sessions.

Activitat 2. Taller de música i ball

Durant les sessions del taller de música, els usuaris parlen dels instruments i les cançons típiques dels seus països d'origen o de la seva cultura. Durant la segona setmana, es planteja fer un popurri de totes les cançons que representin cada cultura i/o país amb la música típica mallorquina, i es comencen els assaigs per fer el mix de cançons. Se'ls ensenya a tocar els instruments i a cantar les cançons amb ajuda dels dinamitzadors.

Posteriorment, se'ls ensenya l'origen de cada ball i els instruments musicals de la cultura mallorquina. La fundació proporciona materials perquè fabriquin els seus propis instruments i aprenguin a tocar-los. També se'ls mostra un ball típic de Mallorca, que han d'aprendre. La música serà la que hagin après en el taller de música.

continua

Activitat 3. Taller d'art cultural

S'organitzen una sèrie de sessions que consisteixen a fer figures típiques de Mallorca. Abans d'impartir cada taller, els organitzadors de l'activitat expliquen el significat i l'origen de cada escultura. Entre les proposades hi ha siurells, caretes de dimonis, vidre bufat i estris de cuina de ceràmica.

Activitat 4. Taller culinari

Es tracta d'un conjunt de sessions que consisteixen a elaborar postres típiques de Mallorca. Abans d'impartir cada taller, els organitzadors de l'activitat n'expliquen el significat i l'origen. S'elaboren rosaris, bunyols, crespells, ensaïmades i gransat d'ametla.

Activitat 5. Taller d'excursions històriques

En aquesta sessió es fan excursions pels diferents punts històrics i culturals de Mallorca. Durant l'activitat es fan fotografies i vídeos per mostrar els punts visitats. En tornar de cada excursió, els joves han de fer una enciclopèdia amb tot el que han après. Mostraran i explicaran el resultat el dia del festival. A més, es creen fullets casolans per repartir i explicar la cultura a Mallorca a altres persones interessades, com ara les excursions a Sòller, a Valldemossa, al castell de Bellver i al barri antic de Palma.

Activitat 6. Festival cultural i mercadet

S'imparteixen un conjunt de tallers. Els adolescents i els educadors són els encarregats de l'organització i de preparar el berenar que es proporcioni mentre es fan les activitats.

Es fa una primera sessió a principi de setmana amb els grups d'adolescents junts per organitzar el festival. Els dinamitzadors estructuren la reunió, però són els adolescents els encarregats d'organitzar el festival al seu gust. El dijous es fa el festival, amb una durada de quatre hores perquè les persones usuàries s'hi incorporin quan puguin i per poder mostrar tot el que s'ha planejat i fet durant els mesos anteriors.

Les activitats foren les següents:

1. Música i colors

En aquesta activitat foren necessaris mocadors de diferents colors per repartir a cada convidat individualment. Els usuaris encarregats de l'activitat de música havien de cantar una cançó en funció del color que mostraven els convidats. Per exemple, si els convidats aixecaven el mocador vermell, havien de cantar *Sant Antoni*.

2. Ball i atzar

Aquesta activitat es va enfocar a la participació grupal, en què es potencià el desenvolupament psicomotor i cognitiu. Els infants feren l'activitat vestits amb els atuells que havien elaborat al taller de cultura. Els organitzadors ballaven segons una música de fons.

3. Llogaret d'accessoris i culinaris

Els joves i els organitzadors del taller artesanal tenien un espai on feien accessoris artesans i culinaris.

4. Museu de curiositats i excursions

Es va preparar un espai amb fullets casolans amb una guia i curiositats de totes les excursions que havien fet, a més es va muntar un minimuseu amb fotos dels joves als llocs que havien visitat. També explicaven la història i l'origen de cadascun.

4. Conclusions

L'oci i el temps lliure poden exercir un paper cabdal en la inclusió social de joves immigrants. Amb programes i activitats d'oci dissenyats adequadament, es poden donar oportunitats per al desenvolupament personal, la participació social, l'aprenentatge i l'adquisició d'habilitats importants (Venegas *et al.* 2021). Aquests programes poden proporcionar un espai segur i estructurat en què aquests joves poden fer activitats recreatives, esportives, artístiques o educatives. Aquestes experiències positives els poden ajudar a enfortir l'autoestima, fomentar l'adquisició d'habilitats socials i promoure una major confiança en si mateixos (Huelin, 2020).

En unir-se a grups d'iguals i participar en activitats compartides, els joves poden desenvolupar relacions positives amb altres persones que viuen la mateixa situació, millorar les seves habilitats de comunicació i establir una xarxa de suport. Aquestes connexions socials poden ser fonamentals per trencar el cicle d'exclusió i oferir als joves oportunitats de pertinença i participació en la societat (Venegas *et al.* 2021). Al mateix temps, pot fomentar l'apreciació de la cultura, el desenvolupament d'habilitats creatives i la promoció del pensament crític. (Alves i Isayama, 2016). En aquesta mateixa línia, i seguint García, López i Rodríguez (2021), aquests programes permeten proporcionar oportunitats d'oci accessibles i adaptades a les necessitats d'aquests adolescents, i emfatitzen l'impacte positiu que tenen en el desenvolupament personal, de les habilitats socials i del sentit de pertinença al lloc on resideixen, d'aques-

ta manera es genera una conscienciació respecte a conservar i cuidar la cultura i la ciutat en la qual viuen.

A més, segons l'informe de Díez i Muñiz (2022), els programes d'oci i temps lliure implantats en aquest territori han demostrat resultats positius en termes de millora del rendiment acadèmic, de reducció de la delinqüència juvenil i de foment de la cohesió social.

Per aconseguir-ho, clarament cal lluitar contra les dificultats que poden aparèixer, com la manca de recursos econòmics, la manca d'un espai adequat i estable o la disponibilitat de temps per acudir a totes les sessions.

En definitiva el projecte ha volgut proporcionar oportunitats de lleure significatives i accessibles i el suport adequat per dur-les a terme, per tal de contribuir al desenvolupament personal, l'enfortiment social i l'empoderament (García-Carro, 2020) dels joves immigrants de la barriada de Pere Garau.

Nota: Aquest treball és el resultat del treball de fi de grau (Grau Universitari en Educació Social de la UIB) presentat el mes de juny de 2023 i tutoritzat per Marga Vives Barceló.

Referències bibliogràfiques

- ALVES, C.; ISAYAMA, H. F. (2016). Programa Escola da Família: el currículum de los ejes del deporte y de la cultura y la relación con el ocio. Dins: CUENCA, J. (Ed.) *Efectos sociales del ocio y las industrias creativas y culturales: una mirada desde diversos ámbitos, colectivos y contextos*, 97-216. Servicio de Publicaciones Argitalpen Zerbit-

- zua. <https://www.torrossa.com/en/resources/an/3145949#page=197>.
- AJA, E.; ALONSO, L.; FERRERA, V.; FRAILE, M. (2018). *Cultura, diversidad y cohesión social: desafíos y oportunidades para la inclusión en España*. Centro de Investigaciones Sociológicas. https://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/3070_3089/3081/CIS308.pdf.
 - AVENTÍN, A. (2016). *Análisis del fenómeno de las drogas en Monzón: Prevención a la drogodependencia y reducción de riesgos a través del ocio y tiempo libre*. Universitat de Saragossa [treball fi de grau]. <https://zaguan.unizar.es/record/86031>.
 - AJUNTAMENT DE PALMA (2021). *Cultura al Barri*. Ajuntament de Palma
 - BALLESTER, L.; OLIVER, J. L. (2014). *Análisis y valoración estratégica del programa CaixaProinfancia en Mallorca*. https://fundacionlacaixa.org/documents/10280/977621/informe_baleares_mapeo_es.pdf.
 - BALLESTER, L.; MUÑOZ, C.; OLIVER, J. L. (2016). Evaluación de la percepción del impacto del programa CaixaProinfancia en Mallorca. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, (28), 57-69. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=135047100006>.
 - CARIDE, J. A. (2014). Del ocio como educación social a la pedagogía del ocio en el desarrollo humano. *Edetania*, (45), 33-5.3.
 - CRESPO, L. V.; PERNAS, R. G.; BÓO, Y. T. (2016). Ocio y usos del tiempo libre en adolescentes de 12 a 16 años en España. *Educação e Pesquisa*, (42), 987-999. <https://doi.org/10.1590/S1517-9702201612152404>.
 - DÍEZ GUTIÉRREZ, E. J.; MUÑIZ-CORTIJO, L.-M. (2022). La educación social en la escuela: una revisión actualizada. *Revista de Investigación Educativa*, 40(2), 403-419. <https://doi.org/10.6018/rie.454511>.
 - FLÓREZ, M. (2017). Problemas conductuales y emocionales en niños inmigrantes latinos entre 6 y 12 años en Palma de Mallorca. Universitat de les Illes Balears (tesi doctoral). <http://hdl.handle.net/10803/107959>.
 - FUNDACIÓN HADAS KIDS (2022). <https://www.fundacionhadas.com/>.
 - GARCÍA MEDINA, R. (2018). Inclusión y convivencia para prevenir el racismo, la xenofobia y otras formas de intolerancia: uno de los retos principales de nuestro sistema educativo. *Ciencia, Técnica y Mainstreaming Social*, (2), 53-65. <https://doi.org/10.4995/citecma.2018.9852>.
 - GARCÉS, Y.; SANTANA, L. E.; FELICIANO, L. A. (2020). Proyectos de vida en adolescentes en riesgo de exclusión social. *Revista de Investigación Educativa*, 38(1), 149-165. <https://doi.org/10.6018/rie.332231>.

- GIL-MADRONA, P.; PRIETO-AYUSO, A.; SILVA, S. A. D. S., SERRA-OLIVARES, J.; AGUILAR JURADO, M. Á.; DÍAZ-SUÁREZ, A. (2019). Hábitos y comportamientos relacionados con la salud en adolescentes durante su tiempo libre. *Anales de Psicología*, 35(1), 140-147. <https://dx.doi.org/10.6018/analesps.35.1.301611>.
- GONZÁLEZ, J. M.; PIÑEIRA, M. J. (2020). La ciudad desigual en Palma (Mallorca): geografía del confinamiento durante la pandemia de la COVID-19. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, (87). <https://doi.org/10.21138/bage.2998>.
- HUELIN, S. (2020). Revisión sistemática de programas de intervención con menores en riesgo de exclusión social. Universitat de Granada [treball de fi de grau].
- LÓPEZ-GONZÁLEZ, E.; MARTÍNEZ-USERO, J. A.; GARCÍA-CARRIÓN, R. (2020). Ocio y tiempo libre: Una estrategia para la inclusión de los adolescentes en situación de riesgo. *Revista Internacional de Sociología*, 78(1), e191. <https://doi.org/10.3989/ris.2020.78.1.19.161>.
- MARLOWE, J.; BOGEN, R. (2015). Young people from refugee backgrounds as a resource for disaster risk reduction. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, (14), 125-131. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2015.06.013>.
- MECCA, M. (2018). Descubriendo el ocio nocturno urbano: primeras experiencias entre adolescentes en Barcelona. Universitat Autònoma de Barcelona [tesi doctoral]. <https://hdl.handle.net/10803/462061>.
- MERINO, N. (2021). La importancia de un ocio y tiempo libre alternativo y saludable. Propuesta de intervención socioeducativa con adolescentes en riesgo de exclusión social. Universitat de Valladolid [treball de fi de grau]. <https://uvadoc.uva.es/handle/10324/49980>.
- MINISTERI DE SANITAT, SERVEIS SOCIALS I IGUALTAT. (2018). *Guía de recomendaciones para el ocio y tiempo libre de los adolescentes*. <https://www.mscbs.gob.es/profesionales/saludPublica/prevPromocion/promocion/saludJovenes/docs/Guia-OcioAdolescentes.pdf>.
- ORGANITZACIÓ MUNDIAL DE LA SALUT. (2017). *Promoción de la salud de los adolescentes a través del ocio y el tiempo libre*. <https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-health-promotion-through-leisure-time-activities>.
- OROPESA, N. F. (2014). La influencia del tiempo libre en el desarrollo evolutivo adolescente. *Apuntes de Psicología*, 32(3), 235-244. <https://idus.us.es/bitstream/handle/11441/85215/521-1199-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- PORTES, A.; APARICIO, R.; HALLER, W. (2018). Hacerse adulto en España: la integración de los hijos de inmigrantes. *Anuario CIDOB de la Inmigración*, 2018, p. 148-181. <https://>

- doi.org/10.24241/AnuarioCIDO-Blnmi.2018.148.
- RÍOS, M.; ALEXANDRA, M.; HERNÁNDEZ, L.; LINA M. . Descripción de procesos migratorios en Almería España y su repercusión en la salud mental. *Revista Facultad Nacional de Salud Pública*, 2014, 32(1), S67-S77. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=12058124007>
 - ROGRIGO, P.; VALLEJO, S. (2018). Nuevos horizontes de ocio y participación infantil. Dins: MADARIAGA, A.; PONCE DE LEÓN, A. (Coord.) *Ocio y participación social en entornos comunitarios*, 213-233.
 - SÁEZ I QUETGLAS, D. (2019). L'Escola Municipal de Mallorquí de Manacor i la recuperació del paper educatiu i social de la Llengua Catalana a Mallorca (1960-1980). Universitat de les Illes Balears [tesi doctoral. <http://hdl.handle.net/11201/149121>].
 - SÁNCHEZ FLORES, D. (2021). Comunicación turística de las comunidades autónomas españolas durante la pandemia de COVID-19. Universitat de Sevilla [treball de fi de grau]. <https://hdl.handle.net/11441/126023>.
 - SÁNCHEZ OTEROS, H. (2020). Elementos vinculados a la integración e inclusión de alumnos migrantes marroquíes en educación infantil. Universitat Pontificia de Comillas [treball de fi de grau]. <http://hdl.handle.net/11531/43149>.
 - TROBAT, B. M., CARDELL, C. O., ALVAREZ, L., NOGUERA, B. G., PAREDES, F. G., & BALO, R. C. (2020). Apuntes sociológicos de las inmigrantes suramericanas (Ecuador, Bolivia y Colombia) en Mallorca. *Áreas. Revista Internacional de Ciencias Sociales*, (40), 51-65. <https://doi.org/10.6018/areas.417591>.
 - UROSA DOMINGO, J. M. (2020). Hábitos de actividad física en la Comunidad de Madrid antes y durante la pandemia del COVID-19. Universitat Politècnica de Madrid [tesi doctoral]. <https://doi.org/10.20868/UPM.thesis.66469>.
 - VENEGAS ÁLVAREZ, G.; PROAÑO RODRÍGUEZ, C.; TELLO CÓNDOR, G.; CASTRO BUNGACHO, S. (2021). Actividades lúdicas para el mejoramiento de la lectura comprensiva en estudiantes de educación básica. *Horizontes. Revista de Investigación en Ciencias de la Educación*, 5(18), 502-514. <https://doi.org/10.33996/revistahorizontes.v5i18.191>.
 - WORLD HEALTH ORGANIZATION. REGIONAL OFFICE FOR EUROPE. (2020). *Migration and health: enhancing intercultural competence and diversity sensitivity*. World Health Organization. Regional Office for Europe. <https://iris.who.int/handle/10665/332186>.

18

**El retorn a la terra,
imatges de la
permarrealitat...**

EMERAUDE ZORER

Emeraude Zorer

Paris, 1988. És periodista i artista. Viu al Sur de França, en un poble proper a Perpignan i s'inspira en les persones que coneix, utilitzant l'art de fer retrats com un suport per contar històries.

El programa d'intercanvis Art Pertot és una iniciativa del Consell Departamental dels Pirineus Orientals, del Festival Inund'Art de Girona, i de l'IB-JOVE, a través del Programa Cultural Art Jove. D'acord amb aquest programa, cada entitat col·laboradora selecciona un jove artista del seu territori perquè desenvolupi un projecte artístic, que es presenta en el marc dels programes culturals que impulsen les altres entitats col·laboradores i que s'adapta a les necessitats i els contextos propis de cada espai receptor. Per tant, hi participen tres artistes: un, en representació del Festival Inund'Art de Catalunya; un altre, en representació del Programa Cultural Art Jove de les Illes Balears, i el tercer, en representació del Consell Departamental

dels Pirineus Orientals. Així, l'artista francesa seleccionada per participar a l'ART PERTOT 2023 va ser Emeraude Zorer, autora de la col·lecció *Retour à la terre: Portraits permaculturels*, a la qual pertany el quadre «Rémi Huot, Écrivain» que és la imatge de la portada d'aquest anuari.

«*El Retorn a la Terra* pretén ser el mitjà poètic d'una realitat, una crònica de la vida quotidiana dels humans connectats a la Terra, als "vius", a través de la seva recerca, les seves reflexions, les seves eleccions i els seus sentiments. A través dels seus retrats, vull transmetre i difondre la meravella rebuda observant-los en directe i qüestionant-los sobre la seva relació amb la natura».

Per a saber-ne més de l'obra:

ANUARI DE LA JOVENTUT DE LES ILLES BALEARS 2023

Universitat
de les Illes Balears

GOIB
CONSELLERIA
FAMÍLIES
I AFERS SOCIALS

Consell de
Mallorca

CONSELL INSULAR
DE MENORCA

Consell
d'Eivissa

Consell Insular
de Formentera

Institut Balear
de la Joventut

Colònia
Fundació Guillem Cifre